

VIA DOLOROSA

100
100 -

VIA DOLOROSA

90-3
628

L
9

VIA DOLOROSA

STAĻINISMA UPURU LIECĪBAS

TREŠĀ GRĀMATA

PRESES NAMS
Rīga

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTEKA

~~95-6.561~~

0306118477

UDK-p 947.43
Vi 002

Mākslinieks ĢIRTS SEMĒVICS

Sastādītāja un redaktore ANDA LĪCE
Tehniskā redaktore OLGA LOVNIKA
Korektore DZIDRA VOITEKŪNE

ANDAS LĪCES ievads

A/s Preses nams» apgāda vadītāja MĀRA CAUNE
Tipogrāfijas direktors TEODORS PRŪSIS

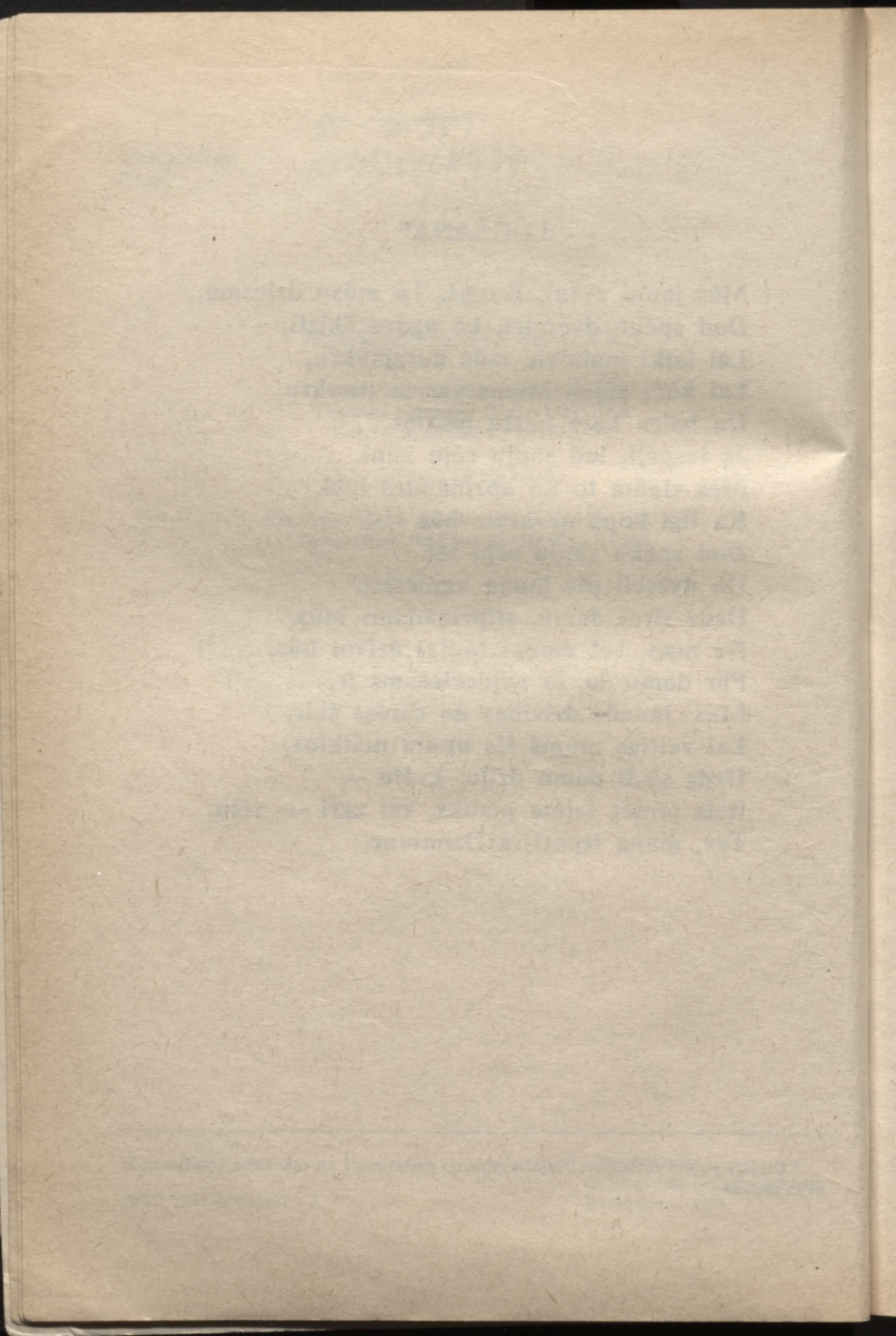
ISBN 9984—00—061—3

© «Preses nams»,
G. Semēvica mākslinieciskais
iekārtojums, 1995

LŪGŠANA*

Mēs jauni zvani, Kungs, Tu mūsu dziesma,
Dod spēku dvēselei, kā uguns šķīsti,
Lai laiki mainīgie mūs nesajauktu,
Lai kādi gājēji mums garām trauktu.
Un baigo kara postu mazini,
Ja iespēji, tad sājpu ceļu īsini.
Mēs zinām to un apzināties labi,
Ka ilgi kopā nevaram būt visi.
Dod spēku sājpu ceļu iet
Un dvēseli pie ļauna nepiesiet.
Dedz sirdī domu, stiprinādams mūs.
Ne man, bet manai tautai dzīvot būs.
Par domu šo, ja nepieciešams ir,
Mūs' jaunās dzīvības no dzīves šķir.
Lai veltīgs mums šis upurs neliktos,
Dedz sirdī domu dziļu, kvēlu —
Reiz tomēr laime plauks, vai agri — vēlu,
Tev, mana izpostītā Dzimtene.

* Dzejoļa autors nezināms. Dzejolis gājis no mutes mutē un sākotnēji, iespējams, ir bijis citādāks.

TĀLUMĀ ATVASES SKATĪDAMI

«Viņi cirta kā tie,
kas meža biežoknī cilā cirvjus.
Ar cirvjiem un veseriem
apdauza Tavus izgreznojumus.
Viņi meta uguni Tavā svētnīcā,
sagānīja līdz pamatiem Tava vārda mājokli.»
(74. psalms)

Viņi cirta. Un palika tautu un dzimtu skaidiens. Lapas un pumpurus viņi iemina sniegā un smiltīs, mizu noplēsa, saknes izrāva. Likās, nekad nekas te vairs nezaļos. Bet nāk trešais un ceturtais augums, un zaļoksnie brīnās: «Vai tad vispār kaut kas t ā d s ir bijis?»

Arī trešā «Via dolorosa» grāmata liecina — ir bijis. Ir bijusi liela neziņa un uzticēšanās varas solījumiem. Ir bijusi stipra pieķeršanās mantai un laicībai. Bailes to visu pazaudēt ir dzemdinājušas mazas un lielas nodevības. Bailes daudziem apkaunojošā kārtā ir likušas novērsties no saviem bēdu piemeklētajiem radiem un draugiem, kad viņi klauvēja pie durvīm, padomu un pajumti lūgdami. Bet ir bijusi arī pretošanās ļaunumam un turēšanās pie Dieva rokas. «Kāds mani sargāja un palīdzēja pašā pēdējā brīdī,» no šā gadsimta elles iznākušie saka. Un vēl viņi saka: «To nevar ne izstāstīt, ne uzrakstīt.» Tomēr viņi stāsta un raksta. Šodienas cilvēkam liekas nesaprotami, kā gan, pakļaujot sevi briesmām, palicēji pacēla uz sliedēm izmestās aizvesto zīmites un nogādāja tās pilnīgi nepazīstamiem cilvēkiem, kā cietumos un nometnēs pilnīgi sveši cilvēki dalījās visdārgākajā — maizē un ticībā.

Skaidiena laika paaudze šodien var teikt tāpat kā apustulis Pāvils: «Labo cīņīšanos esmu izcīnījis, tecēšanu esmu pabeidzis, ticību esmu turējis.» Viņi var tā sacīt, bet klusē, redzēdami, cik ātri līdzcilvēki aizmirst cirvju un veseru nodarīto postu, cik viegli ļaujas lepnības un kalpības garam, kalpo nevis cits citam, bet sev un materiālajai pasaulei. Mūžības jēdziens sarūk līdz vēlmei vadīt dienas ar pilnu vēderu un vieglu sirdi. Viņi redz — šīs nav tās atvases, ko viņi cauri polārai tumsai, bezsamaņai un biedru nāvēm skatījuši tālumā.

Tik daudz ir to, no kuru celma vairs nekas nedzīsies — neskan

ne bērnu, ne mazbērnu balsis. Tomēr viņi liek plaukstu virs acīm un lūko saskatīt, kas zaļo pie kaimiņcelmiem. Labi zinādami, ka no visām atvasēm lietaskoki neizaug, viņi lūdz žēlastību visām, jo viņi ir pieredzējuši, cik tas ir daudz, ja kaut vai viens no simta paliek taisns un nelokāms. Bet viņi arī zina, ka visi jau nekad neiztaisnojas.

Viņi saka: «Atmiņas ir vienīgais, ko mēs varam atstāt. Bet vai tās kādam vajadzīgas?» Šodienai ir mutē licējas un makā bāzējas plauksta. Tā aizsedz ne tikai apvārsni, bet arī debesis. Tie, kuriem viņi novēl savu mantojumu, vēl staigā zem galda vai klist pa pasauli, sevi meklēdami. Pienāks brīdis, kad šī grāmata viņiem vairs nebūs aizslēgta un viņi sapratīs, ka ir sirdi lasījuši.

Anda Līce

Heinrihs Strods

GENOCĪDA GALVENĀS FORMAS UN MĒRĶI LATVIJĀ 1940—1985¹

Latvijas ģeopolitiskā stāvokļa rezultātā no 13. gadsimta sākuma līdz 1945. gadam vidēji katrs ceturtais piektais gads Latvijā ir bijis kara gads. Kariem parasti sekojušas okupācijas ar visām no tā izrietošajām sekām. Cīņa par kundzību Baltijā (*Dominium maris Baltici*) pēdējos trīs gadsimtus notiek starp Baltijas rietumu un austrumu lielajiem kaimiņiem. Starp mūsu austrumu un rietumu totalitārajiem dzirnakmeņiem pēdējā pusgadsimtā tad arī meklējami Latvijas tautas inkvizīcijas un genocīda cēloņi, formas, mērķi un tā rezultāti.

Genocīds ir kādas cilvēku grupas izkaušana. 1946. gada 11. decembra rezolūcijā ANO kopsapulce deklarēja, ka genocīds ir starptautiskajās tiesībās paredzēts noziegums. Reizē ar universālo cilvēka tiesību Deklarāciju, ko ANO kopsapulce pieņēma Parīzē 1948. gada 9. decembrī ar 48 valstu balsīm, pieņēma arī «Konvenciju par genocīda nozieguma aizkavēšanu un sodīšanu». Bija paredzēts, ka šī Konvencija stāsies spēkā, līdz to būs parakstījušas divdesmit ANO valstis. Par minēto Deklarāciju un Konvenciju balsot atturējās PSRS, Ukraina, Baltkrievija, Polija, Čehoslovākija un Dienvidslāvija. Padomju politiskajā vārdnīcā vēl 1958. gadā genocīds definēts kā «vissmagākais noziegums pret cilvēci, kādu izdara imperiālistiskā buržuāzija»², ne vārda neminot par totalitārajām komunistiskajām valstīm.

«Genocīds nozīmē,» teikts ANO Konvencijā, «jebkuru no sekojošiem nodarījumiem, kuru nolūks iznīcināt pilnīgi vai daļai kādu nacionālu, etnisku, rasisku vai reliģisku grupu, proti: a) nonāvējot grupas locekļus, b) nodarot smagu miesīgu vai garīgu bojājumu grupas locekļiem, c) apzināti uzspiežot grupai tādus dzīves apstākļus, kuru

1 Raksta pamatā referāts, nolasīts Rīgā genocīdam veltītajā konferencē 1991. gadā. Avotu trūkuma dēļ darbā izteiktās tēzes un skaitļi turpmāko pētījumu gaitā var tikt precizēti.

2 Politiskā vārdnīca. Profesora B. A. Ponomarjova redakcijā. R., 1958, 141. lpp.

nolūks panākt tās fizisku bojāeju pilnīgi vai pa daļai, d) uzspiežot līdzekļus, kuru mērķis aizkavēt dzimstību šai grupā, e) spaidu ceļā pārvedot šīs grupas bērņus uz citu grupu.»¹ Tātad par genocīdu uzskatāma ne tikai Latvijas iedzīvotāju fiziska iznīcināšana, to nometināšana klimatiski un saimnieciski draudīgos Krievijas apgabalos, bet arī tautas saimniecības, kultūras, dzīves veida un ticības iznīcināšana vai mēģinājumi to izdarīt.²

Genocīda teoriju Krievijas komunistiskajam totalitārisma izstrādāja Ļeņins mācībā par ekspluatatoru šķiru likvidēšanas nepieciešamību pasaules komunisma uzvaras vārdā.

Trīsdesmit trijos rakstu sējumos viņš šo jautājumu apskatījis deviņos sējumos. Pat pamatojot jauno ekonomisko politiku vēl 1921. gada 17. oktobrī, V. I. Ļeņins rakstīja: «Proletariāta diktatūra ir visnīknākā, vistīrākā cīņa, kurā proletariātam nākas cīnīties pret visu pasauli... Proletariāta diktatūra ir nesaudzīgs karš... Šādu karu cilvēce vēl nav redzējusi... Mums jāsaprot, ka bojā jāiet vai nu tiem, kuri gribēja pazudināt mūs... vai arī otrādi, dzīvos kapitālisti un bojā ies republika».³ Pēc diviem mēnešiem, 1921. gada 23. decembrī, valdības pārskatā IX Viskrievijas padomju kongresam V. I. Ļeņins atzina, ka ārzemēs čeku uzskata «par krievu barbarisma tēlu, tipu», tomēr bija pārliecināts: «Bez šādas iestādes darbaļaužu vara nevar pastāvēt, kamēr pasaulē būs ekspluatatori.»⁴

Diemžēl pie Ļeņina sarkanā terora sistēmas izstrādāšanas un īstenošanas līdzdarbojušies arī latviešu komunisti Pēteris Stučka (1865—1932), Jēkabs Peterss (1866—1938), Mārtiņš Lācis (Sudrabs) (1888—1938) un simtiem latviešu čekistu un boļševiku. Ļeņina vadītie boļševiki iznīcināja krievu inteliģenci, aristokrātiju, uzņēmējus, pēc A. Solžeņicina aprēķina, ap septiņiem miljoniem cilvēku. Staļins bija Ļeņina skolnieks un darba turpinātājs, kā viņš sevi sauca, un vērsās kā pret visu tautu, tā pret savas partijas darbiniekiem, iznīcinot pāri par piecdesmit miljoniem cilvēku, kādas piecas reizes vairāk nekā Hitlers.

Latvijas padomju uniformētā zinātne, literatūra un prese līdz 1988. gadam patiesībā nekā nav spējusi dot komunistiskā genocīda pētišanai.

1 Konceptija par genocīda nozieguma novēršanu un sodīšanu par to. — Starptautiskās tiesības dokumentos. M., 1982, 335. — 338. lpp.

2 Kallas. Human Rights and Genocide in the Baltic States. Stockholm, 1950.

3 Ļeņins V. I. Raksti, 33. sēj. R., 1951, 44., 45., 47. lpp.

4 Turpat, 144.—145. lpp.

Genocīda noklusēšana bija genocīda attaisnošana. Pēdējos gados vislielāko ieguldījumu 1949. g. genocīda izpētē sniedzis vēst. zin. kandidāts Jānis Riekstiņš. Komunistiskie pētnieki un iestādes joprojām cenšas noklusēt vai samazināt komunistiskā genocīda upuru skaitu. Tā V. Karaļuns 1941. gada 13.—14. jūnijā izvesto skaitu rēķināja ap 9926 cilvēkiem, bet Latvijas VDK 1991. gada 31. maija izziņā to skaits ir 9119 cilvēki, acīmredzot neierēķinot ģimenes galvas, kuri skaitījās nevis deportēti, bet sodīti.

Par genocīdu Latvijā Rietumos pēckara gados daudz rakstīts kā latviešu valodā, tā svešvalodās. Starp latviešu publikācijām izdalās ieslodzīto un deportēto Jāņa Siksnas¹, Artura Aparnieka², Rasmus Aizupes³, M. Rūtiņas⁴ u. c. atmiņas. Par latviešu deportācijām rakstījuši vācieši J. Solmers, V. Starlingers, D. Frīde, B. Gerlande, amerikānis Džons Nolls, polis J. Čapskis, krievs A. Solžeņicins⁵, lietuvietis R. Bielinis, šveiciete E. Liperte u. c. Deportācijas Latvijā ir starptautiski plaši pazīstama tēma.

Šajā rakstā izmantoti Latvijā un ārzemēs publicētie pētījumi un dokumentu publikācijas. LKP CK Partijas vēstures arhīvs, ASV Nacionālais arhīvs Vašingtonā, Koblencas Federālarhīvs Vācijā, kā arī Latvijas Iekšlietu un Finanšu ministriju, tāpat Latvijas PSR VDK izziņas, kuras saņēmu, pateicoties Latvijas AP Prezidija priekšsēdētāja pirmā vietnieka D. Īvāna kunga šīm iestādēm nosūtītajam lūgumam. Taču pētījumi vēl priekšā, jo daudzi arhīvi mums šodien slēgti. Skatīt genocīdu mūžības gaismā mēs vēl nespējam.

Genocīds kā no hitleriešu, tā no boļševiku puses tika Latvijā plānots jau agrāk. Jau 1936. gada novembrī Ždanovs paziņoja: «Mēs paplašināsim savu mazo logu uz Eiropu ar Sarkanās Armijas palīdzību».⁶ Par boļševiku genocīda plāniem skaidru valodu runāja PSRS Valsts Drošības Tautas komisāra vietnieka ģenerāļa Ivana Serova 1939. gada 11. oktobrī parakstītā slepenā instrukcija par Lietuvas, Latvijas un Igaunijas pretpadomju elementu deportāciju īstenošanas kārtību.⁷ Par hitleriešu plāniem Latvijā liecina Vācijas Valsts drošības galvenajā pārvaldē 1939. gadā veiktais slepenais

1 Siksnas J. Vorkutas gūstekņa stāsts. 1965.

2 Aparnieks A. Mani vergu gadi. «Lačplēsis», 1970—1973.

3 Aizupe R. 16 gadi Sibīrijā. 1974.

4 Rūtiņa M. Vēl tā gribējās dzīvot. 1977.

5 A. Gulaga arhipelāgs, I-II., 102., 353., 464. lpp.

6 Dunsdorfs E. Deviņviru spēks. Stokholma, 1956, 268. lpp.

7 Hough W. J. H. The Annexation of the Baltic States..., p. 381.

pētījums «Apdzīvotības stāvoklis Baltijā»,¹ kura nobeigumā teikts: «Vācijas uzdevums ir darīt, cik iespējams, lai saglabātu vācu iedzīvotāju grupas, tām būtiski palīdzēt, stiprināt un izplatīt vācu iespaidu Baltijas telpā, pie kam tas attiecas mazāk uz vācu skaitlisko stiprumu, kā uz vācu tautas grupas darbības spēju.»²

Kā redzams no ASV Nacionālā arhīvā Vašingtonā ASV sūtņa Vācijā Morisa Lilenda 1940. gada 3. decembra pilnīgi slepenā ziņojuma ASV valsts sekretariātam par Baltijas valstu stāvokli, PSRS jau 1940. gadā plānoja Baltijas tautību genocīdu.

«Ir sagaidāms,» rakstīja sūtnis, «ka padomju varas iestādes ķersies pie masu deportācijām Lietuvā un citās Baltijas valstīs, tikko būs realizēta vāciešu repatriācijas programma. ...padomes neapšaubāmi gribēs šo teritoriju rasiski «attīrīt», kā jau tas izdarīts ar anektētajiem Polijas un Somijas apgabaliem un agrāk ar Padomju Karēliju. Šī attīrīšana notiks iespējami drīzāk un var sākties pavasarī, ja ne vēl agrāk. Tā rezultātā Baltijas tautas kā rasiski politisks faktors gar Baltijas jūru var izzust un deportāciju politika var iznīcināt visu divdesmit neatkarības gados iegūto. Acīmredzot Baltijas iedzīvotāji, tāpat kā poļi, tiks noņemti Padomju Vidusāzijā un Sibīrijā.»³ 1940. gadā plānotais genocīds nebija nekas jauns.

Ar četrām pasākumu grupām komunistiskā partija jau 1919. gadā bija likvidējusi daudzus iedzīvotāju kreiso noskaņojumu Latvijā: sarkano muižu atjaunošana, nacionālas patstāvības liegšana, dievtības vajāšana un t. s. šķiras ienaidnieku aresti un apšaušanas. Latvijā 1919. gada piecos mēnešos arestēja ap 10 000, bet nošāva 3632 cilvēkus.⁴ Tātad komunistiskās partijas genocīds Latvijā bija sācies līdz ar komunistiskās partijas diktatūru 1919. gadā. Pirmā komunistiskās partijas organizētā un vadītā genocīda forma arī 1940.—1941. gadā bija Latvijas iedzīvotāju aresti un nošaušana bez tiesas sprieduma (genocīda konvencijas). Jau 1940. gada novembrī Latvijā sāka pielietot KPFSR Kriminālkodeksu un citus likumus un sāka sodīt Latvijas pilsoņus ar atpakaļejošu datumu pēc Krievijas likumiem. Bēdīgi slavenais Krievijas kriminālkodeksa 58.

1 Der Reichsführer — SS. Der Chef des Sicherheitshauptamtes. Nr. 37. Geheim. Sonderbericht «Die Bevelkerungsverhältnisse im Baltikum». — KFA, R — 58, 1063. 1.

2 Turpat, 94. lpp.

3 ASV Nacionālais arhīvs Vašingtonā, Valsts departamenta rādītājs 6, 2, 79; EO 12065 Sec. 3-402.

4 Latvju Enciklopēdija I. Stokholma, 1950—1951, 313. lpp.

paragrāfs deva iespēju likvidēt jebkuru cilvēku. Pēc līdzšinējiem aprēķiniem, 1940.—1941. gadā Latvijā tika arestēti 7640 cilvēki, no kuriem 6182 (80,6%) tika izvesti no cietumiem 13.—14.jūnijā, bet vismaz 1488 (19,4%) nošauti.¹

Pēc Latvijas VDK 1991. gada 31. maija datiem, 1940.—1941. gadā Latvijā arestēti un sodīti 5247 Latvijas pilsoņi. Šajā kategorijā boļševiki toreiz ieskaitīja arī deportēto ģimeņu galvas. Bez tam vēl 2387 Latvijas pilsoņi arestēti un sodīti jau PSRS teritorijā 1942. un 1943. gadā. Tātad arestēti un sodīti 7634 cilvēki.² No visiem apmēram 35 828 represētajiem cilvēkiem, pēc abiem aprēķiniem, arestēti, sodīti vai nošauti 21,4%.

Runājot par genocīdu Latvijā pēdējos piecdesmit gados, nevar neminēt vācu okupācijas laiku. Vācu okupācijas pirmajos mēnešos bez tiesas sprieduma Latvijā nošauti ap 10 — 12 000 padomju iestāžu darbinieku, aktīvistu, starp kuriem tikai retais bija komunistiskās partijas biedrs.

«Tas bija viens no baigākajiem notikumiem mūsu tautas dzīvē,» rakstīja bijušais leģiona virsleitnants E. Pārups, «kas beidzās ar apmēram 12 000 tā saukto «komunistu» nonāvēšanu.»³ Drausmīga bija ebreju un čigānu iznīcināšana. Latvijā vācu okupācijas varā palika ap 70 000 (75,26 %) Latvijas ebreju. Rēķina, ka 1941. gadā iznīcināja ap 66 000 (71%) ebreju. Pēc M. Kaufmaņa datiem, Latvijā palika dzīvi kādi 4000 (ap 4,3 %) ebreju. Par ebreju iznīcināšanām Latvijā uzrakstītas vairākas grāmatas. Ja Kaufmaņa darbā «Ebreju iznīcināšana Latvijā» 1947. gadā vaira par ebreju iznīcināšanu faktiski uzlikta latviešu tautai⁴, tad B. Presa grāmatā «Ebreju slepkavības Rīgā 1941—1945» apstākļi attēloti objektīvāk.⁵ Tuvu īstenībai ebreju tautas traģēdija Latvijā attēlota grāmatā, ko sarakstījis Frenks Gordons, «Ebreji Baltijā starp Rietumiem un Austrumiem»⁶, kas iznāca Stokholmā 1990. gadā.

Iedzīvotāju aresti un apšaušanas atjaunojās 1944. un 1945. gadā pēc otrās padomju okupācijas. Pēc Latvijas VDK datiem, 1945. gadā no

1 Freivalds O. Lielā sāpju draudze, 100. lpp.

2 Latvijas VDK 1991. g. 31. maija izziņa.

3 Pārups E. Pretestības kustība vācu okupācijas laikā. — Jaunā Gaita, 1987, Nr. 162, 42. lpp.

4 Kaufman M. Die Vernichtung der Juden Lettlands. München, 1947.

5 Press B. Judenmord in Riga 1941—1945. Berlin, 1988.

6 Gordon Fr. Jews in Baltics between West and East. Stockholm, 1990.

Latvijas deportētas 384, galvenokārt vācu tautības ģimenes ar 675 cilvēkiem.¹

Cilvēku kopskaitu, kas tika arestēti un daļēji izsūtīti uz Sibīriju no t. s. filtrācijas nometnēm, ārzemēs rēķina ap 40 000—60 000.² Taču jautājums vēl jāpētī. Latvijas bruņotās pretestības dalībnieku kopskaitu 1944.—1950. gadā rēķina ap 25 600 cilvēku.³ Šāva ne tikai bruņotās pretestības dalībniekus, bet arī viņu ģimenes locekļus un radniekus, bet kritušo skaitu mēs nezinām.

Komunistu arestēto skaits laikā no 1940. līdz 1985. gadam parasti ārzemju presē tiek rēķināts ap 80 000 cilvēku. Pēc Latvijas VDK 1991. gada datiem, visā padomju varas pastāvēšanas laikā — no 1940. līdz 1985. gadam — Latvijā arestēti un sodīti 44 213 cilvēki, pie kam 41 762 cilvēki (94,46%) arestēti un sodīti Staļina laikā no 1940. līdz 1953. gadam, laikā no 1954. līdz 1985. gadam arestēti un sodīti 2451 cilvēki (5,54%). Tātad Staļina laikā arestēti un sodīti vidēji 3212, bet no 1954. gada līdz 1985. gadam vidēji 77 cilvēki gadā. 29,58% cilvēku (12 352) arestēti un sodīti 1945. gadā. Ar sevišķas apsardzes lēmumu Latvijā laikā no 1944. līdz 1985. gadam ar nāvi sodīti 498 cilvēki (galvenokārt 1944. un 1945. gadā).⁴ Tātad, pēc Latvijas VDK datiem, arestēto un sodīto skaits Latvijā no 1940. līdz 1985. gadam bija 55,27%, t. i., gandrīz uz pusi mazāks, nekā parasti min literatūrā.

Otrā komunistiskās partijas organizētā un vadītā genocīda forma Latvijā bija apzināta tādu dzīves apstākļu uzspiešana Latvijas iedzīvotājiem, kuru nolūks panākt šo iedzīvotāju pilnīgu vai daļēju bojāeju (c §). Pie šīs genocīda formas pieder iedzīvotāju deportācijas, Latvijas varmācīga kolektīvizācija, piespiedu pārcelšana no savrupstātm uz ciematiem un Latvijas plānotā kolonizācija.

Kā terora līdzeklis pret politiskajiem pretiniekiem izsūtīšana trimdā (*exilium*) uz neapdzīvotām Vidusjūras salām vai tuksneša oāzēm pastāvēja jau senajā Grieķijā un Romā. Piespiedu izsūtīšanu Romas diktatoru laikā, ja tā notika policijas pavadoībā, pie kam valsts noteica apmetnes vietu, sauca par *deportatio*. Iedzīvotāju deportācijas no Latvijas ir jau senās Krievijas pasākums. Jau Livonijas kara laikā Ivans IV izveda no Latvijas vienā reizē 50 000, bet otrā — 30 000

1 Latvijas VDK 1991. g. 31. maija izziņa.

2 Latvju Enciklopēdija II, 480. lpp.; Misiūnas R., Taagepera R. The Baltic States..., p. 70.

3 Misiūnas R., Taagepera R. The Baltic States..., p. 279.

4 Latvijas VDK 1991. g. 31. maija izziņa.

cilvēku. Izvesto vietā ap Daugavpili krievu karaspēka apgādei nometināja krievus. Ziemeļu kara laikā Latvijas iedzīvotāju deportācijas turpināja Pēteris I. Tā 1702. gadā no Alūksnes draudzes uz Krieviju tika izvesti 588 cilvēki, tai skaitā visi Alūksnes iedzīvotāji ar Bībeles tulkotāju prāvestu E. Gliku priekšgalā.¹ Nometināšanu Sibīrijā ieviesa Katrīna II. Tikai 19. gadsimtā vien uz Sibīriju deportēti 865 000 cilvēku (5,2%).² Sākoties I pasaules karam, 1914. gadā no Latvijas uz Iekšķrieviju deportēja daudzus vāciešus.

Leņins deportācijas atjaunoja. 1937.—1939. gadā PSRS teritorijā tika represēti ap 70 000 (60%), bet iznīcināti ap 25 000 latviešu (16,5% no to kopskaita). Tieš minēts lielāks iznīcināto skaits.

Kaut arī Latvijas pamatšķira bija vidusšķira, sakarā ar ģenerāļa Ivana Serova 1939. gada 11. oktobra instrukciju visi, kas pieder kādai sociālai vai arodu grupai, kas paredzēta «Pretpadomju elementu operatīvajā uzskaitē»³, reģistrējami un vēlāk iznīcināmi. No komunistiskā terora nebija pasargāts neviens politisko partiju biedrs (izņemot komunistus). Tas apdraudēja tiesnesi, policistu, virsnieku, rūpnieku, tirgotāju, lauksaimnieku, amatnieku, pat esperantistu un filatēlistu. Deportācijas mazākās grupās sākās jau 1940. gada beigās, bet pirmais cēlons uz Komi APSR aizbrauca 1941. gada 25. aprīlī. Vispārēja administratīva masu deportācija notika naktī no 1941. gada 13. uz 14. jūniju. Šī ilgāku laiku slepeni gatavotā akcija notika vienlaicīgi un vienveidīgi visās trijās Baltijas valstīs. Apbruņoti čekisti, miliči, kompartijas darbinieki un aktīvisti nakts laikā iebruka dzīvokļos un parasti stundas laikā lika sagatavoties ceļam. Arestētos stāvg rūdām sablīvēja aizrestotos preču vagonos, kur vienīgā labierīcība bija grīdā izcirsta lūka.

Tā pirms 50 gadiem, 1941. gada 14. jūnijā, 662 iepriekš slepeni sagatavotos preču vagonos komunistiskā partija organizēja pirmo iedzīvotāju masveida deportāciju uz Sibīriju. Spriežot pēc Vācijas SD datiem, izveda 20 700 cilvēkus,⁴ tai skaitā daudz ebreju. Taču ebreji

1 Dunsdorfs E. Lielais mēris Latvijā. — Nākotne, 1944, Nr. 3, 142. lpp.; Strods H. Ernsta Glika literārais darbs Maskavā (1703—1705). — Karogs, 1985, Nr. 1, 150.—158. lpp.

2 LE Stokholmā, 1958, 474. lpp.

3 Operatīvā uzskaitē. M., 1939.

4 D. Vairoga izteiktās domas, ka 1940.—1941. gadā deportēti 26 992, mani pagaidām nepārlicina. Vairogs D. Latvian Deportations. Rockville, p. 33. Tikai koncentrācijas nometnēs vien PSRS 1940.—1941. g. atradās līdz 14 miljoniem cilvēku. R. Konkivists «Lielais terors», 1991, II daļa, 365. lpp.

publicētajos Sarkanā Krusta sarakstos «Šie vārdi apsūdz» nav uzrādīti. Pārējo tautību — galvenokārt latviešu — skaits bija 15 081 cilvēks. Starp tiem 6447 (47,7%) vīrieši un 5302 (35,1%) — sievietes, 3332 bērni, jaunāki par sešpadsmit gadiem (22,1%), ieskaitot 291 zīdaini līdz viena gada vecumam. 315 cilvēki bija vecāki par 70 gadiem.¹ No deportētajiem 39,2% bija pilsētu un 60,8% — lauku iedzīvotāji. No Latvijas izvesti 2093 skolnieki, tai skaitā 1329 no pamatskolām un 498 no vidusskolām, 474 skolotāji.²

Dzejnieks Kārlis Skalbe 1942. gadā rakstīja:

*Zied balti visas ceļa malas,
Ik soli ceļos noņemtos,
Še gribētos man klusi lūgties,
Lai Dieva roka sargā tos.*³

Tātad pirmajā baigajā gadā nošauti, arestēti vai deportēti 35 828 cilvēki — 1,85% no Latvijas iedzīvotāju skaita. Drīz bija jāseko otrajam deportāciju vilnim, kurā bija jāizved 62 000 cilvēku. Pirmajā baigajā gadā bija nošauti, deportēti vai paredzēti deportēt katru divdesmito Latvijas iedzīvotāju, t. i., 5,15%.

Hitleriešu plānos paredzēta, bet īstenota arī boļševiku plānos bija t. s. latviešu tautas «galvas nociršana» (*Enthauptung*). Tā paredzēja divus galvenos veidus — pirmkārt spējīgāko latviešu politisko, saimniecisko un militāro darbinieku iznīcināšanu vai nobīdīšanu pie malas, tajā pašā laikā izvirzot Latvijas pārvaldē mazāk spējīgus vai nespējīgus vadītājus, uz kuriem var likt latviešu atbildību par notikušo. Tā 1940.—1941. gadā bez prezidenta Kārļa Ulmaņa un ģenerāļa Kārļa Baloža boļševiki arestēja, deportēja vai nonāvēja vēl 21 valdības locekli un 32 Latvijas Saeimas un citus politiskus vadītājus.⁴ Tikai no Litenes noņemnes vien deportēja 563 virsniekus. Pie Latvijas «galvas

¹ Freivalds O. Lielā sāpju draudze, 10. lpp. These Names Accuse. Nominal List of Latvians Deported to Soviet Russia in 1940—1941. Second edition with Supplementary List. Stockholm, 1982, p. XX-XXXII.

² Kronlins I. 379 baigā gada dienas. — Latvijas Grāmata, 1967, 244., 341 n. c. lpp. Par samazinātu uzskatu Latvijas Republikas AP lēmumā «Par Baltijas deportāciju upuru piemiņas nedēļu» minēto 1941. gada jūnijā deportēto skaitli — 14 894 (Diena, 1991, 30. 05. pielikums Nr. 18).

³ Freivalds O. Lielā sāpju draudze, 4. lpp.

⁴ Hough W. J. H. The Annexation of Baltic States and Its Effect on the Development of Law Prohibiting forcible seizure of territory. — New York Law School. Journal of International and Comparative Law, vol. 6, No. 2. Winter 1985, P. 486.

nociršanas» pieskaitāma arī latviešu inteligences izdzīšana trimdā 1944. gadā (ap 240 000 bēgļu).

Hitleriskā valdība kopš 1939. gada plānoja Austrumeiropas un tās ietvaros arī Baltijas tautu pārvācošanu vai iznīcināšanu. Pirmos piekšlikumus šajā jomā A. Hitleram iesniedza H. Himlers un viņa piekrišanu saņēma jau 1940. gada pavasarī. 1941. gadā profesora Konrāda Meiera vadībā pamatos tika izstrādāts t. s. Austrumu ģenerālplāns (*Generalplan Ost*). Pēc šī plāna bija paredzēts kolonizēt Poliju, Rietumukrainu, Baltijas valstis un Ļeņingradas apgabalu, kuru pirms kara apdzīvoja 45 miljoni iedzīvotāju, tai skaitā no pieciem līdz sešiem miljoniem ebreju. 31 miljonu bija paredzēts pārvietot uz Sibīriju vai iznīcināt, bet rasiski noderīgos un politiski pakļāvīgos atstāt šajā teritorijā. Igaunus varēja pārvācot virs 50%, latviešus — zem 50%. 700 000 latviešu, tai skaitā arī latgalieši, bija jāpārvieto uz Ļeņingradas apgabalu, bet lietuvieši — galvenokārt uz Prūsiju.

Mēs nebūtu patiesi, ja neatcerētos vācu okupācijas varas veiktās deportācijas. 1942. gada aprīlī—maijā vien no Latgales deportēja ap 12 000 cilvēku, tai skaitā krievus un poļus. Audriņu operācijas laikā blakus desmitiem nošauto ap 4000 cilvēku deportēja uz Vāciju. 1944. gadā no 5. līdz 9. oktobrim cilvēku medībās noķēra ap 6000 Latvijas pilsoņu un aizveda uz Vāciju. Tātad deportēja vismaz 22 000 cilvēku. Tajā pašā laikā cietumi un koncentrācijas nometnes Salaspilī, Madonā, Jelgavā, Liepājā bija pilnas. 1944. gadā visus dzīvus palikušos deportēja uz Vācijas koncentrācijas nometnēm — Štuthofu, Mauthauzeni u. c.

Visā Austrumu telpā bija paredzēts novietot 10 miljonus vāciešu. No trīsdesmit sešiem vācu atbalsta punktiem 14 (30%) bija paredzēts ierīkot Ostlandē, no tiem piecus Latvijā: Rīgā, Daugavpilī, Rēzeknē, Abrenē un Valkā. Ap šiem vācu atbalsta punktiem bija jāierīko piecu līdz desmit kilometru apkārtnē vācu lauku novadi. Bija paredzēts divdesmit piecu gadu laikā Latvijā novietot 164 100 vāciešu, tai skaitā 105 900 — Rīgā un tās apkārtnē. Vāciešu pārcelšanai Latvijā bija paredzēti 1273,5 miljoni RM.¹

Ceturtajā gadā pēc hitleriešu «*Generalplan Ost*» izgāšanās notika jauns komunistu organizēto deportāciju vilnis. Valsts drošības orgāni sastādīja un aprīņķu izpildkomitejas apstiprināja izsūtīšanai paredzēto

¹ Madajczyk C. *Generalplan Ost*. — *Polish Western Affairs*, 1962, No. 3, p. 438 — 439.

«kulaku» ģimeņu un citu «šķiriski naidīgo» personu sarakstus un izveidoja operatīvās grupas.

Līdz 1948. gada 15. septembrim Latvijā bija uzskaitīti 10 127 kulaki un ap 5000 legalizējušies nacionālie partizāni, kopā 14 206 cilvēki ar kompromitējošu pagātni.¹ 1948. gada 21. septembrī Latvijas PSR prokurors A. Mišutins ziņoja LKP CK sekretāram J. Kalnbērziņam: «Lai galīgi likvidētu Latvijas PSR kontrrevolucionāros naidīgos elementus, es lūdzu Jūs apspriest jautājumu par šādu pasākumu mērķtiecību:

... Uzdot komisijai kāda LK(b)P CK sekretāra vadībā izstrādāt un sagatavot iesniegšanai attiecīgajām iestādēm jautājumu par visnaidīgāko un šķiriski vissvešāko elementu, kuri atrodas Latvijas PSR, izsūtīšanu uz valsts iekšieni.»²

1949. gada 29. janvārī PSRS Ministru Padome pieņēma lēmumu Nr. 390-1385 par iedzīvotāju masveida deportāciju, kurā pirmā kārtā bija deportējami kulaki un viņu ģimenes locekļi.

1949. gada 17. martā Latvijas PSR Ministru Padome, balstoties uz šo PSRS MP lēmumu, pieņēma savu lēmumu Nr. 282-S «Par kulaku ģimeņu izsūtīšanu ārpus Latvijas», kuru parakstīja V. Lācis un I. Bastins. Bija paredzēts izsūtīt 10 000 ģimenes. 1949. gada martā no Latvijas laukiem bija paredzēts izsūtīt 11 252 ģimenes ar 38 662 cilvēkiem. 1949. gada 25. martā izveda 13 501 ģimeni, tai skaitā 9250 zemnieku ģimenes, kopā 40 334 cilvēkus, tai skaitā 10 983 vīriešus, 18 801 sievieti un 10 590 bērnus vecumā līdz 16 gadiem 33 ešelonos uz Amūras, Omskas un Tomskas apgabaliem. LKP CK arhīva materiāli liecina, ka izvešanas notika LK(b)P biedru vadībā, kaut arī bija partijas biedri, kas no šī uzdevuma atteicās un tika sodīti. LK(b)P CK birojs 1949. gada 29. martā, apspriedis jautājumu «Par kulaku un viņu ģimeņu, bandītu³ un nacionālistu ģimeņu deportācijas rezultātiem», nolēma, ka PSRS un Latvijas PSR valdības lēmumi šajā jautājumā izpildīti. «Atzīmēt republikas partijas organizācijas, komjaunatnes un padomju aktīva aktīvo piedalīšanos izsūtīšanas akcijas īstenošanā.»⁴

Pie izvešanas bija jāparaksta šāds iespiests dokuments.

1 LVA (Latvijas Valsts arhīvs), LKP CK PA (Partijas arhīvs), 101. f., 11. apr., 70. lieta, 94. lpp.

2 Turpat, 105. lpp.

3 Tā komunisti sauca nacionālos partizānus.

4 Turpat, I. apr., 6. lieta, 3. lpp.

1949. gada... aprīlī.

Man, izsūtītajam latvietim (latvietei)..... ir paziņots par to, ka es pēc PSRS augstāko varas orgānu rīkojuma esmu izsūtīts (-ta) uz Padomju Savienības attāliem rajoniem uz mūžīgiem laikiem bez tiesībām atgriezties iepriekšējā dzīves vietā.

Man arī ir paziņots, ka man bez Iekšlietu ministrijas vietējo orgānu atļaujas nav tiesību no šejienes izbraukt, kaut vai uz laiku mainīt dzīves vietu un darba vietu. Es arī zinu, ka šā paraksta pārkāpšanas gadījumā saskaņā ar PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1948. gada 26. novembra lēmumu mani sauks pie atbildības un notiesās katorgas darbos uz 10 gadiem. Ar 1948. gada 26. novembra lēmumu es esmu iepazīstināts (-ta).¹

Paraksts

Šī deportācija, kas bija iecerēta kolektīvizācijas nodrošināšanai, kvalificējama kā genocīds. Laikā no 1945. līdz 1953. gadam deportēti vismaz 119 000 cilvēku. Ja rēķina, ka 1959. gada skaitīšanā Latvijā bija 2093,4 tūkstoši iedzīvotāju, tad tas ir 5,6%, bet no 1297,9 tūkstošiem — latviešu 9,17%. Tā redzam, ka komunistiskā partija deportāciju veidā piespiedusi latviešiem Romas impērijā barbariem uzliekamo nežēlīgāko soda mēru — decimāciju.

Lielu pētniecības darbu par boļševiku genocīdu Latvijā pirmais veicis jurists A. Šilde (1907 — 1989), intervējot apmēram 2000 vācu un austriešu karagūstekņu un civilistu, kuri 1955.—1957. gadā atgriezās no Padomju Savienības cietumiem, vergu darba nometnēm, deportācijas un kuri bija tikušies ar Latvijas vai citiem Baltijas iedzīvotājiem. Aculiecinieku stāstījumi apkopoti viņa grāmatā «Pa deportēto pēdām»² un atspoguļo deportēto stāvokli 1952.—1956. gadā. Par šīs grāmatas angļu izdevumu, kā stāstīja pats A. Šilde, VDK aizmuguriski piesprieda viņam nāves sodu. Pēc A. Šildes pētījuma un sastādītās PSRS darba nometņu kartes, kā arī pēc Latvijas vēsturnieku pēdējo gadu pētījumiem, Latvijas deportētie novietoti Sibīrijā, Krievijas arktiskajā reģionā, Centrālajā Āzijā, Tālajos Austrumos un nedaudz — Urālos, tātad piecos reģionos, kuru lielākajā daļā Latvijas iedzīvotājiem klimatiskie apstākļi nebija izturami. Latvieši bija izvietoti apmēram 200 soda nometnēs un nometinājuma vietās. 1986. gada rakstu

¹ Izmantots J. Riekstiņa manuskripts «Genocīds» (ar autora atļauju).

² Ņujorka, 1956. Angliski: Šilde A. The Profits of Slavery. Stockholm, 1958, p. 7—8.

krājumā «Acta Baltica» 24. sējumā A. Šilde publicēja plašu apcerējumu «Baltiešu iznīcināšana zem padomju kundzības. Jautājumā par igauņu, latviešu, lietuviešu masu deportācijām un spaidu darbiem Padomju Savienībā».¹

Kopējo nošauto, arestēto un deportēto skaits grūti nosakāms, jo viena persona dažkārt arestēta, deportēta divas un trīs reizes, bet daudzu nav sarakstos. Pasaules literatūrā šo kopskaitu rēķina ap 180 000—216 000.² Kopumā no Baltijas 6 miljoniem iedzīvotāju deportēja 578 000 (9,3%) cilvēku.

1. tabula

Komunistiskā genocīda tiešie upuri Latvijā
1940—1985

Gadi	Deportēti	Arestēti un sodīti	Tai skaitā oficiāli nošauti Latvijā	Kopā	%
1940—1941	20 700	7670	1488	28 370	14,80
1945—1953	119 000	41 762	498	160 762	88,87
1954—1985	—	2541	—	2541	1,33
Kopā	139 700 72,88%	51 973 27,12%	1986 3,82%	191 673 100,00%	100

Tātad tieši komunistiskā genocīda upuru skaits laikā no 1940. līdz 1985. gadam ir 191 673 cilvēki (14,77%, salīdzinot ar 1959. gada tautskaitli), no kuriem deportēti 139 700 (72,88%), arestēti un sodīti 51 973 cilvēki (27,12%), tai skaitā oficiāli, parasti pēc «īpašās apspriedes» lēmuma Latvijā nošauti 1986 cilvēki (3,82%). Ja pirmajā baigajā gadā deportēti, arestēti un sodīti, tai skaitā nošauti 28 370 cilvēki, tad pēckara deviņos baigajos gados deportēti, arestēti un sodīti, tai skaitā nošauti 17 863 cilvēki gadā. Tie ir, tā sakot, reģistrētie valsts sodi un valsts nāvē mirušie. Cik krita pēckara pretestības kustībā un pilsoņu karā, mēs nemaz nezinām.

Latvijas PSR valdība ar V. Lāča parakstu 1954. gada jūlijā aizliedza visām izpildkomitejām izsniegt izziņas par izsūtīto dzīvi un darbu

¹ Šilde A. Die Ausrottung der Balten unter der sowjetischen Herrschaft. Zur Frage der Massendeportationen und Zwangsarbeit der Esten, Letten und Litauen in der Sowjetunion. — Acta Baltica, Band XXIV. Königstein im Taunus, 1986.

² Deportācijas. Latvju Enciklopēdija I. Linkolna, 1983, 318. lpp.

pirms izsūtījuma, kas varēja veicināt izsūtīto atgriešanos.¹ Otrkārt, Latvijas PSR valdība pieņēma lēmumu par izsūtīto mantas konfiscēšanu, bet nekad nepieņēma lēmumu pat par pašas padomju varas rehabilitēto deportēto konfiscētās mantas un īpašuma atdošanu. Tātad Latvijas PSR valdība, izpildot LKP gribu, līdz pārbūvei faktiski uzstājās par deportēto palikšanu Sibīrijā un par fiziski un garīgi salauzto atgriezušos deportēto saimniecisku iznīcināšanu, tātad — konsekventi īstenoja genocīda politiku Latvijā. No 1955. līdz 1959. gadam Latvijā atgriezās 18 000 cilvēku, bet līdz 1963. gadam — 31 596 cilvēki.²

Pēc Latvijas IeM Rehabilitācijas daļas datiem, līdz 1991. gada 30. aprīlim rehabilitācijas dokumenti izsniegti 44 994 cilvēkiem, bet pēc Latvijas VDK datiem, uz rehabilitāciju gaida 32 075 cilvēki.³ Tātad rehabilitēti vai rehabilitāciju gaida 77 069 (40,2%) cilvēki. Rehabilitēti ap 32% 1941. gadā un ap 87,8% 1949. gadā izsūtīto. Rehabilitācija līdz 1991. gada 31. maijam par zaudēto kustamo mantu izmaksājusi 121 751 tūkstoši rubļu, pie kam no republikas budžeta izmaksāti 67,69%. Taču būtu jāierosina PSRS izmaksāt arī kompensāciju visiem represētajiem neatkarīgi no tā, vai viņiem bijis zaudēts kustams vai nekustams īpašums.

Ceturtajā ANO genocīda Konvencijā minētā genocīda forma ir tādu līdzekļu uzspiešana, kuru mērķis ir aizkavēt dzimstību (d §). Šajā jomā būtu pētāmi «reālā sociālisma» dzīves apstākļi, kas nesasniedz to iztikas līmeni, lai latviešu sabiedrība spētu sevi normāli atražot.

Genocīda elementi sastopami Latvijā piespiedu kolektivizācijā, ar kuru komunisti pirmo reizi Latvijas vēsturē iedzīvotājus miera laikā noveda pusbadā. Te jāpēta dzīvokļu apstākļu neuzlabošana pamatiedzīvotājiem pēckara gados. Genocīda elementi ir sastopami iedzīvotāju piespiedu pārceļšanā no tradicionālajām viensētām uz ciematiem. Kā par to liecina zemnieku rakstiskās sūdzības, simtiem zemnieku sētu, neskatoties uz iedzīvotāju protestiem, tika nojauktas ar varu, neierādot zemniekiem apmešanās vietas.

ANO genocīda Konvencija īpaši sargā bērnu reliģiskās un nacionālās jūtas, aizsargā to neaizskaramību. ANO genocīda Konvencijas piektā panta (e §) aizliegums spaidu ceļā pārvest vienas grupas bērnus uz citu grupu pirmā kārtā attiecas uz visu dievticīgo vecāku bērnu

1 Riekstiņš J. Genocīds (Mašīnraksts).

2 Riekstiņš J. Šķīru cīņas laukos: jauni fakti un atziņas. — Latvijas Likteņgadi II. 1988, 102. lpp.

3 Latvijas VDK 1991. gada 31. maija izziņa.

ieskaitīšanu ateistos, piespiedu kārtā ierakstot komunistiskajās pionieru un komjaunatnes organizācijās, kuru locekļiem bija aizliegta baznīcu un lūgšanu namu apmeklēšana. Rezultātā Latvijas luterticīgie, katolītīcīgie, pareizticīgie, baptisti, Mozus ticīgie bērni, parasti viņiem nejaudājot, tika ieskaitīti ateistos un kā tādi tika audzināti, tā traucējot viņu garīgo un morālo attīstību. Šis komunistiskās partijas organizētais ateistiskais genocīds veicinājis amorālas attieksmes izplatīšanos pret dabu, darbu un tuvcilvēkiem, pret citām tautām un reliģijām, veicinājis noziedzības pieaugumu. Morālais un garīgais sabrukums radies tāpēc, ka komunistiskā partija pārņēma tiesības uz absolūto garīgo autoritāti, cenšoties likvidēt dievticību Latvijā.

Genocīda forma, kas vēl šodien pastāv Daugavpilī un vairākās citās vietās, ir ANO genocīda Konvencijā aizliegta, bet īstenotā latviešu bērnu piespiedu apmācīšana krievu bērnudārzos un krievu skolās. Latviešu vecāki bija un ir spiesti savus bērnus nodot krievu bērnudārzos un krievu skolās, jo tuvumā nav ne latviešu bērnudārzu, ne skolu. Pret Latvijas bērniem komunistiskās partijas organizētais reliģiskais un nacionālais genocīds vēl gaida savus pētniekus.

Genocīda forma bija PSKP organizētā Latvijas kolonizācija pēckara, t. s. rūpnieciskā internacionalizācija.

Latvijas kolonizēšanas svarīgākais paņēmieni bija boļševiku organizētā strādnieku vervēšana pašu radītajai ekonomiski nepamatotajai un pārspīlētajai rūpniecībai, rūpniecības pārvēršana par kolonizēšanas paņēmieni. Latvija sevišķi cieta un cieš no laimes meklētājiem. Pēckara gados cauri Latvijai gājuši 4 miljoni cilvēku, sabradājuši tās saimniecību un kultūru.¹

Genocīda, karu un kolonizācijas rezultātā latviešu skaits Latvijā no 1472,6 tūkstošiem (75,6%) 1935. gadā samazinājās līdz 1297,9 tūkstošiem (62,6%) 1959. gadā, t. i., par 174,7 tūkstošiem (11,8%). Tajā pašā laikā slāvu iedzīvotāju skaits no 233 tūkstošiem (12%) 1935. gadā jau 1959. gadā bija palielinājies gandrīz divas reizes (par 414 tūkstošiem), kas ir 30,9% no iedzīvotāju kopskaita.² Pašreiz, pēc 1989. gada skaitīšanas datiem, Latvijā ir 52% latviešu un 42,3% austrumslāvu.

Tātad blakus militārai okupācijai Latvijā organizēta iekarotāju kolonizācija un migrācija, kas apzināti uzspiež tādus dzīves apstākļus,

¹ Mežgailis O. Latvieši un cittautieši Latvijā. — Grām.: Latviešu nācijas izredzes. R., 1990, 74. lpp.

² Turpat, 71. lpp.

kuru nolūks ir latviešu, viņu dzīves veida, kultūras un valodas apspicšana, latviešu, iznīcināšana Latvijā. Hitleriešu un boļševiku īstenotā genocīda mērķis Baltijā bija vācu un krievu etnokrātijas izveidošana, impēriju nostiprināšanās Baltijas jūras austrumu krastā. Abu šo koloniālismu īpatnība bija tā, ka kolonistiem jāstrādā kopā ar kolonizētajiem, bet kolonistu faktiskā vadībā.

1985. gada Kopenhāgenas starptautiskā tribunāla manifestā ir teikts: «Triju Baltijas valstu liktenis ir unikāls cilvēces vēsturē. Nevienā vietā pasaulē agrākās parlamentārās demokrātijas nav okupētas, anektētas un uzvarētāju spēka kolonizētas.

Masveidīga krievu imigrācija ir nopietni ievainojusi Baltijas identitāti un politisko struktūru, valodu, kultūru, reliģiju, tāpat no padomju varas ir cietusi vēstures mācīšana skolās. Baltijas valstu militarizācija ir pastāvīgs atgādinājums miera draudiem pasaulē.»

Pēc komunistu apvērsuma 1917. gada novembrī, ko viņi lika saukt par Oktobra revolūciju, nepastāvēja ne padomju vara, ne proletariāta diktatūra, bet komunistiskās partijas diktatūra. Komunistiskā partija noteica gan AP, gan MP, VDK, IeTK, gan prokuratūras un Finansu ministrijas, gan Kultūras un Izglītības ministriju darbu.

Komunistiskās partijas organizētais un vadītais Latvijas tautas genocīds ir lielākais noziegums pret latviešu tautu visā tās vēsturē. Šī latviešu tautas nacionālā traģēdija ir kvalificējama kā komunistu noziegums pret cilvēci.

Latvijas iedzīvotāju un latviešu genoģids notika tajā totalitārās attīstības pakāpē, kad tauta vairs nespēja kontrolēt ne boļševisma, ne fašisma darbību, kad šīs darbības kontrole pārgāja komunistiskās un nacistiskās partijas un to represīvā aparāta rokās. Tāpēc nevar vainot Latvijas iedzīvotāju genocīdā krievu vai vācu tautu kopumā, kaut galvenokārt kā krievi, tā vācieši bija šī genocīda izpildītāji. Genocīdu vadīja komunistiskās partijas organizācijas, un kompartiju locekļi to īstenoja. Tāpat genocīdu Latvijā veica Bermudu trijstūris — PSKP, VDK un armija.

Komunistiskās partijas genocīda politikā Latvijā ir divi galvenie posmi. Pirmajā posmā no 1940. līdz 1953. gadam tika īstenotas galvenokārt cilvēku nošaušanas bez tiesas sprieduma un masveida deportācijas un ievietošanas vergu darba nometnēs. Šis posms uzskatāms par 30. gados PSRS iesāktā genocīda turpinājumu. Otrais posms kopš 1954.—1956. gada raksturojās ar rafinētāku, mazāk atklātu genocīda metožu pielietošanu, taču nežēlīgi vērsās pret politikajiem

pretiniekiem, ticības aizstāvjiem, pret Latvijas inteliģenci. Liela daļa arestēto tika novietoti Potmas soda nometnē Mordovijā, Permas soda nometnē Sibīrijā, Vladimiras cietumā. Komunistiskā partija organizēja veselu pasākumu sistēmu, kas gāja pa priekšu, sekoja un seko genocīdam vēl šodien. Te jārunā par mūsu sakropļoto valsts un pārvaldes aparātu, sagrauto un krīzes stāvoklī novesto rūpniecību un lauksaimniecību, sagrauto skolu sistēmu, viltus internacionālistu vēl šodien ienīsto latviešu valodu. Fakts, ka mēs nezīnām savu vēsturi un kultūru, runājam kļūdainā valodā, dzīvojot Latvijā gadu desmitiem, latviešu valodā nemaz negribam runāt, ka mūsu saimniecība mūs nespēj apgērbt un paēdināt, tas, ka mēs daudzi jūtamies kā dienas strādnieki, bet ne saimnieki savā zemē, ka mums ir maza dzimstība un mēs nespējam sevi atražot, ka pastāv demogrāfiskā krīze, arī ir genocīda rezultāts.

Abu totalitāro režīmu — boļševisma un nacisma — Latvijā īstenotajā genocīdā novērojamas vairākas kopējas līnijas un genocīda īstenošanas secība.

1. Latvijas iedzīvotāju daļēja iznīcināšana un deportēšana aiz ideoloģiskiem un politiskiem motīviem bez tiesas sprieduma.
2. Latvijas Valsts iekārtas, saimniecības, sociālās un kultūras dzīves vardarbīga likvidēšana un pārkārtošana atbilstoši savas valsts modelim.
3. Krievijas un Vācijas iedzīvotāju masveidīgas novietošanas plānošana un novietošana uz pastāvīgu dzīvi Latvijā.
4. Latvijas Valsts faktiska likvidēšana un tautas asimilēšana, nomainot to ar kolonizētājvalsts etnokrātiju.

Latviešu tauta ir izturējusi piecdesmit gadus ilgo komunistu inkvizīciju, saglabājusies dzīva, taču fiziski tik smagi ievainota kā pēc 1710. gada lielā mēra, bet saimnieciski un garīgi tik ievainota kā vēl nekad. Latviešu tauta vēl šodien dzīvo komunisma nāves ēnā. Tauta un tās tiesības bradātas simtiem gadu, taču tā bradātas kā komunistiskajā inkvizīcijā tās nav nekad.

Latvijas tautas fiziskā, saimnieciskā un garīgā komunistiskā genocīda upuri, visi Golgātas ceļa gājēju simti, tūkstoši prasa Latvijas Republikas valdībai nodibināt kompetentu speciālistu Latvijas genocīda izpētes valdības komisiju vai pat valdības finansētu Latvijas genocīda institūtu. Šai valdības komisijai vai institūtam kopā ar zinātniekiem, represēto klubu vadītājiem un māksliniekiem būtu nekavējoties jāveic šādi darbi:

- 1) jāapzina un jāpublicē visi arhīvu materiāli par genocīdu;

2) jāapzina un jāpieraksta visi genocīdā bojā gājušie, cietušie, jāsavāc visu genocīdu pārdzīvojušo atmiņas gan Latvijā, gan ārpus tās. Jāizdod Latvijas komunistiskā genocīda upuru piemiņas grāmatas;

3) pie LU Vēstures fakultātes un LZA Latvijas vēstures institūta jāorganizē pētnieku grupa, kurai jāpēta un tuvāko gadu laikā jāuzraksta Latvijas tautas genocīda vēsture;

4) katra gada 13. un 14. jūnijā jānotiek zinātniskām komunistiskā genocīda konferencēm ar sekojošu materiālu publicēšanu;

5) enerģiski jāturpina rakstnieces Andas Līces uzsāktās sērijas «Via dolorosa» izdošanu, genocīda tematikai jāieņem lielāka vieta literatūrā, mākslā, kino;

6) jāorganizē Latvijas tautas komunistiskā genocīda muzejs, komunistu genocīds jāatspoguļo katrā muzejā, lekcijā, ekskursijā, piemiņas zīmēs.

Komunistiskās partijas vadītais un virzītais gandrīz piecdesmit gadus ilga Latvijas tautas sarkanais genocīds liek vispirms Latvijas un starptautiskajai sabiedriskajai domai saukt pie kriminālatbildības visu genocīda vaininiekus un līdzdalībniekus. Eiropas parlaments 1983. gadā nolēma ziņot ANO par noziegumiem Baltijā.

Genocīds ir abu totalitāro sistēmu — boļševisma un hitlerisma — neatņemama sastāvdaļa. Kā organizēta abiem režīmiem nevēlamu cilvēku fiziska un garīga iznīcināšana genocīds pastāvēja vienpadsmit gadus hitleriskajā Vācijā un septiņdesmit gadus Padomju Savienībā. Gandrīz pusgadsimtu genocīds pastāvēja PSRS satelītu valstīs. PSRS genocīdu VK(b)P, vēlāk PSKP vadībā veica daudzas valdības iestādes.

Konvencijas par genocīdu 3. pants nosaka, ka sodāms ne tikai genocīds, bet arī sazvērestība genocīda izdarīšanai. Tāpat sodāmi visi genocīda izdarīšanā iesaistīti līdzvainīgie. Genocīda Konvenciju PSRS Augstākās Padomes Prezidijs, ierobežojot vainīgo izdošanu, ratificējis 1954. gada 3. maijā. Genocīda Konvenciju ratificējušas vairāk nekā 80 valstis. Saskaņā ar ANO 1968. gada Konvenciju par noilguma termiņu nepiemērošanu kara noziegumiem un noziegumiem pret mieru un cilvēci noilguma termiņš neattiecas uz genocīda noziegumiem.

Vēstures spriedums par komunistisko genocīdu Latvijā nevar būt cits kā tikai kriminālatbildība. Komunistiskais genocīds uz gadsimtiem apzīmogo ar kauna traipu, ar Kaina zīmi komunistisko partiju un tās ideoloģiju. Komunistiskajai partijai pašreiz ir tikai divas izejas. Pirmā izeja ir mēģinājumi pierādīt, ka tā nav bijusi pie vadības, nav

kontrolējusi situāciju un tāpēc neatbild par genocīdu. Otrā iespēja komunistiem šodien ir nomesties latviešu tautas priekšā uz ceļiem, publiski visas pasaules priekšā lūgt piedošanu Latvijas tautai un izdot juridiskai un morālai tiesai genocīda vaininiekus, lai tos sodītu par noziegumiem pret cilvēci.

Ies mūži, zudīs paaudzes, dzīves veidi, un nogrupējumi irs un veidosies no jauna, bet tauta paliks. Paies gadu desmiti un simti, un Latvijas tauta kā baigu rēgu atcerēsies un mācīs skolās bērniem par komunistu piecdesmit baigajiem gadiem, par komunistu genocīdu Latvijā. Atcerēsimies, ka pasaule ir pilna ar impēriju drupām, un vēsture nezina nevienu impēriju, kura nebūtu sabrukusi. Krievijas koloniālisms sākās vēlāk un beigsies vēlāk nekā kultūrtautām. Baltija Krievijas rokās, tāpat kā 18.—19. gs., arī 20. gs., ir izrādījies bīstams ieguvums.

Alise Jansone

«Pēc Jaunās Svētās Gertrūdes baznīcas otrās draudzes cūkādā iesietajos reģistros savlaicīgi izdarītajiem ierakstiem, esmu piedzimis pēc Gregora laika skaitīšanas grāmatas jaunā gadsimta rītausmā, tūkstoš deviņi simti divpadsmitā gada marta svīdumā. Ausmojis agrs, saulains svētdienas rīts, zvanijuši visi Rīgas baznīcu torņu zvani.

Mana šaipasaulē ierašanās vieta bijusi tolaik Rīgas nomale, aiz Aleksandra, vēlāk sauktā augstā Gaisa tilta, šaurās Bērzaunes ieliņas vienstāva koka namiņā. Vēlāk, pirmā Pasaules kara norises dienās mājiņā trāpījis artilērijas šāviņš un mana dzimšanas vieta vienlaicīgi ar zirgu stalli un košu ābeļdārzu pārvērtusies par pelnu čupiņu.

Tēvs tolaik strādājis Rīgas vagonu fabrikas «Fēnikss» lietuvē,veidņu meistarošanas nodaļā. Māte savukārt kopusi kāpostu lauku aiz tikko vēl pa daļai uzceltajiem «Uniona» korpusiem. Kāpostu tīrums bijis plašs. Tas robežojies gan ar Aleksandra vārtu dzelzceļa stacijas sētu un Krievīņmuižas robežu, gan Purciema pusē aizsniedzies līdz Rumpmuižas plāvām.»

Sākoties Pirmajam pasaules karam, ģimene devās bēgļu gaitās uz Krieviju. Pirmie trīs skolas gadi aizsākās Amūras apgabala Zejas skolā. Pēc kara ģimene atgriezās Dzimentenē un apmetās uz dzīvi Baložmuižas apkaimē. Arnolds Jansons skolas gaitas turpināja Rīgas pilsētas sestajā pamatskolā pie Juglas upes, kur tolaik par skolas pārzini strādāja Lancmanis.

Pēc pamatskolas mācījās un beidza Rīgas pilsētas I ģimnāziju (1931. gadā) un iestājās LVU juridiskajā nodaļā. Studiju gados nodibināja ģimeni un audzināja divus bērnus.

Pirmie dzejoļi tapa jau ģimnāzijas laikā, bet trīsdesmitajos gados Arnolds Jansons jau bija pazīstams Rīgā ar patriotiskiem stāstiem, dzeju, novelēm, grāmatu un mūzikas recenzijām. Daudzi viņa darbi iespiesti laikrakstā «Latvis», «Universitas», «Pēdējā Brīdī», «Jaunā Raža», «Latvija», «Sievietes Pasaule» u. c. Bija aktīvs un darbīgs. Vairākus semestrus darbojās par studentu korporācijas «Fraternitas Lataviensis» senioru un redaktoru izdevumā «Universitas».

Tie bija Latvijas pēdējie brīvības gadi. Jaunatne, kas toreiz mācījās tēvzemi mīlēt, nekad nevarēja iedomāties, ka kādreiz varētu būt arī citādi. Un tēvzemes mīlestības gaismā tad negaidot atnāca vētru gadi, un līdz ar Latvijas bojāeju mēs zaudējām visu.

1940. gada 16. decembrī sākās Arnolda Jansona moku ceļi. Pusgadu viņš atradās Rīgā čekas pagrabā un centrālcietumā. Otrā pasaules kara sākumā 1941. gada 23. jūnijā lielā steigā viņu un vēl citus piecpadsmit apcietinātos no centrālcietuma pagalma sablīvēja mazajā preču izvadāmajā mašīnā «Bite un Gulbis», aizveda uz Šķirotavu un sadzina lopu vagonā. Nelaimīgajiem bija lemts mērot visgrūtāko jūras ceļa posmu garām Japānai, Kamčatkai, pa Bēringa jūras šaurumu un Ziemeļjūru uz čukču zemi — Arlikas pusi — Peveku Čukotkā. Viņi nonāca rūdas raktuvēs, celtniecībā. Aukstums, bads, cinga un citas slimības ik dienas retināja vīru rindas. Tikai nedaudziem bija lemts atgriezties Dzimentenē.

1948. gada nogalē viņš atgriezās Rīgā pie bērniem, kuri bija palikuši vieni, jo māte tika apcietināta. 1949. gada deportācijas vilnis skāra visu ģimeni. Izsūtīja uz Amūras apgabalu, vēlāk uz Blagoveščensku. Pēc darba brīvajos brīžos ar savu vienīgo ieroci — rakstāmo — viņš cerēja atstāt nākamībai atmiņas par mūsu tautas ciešanām. Čekistu modrība pārspēja viņa ieceres.

1957. gada 27. martā rīta agrumā viņu apcietināja, paņēma visu uzrakstīto. Pratināšana, tiesa un spriedums — pieci gadi izsūtījumā (Irkutskas apgabalā, Čuņā). 1961. gadā viņš atgriezās Rīgā bez tiesībām tajā dzīvot. Par samaksu pierakstījās Saulkrastos, dabūja melno darbu RER. Viņš rakstīja darbu «Bez saules» — par ģeologiem Čukotkā, arī dzejas. Dzīves pēdējos gados rakstīja autobiogrāfisku darbu «Par sevi un latviešiem». Šis dzīves stāstījums deviņās grāmatās ietver arī vēstījumu «Mans ceļš uz manu Golgātu». Daļa rakstītā diemžēl palikusi melnrakstā. Būdams jau smagi slims, Arnolds Jansons saņēma paziņojumu par rehabilitāciju. 1991. gada 27. aprīlī viņš aizgāja mūžības ceļos.

Arnolds Jansons

«Apstiprinu»:

Padomju Savienības Ministru Padomes Amūras apgabala Drošības Pārvaldes priekšnieka vietnieks apakšpulkvedis (Safronovs)

1957. gada 19. jūnijā.

Apsūdzības atzinums izmeklējamajā lietā Nr. 4 pret apsūdzēto Jansonu Arnoldu Rūdolfu Mārtaņa dēlu noziegumā, kas paredzēts Krievijas Padomju Federatīvās Republikas Kriminālā Kodeksa 58. panta 10. punkta I daļā.

1957. gada 26. martā Valsts Drošības orgāni par pretpadomju darbību arestēja Jansonu Arnoldu Rūdolfu Mārtaņa dēlu.

Lietas izmeklēšanas gaitā noskaidrots, ka Jansons no 1931. gada līdz 1934. gadam bijis biedrs reakcionārā studentu korporācijā «Lataviensis», kurā vadījis aktīvu nacionālistisku darbību.

Kā nacionālists un fašistiskās ideoloģijas piekritējs 1938. gadā divas reizes Latvijas Universitātē Jansons tiek ievēlēts par visu studentu organizāciju — Prezidiju Konventa priekšsēdētāju. Vienlaicīgi viņš ir žurnāla «Universitas» redaktors, kas ir visu studentu korporāciju orgāns.

Bez tam Jansons, būdams pretpadomju garā noskaņots, sākot ar 1932. gadu līdz 1940. gadam, respektīvi, līdz padomju varas nodibināšanai Latvijā, darbojās vairākās avīzēs un žurnālos, kuros drukāja savus krasos pretpadomju rakstus, kā arī darbojās pretrevolucionārās kustības Latvijā.

1941. gada 24. maijā Jansonu tā laika «īpašā apspriede» (OCO) pie NKVD notiesāja kā sociāli bīstamu elementu (COЭ) uz 8 gadiem darba nometnēs (ИТЛ).

(Т.І., л. д. 148-149)

1948. gadā pēc atbrīvošanas no darba nometnes (ИТЛ) Jansons dažus mēnešus atradās Rīgā, bet pēc tam — līdz 1956. gadam — speciālnovietnēs Amūras apgabalā.

Sākot no 1948. līdz 1956. gadam, Jansons, pamatodamies uz savu agrāko nacionālistisko pretpadomju pārliecību, uzrakstīja virkni literāru sacerējumu, kuros vērsa apmelojumu pret padomju īstenību un aicināja cīņā pret Padomju Savienību, par Padomju Savienībā esošās sociālistiskās iekārtas maiņu.

(Т.І., л. д. 24, 41-43, 53, 144-145)

Tā savā sacerējumā «Melnā upe», kas uzrakstīts kara darbības periodā Korejā, attēlojot neciešami grūtos dzīves apstākļus speciālizsūtījumā, Jansons iekļāvis saukļus par pāriešanu ienaidnieka pusē un kopā ar tā (Apvienoto Nāciju Organizācijas) līdzdalību sākt karu pret Padomju Savienību.

(Т.І., л. д. 35-38, 132-134)

Sacerējumā «Cilvēcība», attēlodams latviešu izsūtīšanu specnovietojumā, nosauca šo rīcību par «inkvizīciju», tirgošanos ar baltajiem vergiem un «Stalīna laiku», padomju valdības vīrus nosauca par «tirāniem».

(Т.І., л. д. 24, 26, 42, 135)

Sacerējumā «No dzīves norakstītie» Latvijas pievienošanu Padomju Savienībai uzskata kā «okupāciju», bet karaspēku nosauc par «okupantiem», kas okupējuši latviešu pilsētas, laukus, upes, iznīcinājuši Latvijas ģeogrāfiskās un politiskās robežas.

(Т.І., л. д. 27, 42, 135)

Izmeklēšanā tāpat noskaidrots, ka Jansons ar savu pretpadomju nacionālistiskā garā uzrakstīto sacerējumu saturiem devis iespēju iepazīties saviem tuviniekiem, kas dzīvoja kopā ar viņu un lasīja šos sacerējumus.

(Т.І., л. д. 72-78, 82-90, 94-97)

Apsūdzības atzinumā Jansons sevi par vainīgu atzina un paziņoja: «Savā pārliecībā esmu nacionālists un gribu redzēt Latviju bez komunistiem. Kā rakstnieks es savos sacerējumos rādu ceļus un cīņas veidus uz tādu (brīvu) Latviju.»

(T.I., л. д. 33-43)

Jansona pretpadomju darbība atklājas ar aresta laikā konfiscētajiem lietiskajiem pierādījumiem un liecinieku liecībām.

(T.I., л. д. 72-78, 82-90, 94-97 r II)

Pamatojoties uz teikto, tiek apsūdzēts: Jansons Arnolds Rūdolfs Mārtaņa dēls, dzimis 1912. gadā Rīgā, latvietis, Padomju Savienības pilsonis, bezpartijisks, nepabeigta augstākā izglītība, sodīts 1941. gadā īpašā komisijā (OCO) pie NKVD (KBD CCP) par pretpadomju nacionālistisku darbību kā sociāli bīstams elements (COЭ) uz 8 gadiem darba noietnēs (ИТЛ), līdz arestam strādājis par galveno inženieri Blagoveščenskas ceļu un tiltu trestā, dzīvesvieta — Blagoveščenskas pilsēta. Uz pretpadomju nacionālistiskās bāzes pamata uzrakstījis daudzus pretpadomju un nacionālistiska rakstura sacerējumus, kuros apmelojis padomju dzīves īstenību un aicinājis cīņai kā pret Padomju Savienību, tā arī par esošās Padomju Savienības sociālistiskās iekārtas maiņu, respektīvi, nodarījums, kas paredzēts KFSR kriminālkodeksa 58. panta 10. punkta I daļā. Pamatojoties uz 208. pantu (УПК РСФСР), izmeklējamā lieta Nr. 4 par Jansona apvainojumu tiek nodota Amūras apgabala prokuroram. Apsūdzības atzinums sastādīts Blagoveščenskas pilsētā 1957. gada 18. jūnijā.

PSRS Ministru Padomes Amūras apgabala Izmeklēšanas nodaļas (УКГБ)vec. izmeklētājs leitnants (Gorohovs)

«Piekrītu» (УКГБ) izmeklēšanas daļas priekšnieks apakšpulkvedis (Prohorovs)

Uzziņas

1. Krimināllieta ierosināta 1957. gada 25. martā.
2. Apvainotais arestēts 1957. gada 26. martā.
3. Apsūdzība uzrādīta 1957. gada 8. aprīlī.
4. Izmeklēšana pagarināta 1957. gadā no 20. maija līdz 26. jūnijam.
5. Pants 206 (УПК РСФСР) izpildīts 1957. gada 18. jūnijā.
6. Lietiskie pierādījumi pie lietas atsevišķos sējumos Nr. 2.
7. Personiskie dokumenti pievienoti pie lietas atsevišķā paketē.

8. Apvainotais tiek turēts apsardzībā cietumā Nr. 1 (УВД) Amūras apgabalā.

(Gorohovs)

Spriedums

Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas vārdā 1957. gada 6. jūlijā Amūras apgabaltiesas krimināllietu kolēģija šādā sastāvā: priekšsēdētājs — Aļeksejenko, tautas piesēdētāji — Krokoss un Zaharčenko, ar prokurora Moržina līdzdalību, sekretāre Ivankina, atklātā tiesas sēdē izskatīja krimināllietu, kurā apvainots Jansons Arnolds Rūdolfs Mārtaņa dēls, dzimis 1912. gadā Rīgā, latvietis, PSRS pilsonis, bezpartijisks, divu bērnu tēvs, ar nepabeigtu augstāko izglītību, sodīts 1941. gadā īpašā komisijā (OCO) pie NKVD par pretpadomju nacionālistisku darbību ar 8 gadiem ieslodzījumu darba labošanas nometnēs, sodu izcietis, strādājis par galveno inženieri Blagoveščenskas ceļu un tiltu trestā, dzīvojis Blagoveščenskas pilsētā.

Apsūdzēts pēc 58. panta 10. punkta I daļas.

Izskatījusi lietas materiālus, uzklausijsi apsūdzēto un prokuroru, tiesas kolēģija noskaidroja: tiesājamais Jansons, atbrvojies no apcietinājuma, pretpadomju un nacionālistisku pārliecību mudināts, laikā no 1948. gada līdz 1956. gadam uzrakstījis virkni nacionālistiska rakstura sacerējumu, kas satur apmelojumus par padomju īstenību un aicinājumu cīņai pret Padomju Savienību un par Savienībā esošās sociālistiskās kārtības maiņu.

Tā savā sacerējumā «Melnā upe» Jansons attēloja demokrātiskās brīvības neesamību Padomju Savienībā, norādot, ka īstenā demokrātija valda kapitālistiskajās valstīs.

Sakarā ar šādiem Padomju Savienības un aizrobežas dzīves attēlojumiem Jansons aicināja pāriet uz vienu no kapitālistiskajām valstīm, lai iesāktu cīņu pret PSRS. Aicināja uz terorismu pret komunistiem. Sacerējumos «Cilvēcība», «No dzīves norakstītie» un «Kā Tētiņš gribēja uzbraukt debesīs» Jansons meloja par latviešu tautas dzīvi padomju režīma laikā. Latvijas pievienošanu Padomju Savienībai attēloja kā «okupāciju». Ar norādītajiem sacerējumiem Jansons deva iespēju iepazīties kopā ar viņu dzīvojošiem tuviniekiem. Tiesas sēdē Jansons viņam uzrādītajā sūdzībā sevi par vainīgu atzina.

Bez tā viņa vainu — pretpadomju darbību — apstiprina klātpieliktie konfiscētie kontrrevolucionāra rakstura sacerējumi.

Atzīstot Jansonu par vainīgu pēc 58. panta 10. punkta I daļas, tiesas kolēģija, vadīdamās pēc pantiem 319-320 (УПК), piesprieda: Jansonu Arnoldu Rūdolfu Mārīņa dēlu, pamatojoties uz 58. panta 10. punkta I daļu, sodīt ar brīvības atņemšanu uz 5 gadiem bez tiesību atņemšanas.

Soda izciešanas termiņā ieskaitīt izmeklēšanas laiku no 1957. gada 26. marta. Drošības līdzekli Jansonam atstāt iepriekšējo — turēt apcietinājumā. Spriedumu var pārsūdzēt Augstākajā tiesā 72 stundās, skaitot no notiesāšanas kopijas izsniegšanas notiesātajam.

Priekšsēdētājs() Aļeksejenko
Tautas piesēdētāji () Krokoss, Zaharčenko
Pareizi: Amūras apgabaltiesas priekšsēdētāja vietnieks:
Aļeksejenko

Nodrukāts: 1957. g. 6. VII.

KĀVU NAKTĪ

Kāvi. Saltie tundras kāvi...
Piedzirkstīti likteņstāstiem —
Gan par puteņiem un nāvi,
Gan par maija salnu glāstiem.

Visu garo polārnakti
Neaizvēris gurdos plakstus,
Debesīs ar mēnessakti
Mācos lasīt kāvu rakstus.

Lūk, tās zilgmes lauztās švīkas —
Piekļusušu siržu ceļi...
Bet šīs ēnas plecos līkas —
Manu tālo senču veļi.

...Nodzirkst balta sidrabliesma:
— Bāliņš skarbā karā jāja... —
Liesmai — atspulgs — varoņdziesma:
— Snīga sniegi — putināja... —

Vizbuļainās ugunsainās
Lāčplēsis ar ozolāvi
Latvju strēlniektēlā mainās,
Tīrelpurvā žņaugdams nāvi.

... Aizviz Daugaviņa, Gauja,
Aizzilst Gaiziņš, Ventas grīva...
— Lai cik skarba bija kauja,
Latvju tauta — dzīva, brīva. —

Kāvi... Skarbie tundras kāvi,
Piedzirkstīti likteņstāstiem,
Nestāstiet man vairs par nāvi,
Blāzmojiet — ar saulesglāstiem.

Acis asarot sāk. Sedzam
Tās ar rokas raupjo plaukstu.
Kāvu liesmojumā redzu —
Tavu sirdi — augstu, augstu...

1957

MEKLĒTĀJAS

Kad smidzināt sāk rudens smīlas
Un salnas kostas astras ļimst,
Bez jūtu siltuma, bez mīlas
Pa svešiem ceļiem sirdis klimst.

Caur mūžamežiem viņas staigā,
Zem egļu skuļām dreb un mirkst,
Un liekas, pielijušā taigā
Tad mazas maldugunis dzirkst.

Tās iet un pukst bez mirkļa stājas,
Tām pāri sapņu bangas guldz,
Kā gribēdamas atrast mājas,
Kur mīlestības skaidrums spuldz.

1960

PAR NĀVI DRAUSMĪGĀK

Ir nomirt skumji vienatnē, bez kaujas
Ar apziņu, ka visas ilgas — maldi...
Bez Tavu roku mestas smilšu sauļas,
Bez Tavas vēlmes: «Mīļais, dusi saldi.»

Ir grūti mirt ar važās slēgtām rokām
Kā zvēram vientuļam kaut kur starp klintīm taigā,
Kad katra diena vadīta ar mokām
Un sviedru sāļiem izdilušā vaigā.

Nav viegli nomirt, zinot — kapa vietu
Vien vilki apraudās ar gaudu neparastu...
Lai kā Tu meklētu, cik tālu lai Tu ietu,
Ak, manu kapu nekad neatrastu...

Ir nomirt drausmīgi, kad sala pirksti blāvi
Liek lūpām stingt bez ardievām, bez vaidā...
Bet drausmīgāk par drausmīgāko nāvi —
Būt dzīvam neziņā: kas tevi rītu gaida.

1957

DZIMTENEI

Pie Tevis atgriežos
caur sliķšņām un caur liesmām
kā apskaidrots,
kā otrreiz piedzimis.
Ar drosmi rūdītu
pret ciešanām un briesmām
un jaunā sīkstumā
kā bruņās iejots viss.

Tu pretim veries man.
Tavs skats kā gaisma mierīgs.
Tev acīs vizmo

Gaujas liču smaids.
Ar jūras vēju
glāstīdama pieri,
Tu aizmirst lieci man,
kas sāpes un kas naidis.

Tu pretim veries man
ar manām bērnu dienām.
Ar savu jaunību
un mīlu tiekos es.
Tu atkal mani ved
gar seno skolu sienām
un klusiem ezeriem,
kur plūcu purenes.

Ar Tevi eju es
pa Viesturdārza gatvi.
Ar Tevi kopā —
Grīziņkalns mūs sveic.
Par Tevi, Dzimtene,
un mūsu brāli — latvi
ik zieds un lapa
mīlestību teic.

Es atgriežos —
caur sliksņiem un caur liesmām.
Tavs vaigs, kā bērnu glāstot,
liegi notvīcis.
Es galvu noliecu
zem Tavas debess dziesmām
un Tavā klēpī grimstu
palikt mūžam viss.

Arturs Aparnieks

Ziemeļlatvijas partizānu pulka komandieris Arturs Aparnieks dzimis 1896. gada 25. februārī Beļavas pagastā. Beidzis Jēkabpils tirdzniecības un Zveņiņgorodas komercskolu, studējis Rīgas Politehniskā institūta inženieru nodaļā. 1915. gadā brīvprātīgi iestājies Nikolaja kara inženieru skolā. Pēc tam dienējis Rēveles jūras cietoksnī par inženieru karaspēka virsnieku, ieņemdams dažādus amatus. 1917. gadā pārcelts uz Sevastopoles cietokšņa mīnu (jūras) bataljonu. Evakuēts uz Simferopoli un 1918. gada sākumā atvaļināts slimības dēļ. Palikdams turpat, vēlāk piedalījies cīņās pret lieliniekiem Krievijas pilsoņu karā Deņikina un Judeņiča armijās, pēc tam Igaunijas armijā. Apbalvots ar Vladimira un Jura 4. šķiras kaujas ordeņiem, Igaunijas Brīvības krustu un citiem. Ieteikts piešķirt arī Jura Zelta zobenu. Latvijas armijā pārnācis 1919. gadā, iecelts par Ziemeļlatvijas partizānu pulka komandieri. Vēlāk organizējis un komandējis partizānu pulku cīņās pret Bermontu no Rīgas līdz Lietuvai. Par kaujas nopelniem paaugstināts pulkvežleitnanta pakāpē, apbalvots ar Lāčplēša Kara ordeni. Karam beidzoties, iecelts par Latvijas armijas Tehniskās pārvaldes priekšnieku, saimniekojis agrārreformas laikā piešķirtajās dzirnavās Krāslavā, piedalīdamies arī sabiedriskajā dzīvē.

1940. gadā K. Ulmanis pulkvežleitnantu Aparnieku iecēla par Latgales kara apgabala priekšnieku, bet viņš vēl nebija šo amatu pilnīgi uzņēmies, kad Latvija iebruka Sarkanā Armija. Drīz pēc tam padomju okupanti Aparnieku apcietināja un ieslodzīja cietumā. 1941. gadā viņu izsūtīja uz Krasnojarskas nometni. Izkļuvis brīvībā, viņš par savu pienākumu uzskatīja uzrakstīt liecinājumu par padomju cietumiem un vergu nometnēm. Diemžēl savas atmiņas pilnībā uzrakstīt viņam nebija lemts. Viņš aizgāja mūžībā 1968. gadā un tika apbedīts Latviešu kara invalīdu Brāļu kapos Katskiļos pie Ņujorkas.

MANI VERGU GADI

(Fragmenti no pulkveža Artūra Aparnieka atmiņām,
kuras viņam neizdevās pabeigt)

DAUGAVPILS CIETUMS

Savā 20 gadu kāzu atceres dienā 1940. gada 19. augustā es savas ģimenes vidū sēdēju pie pusdienu galda, kad dzīvoklī ieradās Krāslavas pilsētas komunistu jaunieceltais milicis Špāks, agrākā mežsarga Špāka dēls, teikdams, ka man nekavējoties jāierodas Latviešu biedrības

namā, kur atradās Izpildu komiteja. Atstājot dzīvokli, ievēroju, ka pie dzīvokļa durvīm palika kāds cits ar šauteni bruņots milicis, tātad es un mana ģimene tika «apsargāta».

Izpildu komiteja arī tika apsargāta, pie durvīm stāvēja apbruņoti miliči, kā arī uz kāpnēm uz otro stāvu, kurp tiku vests, bija bruņoti sargi. Tiklīdz mani uzveda pa kāpnēm, man pretim nostājās kāds vīrs, vērsdams pret mani revolvera stobru, bargā balsī uzsauca: «Ruki v verh!» Kad pacēlu rokas, tiku visriņķī aptaustīts, lai pārbaudītu, vai man nav ieroču. Ieročus neatraduši, pavēlēja izģērbties pilnīgi kailam, neatstājot pat veļu. Drēbes tika ļoti sīki pārmeklētas, katra vīlīte aptaustīta, neko neatraduši, pārbaudīja arī kājstarpi un muti, vai tur kaut kas nav paslēpts. Tad pavēlēja uzģērbt veļu, bet ne virsdrēbes.

Tādu pašu pusapģērbtu mani sāka pratināt, galveno vērību piegriežot jautājumam, kur es esot paslēpis ieročus un radiatoraitāju. Nelīdzēja nekādi mani paskaidrojumi, ka ieroču man nav, jo savu medību bisi, kā arī dažas trofejas ar muzeja vērtību tiku nodevis attiecīgajām iestādēm pēc ieroču nodošanas rīkojuma iznākšanas, un ka raidītāja man nav un arī nekad nav bijis. Pratinot vairākkārtīgi atgriezās pie tiem pašiem jautājumiem par ieročiem un raidītāju, un katru reizi es apliecināju to pašu. Beidzot man atļāva apģērbties pilnīgi. Neticot maniem apgalvojumiem, čekists, kurš mani pratināja, kopā ar dažiem miličiem aizgāja kratīt manu dzīvokli, mani atstājot Izpildu komitejā divu bruņotu sargu apsardzībā.

Dzīvoklī, kā pēc daudziem gadiem noskaidrojās, čekists ar miličiem visu bija izvandījuši un sīki pārmeklējuši pat pagriba telpas un jumta pažobeles, un katru neiedomājamo kaktu, meklējot ieročus un raidītāju. Neatraduši meklēto, laikam lai kratīšana attaisnotos, viņi pievāca dažus personiskos dokumentus, fotogrāfijas, naudas un marku kolekciju, tālskati, fotoaparātu, pasta krājokas grāmatiņu un visu naudu, kas atradās mājās.

Kad čekists atgriezās no mana dzīvokļa kratīšanas, viņš man paziņoja, ka tā lieta esot nopietnāka, nekā viņš domājis, tādēļ mani vedīšot uz Daugavpili kopā ar kādu citu tautas nodevēju, kurš izrādījās pensionēts inženieris Komars, viņš dzīvoja netālu no Krāslavas savās lauku mājās. Man pat nedeava atļauju aiziet uz mājām atvadīties no piederīgajiem vai kaut ko paņemt līdzī no drēbēm. Kad mani veda garām manai mājai, uz ielas redzēju savu vidējo meitiņu, 6 gadus vecu, kura bija iznākusi, lai atvadītos no manis. Pamāju viņai ar

roku, un man ne prātā neienāca, ka viņu redzēšu tikai pēc divdesmit septiņiem gadiem.

Daugavpilī mūs aizveda tieši uz cietumu, tur vēlreiz lika izgērbties līdz kailai miesai un izkratīja, atkārtojot iepriekšējās izdarības. Pēc nopratināšanas mūs nodeva cietuma friziera rīcībā, kurš apšķērēja mūsu matus līdz ādai, dažās vietās paņemot līdzī arī ādu. Tad mūs abus ievietoja izmeklēšanas cietumā, katru atsevišķā kamerā. Kā vēlāk noskaidrojās, mana kamera atradās blakus kādai izmeklētāja nopratinātāja kamerai.

Kamerā paliekot vienam, sāku pārdomāt visus šīs dienas pārdzīvojumus. Mana sieva, vēl Krāslavā uzzinājusi, ka mani vedīs uz Daugavpili, bija atnesusi man uz Izpildu komiteju dažas sviestmaizes, jo mājās pusdienas nepaspēju paēst. Šīs sviestmaižu sainis tagad man bija blakus, bet pie tā nevarēju pieskarties, jo visu šīs dienas pārdzīvojumu dēļ biju pazaudējis ēstgribu.

Kamera bija paredzēta diviem ieslodzītajiem, tāpat arī visa iekārta — divas guļavietas, divi ķebliši, kopējs galds un kameras sienā iebūvētā niša, kur novietots trauks dabiskajām vajadzībām, tā saucamā «paraša», jo labierīcības ārpus kameras ļauj apmeklēt tikai divas reizes dienā.

Tā kā kamerā atrados viens pats, es aizņēmu vienu gultu, tā bija tā saucamā «nāra», taisīta no vienkāršiem dēļiem, uz kuriem bija uzlikts ar salmiem piebāzts maiss, uz kā gulēt, un mazāks maisiņš, kas aizvietoja spilvenu, tas viss bija pārsegts ar vecu segu. Cietuma kamerā elektriskā spuldze bija pārklāta ar drāšu sietiņu un tā dega visu nakti, nekad netika izdzēsta. Cietumniekam guļot nebija atļauts pārsegt segu pāri galvai, un tam bija jāguļ tā, lai uzraugs to caur acīti — «volčok» — varētu novērot, pretējā gadījumā sargs uzmodināja un par vairākkārtēju nepaklausību sodīja ar karceri. Samērā bieži, ne tikai dienā, bet arī naktī sargs no koridora novēroja, kas notiek kamerā. Koridora pusē acītei ir priekšā apaļš metāla aizgrieznis, kas pie katras novērošanas rada troksni, šis troksnis uztrauc katra cietumnieka jau tā saspīlētos nervus. Pirmajā naktī, kad visi nervi bija saspīlēti līdz pēdējam, šis īpatnējais acītes radītais troksnis radīja fiziskas sāpes, un es visu nakti netiku nemaz aizmidzis.

Nākamajā rītā sargs iedeva spaini ar ūdeni un lupatu, ar ko mazgāt kameras grīdu. Sargs stāvēja klāt un manu darbu kontrolēja. Pēc tam viņš mani aizveda uz labierīcībām, kur bija jāņem līdzī arī «paraša» un tā jāizmazgā; nomazgājos arī pats un ar «parašu» sarga pavadībā

atgriezos savā kamerā. Nāca brokastis, caur lodziņu durvīs pasniedza četri simti gramus maizes, kas bija paredzēta visai dienai, un krūzīti grauzdētas miežu kafijas. Nervi bija nobmieriņājušies, un brokastis apēdu sievas iedotās sviestmaizes, bet cietuma maizi paglabāju vēlākam laikam.

Pirmajā cietuma dienā mani gandrīz neviens netraucēja, izņemot priekšpusdienu, kad mani aizveda uz kādu istabu, tās durvis palika neaizvērtas uz kādu citu caurstaigājamu istabu; biju atstāts viens pats, bet tika piekodināts neatstāt krēslu, uz kura mani nosēdināja; pa atvērtajām durvīm varēju novērot, kas notiek blakustelpā. Pēkšņi redzu savu sievu, kuru kāds cietuma sargs izved cauri. Saožu svaigi ceptu pīrādziņu smaržu, tos viņa nodeva kādam blakustelpā, un viņa pazuda. Biju nesaprašanā, kāds nolūks čekistam bija organizēt šo izrādi. Bija skaidrs, ka nolūks bija panākt kaut kādu morālisku iespaidošanu vai nu ar sievas parādīšanos, vai arī ar sievas atnestiem pīrādziņiem, kurus gan man nnodeva. Pēc brīža tiku vests atpakaļ uz savu kameru. Paēdu atnestās pusdienas, tāpat vakariņas un vakarā pēc dotā signāla likos gulēt. Tā kā iepriekšējā naktī nemaz nebiju gulējis, drīz vien biju dziļi iemidzis. Pēkšņi nakts klusumā atskanēja komanda «vstavai, oģevaisa!». «Celies augšā, ģērbies!» teica koridora sargs, pēc tam nodeva mani kādam citam, kas bija pēc manis atnācis. Cietuma pagalmā mani iesēdināja automašīnas pakaļējā sēdekļi, kur viens jau sēdēja, vērsdams revolveri pret mani, otrā pusē man atsēdās čekists, kurš mani izveda no kameras, arī vērsdams revolveri pret mani. Jutos pavisam neērti, smadzenes sāka drudžaini strādāt — kur mani vedīs, vai uz pratināšanu vai uz šaušanu. Kad automašīna izbrauca uz šosejas un pagriezās uz pilsētas pusi, palika it kā mazliet vieglāk. Piebraucām pie bijušās poļu konsulāta ēkas, kur pie durvīm arī stāvēja ar šautenēm bruņoti sargi. Sargu pavadībā mani ieveda lielā zālē, kur pie galdiem jau sēdēja vesela rinda čekas pratinātāju jeb tiesnešu. Pirmais pratinātājs bija kāds čekas majors, uzdodoties par inženieri.

Pēc parastajiem jautājumiem — vārds, uzvārds, dzīves vieta, izglītība — nāca pēkšņš jautājums: «Kad tu iestājies Pērkoņkrusta organizācijā un kādus amatus tur pildīji?» Kad paskaidroju, ka Pērkoņkrusta organizācijā nekad neesmu sastāvējis un nekā kopēja man ar viņiem nav bijis, viņš tikai noteica «vrjoš» — melo — un tūlīņ ķērās pie nākamā jautājuma «Kādā karaspēka daļā tu pret mums karoji, un cik mūsējos tu esi nošāvis?». Paskaidroju, ka es

komandēju Ziemeļlatvijas partizānu pulku un 1919. gada 17. jūlijā tiku izsaukts uz Armijas Štābu Rīgā, kur mani iecēla par Armijas Tehniskās pārvaldes priekšnieku, pēc tam Austrumu frontē vairs netiku atgriezies. Neskaitot tos, kuri kaujās krituši, es nevienu neesmu nošāvis, nedz arī devis rīkojumu par nošaušanu. «Tu viltīgi esi iemācījies melot, gan jau piespiedīsim tevi runāt patiesību,» noteica čekas majors. Viņam piebalsoja arī pārējie, kuri sēdēja pie gareniski saliktiem galdiem. Mani paskaidrojumi čekistus, pēc visa spriežot, nemaz neapmierināja. Viens no čekistiem leitnanta tērpā pa visu nopratināšanas laiku ar revolveri mērķēja uz mani, būdams gatavs šaušanai. Netālu man aizmugurē pie atsevišķa galda sēdēja pazīstamais čekists Noviks, kurš pēdējā laikā padomju Latvijā par sevišķiem nopelniem bija uzdienējis līdz pulkveža dienesta pakāpei. Viņš, liekas, rakstīja protokolu. Es viņu pamanīju tikai tad, kad mani veda atpakaļ uz cietumu. Visa šī pratināšana mani bija stipri nogurdinājusi, bet tomēr, kad mani veda atpakaļ uz cietumu, līdz pašam rītam nespēju aizmigt. Izjutu milzīgu vientulības sajūtu, nebija neviena, ar kuru varētu parunāties vai sirdi izkratīt. Kaut kur no kakta kamerā iclida maza pelīte, tā nu bija vienīgais dzīvais radījums, ar kuru domās varēju sarunāties. Visvairāk domu bija pie ģimenes: pie sievas, pie meitām. Sieva bija palikusi viena pati, un visi uzņēmuma saimnieciskie un tehniskie jautājumi bija jāizšķir viņai vienai pašai. Visvairāk baidījos, ka sievu un bērnus neapcietina tāpat kā mani.

Dienas laikā nebija atļauts apgulties, izņemot tiem, kuri naktī pratināti un kuriem bija dota speciāla atļauja dienā apgulties. Parasti tādu atļauju saņēma tie, kuri pie pratināšanas tika arī spīdzināti vai kuri bija visām čekistu apsūdzībām piekrituši un apmelojuši arī citus. Man gan atļauju gulēt dienā pēc pratināšanas, liekas, neviens nebija devis, jo, kad, pie galda sēdēdams, aiz noguruma biju aizsnaudies, koridora sargs caur acīti to pamanīja un mani brīdināja, ka par noteikumu pārkāpšanu man var draudēt karceris vai kāds cits sods, ko cietuma priekšniecība atrod par piemērojamu. Izlietoju visādus paņēmienus, lai līdz vakaram neiesnaustos, bet tas nenācās viegli. Lai ko darīju vai domāju, miegs mācās virsū kā nelabais, tomēr izturēju un vakarā pēc dotā signāla, ka var iet gulēt, liekas, pirmajā minūtē jau biju aizmidzis. Naktī man ļāva atpūsties, uz pratināšanu neviens nemodināja, tomēr savādi — kad nu varēju gulēt, katru reizi, kad sargs atvēra acītes slēdzi, īpatnējais troksnis mani pamodināja.

Nākamās dienas ritēja parastā gaitā, sākās ar grīdas mazgāšanu, tad — vešana uz labierīcībām, «parašas» tīrīšana un mazgāšanās, kas notika bez ziepēm un dvieļa. Brokastīs parastā porcija 400 gramu maizes, kas bija paredzēta visai dienai, un krūzīte melnas graudzētu miežu kafijas. Pusdienās parasti bija kāda vira, kas atgādināja grūbu zupu, retāk bija svaigu kāpostu zupa bez pavalga, vienkārši ūdenī novārīti kāposti, citu reizi sālitu zivju zupa ar zaļiem sāļtiem tomātiem, zivis pašas gan neredzēju, tās varēja tikai sagaršot, bet it sevišķi sasmaržot.

Kādu dienu pirms pusdienām negaidot manā kamerā ieradās čekas priekšnieks Kaplāns, kurš, lai latviskotu savu židisko uzvārdu, parakstījās Kaplis. Kad pēc viņa ienākšanas kamerā es paliku uz ķebliša sēžot, viņš man uzbrēca, lai pieceļoties, kad viņš ar mani runānot. Tā kā viņu vēl nepazinu, nojautu, ka man darīšana ar kādu augstāku priekšnieku, un piecēlos. Pateica, ka mani vēl pratināšot, un brīdināja pie pratināšanas stāstīt patiesību un tikai patiesību, tad sods būšot mīkstāks. Atbildēju, ka jau iepriekš biju stāstījis tikai patiesību un nesaprotu, par ko vispār varētu mīkstāk vai cietāk sodīt, jo apzinos, ka pagaidām nekā pret jauno iekārtu neesmu noziedzies. «Jums ir veci grēki,» viņš noteica un atstāja kameru.

Vēlāk no koridora sarga dabūju zināt, kas tas tāds bija. «Kaplāns ir Latvijas ebrejs, cēlies no Grīvas pilsētiņas pie Daugavpils, nupat ieradies no Padomju Krievijas kā Daugavpils čekas priekšnieks — tiesā nevēlamus pilsoņus,» ar dziļu godbijību stāstīja sargs.

Saņēmu kārtējās viras pusdienās un tāpat vakariņās un pēc signāla jau biju atgūlies, kad saņēmu pavēli piecelties un apģērbties. Pēc tam aiz kameras durvīm mani nodeva privāti ģērbtam vīram, kuram pie sāniem bija liels revolveris. Atkal mani izveda cietuma pagalmā, kur mūs gaidīja automašīna, kurā man lika apsēsties aizmugures sēdekļi blakus kādam citam privātās drēbēs ģērbtam vīram. Mans pavadonis apsēdās man otrā pusē, abi paņēma rokās revolverus un pavēlēja man sēdēt mierīgi un nekustēties ne no vietas, pretējā gadījumā šausot. Biju samērā mierīgs, ne tik uztraucies kā pirmo reizi, kad mani veda uz nopratināšanu, bet, kad izbraucām uz šosejas un auto pagriezās pa labi uz Stropu meža pusi, sirds gandrīz apstājās, lai pēc laiciņa sāktu dauzīties kā aizšauts zvērs. Radās īpatnējs trulums, nespēks — kā garā, tā arī miesīgi. Jutu, ka dzīvoju pēdējās minūtes šajā pasaulē. Visa mana dzīve, visi jaukie un bēdīgie notikumi tajā pārskrēja atmiņā kā uz kino lentes. Iebraucot Stropu mežā, auto no

lielceļa pa mazu meža celiņu nobrauca sānis un apturēja aiz kāda uzkalniņa.

Mani pavadoņi — čekisti — pavēlēja salikt rokas aiz muguras un nostāties sānis. Šoferis no auto aizmugures izņēma lāpstu un iedeva to man, pats rokās paņemdams šauteni. Čekists, kurš mani bija izvedis no kameras, deva rīkojumu sākt rakt bedri divi metri garumā un vienu metru platumā. Biju kā apdullis, nesapratu, kas ar mani notiek, pēc vairākkārtējas pavēles atkārtošanas sāku rakt, bet rakšana nemaz neveicās, jo mani bija pārņēmis neapraktāms nespēks. Sargi no trim pusēm mani apsargāja. Kad bedre bija izrakta apmēram pusmetru dziļa, es — pilnīgi slapjš no galvas līdz kājām — nespēkā saļimu.

Pēc brīža viens no čekistiem teica, ka viņi gribējuši mani nošaut, jo es par saviem noziegumiem nekā negribot stāstīt, lai apdomājot — ja es apsoluties visu izstāstīt, tad šoreiz vēl nešaušot. Atbildēju, ka stāstīšu visu, visu patiesību un nekā neslēpšu. Galīgi slapju un pilnīgi nespēka pārņemt manu iesēdināja mašīnā un aizveda atpakaļ uz cietumu. Biju kā prātā sajucis. Nesapratu, kāpēc neiedomājos bēgt, kad viņi mani apsargāja no trim pusēm. Nolēmu, ja atkārtosies līdzīgs gadījums, tad mēģināšu bēgt, ne jau lai izbēgtu, jo tam jau nebūtu spēka, bet lai viņi mani nošautu, jo vairāk šādu sasprindzinājumu nevarēšu izturēt.

Otrā dienā jutos tā izmocīts, ka no paša rīta nevarēju nedz izmazgāt grīdu, nedz veikt citus apkopšanas darbus, atteicos arī no brokastīm. Kad nogurumu nevarēju izturēt un atgūlos, sargs neteica ne vārda, iespējams, ka viņam bija dots rīkojums man atļaut gulēt.

Kad atnesa pusdienas viru, to gan pieņēmu un apēdu, bet visu dienu nejutos labi, nāves ēna mani neatstāja. No cietuma priekšniecības visu dienu neviens neparādījās, tikai cietuma sargs acītē mani bieži novēroja. No biežās staigāšanas pa koridoru spriedu, ka bez koridora sarga vēl kāds cits atver acīti un mani novēro, lai pārliecinātos, kādu iespaidu uz mani ir atstājuši pagājušās nakts piedzīvojumi. Diena noslēdzās ar parasto otrreizējo pastaigu uz labierīcībām ar «parašu».

Nākamajā naktī atkal tiku pamodināts un izvests pagalmā pie automašīnas, kurā šoreiz mani aizveda uz čeku. Tur otrajā stāvā kādā mazākā istabā pie galda jau sēdēja kāds līdz šim vēl neredzēts čekists, kurš mani sagaidīja, teikdams: «Gribējām tevi nošaut, bet tu apsoliļies stāstīt visu patiesību. Nu tad stāsti un nemelo, jo mēs jau tā kā tā

visu zinām par tevi!» — «Ja jau jūs visu zināt, ko tad lai es jums stāstu? Jautājiet, es atbildēšu,» es atteicu. Sākās atkal tie paši jautājumi, kas iepriekšējā reizē. Lai es stāstot par Pērkoņkrustu, kurā es esot sastāvējis. Atbildēju, ka par to nekā nevaru pastāstīt, jo nekad neesmu tajā sastāvējis un nekā tuvāk par to nezinu kā tikai to, ka tā ir nacionāla organizācija. Tā kā no savas kameras loga biju redzējis cietuma pagalmā pastaigājamies bijušo Krāslavas pērkoņkrustieti Ozoliņu, lūdzu, lai nopratina viņu, jo viņš kā Krāslavas Pērkoņkrustiešu priekšnieks varēs pateikt, vai es esmu bijis viņu organizācijā vai ne.

Liekas, ka tas viņu apmierināja. Nākamie jautājumi bija par komunistu nošaušanām, kad biju frontē un komandēju Ziemeļlatvijas partizānu pulku. Atkal paskaidroju, ka neviens par to, ka viņš ir bijis komunist, nav nošauts, izņemot tos, kas krita kaujas laukā. «Kā tad ir ar to, kam tu parakstīji nāves spriedumu?» čekists tieši man noprasīja. Paskaidroju, ka kara laikā Krustpili bija gadījums, kad uz karalauka tiesas lēmuma pamata par organizētām vairākkārtīgām laupīšanām tika notiesāti uz nošaušanu divi pilsoņi, kuri savos noziegumos arī atzinās. Es — kā augstākais tā apgabala virsnieks — šo karalauka tiesas lēmumu apstiprināju, un abi laupītāji tika nošauti. Tas ir vienīgais gadījums, ka kāds tika nošauts, bet tie bija nevis komunisti, bet gan laupītāji.

Biju nosēdināts krēslā, un pratināšana vilkās garumā, bieži ar starplaikiem atkārtotot tos pašus jautājumus. Arī pratinātāji mainījās, šad tad atstājot mani vienu pašu istabā. Uz rīta pusi kādā pratinātāju prombūtnes laikā biju mazliet iesnaudies. Nākamais pratinātājs, ienākot istabā un redzot mani iesnaudušos, iesita man ar plaukstu pa pieri, nobraucot no apakšas uz augšu. Sitiens bija tik spēcīgs, ka palēcos gaisā un jutos kā apdullis. «Neguli,» noteica čekists un sāka atkārtot tos pašus jautājumus, bet pa reizei uzdodot kādus, ko neviens nebija iepriekš prasījis. Pratinātāji, kad mainījās, vienmēr gāja blakusistabā, kur, kā vēlāk noskaidrojās, atradās čekas priekšnieks Kaplāns, un tur viņš katram čekistam deva vajadzīgos norādījumus, kādus jautājumus man prasīt.

Atkal kādā starplaikā biju iesnaudies, ienākušais čekists iespēra man ar kāju pa ceļgalu. Spēriens bija tik negaidīts un sāpīgs, ka tas mani pilnīgi apdullināja. Rīta pusē, kad jau sāka svīst gaisma, Kaplāns ar visiem pratinātājiem ienāca istabā un deva man parakstīt nopratināšanas protokolu, uzrakstītu uz vairākām lapām. Sāku lasīt,

tur maz bija no tā, ko es tiku teicis, bet gan kaut kas pavisam cits — es apsūdzēju sevi dažādos noziegumos. Tas bija izdarīts ļoti veikli, sajaucot jautājumus un manas atbildes. Cēlu iebildumus, ka tādu protokolu neparakstīšu, jo tas nesaskan ar patiesību, es tā neesmu liecinājis. Kaplāns sāka mani lamāt un izsmiet, teikdams, ka man jāmacās krievu valoda, lai labāk varētu to, kas uzrakstīts, saprast. Kad atbildēju, ka krievu valodu saprotu ļoti labi, varbūt pat labāk par vienu otru no maniem pratinātājiem, čekisti sāka mani apstrādāt ar dūrēm sānos, pēc tam prasīja, vai tagad es protokolus parakstīšot. Atbildēju, ka parakstīšu tikai savu liecību, bet neko citu, ko neesmu teicis. Pats nobrīnījies, ka man bija drosme to pateikt. Tas tomēr līdzēja, Kaplāns deva rīkojumu protokolu pārrakstīt.

Pārrakstīja gan, bet ne pilnīgi tā, kā es liecināju, tomēr samērā tuvu tam, ko biju stāstījis. Būdam stipri izmocīts un nevarēdams vairāk izturēt tālākas mocības, pārrakstīto protokolu parakstīju. Biju pratināts un mocīts visu nakti; kad mani atveda atpakaļ uz cietumu, bija jau diena.

Atgriežoties kamerā, tur atradu kādu citu apcietināto, kādu bijušo vecāko policijas kārtībnieku. Viņš jau bija izmazgājis kameras grīdu, saņēmis brokastis arī priekš manis. Pēc brokastīm un kārtējās pastaigas uz labierīcībām sargs man pateica, ka man esot atļauts dienā pagulēt un atpūsties pēc nakts pratināšanas. Apmainījies ar jaunatnācēju dažiem vārdiem, likos gulēt. It kā sapnī dzirdēju, ka pie loga kāds grabina, kad pamodos, ieraudzīju — loga priekšā aizlikta tāda kā koka kaste, kurai visas malas, izņemot augšējo, bija slēgtas; tur bija atstāta šķirba, lai kamerā varētu iekļūt gaisma. Tātad tāds bija rezultāts manam teicienam, ka pa logu esmu redzējis pagalmā pastaigājamies citus cietumniekus. Bet, tā kā tagad man bija kaimiņš, ar kuru varēju parunāties, daudz neskumu.

Jaunatnācējs, vecākais policijas kārtībnieks, pastāstīja par visu ārpus cietuma mūriem. Notiekot plaši aresti un apcietināšanas starp bijušajiem policijas darbiniekiem, robežsargiem, tiesnešiem, valsts un pašvaldību darbiniekiem, lauku saimniekiem; tiekot ņemti arī ģimenes locekļi, apcietināti aizsargi un aizsardzes, kā arī atvaļinātie virsnieki un bijušie partijas vīri. Neesot saudzēti arī bijušie sociāldemokrāti: Lorencs, Mendērs, Bumeisters un citi. Mūsu sarunas tika pārtrauktas ar rīkojumu gatavoties uz pirti. Kas mums bija ko gatavoties, piecēlāmiešos no ķebliņiem un devāmiešos sargam līdzī. Pirtī katram iedeva pašvārītu ziepju gabaliņu. Visa veļa bija jānodod dezinfekcijā.

Sākām mazgāties, bet ziepes nemaz neputoja, pati pirts bija vēsa un ūdens auksts. Pēc nomazgāšanās, taisnību šakot, saslapināšanās, saņēmām atpakaļ savu izdezinficēto veļu, kura vēl bija mitra, tādu pašu apvilkmām, un mūs veda atpakaļ uz kameru.

Dienas pagāja cita pēc citas, caur logu vairs nevarēja novērot, kas notiek pagalmā, bet mums radās iespēja pievērst uzmanību kaut kam citam. Vakaros, kad blakuskamerā sākās nopratināšanas un pratinātājs palika skaļāks, mēs šo to varējām dzirdēt. Sevišķi labi varēja sadzirdēt, par ko kamerā runāja, ja atgūlās uz grīdas pie sienas, tad skaņas pa apakšējo šķirbu starp grīdu un sienu pienāca skaidrāk. Šādā veidā noklausoties, bija jābūt ļoti uzmanīgiem, jo sargs varēja attaisīt acīti un mūs pieķert. Drīz vien izgudrojām paņēmienu, kā no pieķeršanas izvairīties; kamēr viens klausījās, otrs nostājās priekšā acītei un klausījās, kad pie acītes pienāca koridora sargs, tad stipri iekāsējās, lai brīdinātu to, kurš gulēja uz grīdas un noklausījās. Tā pārmaiņus viens stāvēja sardzē, kamēr otrs klausījās. Tādā veidā ne tikai noklausījāmies pratināšanas, bet izdevās arī uzzināt dažus provokatorus, ziņu pienesējus. Viens no tiem bija bijušais Daugavpils kriminālpolicijas priekšnieks, bijis armijas virsleitnants, uzvārdu vairs neatceros. Dzirdējām, kā tika pratinātas un fiziski iespaidotas aizsardzes. Viena, kad tika vesta projām uz kameru, histēriski kļiedza, ka viņa esot parakstījusi to, kas neesot patiesība, cita atkal raudādama sauca «Kur mani bērni?», vēl kāda sodījās un nolādēja visus komunistus un čekistus. Lai gan to jau zināju no personiskās pieredzes, bija šausmīgi noklausīties, ar kādām metodēm notika pratināšanas.

Atradām arī veidu, kā sazināties ar mūsu kaimiņiem, kuri bija ieslodzīti virs mums. No nišas, kur bija novietota «paraša», uz augšu gāja ventilācijas vads, augšējās kameras ventilācijas vads pievienojās mūsu ventilācijas vadam. Izrādījās, ja abās kamerās atver vienā un tajā pašā laikā «parašas» tvertnes metāla durtiņas, varējām savā starpā sarunāties, balsis bija labi sadzirdamas. Izlietojot šāda veida «telefonu», uzzinājām, ka mūsu kaimiņi ir divi Daugavpils latviešu vidusskolas audzēkņi, viens no tiem bija krievu tautības, pazīstama ārsta dēls. Sarunājāmies ļoti uzmanīgi, kamēr viens sarunājās, otrs uzmanīja acīti. To pašu ieteicām darīt arī abiem skolniekiem — kaimiņiem. Viņi bija apsūdzēti aģitācijā pret padomju varu un Staļina ģimenes noplēšanu klasē.

No viņiem uzzinājām par jauniem daugavpiliešu un tās apkārtnes

iedzīvotāju arestiem. Informējām mūsu kaimiņus par nopratināšanām un par to, kādā veidā tās notiek. Tāpat informējām par ziņu pienesēju — provokatoru darbību. Brīdināju, ka noliegt visu, ko viņiem pratinātāji pierakstīs, tiem neizdosies, jo būs jāparaksta arī tas, kas nesaietas ar patiesību, ieteicu vienmēr pirms parakstīšanas protokolu izlasīt un censties protestēt. Šo protestēšanu tomēr nedarīt ļoti asi, jo pratinātāju rokās ir dažādas izsmalcinātas metodes, pret kurām mēs esam bezspēcīgi. Ja viņi gribēs jūs nošaut, tad inkriminēs vajadzīgos soda pantus un viņu uzrakstīto protokolu jūs parakstīsiet. Kamēr jūs to nebūsiet izdarījuši, viņi jūs spīdzinās un visādi mocīs, līdz savu panāks.

Neskatoties uz mūsu brīdinājumiem, viņi visu laiku bija ļoti jautri. Kad pienāca 18. novembris, jau agri no rīta viņi mani apsveica ar svētkiem, tāpat arī manu kaimiņu. Svētku izjūtas gan nekādas nebija, bet mēs atcerējāmies un kavējāmies atmiņās pie tiem svētkiem, kādus bijām paraduši svinēt agrāk, kad bijām brīvībā. Šīni dienā sargi kļuva ļoti uzmanīgi, vai nu bija brīdināti, vai arī kaut ko dzirdējuši vai novērojuši, ka bieži «lietojam parašu», viņi sāka biežāk atvērt acīti ne tikai pie mums, bet arī pie zēniem augšstāvā. No trokšņa koridorā varējām spriest, ka sargus bieži kontrolēja, tas jau droši vien nebija mūsu dēļ, bet gan mūsu valsts svētku dēļ. Arī mums, cietumniekiem, šīni dienā vajadzēja uzmanīties, jo, ja pieķertu kādā pārkāpumā, tad karceris būtu neizbēgams.

Ar karceri sodītie saņem tikai vienreizēju uztura devu, tas ir, 300 gramu maizes ar krūzi ūdens, un tas ir viss. Karceris ir tumša telpa pagrabā, gulēšana ir tikai kailas «nāras» bez salmu maisa un bez segas. Ja karceris ir piešķirts uz dažām dienām, to var izturēt, bet, ja uz ilgāku laiku, tad tas nemaz nav patīkamāks par pratināšanām.

Kādu dienu kamerā ieradās cietuma poļitruks, it kā uz kārtējo pārbaudi. Ieraudzīdams man pirkstā laulības gredzenu, pavēlēja to tūlīt viņam atdot, kvīti piesūtišot vēlāk. Viņš brīnījās, kā gredzens vēl līdz šim neesot paņemts. Saprotams, kvīti nekad nesaņēmu un arī viņu pašu netiku redzējis. Vēlāk izrādījās, ka poļitruks «zelta ražu» ievācis arī citās kamerās.

Cietuma priekšnieks bija Daugavpils garnizonā kāda pulka virsdieneņa galdnieks, saprotams, tajā pašā laikā arī aktīvs komunistu pagrīdnieks. Par visiem pulkiem viņam esot bijušas izsmelošas ziņas, kuras tas sniedzis saviem komunistu kungiem.

Cietumā kā komunistu uzticības persona bija arī cietuma fotogrāfs,

pēc tautības žids, kuram Daugavpili piederēja lielākais fotoateljē. Pie viņa fotografējās visi redzamākie virsnieki, tiesneši, ierēdņi un vispār visi turīgākie daugavpilieši. Viņš skaitījās samērā dārgs fotogrāfs, tas tagad bija saprotams, jo visu redzamāko, nacionāli noskaņoto tautiešu fotogrāfijas viņš bija nodevis komunistiem.

Kādu dienu mums paziņoja, ka sāksot mūs vest cietuma pagalmā uz pastaigām. Koridorā sastapām pretimnācējus, kuri pēc komandas nostājās ar seju pret sienu, lai mūs palaistu garām un lai mēs tos nevarētu pazīt. Pustumsā nevienu nevarēja pazīt. Pa betona kāpnēm nokļuvām pagalmā, pastaigas laukumā, kur barā soļojām pa riņķi. Pirms izvešanas uz pastaigu mums deva norādījumus, ka nedrīkst skatīties apkārt, nedrīkst sarunāties, nedrīkst nevienam pasniegt kādu zīmīti, par rīkojumu neievērošanu piedraudot ar karceri vai pastaigas pārtraukšanu. Pastaigāšanās vilkās apmēram 15 minūtes. Ja kāds pastaigāšanās laikā nebija disciplinēti uzvedies, sodīja visu komandu, aizvedot visu komandu ātrāk uz kamerām, tas bija mazākais no visiem sodiem. Vispār par katru mazāko pārkāpumu uzlika bargus sodus, nelīdzēja nekāda taisnošanās, čekistiem vai cietuma sargiem vienmēr bija un palika taisnība.

Pastaigāties mūs veda katru dienu un aizvien lielākiem bariem. Acīmredzot cietums jau bija pilns ar ieslodzītajiem, tā ka no atsevišķām kamerām izvadāt vairs nebija iespējams. Tādā pūlī pastaigājoties, vairs nebija iespējas panākt, lai viens otru neredz un nepazīst. Ieraudzīju daudzas pazīstamas personas un draugus. Pirmais, kurš no mana redzes loka pazuda, bija bijušais Saeimas deputāts no vecticībnieku darba partijas Kalistratovs. Kā vēlāk uzzinājām, viņam ticis piespriests nāves sods nošaujot, kas arī izpildīts. Tāpat nāves sodu piesprieda un izpildīja Daugavpils dārzniekam Pabērzam, Apgabala tiesas locekļa Jura Pabērza brālim. Katru dienu vērojām, vai kāds atkal nav pazudis, cits gan pēc dažām dienām atkal parādījās, bet dažus mēs vairs nekad neredzējām.

Blakuskamerā pa labi pratināšanas turpinājās tādā pašā garā kā iepriekšējās dienās. Pēc lielākām vai mazākām nervu lēkmēm un raudām dzirdējām apbrīnojamas atziņas. Iespaidis bija tāds, ka šajā kamerā tika panāktas speciāli sieviešu atziņas. Lai gan parasti sievietes prot daudz labāk sevī noslēpties nekā vīrieši, tomēr pret čekistiem arī viņas ir bezspēcīgas un nevarīgas.

Kādu dienu mani pārvietoja uz citu kameru tajā pašā korpusā. Tur priekšā jau bija viens apcietinātais. Viņam pie pašiem Līvāniem bijusi

jaunsaimniecība ar labi iekoptu augļudārzu, bitēm, bijušas arī sugas govīs un cūkas. Par labāko saimniecību pagastā Ulmaņa laikā viņš un viņa sieva apbalvoti ar zelta pulksteņiem. Pats bijis atbrīvošanas cīņu dalībnieks un pēdējā laikā aizsargs.

Mana sieva tūlīt pēc manas apcietināšanas, gribēdama man kaut kā palīdzēt, tūliņ otrā dienā devusies uz Daugavpils cietumu, lai man nodotu kādas siltākas drēbes un arī kaut ko ēdamu. Kaut gan Krāslavā Izpildu komitejā viņai teikts, ka es esot aizvests uz cietumu, cietuma vadība noliegusi, ka es esot tur ievietots. Viņa mani izmeklējusies Daugavpilī pa visām čekas iestādēm, bet visur atbildēts, ka viņiem neesot nekādu ziņu par mani, ka viņi arī labprāt gribētu mani redzēt. Sieva bija izmeklējusies arī Rīgā pa dažādām policijas un čekas iestādēm, bet visur teikts, ka nekā par mani nezinot, varbūt es esot kaut kur aizbēdzis. Tātad čekā es it kā nekur neskaitījos. Man par laimi, izdevās nodibināt sakarus ar sievu caur manu Kalkūnu dzirnavu pārvaldnieku Tolstiku, kurš kaut kādā veidā tika pielaists pie manis, lai es parakstītu dažus dokumentus, kas attiecās uz dzirnavām.

Nākamajā dienā pie čekas priekšnieka Kaplāna atkal bija griezusies mana sieva, norādot, ka mani esot kāds redzējis pastaigājāmajos cietuma pagalmā un tādēļ viņa lūdzot atļauju nevis vienkārši satīties, bet lai nokārtotu dažus dzirnavu saimnieciskus un tehniskus jautājumus. Kaplāns atļauju satīties arī bija devis, bet tikai cietuma priekšnieka vai kāda čekista klātbūtnē. Čekists neatļāva nedz sasveicināties, nedz arī atsveicināties, kad sieva devās projām. Sarunāties atļāva tikai pa gabalu. Sievas izskats labu iespaidu neatstāja, viņa pārdzīvoja dubultas rūpes un grūtības gan par manu apcietināšanu, gan arī baiļodamās, ka viņa, bērni un pārējie ģimenes locekļi netiek apcietināti.

Tā kā tagad es biju oficiāli atrasts, tad mājinieki varēja sniegt arī kādu materiālu atbalstu. Sākot ar 17. janvāri, kad mana sieva bija pārvedusi uz mana rēķina 40 latus, es varēju cietuma «bodītē» šo to iegādāties, arī ēdamās lietas, izņemot sviestu un taukvielas. Galvenais, ko lūdzu no veikaliņa man piegādāt, bija ziepes un zobu suka ar zobu pulveri, kā arī šo to ēdamu, galvenokārt kriņģeļus un marmelādi. Ar to ēstgribu varēju apmierināt, un dzīve cietumā vairs nelikās tik grūta. Jā, cik gan maz cilvēkam vajag, lai viņš jau justos apmierināts. Uz pratināšanām vairs netiku vests, liekas, tās bija izbeigtas, tagad tikai vajadzēja gaidīt tiesas lēmumu. Vai tāpēc vien jau nevarēju būt apmierināts!

Kādu dienu janvārī mani pārveda uz kopējo cietuma kameru, kurā bijām astoņi ieslodzītie. Starp tiem daži izskatījās aizdomīgi, par to varēja spriest pēc tā, ka viņus bieži veda it kā uz nopratināšanu, lai gan kamerā mēs visi piederējām pie tādiem, kuriem izmeklēšana bija pabeigta, savādāk no izmeklēšanas korpusa uz cietuma korpusu ieslodzītie netika pārvesti.

Kad it kā uz nopratināšanu aizvestais tika atvests kamerā atpakaļ, viņš uz jautājumiem parasti nemēdza atbildēt vai arī atbildes likās maz ticamas. Parasti pratināšanas notika tikai naktī, bet no šīs kameras vienmēr vienu un to pašu personu aizveda dienas laikā un pēc stundas, dažreiz pat ātrāk, viņu atveda atpakaļ. Visā, par ko kamerā runāja, viņš uzmanīgi klausījās, tad pieklauvēja pie durvīm un sargam kaut ko klusu pateica. Tajā pašā vai arī otrā dienā šo nemierīgo cilvēku aizveda, bet pēc kāda laika viņš bija atkal atpakaļ. Pēc gadījuma, kad viņš pats pieteicās, visi kamerā palika stipri uzmanīgi un šim ziņu pienesējam nekādu panākumu vairs nebija. Tad čekisti ķērās pie cita paņēmiena. Dažus no kameras pārvietoja citur un viņu vietā atveda citus, provokatorus atstājot mūsu kamerā. Atkal viņš sāka noklausīties, par ko jaunatvestie savā starpā sarunājas. Atkārtojās tas pats, ziņu pienesējs pieklauvēja pie durvīm, kaut ko pateica sargam, un nākamajā dienā viņš atkal gāja it kā uz nopratināšanu. Kad viņš bija aizvests, es vienu no jaunatnācējiem par visu šo lietu brīdināju. Viņš savukārt brīdināja pārējos jaunos. Pēc ziņotāja atgriešanās neviens ar to neielaidās sarunās, ja viņš kaut ko jautāja, tad centās atbildēt ar pretjautājumu vai arī stāstīt tikai to, ko bija stāstījuši saviem pratinātājiem un kas bija ierakstīts protokolos. Pieturoties pie tādas taktikas, mēs zināmā mērā bijām pasargāti no nepareizām ziņām, kuras par mums varēja sniegt, izņemot to, ko provokators varēja izzīst, kā saka, no pirksta.

Pagāja vairākas dienas, un neviens no kameras vairs netika izsaukts nedz dienā, nedz arī naktī. Ziņu pienesējs vairākkārtīgi griezās pie viena vai otra ar provocējošiem jautājumiem, cerēdams saņemt tādu pašu provocējošu atbildi, bet reti kad tas izdevās. Bija gadījumi, kad kādam kaut kas neviļus paspruka, tad provokators jutās redzami apmierināts. Viņš jau tā bija iejuties savā lomā, ka savus jaunos pasaules uzskatus nemēģināja daudz noslēpt. Kādu dienu viņš tika no mūsu kameras aizvests un pārvietots uz kādu citu kameru, lai turpinātu savu darbu lielās «dzimtenes» labā. Visi kamerā jutās kā no lietuvēna tikuši vaļā.

Kādu nakti mani atkal uzmodināja un aizveda uz nopratināšanu, bet to izdarīja turpat cietumā. Čekists pratinātājs bija samērā pieklājīgs, teica, ka pirms tribunāla sēdes, kurā manu lietu izlemšot, viņš mani iepazīstināšot ar izmeklēšanas gaitu, ko arī izdarīja. Pēc tam, it kā garām ejot, viņš prasīja, kādēļ es esot kamerā vedis pretvalstiskas sarunas. Kad to noliedzu, viņš teica, ka viņam esot vairākkārtīgas liecības pret mani un visas esot protokolētas, ziņu sniedzējs esot minētais mūsu kameras biedrs. Izlasīju visus protokolus, kur tiku apsūdzēts, kuros bija ļoti daudz melu, tomēr arī patiesības bija daudz, meli tomēr nebija tik smagi, lai celtu pret tiem iebildumus un atteiktos parakstīt protokolus, vismaz ne tik smagi, lai būtu vērts paciest spīdzināšanas un terorizējošās pratināšanas. Vienīgi atlika nožēlot, ka starp mums, latviešiem, atradās tādi, kas varēja tik zemu krist un nodot savus līdzcietējus, kuri nokļuvuši tādā pat nelaimē kā viņi, un ka viņiem pašiem draud tāds pats sods, varbūt mazliet mazāks, par nopelniem, pienesot ziņas.

Kā vēlāk izdevās noskaidrot, šī ziņu pienesēja lieta nemaz nenāca uz tribunālu, bet viņš tika sodīts bez tiesas sprieduma ar tā saucamo «osoboje soveščanije» uz septiņiem gadiem. Šādi sodīja tad, kad nebija pietiekošu pierādījumu, bet sodīt tomēr vajadzēja vai arī par kādiem nopelniem sodu mīkstināt.

1941. gada 6. martā no rīta man paziņoja, ka šodien būšot tiesa, lai sagatavojoties. Kā es varēju sagatavoties? Sāku nervozēt, jo šodien izšķirsies mana turpmākā dzīve. Pēc stundas mani aizveda turpat cietuma vienā telpā, kur pie galda, apklāta ar sarkanu drēbi, sēdēja trīs vīri, kuri mani stingri novēroja, gandrīz aprijot ar acīm. Pēc parastajiem jautājumiem, kā mani sauc, cik gadu, kāda profesija, kāda izglītība un tā tālāk, sāka nolasīt, kādos noziegumos tieku apvainots. Pēc tam prasīja manus paskaidrojumus, viss norisinājās krievu valodā. Paskaidrojumos stāstīju tāpat, kā biju stāstījis nopratināšanās, bet ne tā, kā bija ierakstīts protokolos. Tiesneši mani vairākkārt pārtrauca, kādēļ es melojot, jo protokolā, ko es esot parakstījis, esot savādāk. Es tomēr pastāvēju uz savu un paskaidroju, kā tas radās, ka protokolā ir savādāk, mana laime bija, ka es labi pārvaldīju krievu valodu. Tiesas sekretārs visu pierakstīja, ir to, ko es teicu, ir to, ko lasīja no protokoliem. Lai tiesa varētu apspriesties, mani izveda no telpas ārā. Pēc kādas pusstundas mani ieveda atpakaļ, kur tika pasludināts spriedums. Tiku apsūdzēts un notiesāts pēc 58. paragrāfa 4., 10. un 13. panta uz desmit gadiem darba noietnē

Sibīrijā, pēc tam vēl uz pieciem gadiem tiesību zaudēšanu un visas mantas konfiskāciju.

Pēc sludinātā sprieduma nezināju, vai pricēties par to, ka man būs atņemta brīvība uz 10 gadiem, jo klusībā cerēju, ka tikšu attaisnots, vai arī pricēties, ka man nav piespriests nāves sods, ko arī varēja sagaidīt.

Atgriezoties kamerā, izstāstīju, kā norisinājās tribunāla sēde un kādu sodu man piesprieda. Pārējie mani apsveica, ka nav piespriests nāves sods. Uz citu kameru netiku pārvests, paliku turpat. Dienas ritēja tālāk savā parastajā gaitā, no rīta grīdas mazgāšana, kurā nepiedalījos, jo jaunākie kameras iemītņieki man to neļāva. Pastaigas katru dienu vairs nenotika, domājams, aiz tā iemesla, ka cietumā bija par daudz apcietināto, lai visus izvestu. Izveda tikai katru otro dienu un tikai uz desmit minūtēm, pirtī, tāpat kā iepriekš, veda reizi divās nedēļās, uzturā nekādas pārmaiņas ne uz labo, nedz uz sliktu pusi nenotika.

Maija sākumā mani pārveda uz citu kameru, kurā bija kādi desmit apcietinātie, viņiem visiem bija sods jau piespriests.

15. maijā pie manis uz satikšanos bija ieradusies mana māte, sieva un vecākā meita. Pielaida tikai māti un sievu. Satikšanās bija īsa, un restes atradās starpā, viņas bija vienā pusē, es otrā, mēs visi vairāk raudājām nekā runājām, vienīgi paspēju pateikt par notiesāšanu uz desmit gadiem un mantas konfiskāciju, lūdzu nodot sveicienus manām meitām, droši vien es tās tik drīz vairs neredzēšu, jo mani pārvedīs uz Sibīriju. Māte gan mierināja, lai neuztraucoties, gan jau viss būšot labi, sievai teicu, lai atstāj mājas Krāslavā un pārceļas kaut kur citur, sieva to jau bija izdarījusi un pārcēlusies uz Rīgu. Tāpat arī mātei ieteicu, lai visi no mājām brauc projām. Sargs mūsu sarunāšanos pārtrauca un izveda māti un sievu ārā. Tā bija pēdējā reize, kad redzēju savu māti. 14. jūnijā tika apcietināta arī mana māte, mana jaunākā māsa, kā arī mans jaunākais brālis ar sievu un bērniem, kuri tajā laikā bijuši mātes mājā. Visi sasēdināti automašīnā un lapiem paliekot blāujot kūtī un sunim gaudojot pagalmā, aizvesti uz Krustpils dzelzceļa staciju. Tur vīrieši atdalīti no sievietēm un bērniem un novietoti atsevišķos lopu vagonos. Mana jaunākā māsa stacijā atšķīrusies no pārējiem, un viņai izdevies no aizvešanas izvairīties. Pie apcietināšanas atļauts ņemt līdzī tikai visu to nepieciešamāko, atstāto mantu mājās miliči vēlāk esot sadalījuši savā starpā. Tūlīņ pēc aizvešanas esot nokauta cūka un sākusies liksmošana, iedzeršana,

pēc kaimiņu nostāstiem dzīres vilkušās veselās trīs dienas, tajās piedalījies arī Izpildu komitejas priekšnieks, kāds no Rīgas iecelts aktīvis, kas ar vieglu roku bija organizējis apcietināšanas un izsūtīšanu.

Šī vīra brālis, bijušais armijas aizsargs, Komsomoļskā vergu nometnē aizgāja bojā. Mana māte 1943. gadā Sibīrijā kādā kolhozā mira bada nāvē, par brāli nekā nezina, bet brāļa bērni — dēls un meita — vēlāk, pēc kara, uz Latvijā dzīvojošo radu pieprasījuma no Sibīrijas tikuši atpakaļ Latvijā. Brāļa sieva bijusi kopā ar manu māti, pēc viņas ņāves pametusi darbu kolhozā un patvarīgi atgriezusies Latvijā pie bērniem, bet saslimusi un drīz nomirusi.

Par to, kas notiek ārpus cietuma mūriem, gāja visādas baumas, bet nekādu noteiktu ziņu nebija, runāja, ka notiekot plaši masu aresti un visi tiekot izsūtīti uz Krieviju, it kā esot redzēti uz lopu vagonu jumtiem sargi ar prožektoriem un ložmetējiem. Tas viss gan izlikās maz ticams, bet tā tomēr bija īsta patiesība.

Jūnija beigās kādā agrā rīta stundā, kad vēl visi gulēja, es dzirdēju jau no kara laikiem pazīstamo no lidmašīnas mesto bumbu svilpšanu un pēc tam sprādzienus. Sargi koridorā sāka skraidīt, un bija jūtama nervoza kustība. Pamodināju pārējos ciešanu biedrus, kuri vēl gulēja. Viņi negribēja ticēt, ka noticis gaisa uzbrukums, tomēr par to vairs nebija šaubu. Brokastis šīnī rītā netika dotas, tāpat arī par pastaigu neviens nedomāja, tātad bija noticis kaut kas nopietns un svarīgs. Skraidīšana pa koridoru turpinājās, bet mums nekā neteica, kaut gan mēs paši visu sapratām; cik tā lieta nopietna, to mēs nezinājām. Drīz vien nāca rīkojums sagatavoties uz prombraukšanu. Mantas, kas atradās glabāšanā cietuma noliktavā, mums neviens necentās izsniegt, bet mēs paši arī ne vārda par tām nebildām, jo visi bijām satraukti. Ap pusdienas laiku mūs izveda koridorā, pārbaudīja pēc vārdiem un tad pagalmā sagrupēja grupās. Mūs izveda uz dzelzceļa stīgas, katra grupa sakāpa atsevišķā vagonā. Katrā vagonā bijām ap četrdesmit cietumnieku, starp šiem apmēram trīs vai četri kriminālnoziedznieki, ievietoti, domājams, politisko apcietināto uzraudzīšanai vai spiegošanai. Man laimējās aizņemt vagona augšējās «nāras» un novietoties tuvu pie loga. Kreisajā vagona pusē durvīs bija novietota no dēļiem sasista četrkantaina caurule, kura bija domāta dabisko vajadzību kārtošanai.

Vagonā vēlreiz tikām pārbaudīti un salīdzināti pēc kādiem sarakstiem; kad tas bija izdarīts, mums katram izsniedza kukulīti

maizes un sālītas zivis; cik ilgam laikam šī deva bija paredzēta, to neviens mums neteica. Saņēmām stingru brīdinājumu — kurš mēģināšot bēgt, tikšot uz vietas nošauts. Par to mums arī nebija šaubu, jo bijām jau ievērojuši uz vagonu jumtiem novietotos čekistus ar ložmetējiem un patšautenēm.

Fiziski vēl bijām dzīvi, bet sapratām, ka cilvēkiem, kas mūs redzēja no ārpuses, mēs bijām jau miruši, jau piederējām pazemei, un Daugavpils stacija bija vārti uz Sibīriju — uz elli. Vilciens sāka kustēties, izbraucām uz galvenā ceļa, dzelzceļnieki ceļa malā noskatījās uz mums ar bēdīgām sejām un nokāra galvas, tā izsakot līdzjūtību un atvadoties no mums.

ATGRIEŠANĀS

Rīgā, izkāpjot no vilciena, ar acīm apskāvu visu, visu. Biju tā pārņemts, ka nemaz nepamanīju savus sagaidītājus, sievas māsu ar bērniem. Arī viņi no sākuma mani nebija pamanījuši, jo pa sešpadsmit gadiem mans izskats bija stipri mainījies un mans apģērbs neko neatšķīrās no pārējo atbraucēju — galvenā kārtā krievu — noplukušā izskata. Beidzot tomēr satikāmies, apkampāmies un visi raudājām no prieka.

Sākumā apmetos pie sievas māsas, jo mana sieva ar meitām kara laikā bija devusies bēgļu gaitās un tagad atradās Brazīlijā. Pārējie mani piederīgie tika apcietināti mūžam neaizmirstamajā 1941. gada 14. jūnija naktī. Agri no rīta manas mātes lauku mājās, netālu no Trepes stacijas, ieradusies miliči automašīnā, lai apcietinātu manu māti. Tajā laikā pie mātes ciemojušies mana jaunākā māsa un brālis ar savu ģimeni — sievu, dēlu un meitu, kuri tajā laikā vēl bija mazi. Nelīdzējuši nekādi iebildumi, visi sasēdināti mašīnā un aizvesti uz Krustpils dzelzceļa staciju. Tur priekšā jau bijuši daudzi citi nelaimīgie. Ģimenes tur izšķirtas, vīrieši atdalīti no sievietēm un bērniem un novietoti atsevišķos vagonos.

Mājās miliči devuši pusstundu laika, lai paņemot līdzī visu to nepieciešamāko priekš «ceļošanas» uz varen plašo dzimteni. Stacijā bijusi liela burzma un vaimanāšana, kuru izmantojusi mana jaunākā māsa. Tā izprasījusies sargam iet nodzerties un, kā gājusi, tā arī vairs atpakaļ nav atgriezusies. Viņai izdevies noslapstīties un pēc kara izbraukt uz Ziemeļamerikas Savienotajām valstīm.

Manas mātes bijušie kaimiņi zināja stāstīt, ka pēc mātes aizvešanas lopi palikuši kūti baurojot un suns neganti gaudojis. Vēlāk mātes mājās ieradušies pagasta varas vīri — partijnieki ar miličiem — un sākuši sadalīt un kraut ratos atstāto mantu, ieskaitot visu dzīvokļa iekārtu. Tikusi nokauta viena cūka, un sākusies liksmošana un iedzeršana, jo tie bija atraduši mātes brūvēto lielo vīna pudeli. Kā kaimiņi stāstījuši, liksmošānās vilkusies trīs dienas un trīs naktis, kā lielos godos. Dzīrēs esot piedalījies arī Izpildu komitejas priekšsēdētājs, mans radnieks, kurš bija piedalījies arī izvešanas organizēšanā.

Kā vēlāk noskaidrojās, mans aizvestais brālis gājis bojā Komsomoļskas vergu nometnē. Māte jau 1943. gadā mirusi bada nāvē kādā kolhozā. Abi mazgadīgie brāļa bērni uz Latvijā palikušo pieprasījuma tūlīt pēc kara esot no Sibīrijas tikuši atpakaļ dzimtenē. Dēls esot audzināts pie vieniem radiem, bet meita pie citiem. Brāļa sieva nometināta kādā kolhozā, kur strādājusi lauku darbus. Uzzinājusi, ka viņas bērni ir atgriezušies, viņa patvarīgi atstājusi kolhozu un, nevienam nezinot, pārradusies Latvijā, dabūjusi sanitāres darbu Bauskas slimnīcā, bet drīz vien saslimusi un mirusi. Brāļa meita ar radu palīdzību beigusi vidusskolu un pēc tās beigšanas devusies uz Maskavu, tur universitātē studējusi žurnālistiku. Brāļa dēls apprecējies, abi ar sievu strādājot un neklātienē mācoties vidusskolā.

Lai gan Sibīrijā tiku atbrīvots no darba kā 2. grupas invalīds, pārradies dzimtenē, lai varētu dzīvot, sāku meklēt darbu. Sastapu vecos studiju biedrus, kuriem bija laimējies pārdzīvot kara un okupācijas laikus. Gandrīz visi viņi bija izbaudījuši izsūtīšanu, gan īsākus, gan garākus gadus. Vislielākā izsūtīšana esot bijusi 1949. gadā. Tagad tie jau bija pāris gadus pirms manis atgriezušies un viens otram palīdzējuši atrast darbu. Ar draugu gādību tiku pieņemts Rīgas pilsētas Projektēšanas institūtā. Sākumā mani nodarbināja pie hidrotehniskām būvēm, bet vēlāk pārcēla uz nodaļu, kas projektēja Daugavas krastu nostiprināšanu. Kara pēdējās dienās Daugavas kreisā krasta Klīversalas un A-B dambja krastmalas bija uzspīdzinātas.

Mēs izstrādājām plānus krastmalas jaunbūves darbiem, bijušo koka konstrukciju vietā projektējām dzelzsbetonkonstrukcijas. Bija jāparedz vairākas noejas no krasta līdz pat ūdenim, kur varētu piebraukt laivas. Agrākajam A-B dambim arī izstrādājām vairākas dažāda veida konstrukcijas ar noejām līdz ūdens līmenim. Jaunā krastmala bija jāievirza vairāk Daugavā, līdz kordona linijai, tādējādi krastmalu paplašinot.

Pēc Daugavas krastu izbūves projekta pabeigšanas mani norīkoja pie Pļaviņu Hidroelektriskās spēkstacijas būves. Sākuma variantā spēkstacijas dambi gribēja celt leļpus Jaunjelgavas pilsētai, vēlāk to paredzēja augšpus pilsētai, bet sakarā ar lielo zemes platību applūdināšanu šos projektus noraidīja. Atgriezās pie vecā, vēl Latvijas laikā paredzētā projekta varianta, tas ir, pie Pļaviņām, bet arī pēc šī projekta tika appludināts mūsu teiksmainais Staburags, un Kokneses pilsdrupu pamatus pārklāja ūdens.

Projektēju arī Rīgas centrālo autostaciju. Pēc tam mani pārcēla uz tiltu būves nodaļu par vecāko inženieri. Pēc mana projekta ir uzbūvēts Mangaļu stacijas dzelzsbetona tilts. Piedalījos arī Lielupes tilta projektēšanā.

Mazliet vairāk nekā pēc septiņu gadu nostrādāšanas, 1964. gada 1. martā, sešdesmit astoņu gadu vecu mani atbrīvoja no darba un piešķīra pensiju 65 rubļus mēnesī.

Pēc atgriešanās no Sibīrijas biju apmeties pie savas sievas māsas, bet ilgi tur nevarēju palikt, jo viņu dzīvoklītis bija tik mazs, ka pēc valdības noteiktiem kvadrātmetriem man tur nebija vietas, un policija liedzās mani tur pierakstīt. Ar dzīvokļa, labāk sakot, ar istabas atrašanu gāja ļoti grūti, jo visi dzīvoja saspiesti. Brīvie dzīvokļi bija nodoti attiecīgajai valdības iestādei, kura tad sadalīja istabu pieprasītājiem.

Istabas piešķīra jauniebraucējiem, saprotams, krieviem bija priekšroka, bet, tā kā tie ielplūda Latvijā neredzētā skaitā, tad latvietim un sevišķi bijušajam katorzniekam nebija ko domāt tikt pie kādas istabas pilsētas centra tuvumā. Beidzot man palaimējās dabūt istabu Rīgas Jūrmalā, Ķemerose. Tas gan sagādāja zināmas grūtības un neērtības, jo katru dienu vajadzēja ar vilcienu braukt uz darbu Rīgā un vakarā atkal atpakaļ. Vilcienā katru dienu pavadīju divas stundas un divdesmit minūtes, Ķemerose ceļš no dzīvokļa līdz stacijai un atpakaļ prasīja četrdesmit minūtes, Rīgā no stacijas līdz darba vietai un atpakaļ man pagāja piecdesmit minūtes, tātad ceļā uz darbu un atpakaļ man bija jāpavada turpat četras stundas.

Ķemerose nodzīvoju veselu gadu, pēc tam ar draugu palīdzību izdevās dabūt privātu istabiņu Rīgā, Mežaparkā, par kuru bija jāmaksā divdesmit rubļu mēnesī bez virtuves lietošanas tiesībām.

Kad no Sibīrijas atbraucu uz Rīgu, es pieprasīju no dzīvokļu pārvaldes sev istabu, bet, kā jau minēju, krieviem bija priekšroka, tomēr pēc pieciem gadiem man piešķīra istabu kādā no jaunbūvētām

mājām. Tā bija ļoti tumša, logs atradās pretī otras mājas sienai, tikai dažu metru attālumā, un saule tur nekad neiespīdēja. Istaba bija deviņus kvadrātmetrus liela, tāda skaitījās vieninieka norma. Griesti bija tikai divarpus metru augsti. Mājā gan skaitījās centrālā apkure, bet tā parasti bija sabojājusies, tādēļ mūžīgi bija jāsalst, ne tikai ziemā vien, bet pat vasaras naktīs vajadzēja vairākas segas, lai varētu gulēt bez drebināšanās.

Brokastis un vakariņas gatavoju pats mājās, bet pusdienās gāju uz ēdnīcu, tur par vienu rubli varēja samērā labi paēst.

Pārējo dzīvokļa daļu apdzīvoja kada krievu ģimene — iebrucēji. Ģimenes galva strādāja kā pulksteņu meistars VEF-ā un bija mazliet ielauzījies arī latviešu valodā, bet pārējie ģimenes locekļi latviski neprata. Pie viņiem bieži nāca ciemiņi, rīkoja iedzeršanas un trokšņoja caurām naktīm, tā ka gulēt gandrīz nebija iespējams.

Draugu pamudināts, iesniedzu jaunu lūgumu dzīvokļu pārvaldei, norādot uz istabas nepiemērotību man, kam jāstrādā garīgs produktīvs darbs.

Atkal bija jāgaida pieci gadi, kamēr dabūju jaunu piemērotu istabu, bet tajā neiznāca ilgi dzīvot, jo atstāju Rīgu, lai dotos pie savas vecākās meitas uz Sanfrancisko Ziemeļamerikā.

DZIMTENES ATSTĀŠANA

Atgriežoties Latvijā un uzsākot darbu, nejutos sevišķi labi, mana veselība sešpadsmit gadu laikā Sibīrijā bija iedragāta, asinsspiediens 240—120. Dabūju desmit injekcijas, bet asinsspiediens nepazeminājās, tādēļ vairāk injekcijas netika nozīmētas. Jāsaka, ka tajā laikā ļoti daudzi latvieši slimoja ar sirdskaitēm un augstu asinsspiedienu, un zāļu trūkums bija ļoti liels. Pamazām iepazīnos ar Latvijas jaunajiem apstākļiem, sāku sarakstīties ar radiem un veciem draugiem, arī ar saviem piederīgajiem — sievu un meitām, kuras atradās Brazīlijā. Viņi man sūtīja zāles un pakas, bet lielākā daļa no pakām gāja zudumā, tādēļ lūdzu, lai tās nesūta, jo es jau strādāju un šo to nopelnīju. Bez tam Sibīrijā pa nometnes laiku biju kaut ko iekrājis.

Sibīrijā, Krasnojarskā, es pelnīju vairāk nekā Rīgā. Latvijā algas bija stipri zemākas, varbūt arī tādēļ viens otrs no izsūtītajiem, kā arī nometinātajiem bijušajiem katordzniekiem nevēlējās dzimtenē at-

griezties. Bija pat tādi, kas, nevarēdami atrast dzīvokļus un darbu, bija atgriezušies atpakaļ Sibīrijā labprātīgi.

Piederīgie prasīja, vai es būtu ar mieru pārcelties pie viņiem. Saprotams, ka biju ar mieru, jo cerības, ka varēšu būt kopā ar viņiem, visus šos gadus mani bija uzturējušas pie dzīvības.

Uz Brazīliju nebija nekādu iespēju tikt, jo Brazīlijas valdība neuzturēja diplomātiskās attiecības ar Padomju Savienību, tātad par to nevarēja būt runa.

Kad mana vecākā meita Aija ar savu ģimeni no Brazīlijas pārcēlās uz Ziemeļamerikas Savienotajām valstīm, manas izredzes uzlabojās. Pēc meitas oficiālā uzaicinājuma saņemšanas iesniedzu padomju iestādēm lūgumu izsniegt man atļauju izbraukt pie meitas uz Ziemeļameriku. Pēc lūguma iesniegšanas vairākas reizes tiku saukts uz čeku un pratināts. Vienu reizi tiku izsaukts uz nopratināšanu pie paša čekas prokurora, Krievijas žīda. Visu laiku viņš mani izjautāja par vecām lietām, par sodīšanu un izsūtīšanu uz Sibīriju, par savvērestības rīkošanu soda nometnē — un tā tālāk un tā tālāk.

Atbildēju, ka par visām tām lietām jau esmu reabilitēts. Kad jautāju, vai šī pratināšana ir sakarā ar manu lūgumu piešķirt izbraukšanas atļauju, viņš man atbildēja, ka tas tikai veco izmeklēšanas datu papildināšanai un varbūt mani vēl varēsot saukt pie atbildības par noziegumiem pret Padomju valsti un tautu. Lai gan manu aktu kaudze uz viņa galda bija vairāku desmit centimetru augsta, viņš tur nekā nevarēja tāda atrast, par ko varētu mani vēl saukt pie papildu atbildības.

Pa šo izmeklēšanas laiku jau biju aizgājis pensijā, un liekas, ka čekas izmeklēšanas rezultātā atrada, ka mana pensija ir tikusi nepareizi aprēķināta, un pavēlēja pensiju nodaļai to samazināt no sešdesmit pieciem uz četrdesmit diviem rubļiem mēnesī.

Pēc vairāku gadu gaidīšanas mans lūgums bez motivācijas tika noraidīts. Mani izsauca uz milicijas vīzu nodaļu un lika parakstīties par paziņojuma izlasīšanu. Kad jautāju, kādēļ mans lūgums noraidīts, ierēdnis man nevarēja paskaidrot un nosūtīja pie vīzu nodaļas priekšnieka. Arī tas nevarēja neko pateikt, bet ieteica pēc sešiem mēnešiem iesniegt jaunu lūgumu.

Sakarā ar pratināšanām mani draugi ieteica tālāk neko nedarīt. Viņi negribot mani sāpināt, bet lai padomājot pats — padomju iestādes taču neļausot viņu zemi atstāt bijušajam katordzniekam, Latvijas brīvības cīņu pulkvedim un Lāčplēša Kara ordeņa kavalierim. Tas

taču neesot dzirdēts, ka kādam ar tik daudziem «noziegumiem» esot dota atļauja izbraukt no Padomijas.

Saprotams, es jau pats arī neticēju, tomēr kaut kur dziļi krūtīs bija mazs cerību stariņš — varbūt tomēr.

Mana meita Amerikā darija visu, lai es tiktu pie viņas. Viņa rakstīja lūgumus uz visām malām un gāja runāt ar visām personām, kuras, pēc viņas domām, varēja man palīdzēt izbraukt uz Ameriku. Gāja pie Sanfrancisko pilsētas galvas Kristofera, kurš pēc Hruščova lepnās uzņemšanas Sanfrancisko tika uzskatīts par viņa draugu — pēc Hruščova paša izteicieniem. Mana meita pat rakstīja Hruščovam pašam vēstuli, norādot visus apstākļus, un lūdza man izsniegt izbraukšanas atļauju, kaut gan atbildi no viņa nekad nesaņēma. Viņa runāja ar mūsu bijušajiem valdības pārstāvjiem, lai tie caur mūsu sūtniecību grieztos pie Niksona, kurš tajā laikā bija viceprezidents un gatavojās apciemot Hruščovu Maskavā. Viņi apsolīja to darīt, kaut gan, pazīstot mani un zinot manus nopelnus, nelika nekādas cerības, ka es tikšot izlaists uz Ameriku. Tikmēr mana meita neatlaidās un turpināja ciņu par manu brīvību un ģimenes apvienošanu.

Neskatoties uz draugu ieteikumiem, sekoju savai cerību dzirkstelei un pēc sešiem mēnešiem iesniedzu jaunu lūgumu. Atkal tiku aicināts uz čeku un pratināts, un pēc nepilna gada mans lūgums otru reizi tika noraidīts. Atkal nesaņēmu nekādus paskaidrojumus, vienīgi laipnu piezīmi, ka, ja es vēloties, pēc sešiem mēnešiem varot iesniegt jaunu lūgumu.

Atkal mani draugi ieteica atnest visam ar roku, un es pats no sākuma tam piekritu, bet mazā cerību dzirkstīte bija pārvērtusies spītā — pēc sešiem mēnešiem iesniedzu jaunu lūgumu. Tāpat tiku saukts uz čeku un pratināts, un manu aktu kaudzīte uz čekista galda bija pieaugusi par dažiem centimetriem augstāka. Vēlreiz tiku izsaukts pie čekas prokurora, šoreiz tas bija cits. Viņš bija samērā jauns, apmēram trīsdesmit piecus gadus vecs, pulkveža leitnanta pakāpē un runāja perfekti latviski. Domājams, ka, pārņemot šo posteni no vecā prokurora, viņam nav bijusi iespēja izšķīrstīt visas manas aktis, kuru kaudze starplaikā no iepriekšējā prokurora jautājumiem bija pacēlusies augstāka. Viņa uzdotie jautājumi pilnīgi atšķīrās no iepriekšējā prokurora jautājumiem. Tie galvenokārt bija — kādēļ es gribot atstāt Latviju, kādi radi man esot ārzemēs, pie kā es dzīvošot un vai tie varēšot mani uzturēt. Viņš prasīja, lai mana meita Aija, kura mani izsauc uz Ameriku, piesūta krievu valodā galvojumu, ka viņa mani

apgādās un man dos pajumti un man tur nebūs jāmirst badā. Mana meita šādu galvojumu arī atsūtīja, un es to nogādāju čekas prokuroram.

Pēc dažiem mēnešiem mani atkal izsauca uz milicijas vīzu nodaļu un noprasīja, vai man esot nauda, ar ko nopirkt biļeti uz Ameriku. Kad atbildēju apstiprinoši, viņi interesējās, kur es to esot dabūjis. Paskaidroju, ka daļu iekrāju Sibīrijā un daļu šeit — Rīgā. Ar to arī šajā reizē pietika. Pēc dažām nedēļām mani atkal izsauca uz vīzu nodaļu un notika lielais, neticamais brīnums — man piešķīra izbaukšanas vīzu.

Pēc visu šo gadu ilgās gaidīšanas nemaz negribējās ticēt, ka tā ir īstenība, arī neviens no draugiem tam negribēja ticēt, vai tikai aiz visa tā neslēpjas kaut kas cits, vai čekisti negrib, lai es aizbraucu uz Maskavu — tad mani klusu, nevienam nezinoš, nolikvidēs. Draugi nolēma, ka vienam no viņiem jābrauc man līdzī un ar savām acīm jāpārliecinās, ka es iesēžos lidmašīnā lidojumam uz Rietumiem.

Rīgā atvadījos no radiem un draugiem un kopā ar savu draugu, bijušo Krustpils, vēlāk Rīgas dzelzceļa iecirkņa priekšnieku, kurš arī ilgus gadus bija izcietis Sibīrijas grūtumu, sēdāmies vilcienā, lai dotos uz Maskavu. Rīgas stacijā mani pavadīja liels draugu pulks. Krustpilī vilciens apstājās uz trim minūtēm. Arī šeit bija ieradušies radi un draugi atvadīties. Atvadīšanās bija ļoti sirsnīga, bet skumja, it kā uz neredzēšanos. Tiešām tā tas laikam arī bija, jo ar mani turpat septiņdesmit gadiem bija grūti cerēt, ka es vēl atgriezīšos.

Agri no rīta iebraucām Maskavā. Pirmās rūpes bija dabūt viesnīcā istabu, jo Maskavā bija jāpaliek vairākas dienas, bija jānokārto visas formalitātes amerikāņu sūtniecībā, jārezervē un jāiegādājas lidmašīnas biļete utt.

Lai varētu kaut kur Maskavā apmesties, vispirms vajadzēja dabūt atļauju no milicijas, ka mums ir tiesības Maskavā uzturēties; kamēr es ar koferiem paliku stacijā gaidot, mans draugs to izkārtēja samērā ātri, bet dabūt istabu viesnīcā nebija nemaz tik viegli.

Maskavas lielākā viesnīca «Tūrists» aizņēma vairākus daudzstāvu namus, kad iegāju viesnīcas priekšelpās, mani ieaicināja atsevišķā telpā milicijas birojā, kur glīta milicijas darbiniece mani iztaujāja un pārbaudīja manus dokumentus un milicijas izdoto uzturēšanās atļauju Maskavā. Viņa laipni paziņoja, ka viņai esot tiesības man izsniegt apliecinību uzturēties viesnīcā tikai uz trim diennaktīm, bet man jau ar to vien nepietikšot, tādēļ man vajagot griezties pie viesnīcas

direktores. Pēdējā bija vecāka pilsone, un viņa manu lūgumu strupi noraidīja un paziņoja, ka viņai pat uz trim dienām priekš manis neesot istabas. Jautāju, kur tad lai es palieku, jo esmu iebraucis no Latvijas un man nepieciešami Maskavā kaut kur palikt, kamēr nokārtoju visas izceļošanas formalitātes.

«Ejiet un prasiet naktsmājas Amerikas konsulam, viņam jau telpu ir diezgan, ja viņš jums telpas nedod, tad ejiet gulēt stacijas uzgaidāmajās telpās!» — tāda bija viesnīcas direktores atbilde. Saprotams, Amerikas konsulu neriskēju apgrūtināt. Par laimi, kāds mans draugs Rīgā šādas viesnīcas dabūšanas grūtības jau bija paredzējis un bija iedevis man līdzīgu vēstuli saviem Maskavā dzīvojošiem radiem — ārsta ģimenei. Kopā ar savu draugu — pavadoni braucām ciemos pie Maskavas latviešiem. Atvestā vēstule palīdzēja dabūt mums abiem naktsmājas, jo ārstam bija jāiet naktī uz slimnīcu dežurēt, un tā mēs varējām izmantot viņa gultu. Pēc likuma bez milicijas atļaujas gan nebija brīv nevienam pa nakti paturēt, bet ārsta ģimene bija ļoti laipna un pretimnākoša.

Otrā rītā agri sākām viesnīcu meklēšanu. Ar taksīti apbraukājām visas zināmās viesnīcas, bet visur atbilde bija, ka nav vietas. Aizbraucām atpakaļ uz dzelzceļa staciju, cerot tur dabūt kādus norādījumus, kur lai paliekam. Stacijā tomēr neviens nezināja dot padomu. Stāvējām pavisam noraizējušies, kad pie mums pienāca viens pilsonis un jautāja, vai mēs meklējam viesnīcu. Viņš par divdesmit pieciem rubļiem varot mums izpalīdzēt. Tā kā bijām visu dienu meklējuši, tad cits nekas neatlika kā prasītos 25 rubļus samaksāt.

Viņš mūs aizveda aiz stacijas, pārgājām pāri sliedēm, un tur atradās maza viesnīciņa. Saņēmām pieklājīgu istabiņu ar divām gultām un tēju rītā un vakarā par četrdesmit rubļiem.

Tā kā viesnīca atradās patālu no pilsētas centra, tad bija jāņem taksītis. Tas maksāja vienu rubli — tāpat divi rubļi par dienu, lai tiktu turp un atpakaļ.

Nākamajā dienā gāju uz Amerikas sūtniecību. Pie sūtniecības durvīm dežurēja divi krievu miliči. Uzrādīju viņiem savu Padomju Savienības ārzemju pasi ar izbraukšanas atļauju uz Ameriku un paskaidroju, kāpēc vēlos ieiet amerikāņu sūtniecībā. Viens no miličiem aicināja mani viņam sekot. Mazā šķērsliņā atradās no dēļiem sasista sargu būda. Tur viņš pamatīgi pētīja manus dokumentus un salīdzināja ar ierakstiem kādā grāmatīnā. Pēc tam man paziņoja, ka drīkstu ieiet sūtniecībā. Manu draugu, protams, man līdzīgu nelaida.

Sūtniecības darbinieki bija ļoti laipni un pretimnākoši. Tie runāja krieviski, tā ka nebija nekādu grūtību saprasties. Dokumentu sagāde, ārsta pārbaude utt. prasīja vairākas dienas. Beidzot 1966. gada 26. jūnijā viss bija nokārtots!

Nosūtīju pēdējos sveicienus radiem un draugiem dzimtenē un paziņoju, ka izbraucu uz Ameriku. Lūdzu sūtniecības darbiniekiem paziņot manai meitai Aijai, kad es izlidošu un kad ieradīšos Sanfrancisko. To viņi laipni apņēmās izdarīt.

Mans draugs un pavadonis, kuram esmu daudz pateicības parādā, jo bez viņa palīdzības es nebūtu ticis cauri ar viesnīcas meklēšanu un citām lietām, pavadīja mani uz lidostu. Viņš gribēja būt drošs un pats savām acīm redzēt, kā es iekāpju lidmašīnā. Viņa pēdējie vārdi bija: «Brauc laimīgs un stāsti visiem, ko esi piedzīvojis Sibīrijā un kā mums iet Latvijā!»

Ar Padomju ārzemju pasi kabatā sēdos lidmašīnā. Padomju Savienībā biju piedzīvojis tik daudz rūgtu brīžu, tik daudz posta un nepatīkamu pārdzīvojumu, ka nemaz nebija žēl no tās šķirties!

Lidmašīnā sēdēdams, vēl tomēr nebiju drošs, ka esmu izkļuvis brīvībā. Vēl jau varēja gadīties, ka lidmašīnu atsauc atpakaļ. Bija dzirdēti tādi gadījumi.

Parīzē, kur bija jāpārsēžas no krievu lidmašīnas amerikāņu lidmašīnā, domāju, vai tikai mani neiesēdinās lidmašīnā, kas lidos atpakaļ uz Padomju Savienību.

Tikai kad ieraudzīju Ņujorkas debesskrāpjus, sirds nomierinājās!

Ņujorkas lidostā man pienāca viens kungs un latviski prasīja, vai es esot pulkvedis Aparnieks. Es atkal uztraucos, jo domāju, vai tas nav tikai no krievu sūtniecības sūtīts novērotājs, lai zinātu, kur es palieku. Izrādījās, ka tas bija Vilis Hāzners, kuram mans znots bija zvanijis no Sanfrancisko un lūdzis palīdzēt izkārtot muitas lietas, palīdzēt pārsēsties lidmašīnā, kas ietu uz Sanfrancisko. Žēl, ka nedabūjām ar Hāznera kungu vairāk aprunāties, jo biju uztraucies, kā arī noguris no garā lidojuma.

Bija 1966. gada 27. jūnija vakars, kad laimīgi sasniedzu Sanfrancisko lidostu. Mani sagaidīja meita Aija ar savu ģimeni, sievas brālis un vietējo latviešu organizāciju pārstāvji ar ziediem. Kad L.K.O.K. Vilis Ozols man pasniedza sarkan-balt-sarkanus ziedus, apsietus ar Lāčplēša Kara ordeņa krāsas lentu, biju tā uztraucies, ka asaras saskrēja acīs un nevarēju pateikt ne vārda. Viss izlikās kā sapnī un bija bailes, ka no tā nepamostos. Tiešām neticami — biju brīvībā pie savējiem!

Tūliņ nākamajā dienā rakstīju saviem draugiem uz Latviju un paziņoju, ka laimīgi esmu sasniedzis galamērķi un nekur pa ceļam neesmu novirzīts.

Manā 46. kāzu gadadienā, 1966. gada 19. augustā, pēc prombūtnē pavadītajiem divdesmit sešiem gadiem no Brazīlijas ieradās mana sieva ar jaunāko meitu Māru, kurai bija tikai viens gadiņš, kad mani apcietināja.

Vizma Stūre

AIZ MEŽIEM, MEŽIEM... MĀJAS

I. PELĒKAIS CEĻŠ

Preču vagoni. Tautā saukts — teļu vai lopu vagoni. Gandrīz pie griestiem divi mazi lodziņi. Katrā vagona galā divstāvu nāras. Platās, bīdāmās durvis taisās vaļā un ciet ar varenu blīkšķi.

Es sēžu augšā pie lodziņa. Te ir mana guļasvieta, saklāta ar mēteļiem un lielo lakatu. Ir spilvens. Kaut gan lodziņš no ārpuses aizrestots, puteklains, tomēr šo to, kas notiek ārā, redzēt var. Vilciens stāv atkal ilgi. Kādu stundu vai pat vairāk. Liekas, ka stacija liela, jo sliežu ceļu daudz. Droši vien pavadoni — krievu zaldāti — sauks iet pēc ūdens vai ēdiena. Par laimi, vagonā ir daudz trauku. Ir pat spaiņi, tādēļ ūdens parasti visiem pietiek. Var pat rokas un muti nomazgāt.

Es vienmēr cenšos iet pēc ūdens vai ēdiena, lai gan pilnie spaiņi ir tālu jāstiepj. Man ir deviņpadsmit gadi, esmu vesela, sportiska meitene. Pie ūdens sūkņa var kārtīgāk nomazgāties, bet, galvenais... var aizskriet līdz stacijas atejai.

Tāda «labierīcība» ir vagona vidū pie ārējās sienas. Vienkārši grīdā izcirsts caurums. Es kaunos list aiz palaga, pakārta tā, ka kuru katru brīdi, vagonam kratoties, tas var nokrist. Nav ar ko lāgā piestiprināt — naglas vietā lielās spraužamadas.

Un, kas būs tad, ja palags nokritīs, es nevaru iedomāties. «Zemē ielīst» nevarēs, jo zeme ir tur — zem vagona grīdas šķirbainajiem dēļiem un dunošajiem, naidīgajiem riteņiem.

Vagonā divdesmit četri cilvēki. Sievietes, bērni, vecīši. Ir daži jaunekļi. Krišs Spalis — gadu divdesmit. Leonardam Naglim ap septiņpadsmit, Arturam, liekas, ap piecpadsmit.

Krišs un Leonards — mani Bauskas ģimnāzijas biedri. Arturiņš — Leonarda jaunākais brālis.

Ar zēniem kopā brauc viņu māte un vecāmamma. Māti visi dēvē

par Otīlijas kundzi. Stalta, tumšmataina sievietē pusmūža gadus. Ļoti enerģiska. Humoru nezaudē pat šādā brīdī bēdu pilnajā vagona sabiedrībā. Viņa prot labi krieviski. Vispār sarunās ātri atrod īsto toni. Vagona tauta bez liekas tielēšanās visumā viņu klausā, darā tā, kā viņa saka. Izrādās, ka iznāk pareizi.

Leonards ir mātes dēls, tikai nav vēl viņas staltuma. Glīts zēns, mierīgs, labi audzināts. Viņš ir gara auguma, tādēļ nezina, kur likt savas garās kājas vagona biežumā — vienmēr kautrējas, vai tikai kādu netraucē.

Arturiņš nav līdzīgs mātei. Laikam tēva dēls. Neliela auguma, sīciņš, pastrupu degunteli. Gandrīz baltas skropstas un gaišas acis. Oranžo matu ērkuli nevar savaldīt nekāda ķemme.

«Ak, vasaras raibumiņi, man ļoti patīk viņi!» man ienāk prātā populārais fokstrots, skatoties uz zēnu. Deguns, vaigi un piere puikam nosēti raibi — nu taisni ķīvītes ola.

Arturiņš ir labsirdīgs kā kucēns, vienmēr gatavs smaidīt, un starp sārtām meiteņu lūpām spīd lieli vīrieša zobi.

Vienīgais, ko Otīlijas kundze iedevusi dēlam pūrā, ir viņas humora izjūta un enerģija.

Man Arturiņš patīk. Žēl, ka man nav tāda brāliņa — gaiša, mīlīga kā pavasara diena.

Viņu vecmamma ir ļoti resna. Viņai ir bruka, kuru nepaspēja izoperēt. Reizēm nabadzīte tur rokas piespiestas pie vēdera un vaid. Arturiņš viņu glāsta, čukst nomierinošus vārdus.

Man blakus uz augšējām nārām gadus sešus veca meitenīte Ausma Treiģe ar mammu.

Nu beidzot mammai ir vaļa meitēnu audzināt un mācīt. Īstais laiks! Cita tak nav ko darīt. Sēdī, guli, smagi nopūties par nezināmo nākotni. Un tāpēc augu dienu skan — noliec tā un paņem šitā, novelc to un uzvelc šito, tā nedari, tā nevar. Man nāk smiekli un žēl meitēna — dresē kā cirka mērkaķīti.

Ausmiņa ir glīta, tieviņa smildziņa, bieziem, tumšiem matiem, lielām acīm. Garās skropstas met ēnas uz vaidziņiem, un es ar labpatiku raugos meitenē.

Meitēns, protams, nesaprot visu šī brauciena traģiskumu. Viņai viss ir interesanti, katrs sīkums ir jaunums, un lielajās acīs vienmēr mīt ziņkāre.

Ausmas mammu es pazīstu. Viņa bija Bauskā pirmklasīga šuvēja, un viņiem piederēja audumu veikals.

Manā ģimenē mēs tagad esam trīs. Mana mamma Elvira Stūre, māsiņa Anna Grosberga un es, Vizma Stūre. Māsiņai trīsdesmit trīs gadi. Viņas vīrs Alberts Grosbergs brauc citā vilcienā. Tur iesēdināja tikai vīriešus — ģimenes galvas.

Mana mamma gandrīz visu laiku guļ uz apakšējām nārām uz līdzpaņemtā pēļa. Viņai ir vēzis pēdējā stadijā.

Pēc operācijas mamma saņēma trīs reizes rādija un daudzkreiz rentgena apstarojumus. Tas viņai sadedzināja zarnas un pūslī. Laiku pa laikam Anniņa pabāž zem viņas sausas lupatas. Izlietotās es cenšos vilciena pieturas vietās zem stacijas sūkņa izskalot. Labi vēl, ka līdzī ir paķertas ziepes.

Kādā lielas pilsētas stacijā, kad vilciens atkal stāv gandrīz diennakti, es zem aukstā ūdens krāna skaloju sevišķi daudz sakrājušās lupatas, pienāk sieviete formas cepurē, aizved mani un jaunās mātes, kuras mazgā mazbērnu autiņus, pie karstā ūdens krāna, iedod mums spaiņus. Es nodomāju, ka tā nu gan pirmā labā sieviete, ko redzam. Līdzjūtīga.

Tad man iznāk īsta večas diena. Izmazgāju visu, ko vajadzēja. Pat Arturiņa kreklu, ko viņš bija aplējis ar zupu, vagonam bremsējot. Viss izmazgātais paspēj izžūt uz dēļu sētas.

Manai māsiņai slimas rokas. Pirkstu locītavas savilkta gandrīz dūrē. Viņa nevar neko krietni saturēt, saņemt. Nelīdzēja ārstēšanās Ķemeros. Iznāk, ka tagad es būšu vienīgā strādniece, ģimenes galva. Tēvs nomira, kad man bija četrpadsmit gadu.

Šodien ir 23. jūnijs. Līgo svētki. Es aicinu pie sevis augšā zēnus. Leonards un Arturs labi dzied. Leonards saloka uzmanīgi savas garās kājas un uzsāk Līgo dziesmu. Vecās mammas pukst, ka mēs nebraucot vis ekskursijā, ka neesot vietas izpriecām.

Bet kas par izpriecām, ja, klausoties klusi dziedātās mīļās melodijas, kaklā stāv kamols, kuru, cik rij, nevar norīt... Noblikšķ durvis. Mūs sauc, lai ejot pēc ēdiena. Ejam četratā: Leonards, Krišs, Otilijas kundze un es. Otilijas kundze prot pajokoties ar pavadoņiem — jauniņiem krievu zaldātiņiem, un tie ļauj pieturās lieku reizi izlocīt kājas, palēkāt, aizskriet līdz ūdenskrānam un atējai.

Baro ciešami. Reizēm reizi dienā, reizēm divi reizes. Ēdienu gatavo tikai lielās stacijās. Latvieši nevar pierast pie sālās rupjmaizes. Un maize arī nav garšīga — rūgtena, smaga.

Ar pilniem spaiņiem nākam atpakaļ. Šodien ir zupa ar putrainiem, peld kāds kartupelis, cepti sīpoli. Vēl ir prosas biezputra, biezpiens ar cukuru un atkal sālā rupjmaize.

Ir nu gan jocīgi tie krievi, sāli vajadzēja uzbērt biežpienam, bet cukuru maizei.

Mēs apstājamies pie dēļu būdas ar uzrakstu «Kipjatok». Piepildām divus spaiņus ar vārītu ūdeni. Nevārītu mēs nedzeram. Baidāmies no dizentērijas. Citos vagonos jau slimojot.

Kamēr pildās spaiņi, es skatos apkārt. Ešelona gals nav redzams. Saskaitu astoņdesmit divus vagonus, bet tas nav viss — ir ap simtu. Pilni ar likteņiem. Salauztiem likteņiem...

Netālu liela stacijas ēka. Dažas pelēkas koka mājas. Mazitiņš dārziņš ar apputējušiem krūmiem un kokiem. Puķes līdz šim nav nekur manītas. Pēdējā stacija, kur redzēju stādītas puķes, bija Latgales pierobežā. Tālāk visi ciemati, sādžas vienādi pelēki, neredz ne krūmus, ne kokus. Drūms iespaids. Drūmi izskatās vienādi pelēcīgi ģērbti cilvēki. Sievietes baltos lakatos līdz uzacīm. Vīrsū uzsiets vēl kāds lakats — pelēcīgs vai brūngans. Pelēki brunči, kāda žakete vai jaka. Laiks pašreiz diezgan vēss.

Visās stacijās ļaudis ar neslēptu interesi raugās uz labi ģērbtajiem, neredzētajiem braucējiem.

Es ievēroju pulciņu dzelzceļnieku formas cepurēs dzīvi, uztraukti sarunājamies. Otilijas kundze pieiet viņiem klāt. Kad viņa nāk atpakaļ, es nojaušu, ka ir kāds nedzirdēts, svarīgs jaunums. Uz īsu brīdi galvā iešaujas dulla doma — mūs vedīs atpakaļ!...

Vagonā ir daudzinašs, ka mūsu valdība esot Londonā, ka viņi nepieļausot tādu varmācību... ka viņi piespiedīšot mūs vest atpakaļ... ka viņi domāšot par mums... ka atceroties... ka... ko tikai nesarunā!

Izrādās... ir sācies karš. Vakar.

Drausmīgais jaunums aizdzen Līgo dienas smaržojošo, smeldzošo noti. Tagad cita sāpe...

Kaut gan bija nojaušams, ka karš būs, ka uz Lietuvas robežas ir sadursmes ar vāciešiem, tomēr cerējām, ka tas nenotiks.

Cerēja ne visi. Laikam tomēr bija tādi, kas gaidīja vāciešus.

Visi vagonā klusē. Braucam atkal tālāk. Nerimstoši dun sliedes. Pat mazie bērni klusē. Nojauš, ka ir noticis kaut kas vēl ļaunāks. Šur tur atskan elsas. Vecās mammas vaid — ak dies', ak dies', kas nu būs!

— Beidziet raudāt! Ēdienu nevar spaiņos turēt. Gribat vai negribat, jāēd. Vajag uzturēt spēkus. Mēs tak nezinām, kas mūs gaida, kas būs nākotnē. Varbūt būs žēl neapēstās biežputras. Re, šodien pat sviestu vai — visdrīzāk — margarīnu var biežputrā redzēt. It kā zinātu, ka mums Līgo svētku diena.

Visi klusēdami sāk grabināties somās, grozos, meklēdami traukus, kādi nu kuram līdzī paķerti.

Mūsu ģimenei ir bļodiņas, krūzītes, karotes. Ir pat dakšiņas, naži, liela skārda burka ar cukuru.

Bija vēl liels, žāvēts cūkas šķiņķa gabals, bet to līdz ar klaipu maize, īso ziemas kažoku Iecavas stacijā paspēja iedot Albertam. Pie viņa palika gandrīz visa nauda, kā jau pie saimnieka. Iepriekš jau NKVD oficiēri, saukti «Četri burti», neteica, ka vīriešus vedīs atsevišķā ešelona. Tikai teica, ka mūs izsūta uz 25 gadiem!

Drusku naudas ir Anniņai rokassomiņā, un tā mēs varam sākumā vilciena bufetē pirkt konservus, cepumus. Bet produkti bufetē izbeidzas. Es sapratu, cik labi, ka mamma un Anniņa nebija apjukušas un samulsušas tajā briesmīgajā šausmu naktī. Viņas paķēra līdzī apmēram visu, kas vajadzīgs un nepieciešams, lai varētu kādu laiku izdzīvot.

Vienai ģimenei mūsu vagonā gandrīz nekas nav līdzpaņemts — ne trauku, ne ziemas apģērba. Viņiem teikts, ka jābrauc prom no mājām uz nedēļu.

Ceļā devītā diena. Mamma gandrīz visu laiku gul.

Kā mamma, tik slima, varēja tajā naktī visu vajadzīgo savākt nezīnāmajai dzīvei un ceļam?! Kur viņa ņēma spēkus?!

Sava pakošanās pieredze jau mammai bija. Pirmā kara laikā mamma, tētis, Anniņa un mammas vecāki bija aizbēguši no kara uz Krieviju, netālu no Petrogradas. Tur «Carskoje selo» — Magnusa muižā — viņi nodzīvoja trīs gadus. Viņiem bija līdzī seši vezumi ar mantām, lopi, pat suns un kaķis. Kaķīti Minci un suni Triku pat es labi atceros.

Tētis Petrogradā strādājis par galveno mehāniķi kādā fabrikā un nav gribējis atgriezties Latvijā. Mamma strādājusi par grāmatvedī kantorī un teikusi, ka gribot dzīvot tikai dzimtenē. Anniņa tur gājusi skolā. Tāpēc viņas tik labi runā krieviski.

Es sēžu savā vietā un skatos lodziņā. Slīd garām meži, lauki, ciemati, sādžas. «Pe-lē-ki, pe-lē-ki,» man šķiet, dun sliedes. Nemitīgi kratās vagoni.

Skatos, nekā neredzēdama. Acu priekšā tā nakts.

... Tajā naktī. Pustrijos, 14. jūnijā, 1941. gadā...

Es vēlu aizgāju gulēt. Dienā biju Bauskā. Bauskā saņēmu naudu algas izmaksai kūdras fabrikā. Ieliku naudu portfeli, uzkāru uz velosipēda rāgiem un braucu uz mājām. Pievakarē aizvedu naudu uz

kūdras fabriku, ieslēdzu seifā. Kūdras fabrikas kantorī es strādāju otro vasaru. Viens no fabrikas jaunās varas vīriem, Bartkevičs, man mīcās virsū ar «mīlestību», bet, kad tika atraidīts, gāja gandrīz katru dienu pie direktora, lai mani, kulaku meitu, dzenot prom no darba. Direktors mani aizstāvēja, ka es labi strādājos, esot uzticama.

Vēlu tajā vakarā iegāju dārzā, nolauzu ziedošus ceriņus, ieliku māla krūzē savā istabā. Ļoti nāca miegs. Es pat nenoņēmu no rokas zelta pulksteni — onkuļa dāvanu iesvētīšanas dienā. Pamodos no skaļām balsīm virtuvē. Mamma kaut ko teica raudošā balsī. Tad viņa ienāca manā istabā.

«Meitiņ, celies, žigli saliec savas mantas, mūs dzen ārā no mājām uz Sibīriju. Steidzies — dod pusstundu laika. Neaizmirsti ziemas apģērbus — tur, Sibīrijā, lieli sali...»

Neko nesajēgdama, apģērbos... Kāda Sibīrija... Kādi murgi! Gribēju vākt savas mantas, bet svešie krievu virsnieki lika visiem apsēsties un sēdēt. Viņi ar revolveriem pie sāniem sāka taisīt kratīšanu visās mūsu istabās. Ko viņi meklēja? Ieročus? Tos tak nodeva pagājušajā gadā, kad ienāca Sarkanā Armija.

Izrādījās, ka «četri burti» meklēja... zelta un sudraba lietas.

Viņi savāca visus daudzus sudraba galda piederumus, Anniņas sudraba teātra somiņu, zelta veclaiķu naudas gabalus, gredzenus, rokassprādzes, ķēdītes, mammas zelta pulkstenīti ļoti garā ķēdē, tēva zelta pulksteni ar resnu zelta ķēdi. Visu sudrabu salika koferi, zeltu — portfeli. Kad koferi pacēla — notrūka rokturis, jo tur bija tik daudz sudraba lietu, kas tika dotas pūrā paaudzū paaudzēm.

Krievu oficiēri teica, ka vērtslietas vācot valsts aizsardzības fondam. Uzrakstīja pat kādu papīru un iedeva Albertam. Vēl viņi apjautājās, vai neesot kur vatētas segas (!). Tādu mums nebija, jo vecā, biežā, ķieģeļu ēka — kādreizējais krogs — labi turēja siltumu.

«Četri burti» atļāva ņemt līdzī simt kilogramu mantu. Bet, tā kā skaitījās divas ģimenes, atļāva vest visu, kas bija steigā savākts un iesiets lielajos lakatos. Es savācu savu apģērbu un savas daudzās fotogrāfijas. Nobrīnījos, ka man atstāja zelta rokas pulkstenīti un gredzenu ar hrizolītiem — atmiņu no vecāsmammas.

Tikai vēlāk mēs sapratām daudzko no tā, kas tajā naktī likās mīklains un nesaprotams. Starp citu — papīru par konfiscētajām vērtslietām atdeva Albertam, kaut gan Alberts nesaprata ne vārda krieviski.

Vienkārsī — «Četri burti» zināja, ka vīriešus vedīs atsevišķi un

taisnā ceļā uz politisko nometnēm, no kurienes viņi, domājams, neatgriezīsies.

Kas tur bija uzrakstīts — ne mamma, ne Anniņa neatcerējās. Un uzvārdi droši vien bija fiktīvi...

Kad krievu virsnieki ienāca mājā viena vietējā latvieša — ceļrāža un tulka — pavadībā, mamma bija lūgusi, lai viņi uzrāda savas apliecības, viens pielicis roku revolvera makstij un teicis, ka tas esot viņa dokuments...

Labi vēl, ka ļāva paņemt līdzi, kas bija savākts.

Kad vagonā, drusku nomierinājušies, sāka dalīties atmiņās, kā kurus izveda, izrādījās, ka tikai mūsu ģimenei konfiscētas vērtslietas. Dažām ģimenēm taisni otrādi — teikuši, lai ņemot līdzi, nauda un vērtslietas nodērēšot.

Jā... Izrādās, ka arī «Četru burtu» vidū bija gadījušies cilvēki. Žēl, ka mums bija trāpījušies laupītāji — marodieri.

Kādai ģimenei, kāpjot Iecavas stacijā vagonā, «Četri burti» atsvieduši atpakaļ divus piebāztus maisus — esot par daudz.

Velti sieviete raudājusi un lūgusi, lai atdod, tur esot triju bērnu drēbītes. Velti... Tagad māte sēž pie otrā lodziņa un no palaga šuj bērnam krekliņu un biksītes. Ko viņa darīs vēlāk? Diemžēl es neatceros tās ģimenes uzvārdu.

Tik daudz Otīlijas kundzei zaldāti teikuši, ka mūs vedīšot līdz Ačinskai. Līdz nezināmajai pilsētai Ačinskai vēl būs divpadsmit diennakšu garš ceļš.

Urālus pārbraucam naktī. Es neguļu. Gribas paskatīties, kādi tad izskatās neredzētie kalni. Diemžēl nakts ir mākoņaina, tumša, sijā lietus. Neko īsti saskatīt neizdodas. Tikai reiz nozib stāva klinšu siena.

Dažās lielās stacijās mūsu vilciens stāv stundām un stundām ilgi. Uz rietumiem stiežas ešeloni ar lielgabaliem zem brezentiem, ešeloni ar zaldātiem. Tie skrien cauri stacijām bez apstāšanās.

Laiks paliek arvien siltāks. Vilcienam ilgi stāvot, vagonā ļoti karsti. Grūti elpot. Braucot ir labāk, jo vējš pūš vagona šķirbās un «labiercības» caurumā.

Vairākas reizes ešelons apstājas gluži plikā vietā. Nav ne stacijas, ne māju. Reiz man izdodas redzēt pa šķirbu vagona sienā, ka jauna sieviete iznes kaut ko ievīstītu baltā drēbē. Tad parādās zaldāts ar lāpstu, un es visu saprotu — atkal kāds mazītiņš latvietis beidzis savu īso mūžiņu un atradis miera vietu Sibīrijas dzelzceļa malā...

Jaunā sieviete pastāv mirkli pie svaigās kopiņas, tad noplūc dažas

puķītes un noliek uz kapiņa — pēdējais mīlestības apliecinājums savam bērnam... Viņa neraud. Laikam asaru vairs nav...

Beidzot ir Ačinska. Trīs nedēļas nu aiz muguras. Skaitās pilsēta, bet izskatās pēc lielas sādžas. Koka mājas. Reti kāda no ķieģeļiem. Putekļainas, smilšainas ielas. Rets koks, ievu krūms. Pie apvāršņa zilganā dūmakā kalni. Un visapkārt tālumā — meži, meži. Saucas — taiga.

Daļu atvesto novieto milzīgā, tukšā šķūnī. Laikam kāda bijusi noliktava. Stacija saucas Ačinska II. Apkārt šķūnim liels laukums, apjots ar augstu, svaigi zāģētu dēļu sētu.

Jaunums, ka klusajā pilsētiņā ieradušies neredzēti cilvēki, momentā aplido visus, un pirmie ziņkārīgie pieplok pie sētas šķirbām. Uz mums raugās kā zooloģiskajā dārzā uz zvēriem. Ziņkāre un bailes. Kas zina, ko var sagaidīt. Normālus cilvēkus tak aiz žoga neturēs...

Pašas apķērīgākās sievietes paņēmušas līdzī pienu kanniņas, krinkas (māla trauki) un bļodiņas ar krējumu, biezpienu, vārieti, vēl siltiem kartupeļiem, jo saprot, ka to visu var pārdot piecās minūtēs. Tie mūsējie, kuriem vairs nav naudas, sāk mainīt kādus sīkākus drēbes gabalus pret produktiem. Maizi mums vēl dod.

Nākamajā dienā sākas «vergu pārdošana» — tā to procedūru nosauc Arturiņš.

Ierodas kolhozu priekšnieki un aizved strādātspējīgus cilvēkus. Otilijas kundze ir uzzinājusi, ka kolhozos neesot maizes, lai labāk braucot meža darbos. Tur saņemot maizes devu.

Pamazām nedēļas laikā šķūnis paliek gandrīz tukšs. Aizbrauc Krišs. Laiks turas labs, sauss. Mēs naktīs guļam ārā. Pie sētas zālītē noklājam drēbes. Mamma guļ uz sava pēja. Dienā karsts, bet naktis vēsas. Uz rīta pusi velkam virsū segas.

Beidzot atbrauc no mežrūpniecības iecirkņa divi vīrieši. Mūsu, Otilijas kundzes un vēl dažas ģimenes, veci cilvēki, kurus neņēma kolhozā, pošamies ceļā. Divas vecās, aplupušās kravas mašīnās sakraujam mantu, ieeļam abas mammas, vēl kādus vecišus, iesēžamies pārējie un dodamies pretī nezināmajam.

No pilsētiņas izbraucot, ceļš iet lejup un ielokās zemā līdzenumā. Redzama kāda upe. Sāucoties Čulima. Negaidot sākas lietusgāze. Melnzemains ceļš dažās minūtēs pārvēršas biežputrā, un mašīnas iestrēgst. Mēs glābjam savas mantiņas no slapjuma. Par laimi, lietus silts un ātri pāriet. Ar mazjauīgām, nobrauktām mašīnām nav ko cerēt tikt ārā no dubļainās ielejas.

Priekšnieks aiziet uz netālo māju puduri. Pēc kādas stundas atbrauc ar pāris zirgiem, iejūgtiem ērmīgos, garos ratos. Tādi Latvijā nebija redzēti. Arturiņš tūlīt tos nokrustīja par «zārku vāģiem». Sakrāvām mantas, un dažos braucienos visi ir aizvesti uz tuvējo māju, kas, izrādās, ir vietējā Lauksaimniecības tehnikuma vasaras mītne. Te jāgaida, kamēr dabūs pajūgus, jo jābraucot tālu pa meža ceļu kalnos.

Studentu vidū ir meitene, kura runā latviski, bet tā ērmīgi gan. Izrādās, ka Ačinskā dzīvo latviešu bēgļu ģimenes no 1905. gada. Es sarunājos ar meiteni, parādu savas fotogrāfijas. Kartītes iet no rokas rokā. Meitenes skatoties līdzjūtīgi nopūšas — kur jūs atveda, kā jūs izdzīvosiet!

Beidzot dodamies tālāk. Sētā iebrauc pajūgi ar tādiem pašiem «zārku vāģiem». Ratos sakrauj mantas, iesēdina mazos bērnus, vecīšus. Arturiņa vecāamma atkal vaid — zarnu kamols ir izvēlies. Ar rokām cenšas iespiest to vēderā atpakaļ.

Kuri esam spējīgi, tie ejam kājām uz jauno dzīves vietu... Dzīves... Ne visiem... Dažiem tas būs pēdējais ceļš uz mūžību.

II. JAUNĀ VIETĀ

Galu galā viss beidzas. Arī garais, dubļainais ceļš pa taigu. Man gribas skatīties āpkārt, jo tik krāšņs mežs nav redzēts, bet slapjā melnzeme slīdena — jāskatās, kur kāju likt, lai nenostieptos garšļaukus. Es ar nožēlu skatos uz savām jaunajām, zilajām ielas kurbēm. Tās nu ir pagalam.

Beidzot pajūgi iebrauc mazā sādžīnā. Kalna pakājē rēgojas dažas mājeles. Divas drusku lielākas — tās esot skola un pirts. Vēl redzama gara, pelēka baraka. Tālāk gar ceļu vēl kādas būdas. Aiz tām vakara saulē vizuļo upe.

Tā garā baraka nu izrādās jaunā dzīves vieta. Divas garas telpas — «istabas» — katrā galā, vidū tumšs koridoriņš un maza istabiņa. Platas divstāvu nāras. Katrā telpā aplupusi, sodrējaina plīts. Divi lieli logi bez otriem rāmjiem. Baraka celta no guļbaļķiem, starpas aizdrīvētas ar sūnām. Melni, nokvēpuši griesti.

Atbraukušie ieņem vietas. Es un Anniņa ierīkojamies blakus, galvasgala nārās — mamma. Sievietes saplūc pagalmā zāli. Ar kumšķiem mēģina cik necik noslaucīt netīrās nāras.

Mana mamma tūlīt noliekas uz sava pēja, jo garais brauciens un

nemitīgā kratīšanās «zārku vāģi» pa koku saknēm uz meža ceļa ir viņu bezgala nomocījusi.

Uz augšējām nārām novietojam mantas. Sāk tumst. Pulkstenis ir vienpadsmit. Visi noguruši no gājiena. Ceļš visu laiku gāja uz augšu, kalnā. Tā, noguruši, neēduši, tikai putekļus no sejām un rokām noskalājuši aukstā ūdenī, ejam pie miera.

Es pamostos, kad logā spīd rīta saule. Pirmajā minūtē nevaru aptvert, kur es atrodos. Nez kāpēc briesmīgi niez un sūrst kakls, mugura, pleci, kājas. Izrādās... baraka ir blakšu pilna!

Enerģiskā Otilijas kundze rīko tīrīšanu. Zēni nes no akas ūdeni, lasa mežā zarus, pagalmā kur uguni. Mēģinām nomazgāt vēsturiskos sodrējus no griestiem, sienām. Gandrīz veltīgs darbs. Tie ieēdušies plaisās uz mūžu. Zēni atnes no upes krasta granti, mālus. Apziežam plīti. Ar granti beržam pelēko, nekrāsoto grīdu. Spaiņos ugunskurā vārās ūdens. Verdošo ūdeni lejam uz nārām. Pa grīdu pludo riekšavas beigtu vai pusbeigtu blakšu. Es paņemu vienu pirkstos un pētu. Pirmo reizi mūžā redzu tādu zvēriņu, smirdošu kukaini. B-r-r-r!...

Nu pāris naktis būs drusku mierīgākas. Ja gribēsim mierīgi gulēt, šo procedūru vajadzēs atkārtot ik nedēļu.

Vakarā kurina plīti. Ak, cik labi ir nomazgāties! Kāda bauda!

Pāris dienās baraka ir pilna. Kopā ar vecākiem un bērniem sanāca vairāk nekā astoņdesmit. Ir daži pieauguši vīrieši, kuri neskaitījās ģimenes galvas, jo dzīvoja vienā ģimenē ar savu vai sievas tēvu. Viņu ģimenes ieņēma mazo istabiņu.

Otilijas kundze atnesa no sādžas lāpstas. Zēni un vīrieši rok bedres atejas vietām. Mežs apkārt, bet dēļu nav. Sacirta meijas un sapina biezu, lapainu žogu.

Un tad pēkšņi visi, kuri gadījās pagalmā, paliek klusu. Klausās — vilcienu dunoņa. Uz rietumu pusi. Uz māju pusi. Ilgi, ilgi visi klusēdami stāv. Jau pagaisusi pēdējā skaņa, bet visi stāv. Arī es.

Pēcpusdienā sanāk vietējās sievietes. Sākas tirgošanās — drēbju maiņa pret kartupeļiem un pienu. Vairāk vietējiem nekā nav. Anniņa izvelk no paunas pašauostas vadmalas baķīti. To viena sieviete paņem savai meitai Nadžai Krainovai mētelim. Mēs dabūjam divus spaiņus kartupeļu un divus mēnešus pa puslitram piena dienā.

Vakarā pagalmā sanāk vai visi vietējie iedzīvotāji. Žēl, ka no sarunām es neko nesapratu. Tagad žēl, bet bērniībā es krievu valodu necietu. Mūsmājās, lai es neko nesaprastu, ko man vēl nevajadzēja zināt, visi runāja krieviski. Es no dūsmām raudāju un krievu valodu

ienīdu. Taisni likteņa ironija. Mamma bija beigusi ģimnāziju vācu valodā un mani diezgan ciešami iemācīja runāt vāciski. Skolā ar otro klasi mācīja vācu valodu. Ģimnāzijā — vācu, angļu un latīņu valodu. Pat vienu gadu — lietuviešu. Jā. Tas tagad nav vajadzīgs. Ir nepieciešama krievu valoda. Būs jāapgūst — gribi vai ne.

Visi pagalmā iekārtojas, kā var. Sēž uz celmiem, klučiem, uz zemainā apmetuma, kas apkārt barakai, jo fundamenta nav. Apmetums apsists ar pussapuvušiem bieziem dēļiem.

Krievietes sāk dziedāt častuškas. Tad sāk dejot. Es tādu dejošanu redzu pirmo reizi. Man nāk smiekli, redzot, kā sievietes basām kājām lēkā uz vietas, piesit papēžus tā, ka putekļi griežas, tad pietupstas uz vienas, tad otras kājas, sit ar plaukstām sev pa gurniem, pa ceļiem un griezīgā baīsī laiku pa laikam iebļaujas. Jā-ā, pēc mūsu ballēs dejojajiem valšiem, tango, fokstrotiem, polkām un graciozajām, plūstošajām tautasdejām — šitā dejošana atgādina kaut ko pirmatnēju.

Pēc tam vietējie lūdz latviešus padziedāt. Leonards paņem ermoņikas, Arturiņš — mandolīnu. Apsēžas uz gara sola, iznesta no mūsu istabas. Blakus novietoja jauns, nepazīstams vīrietis, vārdā Kostja, viņa māsa Irēne, vēl viena sieviete — Elza. Īsa pārruna, ko dziedāt. Kaut ko pricīgu negrib neviens.

*Par dzimteni dziesma man sērīgi skan,
Par dzimteni dzīvot kur vēlēts nav man,
Es svešumā klīstu ar ilgošanos,
Vai dzimtenes krastus Dievs ieraudzīt dos utt.*

Kostjam izrādās skaista balss. Arī Irēnei un Elzai. Viņiem kopā labi skan.

*Dzimtene, tu dārgā, pēc tevis ilgojos,
Kur dzimu, augu, cietu, tur nomirt vēlētos... utt.*

Dziedam visi. Vecākās sievietes slauka asaras. Otilijas kundze krieviem tulko, par ko ir dziesma.

«Jauktais koris» dzied ilgi. «Kam, bērnie, tā steidzaties jūs?», «Tas bij tik sen, kad klīdu tēva mājās», «Pār Baikāla drūmajām stepēm», «Gesta Berlings», «Pūt, vējiņi!», «Tautietim apsolīju».

Beidzot vīru trio rauj vaļā «Bij man vienas rozēs dēļ»... Skan debešķīgi! Es pat aizmirstu, kur atrodos...

Tad Leonards spēlē valsi «Na sopkah Mandžuriji». Kostja dejo ar māsu Irēni. Tad Leonards uzsāk «Pie dzintara jūras». Mani uzlūdz Kostja. O, Kostja labi vada, viegli dejo.

Par visu pasaulē es visvairāk mīlu dejojot. Man ir labi izkopta ritma sajūta, plastika, pateicoties nodarbībām ģimnāzijā, — mūsu pasnie-dzēja bija mācījusies pie Beatrices Vīgneres. Es zinu, ka dejoju labi, viegli. Kostja man čukst komplimentus. Vēl skan «Šalc zaļais mežs» — Kostja dejo atkal ar māsu, bet es izvelku zālienā Arturiņu. No sākuma diez kā neiet, Arturiņš kaunas, sarkst, bet galu galā valša soļi mums sāk saskanēt diezgan ciešami. Es redzu, ka zēns ir gandarīts. Tad mūsu pusaudži lēkā polku.

Vietējie bērni platām acīm, mutēm vaļā skatās un klausās — kaut ko tādu viņi nebija ne redzējuši, ne dzirdējuši. Un laikam ne tikai bērni.

Es mēģinu izvilkt «balles laukumā» pusaudzi skuķi no vietējiem palēkāt polku. Kur nu! Skuķis ieķeras mātei brunčos, paslēpj galvu viņai padusē...

«Balle» beidzas. Jau vēls. Šķietami laimīgi brīži aizspurdz līdz skaņām. Viss pelēkais ir atkal apkārt... Mamma miegā klusi vaid. Ak Dievs, vai tu esi?...

Rītā pēc brokastīm — kartupeļu biezeņa un šķidras tējas ar karotīti cukura — es, Leonards un Arturiņš skrienam apskatīt apkārtni — sādžu, upi.

Mazas, pelēkas, šķības, greizas būdeles uz ātru roku mežstrādniekiem saceltas no šā tā aptēstiem baļķiem apkārt tādām kā laukumam. Labajā pusē drusku kārtīgāka ēka ar diviem lieliem logiem un lieveni. Veikals. Es ieeju paskatīties, kas tad te ir nopērkams. Kaut kādi dzelži, striķi, sāls, mahorka. Starp citu, neglītā kārbīnā balts pulveris. Akurāt saulē nodegušajām sejām! Nāvīgi rozā ziepes. Pudēlē dzeltens šķidrums — saulgriežu eļļa. To vajadzēs nopirkt.

Upe gandrīz tik plata kā Daugava pie Rīgas, bet vienos likumos un ļoti strauja. Ir pārceltuve. Prāmis sastāv no divām vecām laivām un saplaisājušas biezu dēļu grīdas. Gaužām nolietota, spuraina vinča nolikusi līdz ūdenim. Krastā būdelē dzīvojot prāmnieks. Gara auguma stalts vecis ar garu bārdu, mati līdz pleciem. Izrādījās labs cilvēks — bez maksas cēla pāri upei.

Čulimas krasti aizauguši ievām, zestreņu, jāņogu, ērkšķogu un aveņu krūmiem. Līčos pļavas, pļavas — cik var redzēt tālumā — pļavas. Zāle lekna, pāri ceļiem. Un puķes, puķes! Ziedi lieli, spilgti,

žēl, ka vāji smaržo. Visskaistākās esot pujeņes — veseli pujeņu lauki. Skaisti pašreiz ziedot Veneras kurpītes.

Man ļoti gribas ieraudzīt šīs mazās orhidejas. Zēni iet atpakaļ uz baraku.

Es viena dodos taigā. Nav jau tālu jāiet — kādi simt metri pa tikko jaušamu kalnu ceļu uz augšu, un es iceju burvīgā priežu silā. Priedes milzīgi augstas, pilnīgi taisnas, bez zariem, tikai pašā galotnē, ja atgāž galvu, ieraugāms skujaino zaru vainags.

Bet kas tas? Es sākumā neaptvēru neredzēto — stumbra mizā skaistai priedei rombveida rievās. Rievās uz leju beidzās konusveidīgi, un apakšā piekārtā skārda burciņa. Pa iegriezumiem tek burciņā sveķu piles.

Priede raud. Raud?!... Viņa ir ievainota. Viņa nokaltīs! Nomirs!... Pēkšņi man uznāk vājums. Kājas saļogās, es noslīgstu ceļos, apskaujot priedi. Skaistā, cēlā! Mums abām vienāds liktenis... Mēs abas esam ievainotas... Par ko, par ko tas viss!...

Ilgi turētās asaras nu ir izlauzušās, un es dodu viņām vaļu. Otro reizi šajā vasarā raudu. Tajā naktī, kad mūs izdzina, es raudāju, šķīroties no sava draudziņa Džipa. Džipiņš nojauta šķiršanos uz visu savu suņa mūžiņu, smilkstēja, laizīja man rokas un asarainos vaigus. Brūnajās, gudrajās acīs mēms jautājums — kas te notiek? Ko nozīmē tās paunas virtuves vidū un raudošā kalpone Marija?

Es raudu ilgi. Smagums, kas visu laiku spieda sirdi, pamazām zūd. Paliek vieglāk. Vai tiešām mana jaunā, plaukstošā dzīve beigsies šajās būdās? Nē! Nevar būt. Par ko, par ko?!

Par to, ka cilvēks nevar izvēlēties, kurā pasaules malā piedzimt? Esmu vesela, spēka pilna. Nekāds darbs mani nenomocīs. Viss tak kādreiz beidzas. Arī ļaunums nav mūžīgs. Tā es sevi mierinu. Palīdz!

Pienāca gals manai bezbēdīgajai bērnībai un jaunībai. Nē, nevar teikt, ka tā bija tik bezbēdīga. Astoņu gadu vecumā slimoju ar šarlaku. Gandrīz divus mēnešus nogulēju uz gultas. No jauna mācījos staigāt. Dažādas slimības sekas. Trīspadsmit gadu vecumā es pazaudēju tēti. Viņš slimoja tikai trīs dienas. Māsiņa apprecējās un pēc trim mēnešiem atbrauca pie mums atpakaļ. Tad mamma drausmīgā slimība. Mēs zinām, ka viņas dienas ir skaitītas. Un nevaram palīdzēt... Kuram no mūsu Vecsaules varas vīriem pacēlās roka viņu mirstošu izsūtīt!? Ko viņa darīja ļaunu? Kam?

Bet ir jātic, jātic! Beigsies taču kādreiz tagadējā murgu dzīve. Ir

jātic, ka varēs atgriezties mājās. Mājās... Acis atkal paliek valgas. Nē, par mājām vienatnē nevar domāt. Tad ir jāraud. Citu klātbūtnē raudāt ir kauns.

Nomierinos. Ieeju dziļāk taigā. Un drīz ieraugu kāroto. Nometos ceļos un vēroju dabas brīnumu. Ziediņš tiešām atgādina kurpīti — pasaku princesītes rozā zīda rītakurpīti. Vesels lauks ziedošu tupelišu. Dažādās krāsās — baltas ar rozā punktiņiem, rozā ar baltiem, dzeltenas, tīri rozā. Pašas lielākās ir tumši rozā. Aiz tupelītes «papēža» trīs garas, viļņainas ziedlapiņas. Nu taisni propelleris. Laikam princese tupelītēs var lidot. Es uzmanīgi nolaužu no katras krāsas vienu ziedkātiņu ar garām, tumšzaļām lapām. Aiznesīšu uz baraku, ielikšu krūzītē ūdenī. Būs kāds gaišumiņš mammai drūmajā barakā.

Brīdi vēl tiksmīnos par neredzēto skaistumu, tad dodos atpakaļ. Iznāku no meža. Apstājos uz kalna. Lejā Čulima viz saulē kā sudraba brokāts. Kreisais krasts vienos kalnos. Ai, Gaiziņ! Mūsu Gaiziņ! Tu esi tikai tāds vientuļš pundurītis!

Kalni vienos mežos. Taiga — varena, bagāta. Liekas, ka bez gala un malas. Tālumā ienirst zilganā dūmakā.

Ielejā toties skaistuma nekāda. Būdeļu čupa, dubļains, mēslains ceļš, kartupeļu dārziņi, apjozti salauztām kāršu sētiņām. Ir nu gan tie vietējie slinki — mežā kāršu, cik uziet, nevīžo uztaisīt kārtīgu sētu. Pa laukumu bradā netīras, nogulējušās govīs, izspūrušas, noķēzījušās vistas (dies' zin ar ko viņas baro!), pāris novārtījušos, vāju sivēnu. Ak Dievs, kāda nabadzība, kāda smaga vienaldzība pret savu dzīvi!

Labais Čulimas krasts līdzens. No pārceļtaves ceļš ieiet tuvējā mežiņā. Cik var no šejienes redzēt, priedes tur nelielas, zarainas. Mežmalā daudz resnu bērzu. Apkārt mežiņam tīrumi. Tālumā pie paša apvāršņa pelēks māju puduris. Tai jābūt lielai sādžai.

Dzirdu vilciena dunoņu. Tiešām — atkal vilciens. Jā, līdz dzelzceļam taisnā līnijā laikam nav tālu.

Vai kādreiz būs brauciens uz mājām? Mājām...

Aiz mežiem, mežiem mājas...

Pirmā darba diena. No rīta agri atnāk vietējā priekšniecība.

Pats galvenais iecirkņa priekšnieks (kurš gan nemaz neizskatās pēc priekšnieka!) un desmitnieks — brigadieris norīko visus, kas tikai var kustēt, siena pļaujā. Esot jābaro kādi trīsdesmit zirgi. Es neesmu nekad ar izkapti pļāvusi. Mājās lauku darbus es mīlēju. Labprāt grābu

sienu ar zirgu grābekli. Bija interesanti savākt siena vai āboliņa vālus ideāli taisnās rindās. Pašai prieks par labu acumēru.

Pirmajās dienās siena pļauja atgādina īstu komēdiju, nevis padarītu darbu, komēdiju bez smieklēm — ar asarām. Pļava kā izplūkāta ar atstātiem pinkainiem zāļu kumšķiem. Izkaptis cērtas zemē, ciņos, lūst uz pusēm. Desmitnieks lamājas un spļaudās. Labi, ka es nesapratu krieviski! Sievietes, kuras saprot, sarkst un raud. Gandrīz neviena neprot pļaut, jo, ja mājās vajadzēja grāvmalas apļaut vai sapļaut govīm lēcas — to darīja vīrieši.

Vienīgais gandarijums šajās moku dienās — lasīt biežajā zālē saldās zemenes.

Pēc dažām dienām, ieguvusi abās plaukstās pilnu komplektu sūrstošu tulznu no nelīdzenā, skabargainā kāta bez laba roktura, es sāku pļaut diezgan ciešami. Pļavās ir patīkami rītos, kamēr vēss, zāle dzirkstošas rasas pilna, saule vēl aiz kalniem. Tikai pretējais, zemais krasts bagātīgi peld dāsnajā gaismā, labības lauki staro smaragda zaļumā. Rīta stundās strādāt ir labi arī tāpēc, ka nemoka moška.

Man blakus vicina izkapti blondā Irēne. Jaunā sieviete nesen apbedīja savu mazo bērniņu. Varbūt tā bija viņa, kuru es redzēju pa vagona šķirbu. Jautāt nedrīkst — to es saprotu. Viņas vīru aizveda vīriešu ešelonā. Tikai pāris gadu viņi paspēja nodzīvot kopā. Tādēļ glītās sievietes acis vienmēr skumjas.

Nākamajā dienā desmitnieks atnesa deguta pudeli. Tās mantas te netrūkst, jo divi vīri bedrē no bērziem dzen degutu. Noziežamies. Tiešām palīdz — moška nelien klāt. Bet no deguta dienas karstumā sūrst āda.

Vēl ir viena nepatīkama lieta, kas baida un traucē darbu, — zāle čum un mudž no odzēm. Brīnums, kā čūskas ziemā tādā salā nenosalst, jo zeme sasilst līdz divu metru dziļumam. Baidoties no čūskām, eju darbā treniņbiksēs un slēpju zābakos. Karsti, bet toties jūtos droši. Laikam esmu no bailīgajām.

Beidzot pļavas ir nopļautas. Siens agrābts, sagubots. Zaļš, smaržīgs. Nav mircis lietū. Zirgiem pietiks visai garajai ziemai. Viņi, nabadziņi, diez vai redz auzas. Zirdziņi nelieli, pinkainu spalvu. Nekad nav jutuši ne skrāpi, ne suku. Reiz mēģinu uzciņāt ar maizes gabaliņu baltu zirgeli. Viņš ir bailīgs, kāpjjas atpakaļ un maizi neņem. Zirgkapis smejas un kaut ko saka, bet es nesaprotu. Mēģinu vēl uzciņāt kumeļu, tādu pašu pinkainīti, bet kumeļš arī mežonīgs, tramīgs un bailēs dreb.

Man acis sariešas nelūgtas asaras, atceroties savus mājas zirgus. Straujā skaistule Juta, kurai pātagu nevajadzēja. Viņas meita Alda, slinkāka gan par māti, bet tāda pati spīdošu spalvu, garām gaišām krēpēm un viļņainu asti. Kur tagad jūs esat, skaistules? Vēl dzīvas? Un lielais vezumnieks Rikus? Droši vien rekvizēti kara vajadzībām...

Svētdiena. Pelēkās barakas iemītnieki agri taisās doties uz sādžām iemainīt kaut ko ēdamu. Maize, ko saņemam, mums iznāk pa gabaliņam trīs reizes dienā. Vietējie visus savus kartupeļu krājumus ir izmainījuši pret drēbēm.

Mani ņem līdzī Otilijas kundze. Pārceļamies laivā pāri upei un ejam uz Altata ciemu. Jāmēro krietns gabals, iekams sasniedzam galamērķi. Mājas visumā diezgan lielas, celtas no baļķiem, stiepjas kilometra garumā abās pusēs ceļam — ielai. Pa ielu skraida bērneli kopā ar suņiem, vistām, teļiem un sivēniem. Mazākie bērni plikiem vēderiem un dibeniem, tikai mugurā kāds nenoteiktas krāsas krekliņš. Lielākajiem puikām smieklīgas platas bikšeles līdz pusstīlbam, turas uz vienas lences. Galvās nosmulētas naģenes. Skuķi pusgarās, izbalējušās katūna kleitelēs ar pusgarām piedurknēm. Galvā katrā ziņā lakatiņš. Šitādā karstumā neredz nevienu sarafāniņu, nevienu vieglu kleitiņu bez piedurknēm, īsu, virs celīšiem.

Ieraudzījuši mūs, apģērbtas raibās kleitās bez piedurknēm un bez mūžīgajiem lakatiem galvās, bērneli apstājas, netīrs pirksts mutē, ačeles platas — neredzēti brīnumi.

Ieejam uz labu laimi kādā mājā. Lielajos vārtos mazi vārtiņi. Sētsvidus tīrs, izslaucīts. Sakņu dārza malā daži krūmi. Suņa būda tukša. Priekšnamā uz sola spaiņi, lieli čuguna katli, neliela mučele ar koka ķipīti.

Pieklauvējam. Vēlāk izrādās, ka tas te nav pieņemts — vienkārši jāiet iekšā bez ceremonijām. Un atslēgu nav. Ja durvis no ārpuses aizbāztas ar pulķīti — tas nozīmē, ka iekšā nav jāiet, neviena nav. Un tas tiek stingri ievērots.

Durvis atver jauna sieviete izbalējušā katūna kleitā ar garām piedurknēm un apkaklīti. Galvā balts lakatiņš.

Sasveicināties. Otilijas kundze sāk sarunāties. Es redzu, ka sieviete ir laipna. Viņu saucot Ņura, tas ir — Anna.

Ar interesi skatos apkārt. Te dzīvo drusku labāk nekā meža strādnieki, lai gan nabadzību, tukšumu var manīt visos kaktos.

Istaba diezgan liela. Vienīgās mēbeles — nekrāsots galds istabas vidū un divi paštaisīti gari soli. Pie sienas augsta koka gulta ar četrus spilvenu gubu, gaišzila, izbalējusi, veca sega. Zem segas mežģiņu rinda, tamborēta no spolišu diegiem, vietām salāpīta. Vienā kaktā koka lāde, pārklāta ar labu lupatsegu. Sienas bez apmetuma. Baļķus laikam mazgā, jo sienas tīras, dzeltenīgas.

Kaktā kreisajā pusē milzīga balsināta maizes krāsns. Blakus krāsnij, gandrīz pie griestiem, no dēļiem sasistas tādas kā lāvas. Izrādās — tur ziemā guļ — saucas «polatji». Guļot arī uz krāsns. Tur redzami kažoki.

Divi nelieli logi, aizkārti īsiem, baltiem katūna aizkariņiem. Nekrāsota, tīri noberzta dēļu grīda.

Daļa istabas un tā daļa krāsns, kur atrodas «mute», nožogota ar dēļu sienu. Tā esot virtuve. Pie trešā loga neliels galdīšs, ķebļītis, sols ar spaini, lielu čuguna pannu bez roktura, čuguna katliņu, māla bļodām. Pie sienas plaukts ar krūzītēm un dažiem šķīvjiem. Pie krāsns pieslieta maizes lize, vēl kādi kruķi garos kātos. Ar to palīdzību liekot krāsnī un velkot ārā apakšā šaurākos, vēderainos čuguna katlus. Krāsni kurot katru rītu, kad auksts laiks, un gatavojot ēdienu visai dienai.

Ņuras vīrs nesen iesaukts karā. Viņiem ir divi bērni — puīselis un meitenīte. Trešais — dēliņš nomiris dažu mēnešu vecumā. Vispār sādžās dzimst daudz bērnu. Bet milzīga mirstība. Dažām sievietēm bijuši desmit un vairāk bērnu, bet dzīvi palikuši tikai kādi divi, trīs, četri. Bet tie, kuri izdzīvoja, ir tiešām ar izcilu veselību un izturību.

Atstājam pie Ņuras liekās mantas un ejam uz māju, kuru viņa parādīja. Tur dzīvojot kombainieri. Viņiem esot milti.

Ieejot iekšā, redzam, ka te dzīvo drusku turīgāki ļaudis. Kamēr Otilijas kundze ved lietišķas sarunas ar saimnieci — liela auguma dūšīgu pusmūža sievieti, — es skatos atkal apkārt, kā šajā mājā dzīvo, kur saimnieks un divi dēli kombainieri un traktoristi.

Viņu māja ir lielāka — tā sauktā «piecu sienu māja». Tas nozīmē, ka viena istaba ir atsevišķi būvēta, nodalīta ar kapitālu sienu, nevis ar dēļu. Divas istabas. Durvju aile uz otro istabu aizkārtā ar raibu aizkaru, tādēļ nav redzams, kas tur ir. Lielajā istabā tāda pati lielā maizes krāsns, polatji, tāpat nožogota virtuve, bet uz sola te separators, pie sienas skapītis ar traukiem. Istabas kaktā kājminamā šujmašīna, laikam «Zinger». Galds pārklāts ar tamborētu galdautu. Pie sienas liela lāde — tik liela, ka uz tās var gulēt. Pie krāsns uz grīdas spoži

noberzts vara patvāris. Uz krāsns guļ milzīgs, skaisti pūkains runcis. Pieņem manus glāstus.

Otīlijas kundze sāk tirgošanos. Parāda līdzatnesto tīras vilnas segu. Viena puse pelēka, otra — jūras zila. Segā bieza, pūkaina. Otīlijas kundze māk parādīt precī. Nu taisni aktrise — es apbrīnoju viņas talantu. Kundze uzklāj segu uz lādes ar pelēko pusi uz augšu. Tad veikli apsviež otru pusi. Atiet pāris soļu kā dejodama. Plats rokas vēziens uz segas pusi. Smaidīdama kaut ko saka saimniecei. Tā piekrīzdama paloka galvu. Vēlāk es uzzināju, ko Otīlijas kundze teikusi, — pelēkā puse darbdienās, zilā — svētdienām un svētkiem. Iznāk it kā divas segas.

Par segu saimniece dod divus pudus izsijātu kviešu miltu. Pudu paņems šodien, otro pudu nākošsvētdien, kad atnāks ar zēniem. Man palaimējās iemainīt pašauto vilnas drēbi kleitai pret puspudu miltu un divdesmit olām.

Sanāca pilna istaba sieviešu. Taustīja segu, kleitas drēbi — lielija, brīnījās, kas mēs tādi esam, ka mums tik skaistas mantas. Kur tāda Latvija atrodas, tas viņām nav zināms.

Vēl mēs pret linu dvielēm iemainījām medu. Gribam iet projām, bet sievietes uzdod tik daudz jautājumu. Otīlijas kundze par mūsu bijušo un tagadējo dzīvi stāsta un stāsta. Dažas mammaiņas slauka acis lakatiņu stūros. Esot stāstījušas, ka arī viņu ģimenes esot bijušas izsūtītas no Krievijas, atvestas un atstātas Sibīrijas mežos. Visi mazi bērni un vecīši pirmajā gadā nomiruši. Izdzīvojuši paši stiprākie.

Ņuras mājā mēs sakārtojam savus nesamos. Labi, ka ir muguršomas. Man bez miltiem un medus ir kaut kā jānes olas. Ņura aizdod no bērza tāsīm gatavotu cibu. Saucās «tujesok». Skaista lietīņa, smalki izgrieztu greznojumu apkārt. To esot darinājis viņas vīrs. Šajos tujeskos ilgi turas vēss ūdens, ilgi neskābst piens. Ņem līdzi, kad iet lauku darbos.

Ņura mūs uzciņā ar pusdienām, ielej šķīvī kartupeļu zupu ar gaļu. Gaļa esot no stirnas gurna, ko nesen kopā ar kaimiņu nošāvis viņas vīrs. Iedod pa gabalam no «kalača» — kviešu maizes apaļa kliņģera.

Pēc mūžīgajām klimpām ar lāsīti piena (galvenokārt mammai), kartupeļu vai miltu biežputras bez aizdara — tas ir karalisks ēdiens.

Ne jau velti Arturiņš — jokpēteris uzrakstīja ēdienu karti un piekāra pie sienas lāvas.

Ēdienu karte. Restorāns «Mežvidus»

	Brokastis	Pusdienas	Vakariņas
Pirmdiena	kartupeļi	biezputra	klimpas
Otrdiena	biezputra	klimpas	kartupeļi
Trešdiena	klimpas	biezputra	kartupeļi
Ceturtdiena	kartupeļi	klimpas	biezputra
Piektdiena	biezputra	kartupeļi	klimpas
Sestdiena	klimpas	kartupeļi	biezputra
Svētdiena	biezputra	ķiļķeni	kartupeļi

Es painteresējos, kāda starpība starp klimpām un ķiļķeniem. Arturiņš atbildēja, ka svētdienas pusdienās smalkāk skanot ķiļķeni!

Ak, cik reizes man sapnī rādījās mūsmāju pīrāgi, putukrējums ar zemenēm, šokolāde un kafija. Kādēļ, kādēļ tās moka pamostoties! Nē, ātrāk aizmirst!

Nedomāt, nedomāt, nedomāt! Pagaidām vēl nav bads. Un tas ir daudz... Atpakaļceļš ir grūts. Liekas daudz garāks. Pievakarē krīt virsū odi, spiež plecu siksnas. Atpūtas brīži, kad var nesamos noņemt no muguras, ir pārāk īsi. Jāsteidzas, jo vakars ar skubu nāk virsū un priekšā Čulima. Vecais pārcēlājs ir dusmīgs, ja jāceļ pāri, tumsai iestājoties.

Taigā nogatavojas mellenes. Cik viņu daudz! Veseli lauki sprogainu mētru, pilni ogām. Visi staigā zilām lūpām un zobiem. Žēl tikai, ka nav cukura. Drusku savārijām bez cukura ar medu, drusku sakaltējām zāļu tiesai — kas zina, kas mūs gaida. Sakaltējām arī aveņu plācenīšus un stiebrus — zāles pret saaukstēšanos.

Svētdienas rītā Annaņa mani modina brokastīs. Ai, kāds gardums — istas pankūkas ar melleņu masu. Masa salda, ar medu! Saēdos vēl arī medu ar pienu.

Pirmdienā mums jauns darbs. Ar bomjiem jāripina balķi no stāvā krasta ūdenī, kur vīrieši sien plostus. Darbs ir grūts un bīstams. Jābūt visiem ļoti uzmanīgiem, lai nenotiktu kāda nelaime.

Otrās dienas rītā man sāp kājas un rokas no smagā bomja un balķiem. Ap pusdienas laiku sāk spiest nelabums pakrūtē. Domāju, ka esmu pārstiepusies. Negribas ne ēst, ne runāt. Nākošajā rītā man acu baltumi palikuši citrondzeltēni. Arī āda pamazām dzeltē. Žults izplūdums. Tā kā barakā bez manis ir vēl kāds desmits dažādu

slimnieku, prickšņicks brauc uz Bogotolu — mūsu rajona slimnīcu — pēc ārsta.

Atved padzīvojušu vienkāršu sievieti, ģērbtu slikti pašūtā pelēkā kostīmā ar baltu blūzīti, kurai šķība apkaklīte. Nemaz neizskatās pēc ārstes. Anniņa stāsta par mani. Ārste mani spaida un ar vienkāršu trubiņu izklausā. Žults izplūdums esot no neparastā medus. Neesot bīstami — pāriešot.

Sievietes rāda, ka bērniem un pašām uz miesas saradušies augoņi. Tas esot no klimata un ūdens pārmaiņas, no vienveidīgā uztura. Lai vairāk ēdot ogas, skābenes.

Ārste apskata manu mammu un nopūšas. Līdzēt neko nevar — nav ne zāļu, ne narkotiku. Arturiņa vecomammu grib vest uz slimnīcu, bet vecīte ne par ko nav pierunājama.

Ārste raksta receptes. Es izbrīnā redzu, ka viņa raksta latīņu valodā. Nevaru apjaust, ka tik pelēka būtne var būt studējusi. Viņa izrādījās feldšere.

Otrā dienā atved zāles, iepakotas sienā vecā finiera kastē. Šķidrās zāles ielietas puslitra pudelēs, aizbāztas ar papīra rullīšiem. Pulverīši biežā «siļķu papīrā».

Pēc dažām dienām esmu vesela. Medu vairs pagaidām neēdu. Bet nu arī mani sāk mocīt augoņi. Slimība mani tomēr ir novārdzinājusi, jo gandrīz nedēļu pārtiku tikai no ogām un maizes. Pat piens bija pretīgs.

Vienam augonim uz ciskas ir sešas «galvas». Pēc tam uz skausta uzsēžas milzīgs. Nevaru galvu pacelt — jāskatās tikai uz zemi. Grūti strādāt, bet jāstrādā, jāpelna maize. Sāp kakls, sāp galva. Garastāvoklis uz nulles. Veļu baļķus, zobus sakodusi.

Par tabellevedi strādā Ģertrūde Akmeņkalna. Glīta, sirsnīga, jauna sieviete ar lielām, zilām acīm. Viņa ir stāvoklī. Būs otrs bērniņš. Pirmā ir meitenīte Aija. Pārbaudījums, kas viņu gaida, nav zināms, kā beigsies. Līdz Bogotolas slimnīcai esot četrdesmit kilometru.

Ģertrūde redz, cik man grūti. Saka, lai ejot uz baraku, darba dienu atzīmēšot, pilnu maizes devu dabūšot.

Pēcpusdienā man paaugstinās temperatūra. Karsti, seja deg, acis asaro, reibst galva, kājas negrib klausīt. Un beigu beigās es noveļos gar zemi. Zēni un Ģertrūde mani aizvelk uz baraku.

Nogulēju pāris dienu. Kad augonis tika vaļā, palika vieglāk. Gāju atkal darbā. Pirmajās dienās tāpat grūti, nespēks. Smagi velt baļķus. Bet ir jāturas, jāturas. Ko darīs mamma un Anniņa bez mana spēka

un izdarības!? Es tak esmu apgādniece. Mana literātes jaunība ir tālu, tālu pagātnē...

Barakas bērni dzīvo klusi, bez ķīviņiem, nestrīdas ne savā starpā, ne ar mammām. Pārdzīvotais un tagadējie apstākļi viņus padarījuši nopietnus un par saviem gadiem vecākus. Bērņības vairs nav. Nav latviešu skolas, nav rotaļu un rotaļlietu. Mantu mammām paliek arvien mazāk. Un kas būs vēlāk? Ar to maizes gabaliņu, ko dabūs, ilgi neizturēs...

Ar laiku barakas biežumā šad un tad iznāk diezgan asas sadursmes. Pagaidām gan tikai vārdos. Visniknākās ir divas sievietes, bijušās kalpones, kuras apprecējuši saimnieki. Saimnieču godā ir būs īsu laiciņu, un tagad viņas lamā padomju iekārtu, ko droši vien senāk slavēja, izsūtišanu, priekšniekus, kaimiņus, laiku — visu, kas tikai ienāk prātā. Otilijas kundze cenšas, cik var, mikstināt attiecības, bet arī viņa dabū savu tiesu. Lai viņa klusējot, jo bijusi aizsardžu priekšniece. Viņai te esot īstā vieta. Taisni smieklī nākot, kā viņa esot maršējusi priekšgalā savām aizsardzēm kādos tur svētkos — deguns gaisā, neko neredzot. Esot vai sprāgusi vaļā no lepņības. Lai tagad turot savu muti ciet.

Otilijas kundze apvainojas, raud. Arturiņš viņu mierina. Glāsta un cenšas smidzināt. To viņš māk.

Ķīviņi starp dažām sievietēm iznāk plīts rindas dēļ — kad kurai ģimenei vārīt. Otilijas kundzi, protams, ne visi mīl. Viņa ir ļoti taisnīga, saka to, ko domā. Visiem tas nepatīk.

Man jauns darbs — cirst mežā maikstes postu siešanai. Krastā ierakts stabs ar iešķēlumu no augšas līdz pusstabam. Tajā iežmiedz maikstes galu, griežot maiksti, riņķī iet ap stabu. Klūga sašķeļas garās, paļāvīgās sloksnēs, ko satur kopā miza, un tā paļāvīgā klūga top derīga postu siešanai.

Klūgas gatavo vīrieši, jo tādai procedūrai vajadzīgas spēcīgas rokas un liela uzmanība. Ja klūga pasprūk vaļā, tad sasit seju un var izsist acis.

Mani norīko pāri ar sievieti, kura prot krieviski. Viņa ir pilsētniece, bet es toties protu vadīt zirgu un ātri iemanos rīkoties ar cirvi. Mēs mežā meklējam ievu, bērzu, kārkļu maikstes, nocērtam un kraujam «zārku vāģi». Ar šausmīgi vecu, vienos mezglos, striķi nosienam. Baltais zirģelis sparīgi velk vezumu pa sakņaino meža ceļu uz krastmalu. Man ļoti gribas noglāstīt pinkaino būtni. Pamazām zirdziņš pierod pie manām sirdsbūšanām un vairs neraustās un nebola acis,

kad es viņam noglaudu un papliķēju kūlaino kaklu. Stāv mierīgi. Laikam sāk saprast, ka dunkas te nedabūs. Es saplūcu zem krūmiem mīkstāku zāli, un, kamēr mēs cērtam klūgas, kraujam vezumā, dodu zirdziņam uzkost.

Kādas dienas pusdienlaikā mana pāriniece saslimst. Man vienai jāatved sacirstās maikstes, citādi sakaltīs. Viņa mani māca, lai ejot uz stalliem un sakot zirgkopim «daiķe koņa». Es eju to gabaliņu uz stalliem un pie sevis atkārtoju: daiķe koņa, daiķe koņa. Pie stalliem pēc pusdienlaika sapulcējušies visi krievu mežstrādnieki. Cilvēku piecpadsmīt. Sēž zālītē, slaistās pusguļus, pīpo nejauki smirdošu tabaku, smejas, sarunājas. Katru divu triju vārdu galā tādi vārdi, ko jau dzirdējām pļavā. Es pieeju pie zirgkopja, kurš mums no rīta jūdza zirgu. Viņš smaidīdams uz mani skatās un jautā, kāds zirgs mums bija iejūgts no rīta. O, to es saprotu, un seko mana atbilde — Padla. Kādas sekundes visi klusē. Man šķiet, ka vecis laikam pakurls, un es atkārtoju skaļāk — Padla. Kas nu sākās! Visi smējās, taisni rēca, pa zemi valstījās, kājām pa gaisu kūlādami.

Es stāvu, nesaprazdama, kāpēc tāda jautrība. No rīta, kad vecis stūma zirgēli ilksīs, es pavisam skaidri dzirdēju, un atmiņā palika vārds, teikts vairākkārt uz zirgu. Vai tad tas nav zirga vārds?...

Tās sākās mana krievu valodas apgūšana.

Pretī barakai mazā mājēlē, kas sastāv no vienas mazītiņas istabiņas ar dzelzs krāsnīti vidū, dzīvo vāja pusmūža sieviete ar meitu Nadju un dēlēnu Ļoņķu. Viņu uzvārds Krainovi. Nadjai ir septiņpadsmit, Ļoņkam — seši gadiņi. Ļoņķa skraida caurām dienām basām kājelēm vienos «dzērvju zābakos», no rupjas drēbes šūtās bikšēlēs līdz pusstilbam, ar vienu lenci pār plecu. Melns nodedzis kā ņēģerēns. Matu kodeļu sedz pārāk liela, veca naģene. Lai kaut ko redzētu, puika gāž galvu atpakaļ, jo naģene krīt uz acīm. No sākuma puisēlis tik bailīgs, ja uzrunā — bēg projām. Pamazām pierod pie mūsu daudzskaitlības.

Ļoņkam ir mūžīgas iesnas un zaļi puņķi stiepjās līdz lūpai. Es paņemu tīru lupatiņu un mēģinu puisēlim padeguni noslaucīt. Viņš bļauj nelabā balsī. Tad es redzu, ka ir iemesls tā bļaut, — virslūpa ir iekaisusi, sarkana, jēla un, bez šaubām, ļoti sāpīga.

No nabadzības dažas vietējās sievietes ir tādas kā apātijas pārņemtas, vienaldzīgas pat pret saviem bērniem, izdzīvos — labi, nomirs — tā tam jābūt un tur neko nevar darīt.

Mēs nekad neredzējām, ka vasaras vakaros bērni mazgātu kājas,

lai gan no pavasara līdz vēlam rudenim skraida basām kājām. Mazgājas sestdienās, ja kurina pirti. Čulimā peldēties nevar — straujuma dēļ ūdens ļoti auksts.

Vasara iet uz beigām. Ar šausmām gaidām, kāda būs ziema.

Tūrumi ir novākti. Sievietes, kurām mantu krājumi beidzas, norunā iet uz novāktajiem tūrumiem lasīt vārpas. Pēc dažām stundām atnāk noraudājušās. Viņas nodzītas no lauka ar vicām, jātnieki dzinuši virsū zirgus, lai samin...

Kādus desmit kilometrus no mums uz dzelzceļa pusi ir ciemats «Krasnij zavod». Tur ir spirta brūzis. Vietējie iedzīvotāji nes no brūža spaiņos brūnu suslu, ar ko dzirdina govīs, cūkas. Mēs šad un tad ejam rudenī iemainīt kādu gaļas gabalu. Reiz izdevās veikalā nopirkt par naudu burkānus. Stiepu mugursomā 12 kg. Pusceļā atnāca pretī Kostja, palīdzēja nest. Man viņš patīk, jo ir korekts, asprātīgs.

Mana mamma vairs nevar piecelties. Dziest, acīm redzot. Viņa bieži vakaros lūdz zēnus padziedāt. Ko domā mamma, kad klausās pazīstamās dziesmas? Varbūt viņai uz brīdi paliek vieglāk un sāpes tā nenomoka? Varbūt viņa atmiņās pārstaigā savas bērnības un jaunības takas?...

Mamma ir izglītota. Saprot, kas viņu gaida, ka viņas dienas ir skaitītas. Lupatu, ko zem viņas palikt, vajag arvien vairāk. Tagad, rudenī, mums ar Anniņu ir grūtāk viņu apmazgāt, jo ārā nevar — auksts. Anniņa cenšas mazgāt, kamēr visi ir darbā, bet es redzu, cik viņai grūti. Tādēļ es mazgāju vēlu vakaros, kad visi jau gul, pie ārdurvju šķirbas, jo no lupatām nāk briesmīgi nelaba smaka. Ziepjū nav. Taisām no pelniem sārmu. Sārms reizēm izēd rokas.

Pēc tam kad mani pieci augoņi ir beiguši mani mocīt, sākas jauna liksta — «miežu graudi» acu plakstiņos. Pavisam bija 14, reizēm divi uzreiz.

«Istabas galā» mīt mana ģimnāzijas biedrene Laima Āriņa ar māti. Tā bija ļoti bagāta ģimene, viņiem piederēja ļoti laba saimniecība, liekas, ap 150 ha zemes. Bija automašīnas — smagā un vieglā. Ar vieglo auto Laimu veda uz Bauskas ģimnāziju pirmdienas rītos.

Laimai no dzimšanas kājas defekts. Kāja celi lokās, bet ir ļoti lika. Meitene ļoti skaista, slaida. Blondie mati lielos viļņos. Garš balerīnas kakls. Tas gan laukos netiek cienīts. Saka — garkaklaina kā zoss. Bet garais kakls balsta daļo galviņu — ideālu sejas ovālu, sārtās lūpas, pelēki zilās acis. Uzacu loki un biezs skropstas kā nokrāsotas, lai gan es zinu, ka tās ir dabiski tumšas. Īsta lelle. Izlutināta. Kājas

dēļ skolā negāja. Vecāki algoja mājskolotāju. Katru pavasari brauca uz skolu likt eksāmenus. Vienu gadu tomēr gāja ģimnāzijā. Mēs sēdējām vienā solā. Mācījās Laima slikti, bija gaužām slinka. Es brīnījos, ka viņa nevīžo pat saklāt savu guļas vietu. Priekš tam esot dzīvokļa saimniece, mamma viņai par visu maksājot, arī par apkalpošanu.

Laima te darbā negāja. Arī māte ne. Viņa bija slimīga. Septembra beigās viņu aizveda uz Bogotolas slimnīcu, un tur viņa 6. oktobrī nomira. Vietējā pilsētas vara viņu apglabāja.

Laimai ir vecākais brālis Eīzens. Garīgi slim. Viņš studējis Stokholmā, gribējis precēt zviedrieti un tur palikt dzīvot. Vecāki neļāva. Pūsis no bēdām sajuka prātā... Viņš ir miermīlīgs, nevienu neaiztiek. Pats savā nodabā knibinās ap kādu dziedziņu vai zariņu, sarunājas pats ar sevi, smejas, dažreiz raud, dažreiz dzied. Biksēm Ženis izārda vīles un tad staigā kā garos brunčos, bērni smejas, bet viņš nedusmojas. Laima bikses sašuj, Ženis atkal izārda. Drausmīgi redzēt, ka viņš neēd tīru to pašu trūcīgo ēdienu. Viņš paņem bļodiņu ar zupu vai biežputru, iziet ārā, salasa no zemes visādus gružus, iemaisa ēdienā un tikai tad ēd. Ženis guļ uz grīdas uz siena maisa tumšajā koridorīnā. Skuķi baidās iet garām — ķerot aiz kājām...

Mana māsiņa bija gājusi kopā ar Ženi Kļaviņas ģimnāzijā Bauskā. Ar Anniņu viņš sarunājas pilnīgi normāli. Viņi atceras savus skolotājus, dažādus smieklīgus sīkumus no ģimnāzijas laikiem.

Ženis nomira 2. oktobrī. To māte nezināja, ka par savu dēlu nodzīvoja tikai četras dienas ilgāk.

Visu rudenī zāģējam bērzu malku. Metru garos klučus vajag sašķelt pagalēs. Lielī, smagi cirvji — koloni — jādzen bluķī un ar ķīļu palīdzību jāsašķeļ kādās četrās piecās daļās, jāsakrauj grēdās, lai var samērīt. Mēs ātri iemācījāmies kraut tā, lai vairāk iznāk, bet vienalga normas izpildīt nevaram. Tas nav mūsu spēkos. Un negribam arī, tāpēc ka zinām — ar algas izmaksu mūs šmauc. Jāsaka gan, ka tālāk par lamāšanos mūsu desmitnieki neko neatļāvās. Bet «matu» visādās variācijās, kāda tikai bagātajā krievu valodā ir, mēs bijām spiesti noklausīties. Cik mēs pelnījām? Reiz es parakstījos par ... 3 rubļiem un 30 kapeikām. Tā bija mēneša peļņa bez izlaistām dienām. Vairāk par 11 rubļiem, liekas, nekad nesamaksā. Domāju, ka mūs labi šmauc.

Dokumentu mums nekādu nav. Pases sen atņemtas. Ir tikai kāds saraksts, kas glabājas pie priekšnieka.

Naktī pamostos no kādas staigāšanas pa «istabu». Čuksti, kāda neparasta rosišanās. Skatos, nāras aizsegtas ar palagu. Dzirdu klusus vaidus. Kas nu atkal ir nopietni saslimis? Bet tad es saprotu... Ģertrūdei pienākusi tā baismīgā stunda, kad ieradīsies pasaulē bērniņš. Ak Dievs! Šajā blakšu un utu pilnajā barakā — biezum biezā no svešiem cilvēkiem, zēniem — pusaudžiem (kurus aizvāca uz otro «istabu») — mazas lampiņas kvēpošo gaismu ieraudzīs jauna dzīvība.

Kaut nu viss beigtos labi. Ir tak dzirdēts, ka dažreiz nepieciešama operācija.

Ģertrūde ir ļoti simpātiska, un man viņas tik žēl, ka es kožu spilvenā, lai neraudātu. Es, kuras ģimene nav diez cik dievticīga, lūdzos Dievu, lai palīdz Ģertrūdei un viņas bērniņam.

... Mācību gads ģimnāzijā sākās ar iešanu uz baznīcu, kur mācītājs Turss noturēja speciālu dievkalpojumu. Mums vairākumam tā bija īsta izklaidēšanās. Puikas no augšas, no balkona, svieda meitenēm konfektes. Mēs ķērām un ēdām. Tā nu bija visa dievlūgšana!

Tagad es no visas sirds lūdzos, lai Ģertrūde un bērniņš paliek dzīvi, lai nenaslimst. Sirds man daudzās kā negudra, acis asaro, klausoties vaidus un apspiestus kļedzienus. Lielais dabas noslēpums pirmoreiz manā mūžā ir tik tuvu!

Beidzot atskan sīka balstiņa! Ar savu pirmo bļāvienu pavēsti, ka ir radies pasaulē piecos no rīta 1941. gada 11. oktobrī. Juris. Viss beidzies labi. Paldies Dievam!

Bet nāve joprojām staigā apkārt un ņem sev līdzī: 16. oktobrī nomirst deviņdesmit sešus gadus vecais Platonu tēvs.

III. SĀP...

Mana mamma guļ nekustīgi uz muguras. Uz sāniem vairs nevar pagriezties un negrib, ka viņu kustina. Bieži mamma guļ klusi kā nesamaņā, pat nevaids. Reizēm drausmīgi kļiedz... Ak, dies! Tas nav izturams...

Reiz viņa saņēma manu roku un klusi teica:

— Meitiņ, piedod man, ka tevi šurp atveda. Es esmu vainīga, ka negribēju toreiz braukt projām no dzimtenes. Mani radi Rīgā vēl 1939. gadā centās pierunāt, lai visu pārdodot un braucot ar ģimeni uz Zviedriju. Ja mēs braukšot, braukšot arī viņi. Oskara onkulis labi

mācēja zviedru valodu. Latviju vienalga ieņemšot vai nu atkal vācieši, vai krievi. Es tam neticēju. Teicu, ka nomirt gribu dzimtenē.

Neklausīju arī vēlāk padomam, kad ienāca krievi, lai noslēpjot, ierokot zemē dārglietas, ka kareivji visu atņēmsot. Es neticēju, ka var atņemt. Toreiz, kad 1920. gadā braucām mājās no Krievijas, neko neatņēma. Visu atvedām mājās. Mums nekas nav pirks par negodīgu naudu. Viss ir ģimenes pūrs no senseniem laikiem.

Viņa brīdi klusēja, tad teica:

— Redz, kā iznāca, tomēr visu atņēma.

Es sēdēju, klausījos, asaras tecēja pa vaigiem. Piespiedu asarainu vaigu pie mamma dzeltenās, kaulainās rokas.

— Mammucīt, tu neesi vainīga. Mēs izdzīvosim, tu redzēsi, ka viss būs labi.

— Nē, meitiņ, nē, manu mazo Vizulīti, es saprotu, ka manas stundas ir skaitītas. Es aiziešu mūžībā ar apziņu, ka neesmu nevienam ļauna darījusi. Mūsu mājas strādniekus neesmu ne lamājusi, ne slikti barojusi — visi ēdām pie viena galda un no viena katla. Minna Krastiņa, redz, nodzīvoja pie mums divpadsmit gadus. Sākumā gāja ganos, vēlāk par meitu. Izdevām pie vīra, pie Arvīda, uztaisījām kāzas, nopirkām mēbeles. Kad piedzima Uldis, Anniņa bija viņa krustmāte.

Ilgī mamma klusēja. Nevaidēja. Tad atkal klusi, ar pūlēm ierunājās:

— Tu neatstāj Annīti. Viņa vairs nav strādniece. Viņai tā neveicās dzīvē. Kārlis izrādījās dzērājs, ko neviens nezināja. Pareizi darīja, ka izšķīrās. Alberts, kaut ir strādīgs, apķērīgs pie mašīnām, bet ir skops, mantkārīgs un lielīgs. Tas noceno vīrieti.

Brīdi atkal klusēja, tad — tikko dzirdami — nočukstēja:

— Turieties abas kopā...

Tie bija viņas pēdējie vārdi man...

Arvien biežāk mamma ir bez samaņas. Neko nevaram iedot pat dzert. Neņem pretī. Paslapinām lūpas ar saldu ūdeni. Piciņu medus taupījām mammai. Arvien retāk mamma vaid. Reti klieudz. Guļ vairāk nesamaņā. 26. novembra vakarā klieudz:

— Pasakiet, parādiet!

Ko pateikt, ko pārādīt!? Viņa nevienu nepazīst. Arī mani ne... Arī Anniņu ne...

Pulksten vienos un divdesmit piecās minūtēs pēc Silvijas laika 27. novembrī viņa izdzisa. Klusi. Kā izdeg svece...

Mana mammaiņa. Kāpēc es tikai tagad pilnībā saprotu, kā viņa mani milēja, laikam tāpēc, ka ierados pasaulē tik vēlu — negaidīta —

četrpadsmitajā gadā pēc Anniņas. Es esot īsta Dieva dāvana — tā teicis tētis.

Mammai zārku, precizāk sakot, kasti, sasita no dēļiem, kurus norāva no pirts jumta. Mammu aplājām ar jaunu palagu. Zārku nolika pirts priekštelpā, kad kapu izraka, no rīta gājām pie mamma, izrādījās, ka palaga nav. Nozagts... Kapsēta, kurā guļ jau četri mūsējie, atrodas uz Čulimas augstā krasta, apauguša ar ievām un dažādiem kokiem. Mamma pagaidām piektā. Pagaidām...

Pagaidām dzīve rit tālāk. Sāpe neatstāj sirdi. Tagad esmu apaļa bārene. Ne tēva, ne mātes. Labi, ka ir Anniņa. Vecāka, gudrāka par mani. Mūsu varēšana izdzīvot turpmāk atkarīga no manis, jo esmu apgādniece un sagādniece.

Mēs tagad braucam mežā. Sniegs jau dziļš. Taigā līdz jostasvietai. Cirtums, kur priedes laižamas, diezgan tālu. Man ragavās iejūgts pazīstamais baltais zirdziņš. Viņam garā kūla nosarmojuši, un zirgs izskatās pat resns, kaut gan patiesībā tur kauli un āda. Es viņu neskubinu. Žēl.

Garō ceļu rīta tumsā braucu ragavās viena. Beidzot vienatnē. Tagad varu raudāt, kaut pilnā balsī — neviens nedzird. Visi ir tālu priekšā. Pēc asarām paliek vieglāk.

Mums jālaiž priedes. Desmitnieks parāda, kā tas darāms. Jāiezāgē tajā pusē, uz kuriem priedei jākrīt, tad ar cirvi jāizcērt trīsstūrainis iezāgētais gabals. Tagad jāzāgē no pretējās puses, augstāk. Ja priede resna — aiz zāga jādzen ķilis. Nogāztai priedei jānocērt zari, jāsakur ugunskurs un zari jāsadedzina. Celmam jānolupina miza, lai nesavairojas mizā kaitēkļi.

Sievu un pusaudzū bars, kuri nekad nav tādu bīstamu darbu darījuši, nemāk ne nozāgēt stāvošu koku, ne turēt cirvi. Smagais, robainais cirvis lēkā pa kramā sasalušajiem zariem, kā grib.

Gadijušās ļoti resnas, garas priedes — sauktās mastu priedes. Tādu priedi zāgējam, zāgējam, zāģis iziet cauri, priede negāžas. Griežas apkārt uz nozāgētā celma. Nelīdz ķīļi. Mēs atgāžam galvas un skatāmies, uz kuru pusi priede gāzīsies, lai paspētu pa dziļo sniegu atiet tālāk.

Maizīti pusdienām ņemam līdzī. Kamēr atnāk pusdienlaiks, maizīte sasalusi ragā. Jāliek taisni ugunskurā iekšā, lai kaut drusku atlaižas. Sēžam pie ugunsкура un skatāmies viena uz otru. Kā mēs izskatāmies! Kā teātrī vai masku ballē! Smieklī caur asarām. Kas tik nav saģērbts! Visādi mēteļi, zvērādas apkakles noārdītas, pārdotas. Visādas jakas

un lietusmēteļi. Vīriešu mēteļi un bikses. Lakati un šalles. Filca modes cepurēm virsū caurumainas šalles. Vīriešu zābaki un botes. Manas slēpju bikses jau vienos ielāpos, bet vēl silda... Ziemas mētelis. Vēl turas slēpju zābaki. Tajos ievelku divus pārus vilnas zeķu. Ir gan briesmīgi slideni, jo zoles nodrillētas gludas jo gludas. Alberta zābaki lieli, laikam 43. numura. Ja, braucot uz mežu, salst, paskrienu līdzās ragavām.

Ziemas sākumā sāk mocīt utis. Vispirms uzkrīt bērniem, tad lielajiem. Kaut gan diezgan bieži kurina pirti un mēs ierīvējam galvas ar petroleju, nevaram tikt vaļā no tādām «dāvanām». Uz laiku pazūd, tad atkal moka. Tās ir novārdzināta organisma sekas.

Tā ziema paiet mežā. Normas, protams, nepildām. Mūsu algu sarakstā joprojām niecīgas summas. Par laimi, nenotiek neviens nelaimes gadījums. Liktenis mūs — sievu un pusaudžu baru — pasargājis.

Divas reizes mēnesī vai drusku retāk — ceļš vai nu uz Altatu, vai Krasnij Zavodu pēc miltiem, kartupeļiem, kāda gabaliņa gaļas.

Tagad Anna man dod mainīšanai mammas apģērbus. Ai, kā sāp sirds, kad sveši ļaudis staipa un čamda mammas kleitas un mēteļus...

Ziemā ir baismīgi iet pa mežu. Gaudo vilki. Cenšamies iet lielākā pulkā, lai būtu drošāk. Reiz divām sievietēm vajadzēja mednieku būdā meža vidū nakšņot. Labi, ka bija malka un dzelzs krāsnīte. Sērkociņi bija pašām. Visu nakti apkārt staigāja vilki un gaudoja. Aizvācās prom ar gaismiņu. Apkārt būdai vienas vilku pēdas. Cik viņu tur bija? Barakas iemītnieki jau gribēja doties meklēt...

Piena sen nav. Vietējās goteles aiziet ciet. Nāks slaucamas martā, aprīlī.

Dažas reizes izdodas dabūt sasaldēta piena ripas. Pienu salej bļodiņās, līdz pusei ieliek bērza skaliņu, lai varētu sasalušo pienu izcelt no bļodiņas.

5. decembrī no mums uz mūžu šķiras Ārentmamma. Viena paliek viņas meita Milda. Patīkama, jauna, žigla, satīcīga. Viņas jaunais vīrs — tāpat kā citi — ešelonā.

Jauno, 1942. gadu, sagaidām ar dziesmām. Tāpat kā Ziemassvētkos, kad sanesām smaržīgos dižegļu zarus. Svecīšu jau nebija.

Puišu trio sniedz istu koncertu. Visiem patīk Kostjas dziesma — «Kopā ar draugiem mums putoja kauss» un vēl — «Kad tikāmieš, cik brīnišķi bij tas».

Dziesmiņas bez pretenzijām, bet kā tās palīdzēja mums uzturēt garastāvokli, uz brīdi aizmirst mūsu šausmīgo, pašreizējo dzīvi.

Barakas vidū sākas dejas. Lielo galdu un garos solus novāc malā. Irēne ģērbusies baltā, greznā blūzē, melnos, plisētos svārkos. Blondie mati pēc pirts mirdz pat trūcīgajā lampiņas gaismā. Dejojām ilgi, visu aizmirsuši...

Ko mēs gaidām no jaunā gada? Uz ko ceram? Ka beigsies karš?

Reizēm barakā notiek īsti strīdi. Vieni grib, lai vācieši uzvar, tad varēšot atgriezties mājās un dzīvot pa vecam, kā dzīvojuši līdz krievu ienākšanai.

Vecākās sievietes un vecāsmammās pretī, nē, vāciešus nē, ne par ko.

— Dies' pas', mēs zinām, kā latviešiem gāja pie vāciešiem.

— Arī krievu valdību negribam. Redzam, kāda nabadzība valda tajos viņu kolhōzos. Ne ģērbt, ne tā īsti ko ēst.

— Nevienu negribam. Tikai paši, latvieši.

— Nē, nē! Mūs neatstās mierā. Tas ir skaidrs. Pārāk izdevīga ir mūsu teritorija pie Baltijas jūras.

Beidzot «diplomātes» nolemj, kas būs, būs. Pagaidām jācenšas izdzīvot.

Tagad daudzi sāk slēpt no citiem, ko viņi maina, cik un ko dabū.

Arvien biežāk iznāk ķildas plīts dēļ, bērnu dēļ.

Nervi ir kā uzvilktas stīgas — ja vēl drusku pievilks — pārtrūks... Otilijas kundze un Ģertrūde cenšas sievas nomierināt. Īsti ķildīgu nav, tikai kādas divas trīs. Bet viņas spēj piekliegt visu baraku. Un visiem bojāt nervus. Otrajā «istabā» iet trakāk. Tur tādu kašķīgu esot vēl vairāk.

Cilvēki ir noguruši no smagā darba, netaisnības samaksā par darbu, trūcīgās pārtikas, no blaktīm, utīm, no tālajiem, nogurdinošajiem sestdienu pārgājieniem uz sādžām. Arvien grūtāk uz pavasari kaut ko ēdamu iemainīt. Ļaudīm beidzas krājumi. Labības rudenī saņemts maz. Darba diena iznākusi «viegla».

15. janvārī piedzimst vēl viens bērniņš — tumšmatinajai Irēnei — puisītis Andris. Andrītim lemts nodzīvot tikai līdz 24. martam.

23. janvārī man paliek divdesmit gadi. Zēnu trio man par godu nodzied slavas dziesmu: «Lai dzīvo sveiks!» Anniņa uzdāvina nez no kādas, tikai viņai zināmas, paunas izvilktu smaržu pudelīti. Pasmērēju zem deguna un noglabāju... labākiem laikiem... Vai tie būs? Un kur es svinēšu savu divdesmit pirmo dzimšanas dienu? Te???

Kārtējā svētdienā mūsu labā paziņa Ņura stāsta, ka Altajā no

austrumiem atvestas oficieru sievas ar bērniem, kuras saņemot no valsts lielas miltu un produktu devas. Esot arī daudz naudas.

Tās oficieru ģimenes mums bija kā paša likteņa sūtītas. Viņām derēja mūsējo greznākās mantas, kuras neņēma kolhoznieki. Es par Anniņas gaiši pelēko vilnas kostīmu dabūju pudu labu, gandrīz baltu miltu. Un vēl, ak brīnums, gandrīz aizmirsta sviesta pikuci.

Svētdienā oficierieses atnāk pie mums. Gandrīz visas izturas solīdi. Ir laipnas, tomēr atturīgas, jo arī viņas nevar saprast, kas par putniem mēs esam.

Viņas lūdz, lai parāda, ko varam pārdot par naudu. Es tik maz nopelnu, ka ir šīs tas jāpārdod.

Viena vulgāri nokrāsota oficieriene pati rakņājas manā koferī un staipa manas kleitas, zīda veļu. Izvelk manu mīļāko balles kleitu — tā viņai patīkot, to viņa ņemšot. Anniņa saka, ka tā esot mana mīļākā kleita un es to negribot pārdot. Oficieriene uzlec kājās, paliek no dusmām sarkana, nikna un kliedz, ka šitie noziedznieki, fašisti, nožēlošot savu izturēšanos pret Sarkano Armiju (!).

Es māsiņai čukstu, lai kleitiņu ņem. Oficieriene nosviež simt divdesmit rubļu; iebāž kleitu... un vēl zīda mežģiņu kombinē (Rīgas tantes dāvana) savā portfeli. Cenu viņa noteica pati... Un kombinē «pārdeva» pati...

Joprojām meža darbi. Arvien vairāk noplīst drēbes. Dažas sievietes, kurām ir jābaro trīs bērni, izskatās pēc lupatlašiem, jo viss labākais ir izmainīts pret produktiem.

Ziemā uz iecirkni atved pelēkus velteņus un vatniekus, pārvilkus ar rupju maisu drānu. Saņem vietējie. Tika tikai diviem mūsu vīriešiem no mazās istabiņas.

Arvien augstāk kāpj saule. Ziema bijusi samērā laba, bez pārāk liela sala. Nav bijis arī briesmīgu puteņu. Laikam taiga un kalni labi ietekmē klimatu.

Reiz, braucot gar kalnu, kur dus mūžīgā mierā mūsējie, man ienāk prātā šādas četras rindas:

*Ak, kā es vēlētos, kaut tu vēl būtu dzīva,
Tu, manu mīļo, balto māmuliņ,
Jo mūsu dzimtene ir atkal brīva
Un mājās varam atgriezties tūlīt.*

Nezinu, vai tās rindas kādreiz bija dzirdētas vai ieradušās prātā

pašas no sevis. Nekad neesmu rakstījusi dzejas, tikai stāstus gan. Reiz nodrukāja «Bauskas Vēstnesī». Man toreiz bija sešpadsmit gadi un pirmā mīlestība...

Tālākā sādžā Zaharinkā dzīvojošie izsūtītie latvieši atnāk ciemos, viņi ir no Valkas, Alūksnes. (A. Strupause, Z. Pavloviča, A. Bāra, A. Rozenicka, A. Bērziņa.) Viņi esot dzirdējuši, ka vasarā mūs sūtīšot uz Ziemeļiem, uz zivju zveju.

Jā... Jaunums. Visi spriež, ka varbūt būs labāk, jo zivju tur esot ļoti daudz, maizi droši vien došot. Te ilgi nav dzīvošanas. Mežā drēbes ļoti plīst, arī apavu nav.

Ar to, ko mums maksā, nepietiek, lai dažu mēnesi izpirktu tos pašus maizītes gramus.

Ziemeļi baida. Tur esot šausmīgi salī. Vasaras gandrīz neesot. Kā tur gērbties? Dažiem gandrīz nekas nav palicis no silta apģērba.

Man no atnācējām iepatikas skaista meitene Skaidrīte Vilciņa no Alūksnes. Nākošajā svētdienā, kad ciemiņi atkal atnāk, mēs ar Skaidrīti apmaināmies ar fotogrāfijām.

Pavasara pusē mūsu baigajā sādžā ierodas jauna ģimene. Jauna, patikama sieviete būšot pārdevēja un maizes vedēja no Krasnij Zavoda. Viņas jaunākais brālis Ādolfs Bobrovskis ir apbrīnas vērts. Īsts gleznotājs. Parāda man dažus savus darbus. Vienā gleznā prieku sils — taiga, gaismas strēlēm caurausta. Zaļš, čemurains mētru paklājs. Gaisā jūtams vēsums — brūkleņu mētrās zaigo sarkani lakotas ogas. Otrā — ziedošs upes līcis. Balti ievu mākoņi. Tā vien liekas, ka tur dzird pogojam lakstīgalu. Žēl, ka es savā trūcīgā krievu valodā nevaru ar viņu sarunāties.

Ādolfs grib mani uzzīmēt. Bet, tā kā sievas sāk tenkot par mums, kaut gan tur nav nekāda pamata, es lūdzu, lai viņš uzzīmē Anniņu. Pāris dienās viņas portrets zīmuli ir gatavs. Izdevies teicami. Interesanti, ka Ādolfs labi zīmē kā ar labo, tā ar kreiso roku. Vēl viņš spēlējot klavieres, teātri. Tikai neprotot dejot. Žēl...

Ūdeņi runā... Kūst. Lēni, bet neatlaidīgi nāk pavasaris.

Kad laidīsim? — Kostjas mīļākais jautājums. Es nevaru ne sapnī iedomāties, kas mūs gaida. Kas būs, būs. Es ticu savam labvēlīgajam liktenim. Saka, ka katrs esot savas laimes kalējs. Kādu laimi mēs te kaļam? Un kādu varēsīm tālāk kalt? Tikai labi strādāt. Un tas nav maz.

Šodien ir Lielā Piektdiena, 3. aprīlis, 1942. gads.

Es uzrāpjos augšā uz nārām pie Laimas. Izkrāmējam viņas koferus.

Viņai labu mantu vēl milzums. Daudz gan tāda, ko nevar iedomāties nabadzīgajās sādžās. Mamma brokāta teātra kleita, vēl viena no spoža, zeltaina zīda. Samts, smalkas mežģīnes. Šalles, izšūti zīda plecu lakati. Daudz vērtslietu — gredzeni, rokassprādzes, pulksteņi, ķēdītes.

Mēs esam pašreiz citā pasaulē... Apkaramies ar dārglietām, nokrāsojam lūpas ar franču pomādi, smejamies, draiskojamies. Uz brīdi esam aizmirsušas, kur atrodamies. Par spīti visam, mēs esam jaunas. Kūsā jaunība.

Arturiņš kasa savu oranžo pakausi un dziļdomīgi saka, ka nevarot saprast, kura esot skaistāka — vai tā, kurai vairāk uzkrauts zelta, vai tā, kurai lūpas sarkanākas.

Īsais aizmiršanās brīdis aizlido. Paliek atkal skumji. Kā gribētos kārtīgi nomazgāties ar labām, smaržīgām ziepēm, uzvilkt maigu, skaistu veļu, sasukāt tīrus, labi koptus, spīdošus matus... Atlaisties svaigiem palagiem klātā gultā...

Vai kādreiz vēl tā būs? Kad, kad? Kaut jel pietiktu spēka un veselības to sagaidīt!

Lieldienās man iet lepnī. Ādolda māsa mani un Anniņu uzciņā ar pīrāgiem, pildītiem ar saldu melleņu masu. Biju jau aizmirsusi, kāda garša kaut kam saldām.

Aprīļa vidū mūs, jaunās, aicina uz skolu vietējā skolotāja, kuru nez kāpēc zēni iesauca par «torti». Kāda torte! Neizskatīga, bet laipna. Jāsaka, ka visumā krievi izturas pret mums labi. Mēs esam viņus apgērbuši un apāvuši. Protams, ne jau par velti. Atrāva no savu bērnu uztura piena lāsi, lai nopirktu ko vajadzīgu. Cik tad tās goteles deval. No tā paša jānodod valstij.

«Torte» mūs lūdz palīdzēt sarīkot maija svētku koncertu. Puiši dziedās un spēlēs. Bērni deklamēs. Tie, kuri iet te skolā, ir diezgan ciešami ielauzījušies krievu valodā.

Mūsu pusaudžu vidū ir glīta meitene Mirdza. Viņa dzied, diezgan labi dejo. Es nolēmu iestudēt kaut ko līdzīgu plastikas miniatūrai — Beatrisēs Vīgneres stilā.

Izvēlos tautasdziesmu. Aiz «kulisēm» meitenes dzied «Saulīt tecē, tecēdama...». Mirdza baltā kleitiņā, papīra puķu vainadziņu galvā, mati izlaisti pār pleciem, tēlo bārenīti, kura basām kājām tecēja, tecēja, bet palika pavēnī. Māmiņa sveicienu nedzirdēja... Bārenīte palika viena...

Protams, vietējiem, sevišķi bērniem, ļoti patīk, jo neko tamlīdzīgu viņi nav redzējuši. «Torte» augstu novērtē mūsu prickšnesumus —

viņa esot bijusi Krasnojarskā teātrī — varot spriest. Ādolfs mani uzslavē par labu gaumi, bet Mirdziņa esot īsta balerīna.

Otrdiena, 16. jūnijā, 1942. gadā. Briesmīgā gadadiena ir pagājusi. Negribas atcerēties, negribas neko rakstīt.

Saņemu Skaidrītes Vilciņas vēstuli. Viņai jau atrakstījuši aizvestie — no Jeņiseiskas pilsētas. Vēdišot tālāk uz zivju zveju. Tātad braukšana ir sākusies.

Otrdiena, 23. jūnijs, 1942. gads, Bogotolas stacija, FRA skola.

Šodien Ligo svētki. Tas ir jāatceras tikai garāmejojot, citādi sāp sirds. Pirms gada mēs sēdējām «teļu» vagonā. Cik ļoti maz trūkst, ka arī šovakar mēs tur būtu. Pagaidām sēžam skolā un gaidām, kad mūs vedīs uz Krasnojarsku.

Liktenīgais nu ir noticis, un mēs Mizgerevku esam atstājuši. Es nevaru vēl pierast pie domas, ka nu ir atkal jaunas cerības, ka ir atstātas pelēkās, greizās būdas, mēslainā, piegružotā ieleja, blakšu pilnā baraka.

To negribēsies atcerēties. Bet krāšņā daba, mūžam noslēpumainie zilgano dūmaku kalni, sudrabainā Čulima man vienmēr paliks atmiņā. Daba nav vainīga, ka cilvēki ir slikti. Daba var dziedēt cilvēku.

Mana sirds nav nocietinājusies no nepelnītām ciešanām, tikai pateicoties brīnišķīgajai Sibīrijas dabai.

Viena vieta, kas šeit paliks atmiņā, kamēr vien būšu dzīva, — nabadzīgā kapavieta. Mēle to neklausa nosaukt par kapsētu. Tur dus mūsējie — bērniņi un vecīši, kuriem bija lemts te palikt.

Pēdējā dienā mēs ar Anniņu aizgājām atvadīties no mūsu mammas. Atstājām dārgo kapa kopiņu. Noklājām ar krāšņajiem Sibīrijas ziediem. Tas ir viss, mammiņ, ko varam izdarīt...

Braucam kopā ar Otilijas kundzi un viņas ģimeni. Esam pierakstīti kā viena ģimene. Vēl brauc Laima, Milda, Fridenbergu ģimene, dažas citas.

Kad visi, kurus pēc saraksta izsauca kāds atbraucis priekšnieks, bijām ar paunām sapulcējušies pie ceļa, Laimai nozaga koferi. Labi, ka tajā nebija vērtslietu. Kāds bija izlīdis no krūmiem un nemanot koferi paķēris. Nolēmām, ka tas bijis vienacainais desmitnieks, kurš, kā stāstīja vietējie, esot nosēdējis cietumā desmit gadus par sievas nogalināšanu.

Irēne, Kostja ar māti palika. Nuja — Kostja labs strādnieks, vietējais priekšnieks negrib viņu atlaist. No mums maz jēgas — lai brauc.

Pēdējā vakarā ar Kostju aizgājām uz upes krastu, apsēdāmies uz balķiem. Kostja pusbalsī dziedāja: «Brīnos es, kad rudens diena...»

Man Kostja patika. Skaista balss, strādīgs, inteligēnts, asprātīgs. Neuzmācīgs, tikai reiz vasaras vakarā noķēra mani pie barakas durvīm, apskāva un noskūpstīja. Es izrāvos un ieskrēju istabā ar degošiem vaigiem un lūpām. Nē! Nedrīkstu!

Pēc tam sievietes man teica, ka Kostjas māte esot nobijusies, vai tikai dēls netaisoties precēties. Precēties — ak, dies'! Kā tas šajos apstākļos var ienākt prātā! Kostja palīdzēja man nest smagās nešļavas — nāca kaut pusceļu pretī. Mūsu attiecības palika draudzīgas, ne vairāk. Viņš vienmēr izturējās ļoti korekti.

Reiz pavasarī es teicu, ka te ir brīnišķīgi, kad zied ievas. Uz to Kostja atbildēja: «Zini ko, aizbrauksim labāk uz Siguldu...»

Interesanti, vai mēs kādreiz vēl satiksīmes...

1988. gadā Krasnojarskā

*P. S. Mizgerevka iedzīvotāji 1941. gadā.
Bogotolas rajonā, Krasnojarskas apgabala*

Līdz izsūtīšanai dzīvoja:

1. Nagla Otilija, Leonards, Arturs	Mežotnes Lielsalakās
Bauskas apriņķī
2. Leja Anna	dzīves vieta nav zināma
3. Ārents Milda	Mežotnes Zeltiņos
4. Komrāds Marija	Bauskā
5. Bērziņš Elza, Jānis, Dzintra, Imants	Sērenes Bencēnos Jaunjelgavas apriņķī
6. Āriņš Laima	Paņemunes Zemdegās
Bauskas apriņķī
7. Jātņieks Milija	Paņemunes Jātņiekos
8. Stūris Anna, Valfrīds, Aina	Sērenes Drukšanās Jaunjelgavas
apriņķī
9. Auziņš Hilda	Daudzevas Ceļībās
10. Pavārs Ida	Mazzalves Strēlniekos
11. Reiķis Jozefa, Jānis	Sērenes Straumēs
12. Akmeņkalns Ģertrūde, Aija, Juris	Bauskā Skudrās Bauskas apriņķī
13. Treide Alise, Velta, Sarmīte	Īslīces Stūros
14. Linga Milda, Oskars, Gunārs,
Rita	Īslīces Smilgās
15. Stūris Vizma, Anna (Grosbergs)	Vecsaules Kalnārēs
16. Beljāns Marija, Elza, Kārlis, Rita	Sērenes Pelšos Jaunjelgavas
apriņķī

17. Skalbe Kārlis	Sērenes Pelšos Jaunjelgavas
apriņķī
18. Bikavs Vilis	Sērenes Pelšos Jaunjelgavas
apriņķī
19. Salagals Līze, Konstantīns	Mežotnes Dižajos Bauskas apriņķī
20. Ceplītis Irēne (dz. Salagala)	Codes Smiltniekos
21. Vanags Irēne, Ināra	Codes Putrasmēros Bauskas apriņķī
22. Kēniņš Valija, Katrīna, Dārta,
Alma	Mežotnes Mikšēnos Lielzeltiņos
Bauskas apriņķī
23. Viškers Irma, Ieva	Mežotnes Jaunragos (Juskās)
Bauskas apriņķī
24. Jansons Irēne, Aina, Jānis,
Ilga	Mežotnes Kugrēnos
Bauskas apriņķī

Diemžēl saraksts nav pilnīgs. Viena lapa ir gājusi zudumā.

Lidija Vilnis

MANAS DZĪVES MELNĀ LAPA

1941. gada 14. jūnija agrā rītā mūs pamodināja automašīnas troksnis pagalmā. Sanāca istabā zaldāti ar šautenēm un viens privātais. Lika vīram taisīties ceļā. Esam visi pārsteigti un izbijušies. Vīrs sāka ģērbties. Pēc brītiņa lika arī man posties ceļā. Es kļuvu priecīgāka, jo, kaut uz nāvi, tak kopā ar viņu. Apjukumā nevarēju saprast, ko ņemt līdzi. Paklāju zemē segu, sametu visādas drēbes, sasēju nastiņu. Privātais atļāva siet vēl otru nastu. Mūs iesēdināja smagajā mašīnā. Mājās palika izmisuši vecīši — vīra vecāki un mana mamma. Ceļā paņēma vēl vienu pāri — vīru un sievu no mūsu pagasta. Mūs aizveda uz Gulbeni, kur jau stāvēja ešelons ar lopu vagoniem. Pa vaļējām durvīm, kuras apsargāja kareivji, varēja redzēt, ka iekšā jau daudz cilvēku. Paziņoja, ka vīriešiem jābrauc citos vagonos, jo kopā nebūšot ērti, galā jau visi būšot kopā. Mēs naivi tam noticējām. Bagāža jānoliekot speciālā vagonā, katram rokās pa koferītim, jo ko tad daudz vajag dažām dienām. Šķirāties no vīriem. Ar savu ceļa biedreni Mildu, vagonā kāpjot, kā pa jokam iedziedājāmies: «Varen plaša mana zeme dzimtā...» Visas, kas vagonā, uz mums tā aizdomīgi noskatījās. Domājušas, ka mēs spiedzes. Vagonam abos galos divstāvu nāras, pie sānu sienas grīdā caurums — «tualetes».

Vienai jaunai māmiņai ar trim bērniņiem ārpusē palika abas vecmāmiņas un radi. Tie lūdzās, lai izdodot bērnus atpakaļ. Beidzot atļāva divas meitiņas izdot, palika vecākais dēls Aivariņš. Vienai māmiņai pavisam maza meitiņa pie krūtīm un ap divi gadi vecs puisītis. Viena invalīde ar trim maziem brāļa bērniem, viena ar trim meitenēm — desmit, četrpadsmit un astoņpadsmit gadu vecumā, otra ar apmēram tāda paša vecuma trim meitenēm, cita ar diviem zēniem, cita — ar apmēram desmitgadīgu zēnu un astoņpadsmitgadīgu meitu. Vēl vagonā bija dažas vecas mātes un mēs — trīs vieninieces, viena māte ar septiņpadsmitgadīgu dēlu.

Gulbenē lopu vagoni stāvēja trīs dienas. Piederīgie, uzzinājuši par

notikušo, nāca šurp, šo un to atnesa. Arī mums vīra māsasvīrs atveda ēdamo un naudu. Krievijas robežu pārbraucām laikam naktī. Pēc dažām dienām naktī stāvējām uz vietas, vagonus visādi stumdīja, atdalīja vīriešu vagonus. Vēlāk uzzinājām, ka vīriešu vagonu vairs nav. Ceļā uzzinājām arī, ka sācies karš. Dažās stacijās apturēja, deva mums prosas biežputru, dažreiz zupu. Sākumā negribējām ēst, vēlāk labprāt ēstu, bet nebija ko. Reiz apturēja kādā neapdzīvotā vietā, kur gar dzelzceļa malu tādi sliksņaini ūdeņi. Izlaida mūs laukā. Tad nu mēs visi metāmies mazgāties.

Braucām trīs nedēļas. Izsēdināja stacijā «Adadima». Prasījām, kur mūsu vīrieši. Par to tik pasmejās. Visu bagāžu izsniedza mums, vīriešiem nekas netika dots. Apmetāmies sētmalē, katrs vagona savā pulciņā. Drīz atbrauca darba devēju pajūgi. Aizveda vienu pulciņu pēc otra, mūs neviens negribēja ņemt, tāpēc ka tik daudz bērnu. Beidzot, gandrīz pēc nedēļas, paņēma arī mūs, aizveda uz apmēram četrdesmit kilometru attālu kolhozu «Kirovs» Nazarovas rajona Medvedskas sādžā. Mūs nometināja divās tukšās mājās, kuru saimnieki jau agrāk izsūtīti. Divās mazās istabiņās apmetāmies trīspadsmit cilvēki. Ēdamā gandrīz vairs nebija.

Sāka nākt krievietes mūs aplūkot. Mēs nemācējām krieviski, tikai viena — Kliezberg kundze, tā priekš mums visām runāja un klapatāja. Sākām iemainīt pret mantiņām kaut ko ēdamu.

Jāu otrā dienā pierakstīja visus darba spējīgos, jāiet darbā. Mēs priecīgas — varēs kaut ko nopelnīt. Brigadieris Zenovejs — ļoti bargs vīrs (slims ar tuberkulozi, citādi būtu frontē) — uzskatīja par savu galveno pienākumu visus izdzīt darbā. Agri no rīta viņš jāja uz zirga, pie katras mājas noplikšķināja pātagu un izkiedza: «Na rabotu!»¹ Mēs steidzāmies, sakāpām lielā orē, un mūs ar diviem zirgiem veda uz sienu pļavu, dažreiz ļoti tālu. Kad nonācām galā, izrādījās — nav ko darīt — slapjš vai kāda cita vaina, nīkām stundām ilgi. Kad bija ko darīt, dūšīgi strādājām. Turpat varījām zupu pusdienām, deva arī maizi. Dīkajās stundās mēs dziedājām — ne jau aiz līksma prāta, bet — tikai sirdi veldzēdamas. Kad dziedājām mazo dziesmiņu:

*Rudzpuķu zilas manas Dzimtenes debesis zviļo,
Rudzpuķu zilas ir acis tev, meitenīt mīļo,
Druvās visapkārt rudzpuķes zied,
Dziesmu par laimi man cīruļi dzied, —*

¹ «Uz darbu!»

tad tīri nejauši tai radās turpinājums:

*Tālu mums tagad atrodas Dzimtenes druvas,
Tālu mums tagad ir acis, kas bija mums tuvas,
Medvedskas nātras dzēlīgi kož,
Medvedskas meitenes pēc sīpoliem ož.
Medvedskas jaunatne vakaros pulcējas ielās,
Brēc savas dziesmas, muļķīgi tērgā un lielās,
Dienā kā nīkdami darbu tie diedz,
Brigadiers lamājas, grupovods kliez.
Krievijas cilvēks, kas nesi tu komūnas slogu,
Celies reiz augšā un veri sev brīvības logu,
Lai pazūd kolhozi, lai pazūd bads,
Veido sev nākotni, veidojies pats.*

Medvedskas sādža bija ieaugusi nātrās un mēslos. Kūtsmēslus pagrūda tikai aiz kūtiņām, tur izveidojās pauguri, uz tiem auga nātras. Zemes mēslošanu tur nepazīna. Sīpols bija galvenais uzturlīdzeklis — pamērcē tik sāli un ēd, ja nu vēl maize gadās, tad jau pavisam lieliski.

Brigadierim bija skarba sieva, vārdā Poļka, tādēļ kā pa jokam radās dziesmiņa:

*Ak, Zenovij, Zenovij
Un tava sieva Poļka,
Tavs īstais vārds ir nīkoņa,
Tu izskaties pēc slīkoņa,
Ak, Zenovij, Zenovij,
Lai tev vieglas smiltis.*

Dziedāja pēc melodijas: «Ak, eglīte, ak, eglīte...»

Līdzko iebraucām sādžā, interesējāmie, meklējām savus vīrus. Rakstījām visur, kur vien kāds ieteica rakstīt, bet atbildes nekādas.

Pienāca labības plaujas laiks. Sāka plaut kviešus ar kombainu, bet tas vairāk stāvēja nekā plāva. Kad plāva ar zirga mašīnu, gājām siet kūlīšus. Solīja dot graudus tiem, kas izpildīs normu. Mēs, trīs vieninieces (es, Milda un Emma), sarunājām tā, ka viņas no abām pusēm man vidū piemetīs pa kūlītīm, lai man iznāk vairāk. Un tā es nopelnīju 40 kilogramus graudu. Tas mums bija liels ieguvums.

Vietējie pa brīvajiem brīžiem uz veca skārda virs ugunsкура graudzēja graudus un ēda. Puikas, kas veda graudus, trenca zirgus tā, ka ar graudiem tika piekaisītas pilnas ceļa malas. Arī lopi brīvi pastaigājās pa lauku un ēda pie kaudzēm. To redzot, es reiz mierīgā garā, visiem redzot, iebēru sev drusku ķešā. Ai, kas tās bija par briesmām! Mani gandrīz cietumā ielika.

Adīju krievietēm cimdus. Zinot, ka darbā būs jānīkst dikā, reiz paņēmu adīkli līdzī. Kas par kņadu izcēlās, kad ieraudzīja. Nedrīkst darba laikā darīt citu darbu!

Jo tuvāk nāca rudens — jo sliktāk — maizi deva maz un nemaz. Ražu atdeva fronti. Tika daudzīnāts, ka mēs jau tā esot parādā par to, ko apēduši.

Turklāt bija milzīga salšana visādos darbos — kulšana un vētišana uz lauka. Man strādāt kļuva aizvien grūtāk, jo gaidīju bērniņu. Mani paglāba mantiņas, pret kurām iemainīju kartupeļus, pienu vai ko citu.

Kad man piedzima meitiņa, tad kaimiņienes bija sagatavojušas lieliskas pusdienas — zirga gaļas kotletes! Kolhozā nokāvuši vienu nederīgu zirgu un mīļā Kliezberg kundze bija izlūgusi arī priekš mums četrus kilogramus gaļas. Krievietes izturējās pret mums labvēlīgi. Viņām pašām klājās grūti — vīri un dēli bija frontē, sāka pienākt vēstis par kritušajiem; šausmas pārņēma visus.

Izlūdzāmies zirgu, braucām pēc malkas tālu mežā, cirtām nelielus bērziņus dziļajā sniegā. Dažas no mums brauca krievietēm līdzī uz citām sādžām kaut ko iemainīt, galvenais — kartupeļus.

Tanī pat vasarā uz rudens pusi kolhozā no Pievolgas un Saratovas saveda daudz vāciešu, tādus, kas Krievijā dzīvojuši jau divsimt gadus. Viņi sabrauca ar visām ģimenēm un daudz mantām. Vēlāk gan stiprākos vīriešus aizsūtīja dažādās darba frontēs.

Pienāca pavasaris, kolhozs kļuva vēl trūcīgāks. Uzzinājām, ka aiz mūsu kolhoza robežas kādos sovhoza laukos varot salasīt vārpas. Es meitiņu atstāju pie Lauru mammas, gājām un lasījām vārpas. Tas toreiz bija īsts glābiņš. Daži pielaida uguni, rugāji nosvīla, vārpas varēja vieglāk ieraudzīt. Vārpas izberzām, graudus sautējām. Tad aizliedza vārpas lasīt, teica, ka atņemšot. Es tomēr gāju lasīt, neatņēma vis.

Bija jāiet atkal visādos darbos. Zenovejs tikai pašvīkstīnāja pātāgu un kļiedza — na rabotu! Bija jau vēls pavasaris. Jāiet sēt. Mani un citas sievas krievietes aizveda pie viena kupla zāļu lauka, zāle līdz ceļgaliem. Mums lika sastāties rindās un sēt auzas uz šī zāļu lauka.

Aiz muguras mums brauca ar kaut kādām ecēšām, «iestrādāja» sējumu. Tā plāns tika izpildīts — auzas iesētas.

Reiz nīkām darbā. Te viens puika sāka sist zirgu, kad kāds iebilda, sita vēl vairāk. Nezinu, kas mani piecēla kājās, piegāju pie puikas, sagrābu aiz apkakles un aizgrūdu kā kūleni. Visi tikai paskatījās uz mani, neviens neteica ne vārda.

Vasaras vidū pienāca ziņa, ka dažām stiprākajām jābraucot projām uz citu vietu. No mūsu istabiņas aizbrauca Milda un Emma, Gedrausku māte ar meitām. Pēc kāda laika bija jābrauc arī mums pārējām. Cik vien bija iespējams, vēl šo to iemainīju no produktiem. Ja pareizi atceros, mūs aizveda uz Nazārovu. Tur pilnīgi uz klāja lauka pavadījām vairākas dienas. Pēc tam tikām vilcienā, ar kuru aizbraucām līdz Krasnojarskai. Šajā ceļā bija pirmā «iepazīšanās» ar utīm. Krasnojarskā mūs nometināja vienā sētas malā lielā, garā rindā. Nav izstāstāms, kādas moka bija jāpārcieš visiem, jo sevišķi man ar savu meitiņu. Reizēm milzīgā rindā stāvējām pēc zupas—ūdens. Ja kādā vietā caur sētu varēja sasniegt kādu kaposta vai bietes lapu, kas tā bija par laimi. Meitiņu baroju ar krūti. Uz akmeņiem kaut ko vārijām, bet ne jau bērnam tas bija ēdams. Man ļoti izpalīdzēja Lauru mamma. Viņa palika ar bērnu, kad es kaut kur gāju vai kaut ko strādāju. Reiz par rubli nopirku sērkokociņu kastīti — izrādījās, sērkokociņi bija tikai virsū, apakšā skaidiņas.

Kādā dubļainā vietā stāvēja liela kaudze netīras, rupjas sāls. Gribēju paņemt kādu sauju. Kad sniedzos ņemt, sargs ar plinti klāt — nedrīkst!

Krasnojarskā pavadījām gandrīz mēnesi. Beidzot ar milzīgu spiešanos tikām uz kuģa «Staļins». Mūs nometināja augšā uz klāja tik saspiesti, cik vien var. Ar kuģi brauca arī vācieši, somi u. c. Vienu daļu izsēdināja Igarkā. Diezin kādēļ mūs, kādas piecas ģimenes, izmeta Jeņisejas kreisajā krastā Jerjominā, kur bija viena zvejnieku būda un pirtiņa bez jumta.

Salīdzām visi pirtiņā, dzīvojām te apmēram trīs nedēļas, badojāmies, salām, jo bija jau rudens. Iztikām gandrīz tikai no brūklenēm un mežrozīšu augļiem (mežrozītes ēdām kā maizi).

Beidzot apstājās pie krasta viens kuģis, kas vilka līdzī milzīgu plostu ar baļķiem un citiem kokmateriāliem. Mūs savāca un veda apmēram 50 kilometrus, atkal izsēdināja kailā krastā, kur augšā bij tikai viena baraciņa (kāda veca zvejnieka mītne) un dažas teltis, kurās dzīvoja jau agrāk atvestie vācieši. Ar šo kuģi atveda vēl daudzus vāciešus, latviešus, somus (Ļeņingradas somi). Izrādījās, ka līdzī bija atvestas

teltis, kuras vāciešu vīrieši uzslēja. Mūsu teltī sagājām kādi četrdesmit cilvēki. Vidū bija caura skārda krāsniņa, kas stipri dūmoja. Gar telts malām kaut kas nārām līdzīgs, apakšā zaļie bērzu zari. Gulējām ar visām drēbēm un tik cieši, ka uz otriem sāniem griezāmies visa rinda reizē. Izniedza 300 gramus miltu. Pie skārda krāsniņas visiem vajadzēja sildīties, žāvēties, izvārīt «baltušku» — tā bija vira, kur ūdenī bija drusciņ miltu. Citi cepa ļepjošku — uz krāsniņas uzbēra sāli, uz tās mīklas plāksnīti. Aizvien vairāk mocīja utis. Tūlīt bija jāķeras pie darba. Milzīgie baļķi plostā sāka iesalt, tos vajadzēja atlauzt, vēlāk izkapāt ar ķirkām. Kad baļķis atsvabināts, tam katrā galā piesēja garas virves. Pie katras virves apmēram divdesmit cilvēku (galvenokārt — sievietes). Un tā pie saucieniem: «Raz, dva, vzjaļi, raz, dva vzjaļi, ješčo raz!...»¹ vilkām augšā krastā. Cilvēki neēduši, spēka maz, jo dienas jo grūtāk, vilcēju palika aizvien mazāk, daudzi vecākie cilvēki un bērni masveidīgi mira. Glabāju, cik spēju, savu meitiņu, bet viņa jau sen klepoja, un krūtiņās krāca. Baroju ar krūti. Teltī milzīgi auksts, nekādas iespējas bērnu apkopt, spēj tikai utis kaut.

Sāka taisīt zemļankas. Pirmajās, protams, sagāja vācieši, jo priekšnieks un citi noteicēji bija vācieši. Beidzot tikām zemnīcā, te bija siltāk. Atkal divstāvu nāras visriņķī, vidū krāsniņa, malka — zaļi bērziņi un žagariņi, kurus dabūt bija aizvien grūtāk. Kad Jeņiseja aizsala, atveda no Plahinas maizi — strādājošiem 800 gramu, nestrādājošiem 400 gramus.

Mana meitiņa Maldiņa izdzisa 15. novembrī, kad bijām jau tikušas zemļankā. Ar pūlēm dabūju dēlīšus, no vāciešiem izlūdzos nagliņas, izgatavoju kastīti, kur ielikt mirušo. Kapu izrakt man palīdzēja Kamol kundze un citas latvietes. Kurinājām ugunsкуру, lai zeme atlaižas, tad ar ķirkām cirtām un rakām, kamēr tikām kādu pusmetru sasalumam cauri. Tālāk bija mīksta smiltiņa. Izrakām istu kapiņu. Kapa apakšā vienā malā ar rokām izrausu tādu pacerīti, kurā ievietoju savu dārgo kastīti, savu Maldiņu, savu malduguntiņu... Zemzar kundze viena pati nodziedāja: «Augšā aiz zvaigznēm...» Pēc tam kapu piepildīja ar citiem mirušajiem. Vēlāk mirušos krāva vienā tukšā teltī. Dažās ģimenēs nomira trīs un četri, pat visas ģimenes. Pie virves vilkšanas palika aizvien mazāk cilvēku. Uzskatījām to par laimīgu, kuram vairs nebija jāmokās. Naivās latvietes uzvilka mirušajiem, kā pieņemt,

¹ «Viens, divi reizē, viens, divi, reizē, vēlreiz...»

labākās drēbes un kurpes. Vēlāk uzzinājām, ka labākais tiek novilkts, noņemti gredzeni un pat izlauzti zelta zobi. To darīja priekšniecība — krievi, vācieši. Bija pavēlēts, ka no nomirušajiem piederošām mantām neviens neko nedrīkst ņemt. Tās tikšot savāktas un izdalītas trūcīgajiem. Neviens neko nesaņēma, visu pievāca paši liedzēji. Priekšnieks bija Foss, saimniecības vadītāja — sarkanmataina, šausmīga sieva Katja (mēs viņu saucām par Heksi), brigadieris Roberts ar ģimeni. Veikalnieks Makarovs (krievs). Tie visi dzīvoja barakā. Viņiem visa kā bija gana, un viņi rūpējās arī par citiem vāciešiem, bet mūs uzskatīja par iznīcināmiem. Atceros, reiz, nākot no baļķu vilkšanas, man aizķērās kāja un es paklupu. Kad ķepurojos augšā, redzēju, ka mana kāja aizķērusies aiz vienas citas kājas, kura kopā ar savu īpašnieku bija apsnigusi. Bads bija šausmīgs. Es vēl spēju savu maizīti sadalīt trijās daļās un ēst trīs reizes, bet daži to apēda visu uzreiz. Kādreiz izsniedza čornije meloči — sīkas zivtiņas (joršikus), 40—50 grādu salā spējām dienā izvilkt tikai vienu divus baļķus, vēlāk neko nespējām, bet tad arī maizi nedeava. Vienmēr nepārtraukti, dienu un nakti nedeava mieru viena vienīga doma — par ēšanu. Kā tikai bijām kādas sievas kopā, tā fantazējām — «cepām un vārijām» visu, ko vien kāda atcerējās vai pati izdomāja. Visas klausījāmies ar milzīgu interesi un, ja vien bija kāds papīra gabals, pierakstījām šīs receptes. Tā man ar receptēm ir aprakstītas visas fotogrāfijas, kas bija līdzī.

Uz pavasara pusi no Igarkas atbrauca celtnieki. No mūsu baļķiem uzcēla baraku. Kad zemļankas sāka izkust, sagājām visi barakā (nebija jau vairs mūsu daudz). Jau mūsu zemļanka taisījās sabrukt, kad Mälender kundze izmisusi lūdās mani, lai eju palīdzēt izvilkt viņas Indulīti. Nebija spēka kājas pavilkt, bet par abām izvilkām no dubļiem viņas dēlenu.

Vēl Jeņisejā peldēja ledus gabali, kad mūs, tos «stiprākos», formēja zvejai. Laivas piekrautas līdz malām. Starp ledus gabaliem lavierējot, cēlāmies pāri uz salu. Mūs sadalīja vairākos posmos. Uz vienu tiklu — trīs maiņas. Mūsu posmu vadīja Kliezberga Ksenija, posmā bijām pāris sievu un daži vācu zēni. Tikls vecs. Neko nemācējām — iemetām, vilkām — nekas neķērās. Tiklīdz kādas mazas zivtiņas iekērās, tā klāt vācieši, jāatdot viņiem priekš ēsmas samaloviem un peremjotiem (aprija paši). Plūcām, vārijām un ēdām zāli. Maizi došot uz ruloniem, kad būsim nodevuši zivis valstij. Atradu vienā vietā nātres — kāda delikatese! Otrā dienā tur vairs nebija ne lapiņas.

Lielāku lomu nekad nedabūjām, nebija ko nodot valstij. Bijām laimīgi, ja kādreiz atļāva pašiem izmantot sīkās zivtiņas, pielikt zālei, ko vārijām. Vēlāk mūsu posmu pārsveda uz citu vietu, tur bijām brīvāki. Paslepus krasta ugunskurā cepām sīkās zivtiņas, bez maizes, tādas pusceptas ēdām ar rupjo sāli, tā šķebināja dūšu, ka reizēm vajadzēja vemt. Zvejojām kailām kājām. Es pārdūru kāju, sāka milt. Bija jāatgriežas Agapitovā. Maizi nedeava, jo es tak nestrādāju. Kaut ar vienu kāju, bet kūlos mežā, lasīju mellenes un sēnes. Šura skaitījās feldšere (mēs viņu saucām par bendi). Man vēl bija mazs, niķelēts pulkstenītis, gāju to viņai piedāvāt. «Pārdevu» par ķieģelīti maizes, 1 litru eļļas, 1 kilogramu lapšas (tādas tumšas nūdeles). Tā toreiz tik kritiskā brīdī mani izglāba mans kādreiz vīra dāvātais pulkstenītis.

Mums lika plēst lūkus. Ar pārmērīgām mokām reiz saplēsu nastiņu. Atklibojusi mājās, noliku pie barakas. Kad iznācu, nastiņas vairs nebija. Tie, kuri negāja zvejā, kaut ko darīja «saimniecībā», plēsa arī lūkus. Tā kāds no vāciešiem nozaga manu nastiņu. Vispār viņi ļoti zaga. Man jau rudenī nozaga vīra ziemas cepuri, bet pavasarī, kad sākām zvejot, vīra kurpes.

Bez utīm barakā bija briesmīgi daudz prusaku, nevarēja gulēt. Vienu nakti es paliku gulēt ārā uz balķiem. Agri no rīta dzirdēju, nosvelpj tvaikonis. Pēc kāda laika atskrēja Heksa, izsauca dažus, lai taisoties, jābrauc uz Igarku sienu plaut. Tie, kam jābrauc, laimīgi, ka tiks prom no šejienes. Arī es aizkliboju pie priekšnieka un prasīju, lai mani arī ved. Viņš paskatās uz mani un saka: «Ti eščo budeš ribačik.»¹ Es atbildēju, ka vairāk zvejot nevaru. Laikam jau redzēja, kādā stāvoklī esmu. Drīz atskrēja Heksa un teica, ja es varot sataisīties piecu minūšu laikā, tad lai braucot. Protams, es to varēju. Paklāju segu, sametu lapšus, čugunku (krievu katls) un citas pekeles un biju gatava. Noķilkāju lejā, uzrausos uz tvaikoņa. Tvaikonis nostāvēja līdz vakaram, tikai neviens neriskēja vairs izkāpt. Igarkā tikām otrajā dienā. Izsēdināja vecā pilsētā. Vēlāk atbrauca pajūgs, salikām savas mantiņas vezumā un paši gājām līdz uz jauno apmēram trīs kilometrus attālo pilsētu. Vēlāk aculiecinieki stāstīja, kāds baigs skats tas esot bijis, kad mēs kā dzīvi miroņi, skrandaini, basām kājām, vilkušies pa ceļu.

Mūs nometināja «Kirpičnij zavoda» vienā šķūnī. Kad atnāca reģistrēt, tad redzēja, ka nekādi strādnieki nevaram būt. Salika

1 «Tu vēl zvejosi...»

slimnicā. Pāris nedēļās atžirgām. Izdeva maizes kartiņas, strādniekiem dienā 800 gramu, nestrādājošiem 400 gramu, 750 gramu cukura, 800 gramu taukvielu, 3 kilogramus zivju, 2 kilogramus lapšas mēnesī. Bija jāiet mežā vākt baltās lāčsūnas, teica, ka tās liekot pie maizes.

Dzīvošanai ierādīja istabu vecā barakā. Tā bija pirmā baraka, būvēta tad, kad pirmie izsūtītie sākuši celt Igarku.

Vienā istabā apmetāmieji astoņi cilvēki. Sāka nākt krievietes gan ziņkārības dēļ, gan cerībā no mums kaut ko iegūt. Tiesām — dažai vēl bija kāds palags, zeķu pāris, bet man kultītē bija iebāzta un ilgu laiku apkārt vadāta lapsa, kuru kādreiz bija nošāvis un man uzdāvinājis vīratēvs. Izvilku, izpurināju — tīri laba vēl. Un lūk — šī mantiņa paglāba atkal mani tik kritiskā brīdī. «Pārdevu» vienai lidotāja sievai par maizi, eļļu un drusku naudas. Nodibināja tādu arteli «Trud». Par šuvējām strādāja vācietes, jo viņām pašām bija šujmašīnas. Latvietes strādāja par adītājām, arī es. Uz darbu gājām visi, arī divi puikas — Aivars un Jānis. Gājām jau pirms darbalaika sākuma, jo tur bija silts. Darbniecas vidū nepārtraukti kurējās čugunka. Adījām no visādiem veciem apģērbu gabaliem, kurus ārdījām un tad pārstrādājām. Par darbu mums neko nemaksāja, svarīgi bija saņemt «paiku» un strādāt siltumā. Galvenais — mums radās privātdarbs. Strādājām par maksu, protams, produktos. Igarkā bija arī lidosta, lidotāju sievām nekā netrūka. Arī priekšniekiem un partijas ļaudīm bija savs veikals. Lai cik necik apsildītu savu cauro istabu, vilkām no meža, dažreiz «nospērām» no arteļa pa kociņam vai, vakarā mājās nākot, no bērnodārza kādu nomalīti.

Divas reizes mēnesī visiem izsūtītajiem vajadzēja iet reģistrēties. Tur vēlā vakarā NKVD garajā koridorā bija pilns kā murdā. Pie daudzajām krāsniņām koridorā bija sakrauta laba malka. Mājās ejot, dažreiz laimējās kādu pagali paslēpt padusē zem lielā lakata. Ja noķertu, varētu nošaut.

Darbavietā katrs uz čugunkas uzvārijām savā bundžīnā ūdeni. Pusdienā ēdām maizes gabaliņu ar sāli un kipjatoku. Reizēm no evenkiem varēja dabūt tādus zivju taukus, kas, gabaliņos iesālīti, bija gandrīz caurspīdīgi. Tiem bija īsta zivju eļļas garša. Ja bija tāds gabaliņš, ar ko ierīvēt maizi, cik tas bija garšīgi. To ziemu kaut kā izvilcām, lai gan nomira mūsu mīļā Lauru mamma.

Pavasārī mani norīkoja par brigadieru mežā pie malkas gatavošanas. Manā «brigādē» bija divas vecas vācietes un divi zēni. Viņi nespēja un negribēja strādāt. Es rāvos vai pušu. Nesagatavojām vajadzīgo daudzumu, mani gribēja sodīt. Par samaksu nebija ko domāt. Otru

ziemu «notamborējām» arteli «Trud». Pavasarī mani nosūtīja uz siena pļavu, kādus 100 km uz augšu uz Jeņisejas salu Taļņičnaju. Brigadieris krievs, dažas vācietes, pusaudži un viens somu puisis. Strādājām, cik spējām un pratām. Jeņisejas krastos auga savvaļas sīpoli un skābenes. Tos ēdām kā lopīni. Sagriezām, sajaucām ar sāli, ja bija kāda lāsīte eļļas un gabaliņš maizes, tad bijām lieliski paēduši. Pēc maizes bija jābrauc pāri uz sādžu, Suhariku. Atceros: vienu reizi aizbraucām, maizes nav, jāgaida. Naktī salām krastā vienā šķūnītī. No rīta maize ir, bet nevar braukt — vētra. Pie vakara mazliet pierimst, braucam, bet viļņi ar baltām krēpēm, milzīgi. Laivu vada somis, es un viena vāciete pie ariem, bet viņai briesmīgi bail, pamet ari un iekrīt laivas dibenā, lūdz Dievu, met krustus. Apbrīnojami, kur cilvēkam vajadzīgā brīdī var rasties tādi pārcilvēciski spēki kā man toreiz — vienai pārairēt Jeņiseju. Visu laiku laiva te augšā, te lejā. Tikai pateicoties tik labam laivas stūrētājam — somam, tikām pāri. Ar pēdējo tvaikoni, kad Jeņiseja sāka aizsalt, atgriezāmies Igarkā. Par darbu naudu nesaņēmām. Mūsu arteli jau sauca par «Šaraškinu». Nākošajā pavasarī mani nozīmēja par brigadieru siena pļaujā. Šausmas! Manā brigādē dažas vecas vācietes un šādi tādi pusaudži. Ne viņi spēja, ne saprata, ne gribēja strādāt. Tas nav izstāstāms, kā es izmocījos.

Dažas latvietes sāka strādāt par kalponēm vai auklēm pie «kungiem». Arī mani sarunāja viena jauna lidotāja sieva Katja. Viņa bija tik neizglītota (lai neteiktu stulba), bet iedomājās sevi esam ļoti gudru. Neizturēju pazemojumus — aizgāju. Pa to laiku likvidēja mūsu arteli «Trud». Iestājās «Ļegpromā» šūšanas darbnīcā par apkopēju. Bet pavasarī — atkal pļavā. Šoreiz netālu — tikai 15 kilometrus attāļajā «Graveikā». Reizi nedēļā nācām uz Igarku pēc maizes. Reiz, jau uz rudens pusi, atbrauca kāds priekšnieks, lika man iet projām no pļavas, jo man jāceļot par kalponi galvenajam inženierim, kuram sieva aizbraucot uz Maskavu trīs mēnešus mācīties. Brigadieris centās atrunāt, negribēja zaudēt dūšīgu strādnieci, bet nekas nelīdzēja. Man pašai neviens neprasiņa, vai es gribu iet. Iestājās jaunā darbā. Centos, cik spēju. Kungs bija kara invalīds un laikam arī kontuzēts. Viņiem bija arī meitene — Inna, ļoti izlaista, bezkaunīga. Kad tēvs noskaitās, tik briesmīgi viņu sita, ka es nevarēju ciest viņas blāvienus, reiz skrēju žēlot, arī man ķēra ar siksnu pa plecu.

Pēc noteiktajiem trim mēnešiem gāju atkal atpakaļ uz «Ļegpromu». Vasarā atkal pie malkas gatavošanas. Tad es jau dzīvoju citā vietā, kopā ar vienu draudzeni — Matildi. Ziemā darbnīcā sāku šūt specapgērbus, bet uz pavasari «Ļegpromu» slēdza. Mūs abas ar Matildi

pieņēma darbā «Igartorgs» — viņu kā vecu meistari — par šuvēju, mani par konovozčiku. Braucu ar vērsi Mišku, kurš knapi vilkās; vedu visu, ko lika: gan uz veikaliem produktus, gan malku u. c. Tad mani pieņēma darbā par specapģērbu šuvēju. Dzīvojām pie veca piegriezēja, koridorā, abas uz vienas lāviņas. Uz darbu gājām agri, nācām mājās vēlu, tā vairāk padarījām. Izpelnīju augstus procentus specapģērbu šūšanā. No kantora nāca skatīties, kāda tā latiška ir, kas tik augstus procentus izstrādājusi. Iemācījos šūt bikses. Piegriezējs pieņēma privātdarbu. Matilde šuva žaketi, es — bikses. «Lauvas tiesa», protams, piegriezējam.

Tā kā biju vieniniece un spēka gados, pavasarī — atkal norīkoja uz pļavu. Atkal Taļņičnaja, tikai citā vietā.

Ar maizi visu laiku gāja grūti, kad vairs nebija kartiņas, veikalā jau vakarā aizņēma rindu, sarakstīja numurus uz muguras, gāja naktī rindu pārbaudīt, tomēr maizi dabūja tikai stiprākie, jo visiem nepietika. Vēlāk jau bija drusku vieglāk, tomēr pusdienas pārtraukumu nevarēja dabūt. Tā es reizēm divas nedēļas nedabūju maizi. Bet maize likās visdārgākais pasaulē. Ja mīļās maizītes būtu bijis tik, cik gribas, tad, liekas, neko citu nevēlētos.

Kļuva zināms, ka mūsu saimnieks braukšot projām un būšot cits piegriezējs ar ģimeni. Tātad mums dzīvošanas tur vairs nebūs. Matilde jau sarunāja pie vienas latvietes, bet man bija jābrauc uz pļavu, bet kur dzīvošu pēc tam? Par «Igartorga» komendantu strādāja viens ukraiņis, nesen lāģerī izcietis desmit gadus un atsūtīts vēl uz desmit gadiem Igarkā. Es viņam prasīju, kur man palikt? Viņš teica, lai nāku pie viņa. Es dūmās spēru kāju pie zemes un teicu, lai viņš nenerrojas, es tak pavisam nopietni runāju. Viņš atbildēja, ka arī domājot nopietni. Viņš man sagādāja maizi, cukuru un visādi centās palīdzēt. Abi ar Matildi pavadīja mani uz kuģi. Tikko viņi aizgāja, tā «ekstra» ziņa, ka dažiem, tai skaitā arī man, nav brīv braukt, jo jābrauc uz Diksonu zvejot. Citi jau nokāpa no kuģīša, bet es ne. Es kritu tādā histērijā kā nekad, dzīvu viņi mani neaizvestu. Mani aizstāvēja brigadieris, un tā es aizbraucu uz pļavu. Sākumā cirtām krūmus, līdzinājām zemi. Zāle ātri saauga, sākām pļaut. Pavāre pusdienām vārīja zupu, vakariņām kipjatoku. Badā vairs nebijām. Svētdienās mums sūtīja palīgā ļaudis no kantora. Atbrauca arī komendants. Viņš par mani rūpējās un žēloja. Kad vispār nav neviena, kas palīdz un pažēlo, tad sirds kļūst pateicīga un atsaucīga.

Rudenī, kad Jeņiseja sāka aizsālt, braucām mājās ar sienu baržu.

Igarkā iebraucām vēlu, tumsā. Viņš ar zirgu bija man pretī. Man citas izejas nebija, braucu līdz. Viņam bija maza istabiņa. Sākām dzīvot, bet Igarkā darbnīcu slēdza. Es tomēr paliku pie specovku šūšanas. Strādāju mājās. Šuvu ļoti daudzus darba apģērbus, halātus. Piemēram, vakarā atved baķi drēbes — līdz rītam jāsašuj seši lieli halāti, citādi rītā hļebzavodā maizes vedējus nelaidīšot iekšā. Trīs halātus pašuju pati, trīs — Matilde ar draudzeni, citādi pilsēta paliktu bez maizes. Citreiz vakarā paziņo, ka rītā jābūt desmit pāriem vatētu cimdu mežiniekiem. Sašuvu. Man beidzot savs aizstāvis. Vasarās mani nekur vairs nesūtīja. 1951. gada maijā man piedzima meitiņa Maija. Domājot par stāžu, jau savlaicīgi sameklēju lieciniekus, kas apliecināja manu darba laiku arteli «Trud» un «Ļegpromā». Dzīve kļuva arvien normālāka. Vīrs — Kornēlijs Josifovičs Čerņenko — iesniedza prasību un diezgan drīz dabūja rehabilitāciju. Viņam sāka maksāt divas reizes lielāku algu. 1956. gadā latvieši dabūja pases. Nu varētu braukt uz dzimteni (daži jau aizbrauca), bet mūs tak nekas tur gatavs negaida: jāiekrāj naudiņa jaunai dzīvei. Palikām līdz 1959. gadam.

Tā 1959. gada 4. jūnijā ar pirmo kuģi «Staļins», kad Jeņisejas krasti vēl bija pilni ledus, devāmies ceļā. Par ceļu mums nebija jāmaksā. Mūs, trīs cilvēkus un bagāžu, atveda par velti. Meitai jau bija astoņi gadi.

Latvijā drīz vien iestājos darbā. Kad pienāca laiks iet pensijā, tad izrādījās, ka manas liecinieku liecības nekur neder, jo no tā laika pagājuši jau desmit gadi. Man bija jau rehabilitācija, arī manam pirmajam vīram Nikolajam Vilnim, bet arī tā nederēja. Iesniedzu prasību mani rehabilitēt. Atbildēja, ka man tāda nepienākoties, jo es esot bijusi «brīvs pilsonis», tikai pārvietota. Beidzot no Maskavas dabūju rehabilitāciju, uz kuras pamata visi mani izsūtījuma gadi tika ieskaitīti nepārtrauktā darba stāžā.

P. S. Jā, kad ieradāmies Igarkā, mēs, latvietes, atkal sākām meklēt savus vīrus. Rakstījām uz visādām adresēm, ko vien kāds ieteica, bet viss velti, atbildes nekādas. Tikai pēc kara 1956. gadā mani izsauca uz NKVD un paziņoja, ka mans vīrs miris 1943. gada 25. maijā Turinkas rajonā Sverdlovskas apgabalā. Tātad nabadziņš izcietis tikai divus gadus.

Ja gribētu atcerēties arī kaut ko labu un skaistu, tad tā ir ziemeļblāzma. Kad pusnaktī zvejojām Jeņisejā, saulīte noslīdēja virs apvāršņa, mazliet tā kā paskrēja uz priekšu un pēc maza brītiņa atkal cēlās augšup. Arī tundra bija skaista, īpaši rudenī.

Auseklis Helvigs

AIZ JEŅISEJAS RIETĒJA SAULE

Es sēžu zem atmiņu koka,
 Un lūpas pēc bijušā taujā,
 Bet vēji skrien garām un iespiež
 Man kļavas lapas dālderī sauļā.

Pēteris Aigars

Tā sarkana un skopa pamazām grima aizupes taigas kokos. Ļebedjevas sādža slēpās miglainā sala dūmakā: iestājās sals, bargs un ilgstošs.

Zirgi pārnāca no darba nosarmojuši, ar lāstekām pie purniem. Malkas, ūdens un siena vedēji steidzīgi izjūdza zirgus, lai ātrāk tiktu siltumā.

Pēc britiņa aizjūgi tika pakārti vadžos zirgkopju būdā. Tur kurējās skārda krāsniņa, žuva zirglietas, un mazā telpā spēcīgi oda pēc staļļa. Šī smaka man pierasta. Iemetu krāsniņā dažas zaļa bērza pagales un steidzos uz stalli. Zirgi, sagājuši savās vietās, ēda sienu; viņi ēda steidzīgi, it kā kāds grasītos atņemt. Man patika klausīties, kā ēda zirgi. Viens otrs nosprauslojās. Vecie zirgi reizēm piesita pārpūlētās kājas, cits paberzēja gar steliņa sienu pinkainos sānus.

Jau satumsis. Tagad varēju aizskriet līdz mājai vakariņās iestrēbt turnepšu zupu. Debesis bagātīgi nozvaigžņojušās. Sals pieņēmas. Zem kājām spalgi gurstēja sniegs. Sala laikā tālu dzird — kaut kur sādžas viņā galā čīkstēja durvis un augstā tonī lamājās sievietes balss. Varēja saklausīt sāpīgu suņa smilkstēšanu — kāds ar pagali ribas masējis vai ar spērienu norādījis pareizo virzienu. Suņiem klājās grūti, sevišķi ziemā. Tikai retais saimnieks tos pienācīgi baroja. Vāji un izgīnduši tie klīda sādžā un pievāca visu, ko cilvēki atstāja aiz stūra, jo ateju nebija. Suņi veica lielu darbu — iejūgti tie vilka laivas, ziemā — nartas ar malku, līdzēja saimniekiem dzīt pēdas.

Savas būdas sliksni pārkāpu reizē ar baltu aukstuma mākonī. Kad tas izklīda, siltajā telpā redzēju četras vecenes, katru savā kaktā, un

pie krāsniņas uz kluča — aģitoru, sādžas skolotāju. Tuvojās vēlēšanas, un tovakar mums bija solīts stāstīt par tematu «Balsošanas tehnika». Domāju — kāda tur tehnika. Jāiemet biļetens urnā, un lieta darīta.

— Nu, ko, Heļves, vai esat gatavs vēlēšanu dienā nodot savu balsi par deputātu kandidāti Agraļjonu Kirilovnu?

Atbildēju, ka negribēšu balsot par Agraļjonu, vecāko zvejnieci, kas apcēla latviešu meitenes, kuras strādāja pie tīkla, paņēma un neatdeva meiteņu segas. Ar tām viņa greznoja savas istabas sienas. Pati apautām kājām sēdēja laivā, bet meitenēm, kailām kājām ejot pa krastmalas oļiem, bija jāvelk laiva.

Tovakar skolotāja mūsu būdā vairs neteica ne vārda, žigli piecēlās, sakārtoja lielo lakatu ap galvu, mēteli pogādama, aizgāja.

— Tā tev nevajadzēja teikt, — atskanēja no kakta.

— Kas tagad notiks, dēliņ? — no otra kakta mātes balss.

Nezināju, kas notiks. Iestrēbu turnepšu zupu un aizgāju uz staļļa būdu rītdienai labot zirglietas. Būdu apgaismoja pašdarināts gaismeklis. Liesma mirgoja un kūpēja. Reizēm nobrakšķēja būdas pakši — tas lauska darbs. Krāsniņa kurējās. Būdā silts. Nāca snaudiens. Atlaidos uz lāviņas.

No snauda uzmodināja ienācēja soļi un sirsniņu lamuvārdu plūsma. Aizdedzināju gaismekli, ko biju nodzēsis. Saraudzīju, ka ienākusi Darja Pavlovna — kolhoza kantora apkopēja un kurjere vienā personā. Tumsā paklupusi starp zirglietām, Pavlovna centās atgūt vertikālo stāvokli. Nepārtraucot lamāšanos, vispirms tika uzstutēts vates biksēs slēptais dibens, līdz beidzot tika stāvus gan.

— Kas Tevi, Pavlovna, naktī dīda, ko teiksi?

— Tas onkulis, kas atbrauca no rajona, aicina tevi uz kantori.

— Tagad, naktī? Aiziešu no rīta.

— Nē, nē, teica, lai tūdaļ nākot.

Uzvilku veco vateni, ja jau onkulis vēlas mani redzēt. Vietējie par onkuļiem dēvēja jebkuru atbraucēju no rajona, tāpat katru klaidoni, kas nokļuvis sādžā. Nez cik varētu būt pulkstenis? Lielo Greizo ratu dīstele jau krietni sagriezusies uz leju. Ap pusnakti vajadzētu būt. Prātojot, kas un kā, pārkāpu kantora sliksni.

Onkulis sēdēja viens pie priekšsēdētāja galda. Tas pārklāts ar vietām ieplēstu vecu lozungu. Virspuse izraibināta sīkākiem mahorkas smēķcaurumiem. Vēl galdautā īpatnēju rakstu veidoja violetas tintes traipi, liecinot, ka šo galdu lieto rakstītpratēji. Uz galda dega petrolejas

lampa, tādas vēl bija tikai skolā un veikaliņā. Blakus lampai — pistole makstī. Kantori krāsniņa sen izdzisusi, tādēļ onkulis uz pleciem uzmetis aitādas kažociņu. Viņš bija pilnvarotais no rajona sakarā ar vēlēšanām. Seju lāgā nesaredzēju, jo mazā kantora telpa bija piesmēķēta ziliem dūmiem.

— Sveicināti, — sacīju ienākot.

— Ā, aģitators ienācis, tas labi, tas labi.

Teicu, ka neesmu aģitators, bet pašreiz strādāju pie zirgiem.

— Zinu, zinu. Saka, ka negribot balsot par Agrafjonu Kirilovnu? Napatik?

Teicu, ka labprāt balsošu par citiem kandidātiem.

— Lūk, tā... kā tevi... Vacukļist Andornovič, ko tev teikšu. Varēsi aģitēt taigā kokus un zvērus. Sataisies uz taigu medībās. Valstij vajadzīgas zvērādas, tās ir mīkstais zelts. Neaizmirsti rīt uz kantori atnest un nodot maizes talonu kartiņu. Tagad jau varēsi ēst, cik gribas... par ādām saņemsi miltus, naudu.

— Man jau nav ieroča, ar ko šaut, arī piemērotu apavu... — mēģināju ieblīst.

— Dzirdēju, ka kolhoza kūti nosprāgusi gov. Rīt teikšu, lai nogriež tev gabalu no ādas. Varēsi sašūt apavus labu labos. Saki, ieroča tev nav? Un nebūs! Tādiem kā tu šaujamo nevar dot. Izliksi cilpas un gatavosi lamatas. Skaidrs? Vari iet un sākt gatavoties.

Pilnvarotais sulīgi nospļāvās, nometa uz grīdas smēķa izdeguli, rūpīgi to izberzēja ar briezādas untā ieauto kāju. Mazliet pieliecies, it kā apskatīja, vai melnais traips labi iederas uz tīri izberztās grīdas.

Sapratu, ka saruna galā. Spriedums nolasīts un nav pārsūdzams. Būdā neiegriezios, lai nebūtu jaunums jāstāsta mātei, gan jau rīt uzzinās. Iegāju vēl stallī, iedēdzu uz naglas pakārto gaismekli. Zirgi bubināja, sienu izēduši. Padzirdīju. Ar svaigu sienu piebāzu redeles. Atkal stallī bija dzirdams, kā strādā zirgu zobi. Sienas un griestus klāja bieza sarmas kārtā, zirgāboli sasaluši un klabēja kā valrieksti.

Staļļa būdā atlaidos uz lāviņas. Miegs nenāca. Domāju par taigu. Kāda tā būs? Šaujamais derētu. Tiktu pie kāda putna. 319. Bukaišu mazpulkā šaut mācīja. Bet teica, ka nedošot. Pāris sādžu tālāk uz Ziemeļiem kāds izsūtītais grieķis no Apšeronas izmisuma brīdī šāvis uz kolhoza priekšsēdētāju, kas pietupies kārtojās savas darīšanas. Cepuri sašāvis, bet galva palikusi vesela. No tās reizes izsūtītajiem ieročus neuzticēja.

Rītā jau visa sādža zināja, ka «Vacukļists» nosūtīts uz taigu medībās. Cits smīnēja, daži raudzījās ar nožēlu. Gadījās arī kāds mierinātājs, sak, citi medī, gan arī tu izdzīvosi.

Sāku gatavoties. Vispirms bija jānokārto apavu lieta. Līdz šim stallī nēsāju mātes no lupatām šutos apavus. Šim apavu hibrīdam nebija nosaukuma. Tie atgādināja augstas čības vai botes un varēja būt arī karaliskas rītakurpes. Varēju derēt, ka līdzīgu apavu nebija ne tikai mūsu sādžā, bet arī visā pasaulē. Manējie turklāt bija piesātināti ar zirgu vircu. Lai kā tos kaltēju stalla būdā pie krāsniņas, smaka palika. Stalla aromāts deva zināmu priekšrocību. Ieejot sādžas bodītē pēc ikdienas maizes devas, man rindā nebija jāstāv. Pārdevēja necieta šo man pierasto smaku. Mani pamanījusi, nosvēra maizi, un es žigli no veikala biju prom. Pārdevēja Marija Jermolajevna bija sirsnīgs cilvēks un saprata izsūtīto stāvokli.

Vajadzēja sameklēt Zaharu Pavloviču, jo tieši viņš bija nodirājis govī un tikai viņš varēja zināt, kur noglabāta āda. Armijā Zahars nebija saukts, jo labās rokas rādāmā pirksta locītavas bija nekustīgas. Šī kroplība iegūta pārmērīgas ziņkārības vai pašizglītošanās dēļ. Kādreiz, zvejojot Jeņisejas ziemeļu ūdeņos, tīkla komanda nonākusi Igarkā, kur nolēmuši apskatīt kokapstrādes kombinātu. Pirmo reizi Ļebedjevas iedzīmtie redzēja gateri un ripzāģi. Pie pēdējā Zahars pielicis pirkstu. Neviens no tīkla komandas nebija atrunājis, bet, mutes pavēruši, gaidīja, kas nu būs. Labi, ka kāds kombināta strādnieks brīdinoši uzkliezdzis. Pirksts palicis, tikai sagandēts uz mūžu. Zahars dabūja iesauku «Taisnais pirksts».

Ļebedjevā bija vēl otrs Zahars Fadejevičs ar iesauku «Buģem govoriķ». Šis cilvēks gandrīz katrā teikumā prata iestarpināt šos divus vārdus. Bet toreiz man bija vajadzīgs Zahars-Taisnais pirksts.

Viņu atradu mājās dzeram tēju. Vatēni mugurā sēdēja galda galā istabas stūrī zem svētbildes. Uz galda senatnīgs patvāris, tējas glāze un siks graudiņš cukura. Pateicu savu vajadzību, piebilzdams, ka esmu atnācis ar paša pilnvarotā ziņu.

— Tā, tā, saki — ādu vajag. Pasēdi, nāc ar mani tēju dzert. Tad iesim.

Tēju negribējās. No turnepšu zupām man skalojās iekšas. Brīnījos par Zaharu, kurš veikli tukšoja glāzi pēc glāzes, nemaz cukuru nelietodams. Beidzis dzert, pūst un šņākt, sasārtušu seju kā no pirts, ar taisno pirkstu pārmeta krustu, no gultas cisām izrāva lupatu, noslaucīja seju un pliko pakausi. Pie durvju stenderes karājās siksna

ar naža maksti no bērza tāss. Apjozies un saposies Zahars varēja ict pēc ādas.

Kūtsaugšā pār kārtiņu pārmesta sasalusi govs āda. Zahars-Taisnais pirksts no maksts izvilka nazi, ar kreisās rokas aprepējušo iekšā galu pārbaudīja asumu, tad, izbāzis mēles galu, sāka griezt. Viram bija grūti noturēt naža spalvu, jo taisnais pirksts nepalīdzēja turēt.

Reiz kolhoza baltajai ķēvei Zahars grieza krēpes, nazis paslīdēja un iegrieza lopam kaklā. Sadzija. Baidījos, ka nesabojā maniem apaviem domāto ādu. Laimīgi tikām galā ar šo darbu. Izlūdzos vēl gabalu ādas rezerves zolēm.

No šīs jēlās ādas tapa tās puses tradicionālie ziemeļnieku apavi — pimi. No Iljas Popova aizņēmos šablonu, pēc kura izgriezu apavu augšdaļu un zoli, zolēm spalva paliek ārpusē, bet virsdaļai iekšpusē. Stulmeņi pašūti no veca maisa. Zem ceļgaliem tos nosien ar auklām, lai iekšā neiekļūtu sniegs. Šādi apavi ir viegli un silti, ja ir ar ko aptīt kājas. Pirmiem piemīt arī sliktā puse — jāsarga no mūžīgi izsalkušajiem suņiem. Nedrīkst arī žāvēt, jo tad apavs saraujas un siltumā smird pēc maitas. Toties tie ir universāli, var aut, kurā kājā pagadās. Vakarā pimi ar paštaisītu adatu bija sašūti. Paldies nelaiķei gosņīnai, ka istā, man vajadzīgā brīdī aizgāja tālajās ganībās, no kurienes neatgriežas.

Medniekam ļoti svarīgs inventārs ir nartas. Tās ir vieglas konstrukcijas ragavas ar plānām sliecēm. Visu kopā satur auklas. Ar personīgi izgatavotām nartām varēja vest ap 200 kilogramu. Nartas man jau bija, ar tām līdz tam vedu malku.

Vēl vajadzēja nokārtot pārtikas jautājumu. Ienāca galvā gaiša doma — no lopu kūts nozagt maisu ar turnepšiem. Šie sakņaugi nebija bagāti ar uzturvielām, toties, veidojot balastu kuņģī, radīja ilūziju, ka cilvēks paēdis. Turnepšus māte notīrīja un savārija pāris litros vājpiena. Iegūto produkciju sasaldējām ripās, ko aiziešanas dienā sakrāmēju nartās. Kā avansu par vēl nedirātajām zvērādām saņēmu četrus maizes ķieģelišus. Nartas stūrītī ievietoju trauku servīzi: trīs dažāda lieluma tukšas konservu bundžas, tiesa, mazliet aprūsējušas. Vēl ieliku mednieku platās slēpes. Tās lietotas, bet vēl labas man dāvāja Valdis Zīrups no Raņķu pagasta Gailišu mājām.

Tad tas brīdis bija klāt un varēja teikt kā dziesmā dzied: «Prošči! Ļubimij gorod...»¹

1 «Paliec sveika, pilsēta mīļā...»

Ausa jauna diena. No Ļebedjankas pūta auksts ziemeļritenis, Jeņiseju klāja salta migla. Sādžas vienīgais termometrs pie skolas rādīja -48°C. Pāri Jeņisejai ceļš iebraukts. Trīs kilometrus varēju iet bez slēpēm.

Atskatījos uz sādžu. Tā līdzinājās milzīgam kuģim ar desmitiem dūmeņu. Salā no visiem kūpēja balti dūmi. Uz sārtās debess pamales tie bija skaisti, Ļebedjankas vēja pieglausti. Uzrāpos ar savām nartām Jeņisejas otrā (kreisajā) krastā, izgāju cauri kārķļu joslai un iekļuvu taigā.

Tur nejutu vēju. Piesnigušās egles mani sagaidīja svinīgi, daža zem sniega nastas galvu pieliekusi. Augstākajām — kā priekšniecēm — galotnes zeltīja lēcošā saule. Klusums kā baznīcā pirms dievkalpojuma. Zem zariem vēl tīrajā sniegā zilgas ēnas. Likās nepieklājīgi traucēt šo skarbās, skaistās dabas klusumu, nepiedienēja šeit atstāt pēdas. Te bija jānāk uzpostam.

Biju jau arī centies. Manas kājas greznoja jaunie pimi. Vienam spalva brūna, bet otram — balta; tāda bijusi gotiņas āda. Arī bikses man bija lepnas — tās rotāja dažādu krāsu ielāpi. Sākotnējo audumu vēl varēja konstatēt vienīgi jostas vietā. Mugurā — kādreiz slavens vatēts prakis, kuru valkājis netaisnais Fjodors Ozolzile no Pleskavas apkārtnes, bet manu galvu sildīja Mildas Vilsones no Aizputes aprīņa adīta cepure. Vecie vīri sādžā smēja, ka es varot būt drošs — lācis tuvumā nenākšot. Gadu vēlāk satikos ar lāci vaigu vaigā, šis nosprauslojās un noraidoši papurināja galvu, it kā gribēdams teikt: tu, puis, vēl neesi uzbarojies līdz apēšanas kondīcijai.

Pēc sniegpuņķa pēdas uz mednieku būdu klāja bieza sniega kārtā. Vadījos no iecirstām zīmēm koku stumbros. Vairākkārt atpūšoties un meklējot ceļu, pret vakaru nokļuvu mednieku būdā.

Tur priekšā jau pazīstamie — Valdis Zīrups un Timofejs Kuzmins — toreizējās maizescepējas vīrs. Satikšanās bija priecīga, Timofejs smējās par manu ierašanos taigā bez ieroča. Viņš tūlī solīja dot vienu no savām trim bisēm ar patronām. Timofejs dzīvoja kā jau taigas iedzimtais. Savus suņus baroja ar maizi un miltiem. Kā jau pieņemts, mednieki produktus glabāja sniegā uz būdas jumta, es arī savus maizes kukulišus un sasalušās turnepšu ripas uzsviedu uz jumta. Pēc skaņas Timofejs jauta saldēta piena ripas. Viņam medījumi apnikuši, tādēļ nolēma pienā izvārit biežputru. Mani aizsūtīja pēc malkas. Sameklēju sausu ciedras kociņu, nocirtu un stiepu uz būdu. Pa to laiku Timofejs bija pūlējies, izkausējis sniegu, lai iegūtu ūdeni,

katliņā ielicis manu turnepšu ripu un piebēris savus putraimus. Virums vārījies — sācis maisīt un garšot; konstatējis, ka manā ripā nav piena. Ar malku uz pleca pienākot pie būdas, bija dzirdams, kā Timofejs lamājās. Kamēr ņemu nost slēpes, Timofejs ar kāju atgrūda durvis, iznesa katliņu ar virumu un izlēja suņiem silē, uz mani pat nepaskatījies. Valdis uz savas lāviņas smējās ločīdamies. Nesapratu, kas par lietu. Timofejs, galvu nodūris, klusēja. Timofejs uz savas guļamlāvas, skatīdamies griestos, sāka runāt: — Es tev kā cilvēkam iedevu bisi, pat patronas nežēloju, bet tu...

Redzi, kā — domāju, sāk jau pārmet. Teicu:

— Bise bez patronām nav vajadzīga. Goda sardzē nav jāstāv. — Klusē, — Timofejs uzkliedza, — es tev būtu parādījis, kā gatavo kuļomu zaķu ķeršanai, es tev... kā cilpas... vēl būtu ko iedevis, bet tu sabojā man biezputru. Saki — kas tie par mēsliem, ko esi atvedis? Tādu gabalu no sādžas nartās stiept! Redzi, vira jau sen atdzisusi, bet suņi neēd, bēg no siles... — Sapratu. Paēduši suņi turnepšus neēd. Starpgadījumu noskaidrojām, un mūsu starpā iestājās miers. Ar cirvi no sasalušā kukuliša nocirtu gabalu maizes un piedzēru klāt karstu sniega ūdeni. Tad būdas stūrī sametām malku, lai naktī varētu kurināt. Kurš pirmais nosalst, tam arī jāiekur. Mana lāviņa tuvāk durvīm, tādēļ šis pienākums nodrošināts. Ap krāsniņu uz grīdas, pīrāgā salikuši, purnus kažokā noslēpuši, gulēja Timofeja suņi. Būtībā grīdas nebija, bija klons, uz kura gadiem krājušās skaidas, putnu spalvas, nesagrauzti kauli un citas drizas. Timofejs teica, ka neko nedrīkstot savākt, lai dedzinātu vai sviestu ārā. Viss, kas uz grīdas, dodot būdai siltumu un mājīgumu.

Naktī strādāja lauks. Brakšķēja būdas pakšķi un šad tad arī taigā koki. Tie nešalca. Ziemā Sibīrijas naktis garas. Vairākas reizes naktī cēlāmieš, smēķējām avīzē satītu mahorku. Klusējām. Skatījāmies bleķa krāsniņas nokarsušajos sānos un klausījāmies liesmu rūkoņā. Būdā kļuva silts. Suņi atvirzījās no krāsniņas un palīda zem lāvām.

Rītu pirmais pavēstīja Timofejs, ienākdams būdā un bikšupriekšu pogādams. Kad tika gaišāks, lidām no būdas laukā, kāpām uz slēpēm un devāmies katrs uz savu pusi. Man plecā Timofeja bise. Mugurpusē aiz jostas cirvis, priekšpusē bērza tāss makstī — paštaisīts nazis.

Pēc krietnas iešanas, bērza ieraudzīju vāveri. Būtu eglē vai ciedrā — nevarētu tik viegli ieraudzīt. Sagatavoju bisi un, elpu aizturējis, tēmēju. Izšāvu veiksmīgi. Pirmo guvumu aizbāzu aiz jostas. Tā biju redzējis darām vietējos medniekus: gaišais vēderiņš pavērsts uz priekšu.

Slēpoju tālāk. Pēc brīža bērzā ieraudzīju irbes. Labi gan, ka Timofejs iedeva bisi! Atkal tēmēju, nospiedu «gaili», bet šāviena nebija. Izmisis pētīju savu mortīru. Pārsteigts konstatēju, ka pazudis diegā piesietais belzenis, bet irbes mierīgi pārvietojās no zara uz zaru. Bisi pētot, nosala rokas. Berzējot mēģināju tās sasildīt. Izeju no šī kritiskā stāvokļa deva Ozolzīles prakšis. Apakšpusē aiz oderes jau agrāk biju sataustījis naglu. Aizmirsu nosalušās rokas, vajadzīgā vietā pārgriezu oderi un izņēmu naglu, apmēram trīs collas garu. Pēc resnuma — tieši kā belzenis. Tagad tik jādabū īsāka. Cik tad tas belzenis bija garš? Nu, teiksim, apmēram tik... Naglu turēju cieši pie bērza stumbra un ar cirvja asmens stūrīti, naglu grozot, mēģināju ierobot. Kā mednickstāstā man izdevās naglu pārlautz vajadzīgajā vietā. Šīs izdarības irbes-netraucēja. Tos putniņus, kas sēdēja galotnē, šaut nevarēju, jo tad stobrs jāceļ augstu un belzenis atkal varēja izkrist. Beidzot viena irbe — kā sauhta — nolaidās zemākā zarā. Man izdevās to nošaut. Pārējie putniņi noslēpās eglainē. Noslēpoju vēl krietnu gabalu. Vairāk dzīvu radību taigā nesaskatīju, likās, ar diviem šāvieniem es būtu iznīcinājis visu dzīvo šajā apvidū.

Sala laikā naktīs čakli skraidīja baltie zaķi. Redzēju iemītas veselas takas. Tādā nopēdotā vietā gribēju ierīkot pirmo kuļomu, t. i., lamatas zaķu ķeršanai, gatavotas no zaļa bērza. Iecerī īstenot neizdevās, jo cirvis nebija piemērots sasaluša bērza ciršanai: asmenis visā platumā saliecās un saskrullējās kā ēveļskaida.

Īsā diena tuvojās vakaram. Patronas atlikušas divas, cirvis nelietojams, nolēmu iet uz būdu, Timofejam cirvji vairāki, varbūt vienu aizdos. Tajā laikā šo darbarīku nekur nopirkt nevarēja. Laikam diezgan tālu no mednieku būdas biju aizgājis, neizdevās atrast centrālo slēpju taku. Sāku slēpot ātrāk. Pavīdēja doma, ka esmu apmaldījies, jo pirmo reizi šajā apvidū. Jau vakars, koku galotnēs izzuda saules sārtums, nāca tumsa. Biju nonācis nelielā ieplakā. Tajā — vējā izgāzusies egle. Milzīgais celms ar saknēm solīja man kurināmo visai naktij. Nolēmu šeit pārnakšņot.

Ar slēpi atraku sniegu no celma. Cirvja piets palīdzēja salauzt sausus zarus. Visu sagatavoto sakrāvu pie celma un pielaidu uguni. Eglājā savācu zaļos zarus. Tie, sakrauti kaudzītē, noderēja sēdēšanai, bet aizmugurē, sniegā iesprausti — aizvējam. Kamēr vien tumsā varēju atrast, visu noderīgo vācu ugunskuram. Liesmas negausīgi apņēma celmu. Tas dega sprēgādams, augstu dzirksteļu spietus paceldams. Mans skuju matracis drīz vien apžuva. Apsēdos. Kājas

gurdenas. Liesmu siltums patīkami glāstīja seju un rokas. Neaicināts piezagās snaudiens. Dažreiz cilvēks domā: kaut ātrāk varētu aizmigt. Toreiz ar miegu cīnījies. Izdzīvošanas labad man bija jāpaliek nomodā, lai uzraudzītu ugunsroku.

Līdz tam par savu nāvi nebiju domājis. Man toreiz bija deviņpadsmit gadu, bet kapu bedres jau biju racis vairākus desmitus un tajās līdzējis guldīt nāves skartos. Kā būs ar mani? Vai kaulainā iznāks no eglāju biežņas palēnām vai arī metīsies virsū? Dažreiz to zīmē ar izkapti plecā. Ar šo rīku gan viņai grūti starp kokiem staigāt. Uz lauka vai pļavā — cita lieta. Tur var izvicināties pēc patikas. Kā šī nāks? Varbūt uz slēpēm, jo sniegs jau pāri jostai. Varbūt bridis, grabēdama un zarus lauzdama.

Tupēju uz ceļgaliem. Šī poza laba. Līdz iesnaudos — tā apgāzos un atmodos. Laiku vadot, reizēm pastaigāju mazajā, no sniega brīvajā laukumīnā ap ugunsroku. Priecājos par vareno celmu. Tas liesmās gāja bojā, lai mani izglābtu. Vēders sāka prasīt savu tiesu. Maizi līdzī nepaņēmu, bet līdzī bija meža irbe. Pamazām noplūcu to un sagatavoju cepšanai. Būdā būtu vārījis zupu, bet toreiz uzdūru uz iesma. Maltīte likās varen garda, kaut arī bez sāls. Pamazām virs koku galiem uzkāpa mēness disks visā savā godībā, liels un spožs. Centos tam apkārt saskatīt miglainu gredzenu. Tas varētu vēstīt par jaunu sniegputeni un siltāku laiku. Velti, gredzena nebija.

Likās, plankumi mēness ripā veido sejas aprises un stipri vien atgādina deputātu kandidātes seju: liels deguns, vaigu kauli, acis dziļas, dobumos slēptas. Tā bija neparasta būtne, bet tomēr cilvēka ādā: platiem pleciem un varenām gūžām. Reizēm uz šīm ekstremitātēm metās varena niezēšana. Tad meitenes, kas pie tīkla strādāja, meklēja slapju sāli mērcētu tīkla skrandu un ar to berza ķermeņa mugurpusi līdz asinīm.

Nakts bija gaiša, debesis tumši zilas un zvaigžņu daudz. Atcerējos skolā lasīto pantiņu:

*«Mēnessnīca zvaigznes skaita, vai ir visas vakarā.
Ir visas, ir visas, Auseklīša vien nebij.
Auseklītis jūriņā, baltā putu gabalā.»*

Kad biju mazāks, piecu līdz sešu gadu vecumā, Atvasēs dzīvojot, dažreiz pilnmēness naktīs kļuva mēnessērdzīgs. Tēvs mani vairākas reizes notvēra pagalmā un ienesa istabā, aizklāja logu, lai mēness

gaisma sejā nespīdētu. Nez, kā tagad būs, kas paglābs? Tēvs jau trīs gadus kā šķirts no mums. No viņa nebija nekādu ziņu. Tāpat arī par vectēvu, kuru atstājām Ostaškovā ar uzšķērstu vēderu. Aresta dienā viņu operēja Jelgavā. Pēc pāris stundām viņu no slimnīcas ienesa vagonā. Brūci saturēja divi klamburi. Pārbraucot Latvijas robežu, vectēvs jau bija nesamaņā. Ostaškovā vilciens stāvēja. Māte sauca palīgā. Piebrauca «ātrā palīdzība» zemnieku ratos ar zirdziņu priekšā. Važonis, basām kājām, no maisa drēbes šūtās biksēs, sēdēja ratu priekšgalā uz salmu kušķa, bet vectēvu noguldīja uz kailiem dēļiem. Karavīri — ar sarkanu zvaigzni pie cepures — aizgrūda vagona durvis. Mēs atkal sākām kustēt uz austrumiem. Caur aizrestoto vagona lodziņu vēl saskatījām aizvedam vectēvu. Viņa roka bija pārkārusies ratu malai, un, likās, nesamaņā gulošais vectēvs māj mums ardievas.

Manas pārdomas pārtrauca varens dzirksteļu mākonis. Nodegušās saknes izmainīja celma stāvokli, un liesmas vēl negantāk darīja savu darbu. Pamazām tuvojās rīts. Mēness ripa, pārstaigājusi debesu kupolu, atkal atgriezās eglājā. Ēnas atkal kļuva zili zaļas. Svešajā zemē ziemas laikā es bieži atcerējos Raiņa rindas: «Zili stikli, zaļi ledi, salā stinga dvēselīte.» Tiklīdz gaismiņa izdzēsa naktsēnas, atvadījos no ugunsкура.

Ap pusdienas laiku atradu savu mednieku būdu. Pirmie mani sagaidīja Timofeja suņi. Tie skaļi rēja un draudzīgi vicināja astes. Būdas skurstenis kūpēja. Brīnums, kāds tomēr nebija aizgājis medībās. No būdas iznāca pats Timofejs: — Kur bijī pazudis? Kur nakšņoji? Mēs ar Valdi salutējām. Sak, varbūt nevarēji atrast būdu.

— Uzminēji, apmaldījos... bet klusu salutējāt, nedzirdēju. Kādēļ šodien sēdi būdā?

— Vareni salst. Tādā laikā vāveres guļ ligzdā. Domāju iet uz sādžu. Kad paliks siltāks — nākšu atpakaļ.

Domāju, redz, cik Timofejam labi. Grib medīt — dzīvo taigā, negrib — iet mājās. Vai arī būdā sēd.

— Redzi, — iesāka Timofejs, — tu vakar nepārnāci, domājām, ka ar tevi notikusi kāda nelaime. Sašāvies vai nosalis. Tad nu aizsūtīju Valdi uz sādžu, lai ziņo, ka esi pazudis.

Timofejam katliņos karstā sniegūdens diezgan. Savu izglābšanas nolēmu nosvinēt ar krietnu gabalu sasalušās rupjmaizes un krietnu kārbu karstā ūdens. Bet, raugi, atkal noticis brīnums: pazudis viens kukulītis maizes. Šo parādību līdzēja izskaidrot Timofejs.

— Redzi, — viņš lēnām iesāka, — domāju, ka tev jābūt pagalam

un tad jau maize nebūs vajadzīga. Bet, ja esi dzīvs, tad maizi atdošu, līdzko atnākšu no mājām. Gribēju pabarot suņus, lai labāk nartas velk.

Nākošās dienas vakarā no sādžas atgriezās Valdis Zīrups un kopā ar viņu pats rajona medību saimniecības pārzinis, kurš tieši tajā reizē iebraucis ciematā. Priekšnieks izrādījās tīri priecīgs par to, ka manas mirstīgās atliekas nav jāmeklē taigā. Viņš sparīgi trieca medību dunci amerikāņu cūkgaļas konservu kārbā un bagātīgi zieda uz maizes. Vēlāk tukšo kārbu pameta zem lāviņas. Es norūpējies raudzijos, kaut neienāktu Timofeja suņi, — izlaizīs vēl kārbu. Manuprāt, tur taukuma vismaz vēl karotes tiesa. Droši vien to pašu domāja arī Valdis, jo atgriezās no sādžas bez kripatas ēdamā. Tas kārums mums aizgāja secen, jo, lūk, Timofejs bija apsvēris — kārbā lieti noderēšot pistongu glabāšanai. Ar skala palīdzību izdabūjis kārbu no lāvas apakšas, kvēpekļa gaismā pētīja trauka iekšpusi. Konstatējis tauku paliekas, ar labās rokas rādāmo pirkstu mēģināja labumu izķeksēt, bet asā skārda mala krietni iegrieza pirkstā.

— Nolādētais amerikānis! — viņš iesaucās sāpēs un dusmās, kārbu aizmetot būdas kaktā.

Jau bijām sakārtojušies naktsmieram un sagūlušī lāviņās, kad medību priekšnieks man jautāja:

— Ar ko tā esi saniknojis pilnvaroto par vēlēšanām? Viņš, izdzirdis par tavu pazušanu, teica: «Sunim suņa nāve.»

Ar jaunās dienas sākumu priekšnieks un Timofejs aizgāja. Ap būdu palika skaidiena un suņu mēsli. Palikām abi ar Valdi — sādžas vizemākās kastas cilvēki. Mums piederēja kaila dzīvība, skrandas un utis. Pusbada stāvoklis mūs padarīja apātiskus, nespēcīgus un reizēm pat raudulīgus.

Līdz vēlēšanām palikušas trīs nedēļas. Tad drikstēsīm uz pāris dienām atgriezties sādžā, lai nodotu savus biļetenus par gaišāku nākotni. Kausējām turnepšu savārijumu, jo maizes palicis gaužām maz. Kādā dienā mūsu būdā tomēr ienāca svētki! Valdis nošāva 2 īrbes, un man zaķu lamatās ieskrēja baltais garausis. Nu tik vārijām un strēbām medījumu buljonu. Darbojoties ar karotēm, kļuvām žirgtāki. Dzīve likās ar cerībām bagātāka. Reizēm pat varējām saskatīt viens otra sejā vāru smaidu. Pēc šādas neikdienišķas maltītes labi sakurinājām krāsniņu līdz sarkankvēlei. Tad izģērbāmies kaili un savas skrandas turējām virs krāsniņas. Utis necieta tādu karstumu un, steidzīgi atstādamas drēbes, krita uz krāsniņas. Katrs kukainis

uzliesmoja kā dzirkstele, to bija simtiem. Mūsu nodarbošanās atgādināja sliktu brīnumsvecīšu dedzināšanu. Kukaiņi sadega ar cepeša smaržu.

— Taisni kā svētkos, — teicu.

— Jā, jā, kā Ziemassvētkos, — piekrita Valdis.

Tad ar nokaitētas stieples gabalu gludinājām apgērba vīles. Tādā veidā iznīcinājām lielu daudzumu gnīdu. Visos traukos, cik būdā varējām atrast, sasildījām ūdeni un nomazgājāmies. Ziepjū un dvieļu nebija. Apžāvējāmies pie krāsniņas. Pirms apgulšanās Valdis pastāstīja kādu gadījumu par utīm.

Citā būdā, kur mediņa Jarkova posms, reiz ieradies priekšnieks, lai kopā medītu. Zināmu apsvērumu dēļ medniekiem priekšnieka klātbūtne traucējusi. Šie salasījuši ap 100 utu. Kad priekšnieks miegā sācis krākt, utis šim aizbēruši aiz apkakles. Ciemiņš miegā kasījies, gulējis nemierīgi, pēdīgi pamodies.

— Zēni, pie jums būšu dabūjis utis.

— Nevar būt, — noliedzis Jarkovs.

Rītā, dzerot tēju, priekšniekam radusies vēlēšanās atteikties no nodoma medīt kopā ar Jarkova vīriem. Tie gan izteikuši nožēlu, bet īstenībā bijuši ļoti apmierināti.

Bija pēdējā februāra diena. Līdz vēlēšanām palikušas divas nedēļas. Joprojām stipri sala. Dzidrajā gaisā izelpas siltums šalcot sasala un nobira kā sīka sarma. Medību dievi mums nebija labvēlīgi. Atradu gan vēl vienu lamatās iekritušu garausi, bet pirms manis šo vietu bija apciemojusi lapsa, atstādama tikai zaķa ķepas. Sniegā uz būdas jumta sameklējām pēdējās turnepšu savārijuma ripas. Pēdējās dienās pirms vēlēšanu dienas revidējām zemlāviņu mēslaini. Tur atradām agrāk iemestos Timofeja un pašu medīto zaķu kuņģus. Tos suņi nebija ēduši. Tagad atradumu uzšķērdām, iztīrījām un cepām uz krāsniņas.

Beidzot tā diena bija klāt! Nu drīkstējām atgriezties sādžā, lai balsotu par gaišāku nākotni, par komunistu un bezpartijisko bloka kandidātiem. Šo dienu ar Valdi Zirupu sagaidījām, ņemdami rokās paštaisītas adatas ar rupju tīklu diegu, lai sadrākalētu savas skrandas. Uz sādžu nelidojām ar vēja spārniem, jo tur mūs negaidīja nekādi prieki. Ar slēpēm zem kājām, tukšās nartas vilkdami, pamazām klunkurējām, cik nu mūsu spēku atlikums atļāva. Jau bija satumsis, kad, slēpes noņēmuši, kāpām pa Jeņisejas krauju augšup. Uz takas satikām kolhoza zirgu baru. Jaunais zirgkapis tos dzina lejā uz upi,

lai padzirdītu pie āliņģa. Sādžā viens otrs jautāja: «Kā tad veicās medībās?» — «Labi,» es teicu. «Dzīvs esmu palicis». Otrā rītā mani ieraudzījis, pilnvarotais prasīja: «Cik tad ādu atnesi?» — «Vienu, savējo,» atbildēju.

Sādžas ļaudis vēlēšanu dienai gatavojās kā daždien lieliem svētkiem. Likās, ka tajā dienā pie debesīm parādīsies kaut kas līdz šim neredzēts. Varbūt no mākoņiem skanēs mesijas balss. Katrs centās savam svētku galdam sagādāt kādu neikdienišķu piedevu. Arī daudztautību izsūtīto «klubs» neatpalika. Kad ieraudzījām lielu melnumu baltajā sniegā pie kolhoza kartupeļu pagraba, kļuva skaidrs — izmesti bojātie bumbuļi. Paņēmuši maisus un kules, visi, kas spēja kustēt, steidzās pie puveklju kaudzes. Drīz vien viss bija savākts mītnēs svētku galdam.

Vēlēšanu dienas rītā bija jāceļas agri. Jau sešos skanēja pie zirgu aizjūgiem piesietie zvaniņi. Kaulainie un pinkainie lopiņi tika trenkti pa aizputinātajām ieliņām, lai apskrietu spēkā vājākos. Vairāki zirgi divas nedēļas turēti atpūtā, lai vēlēšanu dienā ik pēc divām stundām kaimiņu sādžā nogādātu ziņas par vēlēšanu norisi mūsu ciemā.

Vēlēšanu iecirkņa labiekārtošanas nolūkā no skolas tika atnests dīvāns. Šai mēbelei būtu vieta kādā muzejā. Kad Oktobra revolūcija nogranda līdz Jeņisejas ziemeļu krastiem, sādžas proletariāta vīri nolēma kaimiņu sādžas Komsas pareizticīgo garīdzniekam atsavināt dīvānu. Pie sudraba krusta un baznīcas traukiem neķērās, bet dīvānu atveda uz mūsu sādžu, kā stāsta, ar visām blaktīm, un revolūcijas vārdā nodeva skolai. Vēsturiskā mēbele droši vien bija šī žesta cienīga — atspere vēl kumeļu varēja mest gaisā. Jādomā, ka bijis arī polsteris, pārsegts ar sarkanu plīša audumu. Sēdeklim galos rullī, to virsdrēbes atliekas savilkta ar senāk greznu auklu, kuras galus noslēdza zeltaini pušķi. Viens jau gan tikai bija atlicis, un to pašu visiem spēkiem centās iegūt mazgadīgie pilsoņi.

Sparīgi daudzdami sniegainās kājas pie sliekšņa kluba iekšpusē, telpā nāca sādžas ļaudis. Ārpusē notīrīt kājas nebija pieņemts, bet iekšpusē — cita lieta. Te katrs redzēja, lūk, pieklājīgs cilvēks, pat sniegu no apaviem notīra. Telpā nepārtraukti kurējās no lielas dzelzs mucas pagatavota krāsns. Sniegs izkusa, un grīdu klāja liela peļķe, kurā ienācēji bramanīgi turpināja piesist pēdas.

Balsošana ritēja savā gaitā. Komisijas locekļiem rūpju daudz. Nevarēja zināt, kā nobalsos izsūtītie, un to bija vairāk par simtu. Tādēļ priekšniecība, nervus mierinot, vienmēr zobos turēja kūpošu, no avīzes papīra tītu, mahorkas smēķi. Vecais mednieks Ilja un

Zahars — Taisnais pirksts apspriedās un nonāca pie vienprātīgas domas, ka tagad vēlēšanu komisijai strādāt vieglāk. Agrāk, padomju varas pirmajos gados, bijis grūtāk. Tas pats Ilja dabūjis tupēt kabinē zem galda uz ceļgaliem, lai caur galdautā ierīkotu čaurumu vērotu balsotājus: kurš ņems zīmuli rokā kandidāta vārda svītrosānai.

Reiz Iljam, tupot zem galda, notirpuši ceļgali. Maz līdzējušas pat vatētās bikses. Šis nu, grozoties, lai mainītu neērto pozu, sācis klepot. To izdzirdusi kāda sieva, kas nule ienākusi kabinē, pacēlusi galdautu un prasījusi: «Ilja, ko tu te dari?» Ticis galā ar klepus lēkmi, Ilja izdvesis: «Meklēju zīmuli...» — «Akls, vai, palicis? Lūk, zīmulis uz galda.»

Vēlēšanu telpa piesmēķēta zila. Komisijas priekšsēdētāja skolotāja Toskajeva gan iūdza, gan draudēja. Neviens smēķēšanu telpā nepārtrauca. Bija vērts vēlreiz paskatīties uz grīdu. Slapjums jau iznēsāts pa visu telpu. Varbūt tā bija labāk — mazāk saredzami smēķētāju splāvienī un krēpas. Šo «tepiķi» greznoja samīdīti smēķu izdeguli.

Vakarpusē balsošanas piederumi tika savākti uz skatuvītes, jo tā saucamajā zālē sākās pļaskas (dejas). Mazdēls pie rokas ievēda klubā savu aklo vectēvu Jevļenu. Tam plecā harmonika. Meitenes iekārtoja Jevļenam ērtāku sēdekli, un sākās danči.

Jau vēls vakars. Ar Valdi atstājām sabiedrisko telpu, lai dotos mājup gar Popova Ivana pirti. Lodziņā pamanījām gaismu. Lodziņš tāda actiņa vien bija: stikla gabaliņš — bērza tāsī iešūts. Dīvaini. Pirts diena bija vakar. Mūs interesēja, kas tur notiek. Abi pielīdām un redzējām brīnumu. Līdz tam par to, ko redzējām, bijām tikai dzirdējuši. Mēs redzējām elli! Pirtiņā sanākušas kailas sievas ar bērniem. Starp tiem cilvēkiem — suņi, tie kauca un smilkstēja. Mums tai laikā neinteresēja sievišķā figūra un miesa. Pēc agrāk dzirdētā sapratām, ka pirtiņā notiek tautas dziednieku seanss. Kā «galvenais dakteris» uzstājās man pazīstamā deputātu kandidāte (vēlāk noskaidrojās, ka ievēlēta). Pirtiņā bija savākti bērni, kuri slimoja ar «suņa vecumu», t. i., rahītu. Nule ievēlētā deputāte tvēra tvaikā sakarsētu pirtsslotu. Otrā rokā turēja aiz skausta nelaīmīgu suni. To nu pēra bez žēlastības. Pēc tam ar to pašu slotu bez žēlastības pēra slimos bērnus. Šo procedūru pavādīja raudāšana, kliegšana, suņu gaudošana un nepārtraukta «daktera» lamāšanās. Šie dziednieki uzskatīja, ka nepieciešams pilnveidot nule piedzimušo bērnu galvas formu. To spaidīja piedzimšanas dienā, kamēr kauli mīksti. Vēlāk «tēlnieks»

lielījās: lūk, tam un šitam es galvu laboju. Dažam galva atgādināja bumbiera, citam ķirbja formu. Tautas dziednieki deva padomus picburšanā visdažādākajās dzīves situācijās. Lai govs dotu vairāk piena, nedrīkstēja teikt, cik izslauc. Medniekiem un zvejas vīriem loms jāslēpj, lai guvumu nenoskaustu ļauna acs. Pārbraucot upi, laivas priekšgalā iedūra dunci ar asmeni uz priekšu. Tas atvairā ļauno garu tuvošanos. Lai iegūtu milētāju — vajag tikai pamāt ar kādu āķveida vardes kauliņu.

No Otrā pasaules kara sādžā neatgriezās ļoti daudz vīriešu. Tad ņu atraitnes dažkārt staigāja pa pļavu un meklēja vardes. Mēs, izsūtītie, šai jomā nodarījām lielu skādi — bijām apēduši daudz varžu. Droši vien ar visu āķīti. Jaunie aborigēni pie vecajām ieražām pieturējās maz, bet vecākie — strikti ievēroja.

Vēlēšanu dienu noslēdzām, vakarējot pie skārda krāsniņas. Cepām puvušos kartupeļus. Daudz mazgāt tos nevarēja, jo tad tie izjuka. Tajā laikā mēs mitinājāmies vienā telpā gulbūves mājā. Agrāk tur bijusi mucinieku darbnīca. Laba daļa no jumta dēļiem norauta zārku gatavošanai. Vitamīnu trūkums un vājā barība cilvēkus pārvērtā zārkā gulētājos. Šajā rūmē dzīvojam 12 ģimenes. Cepšanas reizē visiem nebija vietas, tādēļ no katras ģimenes bija viens «konditors». Kvalitāte un garša katram kartupelim bija savādāka. Reiz kāds zēns no Alsungas puses izteicās, ka laikam gan būšot iekodis mēslos.

— Ko tu runā, — nepiekrita soms Matvejs Rjammi no Leņingradas pievārtes, — vai tad pagrabā būtu iekļuvuši lopi? — Tad ne jau lopu... — izsplāvis aizdomīgo kumosu krāsniņas oglēs, nomurmināja alsungietis. Šim zēnam varēja būt taisnība. Brigadiere Maņefija kartupeļu pārslasitājas pagrabā ieslēdza, un tās savas neatliekamās darīšanas kārtoja bojāto kartupeļu kaudzē.

Maiga Kalēja no Kalvenes pagasta cienāja ar sāls putru. Tā lieti noderēja pie ceptajiem puvekljiem. Uz reizi cita garša! Sāls putru ieguvām, iztvaicējot sāļjumu, kuru zivju sāļitavā lēja pakrastē. Reizēm to iedeva bez maksas, citreiz prasīja naudu. Sāļjumu ilgi vārot, ieguvām putru kakao krāsā ar zivs piegāršu. Lietojot šo aizdaru, varējām izdzert līdz četriem litriem vārīta ūdens, un radās sajūta, it kā būtu paēduši. Bija vai nebija ko ūdenī mest, vienalga to saucām par tēju. Šos surogātus lietojot uzturā, nekas ļaunāks par caureju nepiemetās līdz laikam, kad atkal no jumta vajadzēja noņemt dažus dēļus.

Soms Matvejs, piepampušās kājas vilkdams, devās uz durvju pusi,

iešot apskatīt pilnmēnesi. Pēc brītiņa atgriežoties, klātesošiem paziņoja svarīgu atklājumu: iebaudītās vakariņas neatšķiroties no tās produkcijas, ko nule atstājis aiz stūra. Veikt sīkāku izmeklēšanu šim nebija ļāvuši suņi. Tie «maltīti» apēduši otrreiz.

Krietni vēlāk, kad atspīrgām, sanaglojām mazmājiņas. Vietējiem šādu būdiņu nebija. Izsalkušie suņi teicami veica aptūrītāju darbu. Šīs mazmājiņas vietējie dēvēja par «viensētām». Reiz dzirdēju spriežam, ko mēs darišot, kad būdiņa būšot pilna.

— Tad viņi uzceļ citu, — zinātājs skaidroja.

— Viņi Latvijā ir pieraduši pie viensētām.

Mātes sagatavojušas pārsteigumu. No melleņu lapām vārīta tēja un no miltiem ceptas bliņas. Šie milti iegūti, iztīrot samirkušos maisus. Sādžas bodītes pārdevējs iedevis sievām darbu. Sakaltusi mīkla no maisiem nokasīta, izmērcēta un iegūtā masa izcepta uz krāsniņas virsmas. Nebijām izvēlīgi, ēdām bliņas ar tajās no maisiem iekļuvušo plūksnu.

Jau bija marta vidus, bet ziema nedomāja atkāpties. No rītiem pūta ļoti auksts ziemeļrītenis. Tas svilināja seju, un reizēm likās, ka izpūtīs dvēseli no miesas. Dažas strādātspējīgās latviešu sievas visu ziemu mežā zāģēja kolhoza malku. Glābdamās no sala, uz darbu gāja — savīstījušās skrandās. Viņām rokās neasi zāģi, kuriem palicis maz zobu. Nebija vīļu, ko asināt. Likās, šo apdzīvoto vietu kara blokāde turēja gūstā gadu desmitus. Katru rītu, sals vai putenis, Scille Valija un Erna Hertele kāpa kalnā, lai dziļu sniegu brienot, gāztu kokus malkas gatavošanai. Šajās sievās vēl vārgi mirgoja dzīvības svece. Likās, ka, pateicoties zemes pievilksanas spēkam, vējam neizdevās aiznest viņu augumus līdz sniegpārslām. Kas viņas dzina smagajos apstākļos? Vai peļņa? Nē. Vienīgi bija mazs papīritis pastmarkas lielumā — maizes talons. Kolhoza priekšsēdētājs ar iesauku «Jānis Bargais» to varēja nedot, ja negāja darbā. To es labi zināju. Arī mani taloni ilgi glabājās pie «Bargā». Svētdienās sādžas vienīgā bodīte bija slēgta, tādēļ sestdienās maizi pārdeva arī svētdienai. Reiz notika īsa saruna starp «Bargo» un mani.

«Tu jau rīt nestrādāsi?»

Teicu «nē», jo rīt, svētdien, brīvdiena.

«Nu tad saņem vienu talonu sestdienai. Svētdien atpūtiesies. Kas nestrādā — tam nebūs ēst.»

Es izgāju no kantora, bet «Jānis Bargais» palika sēžot aiz sava galda ļauns un nepielūdzams.

Kādu dienu pēc vēlēšanām kantorī uz sola bija sasēdušas slaucējas ar kūts pārzini priekšgalā. «Jānis Bargais» — savā vietā pie galda, kas pārklāts ar vecu lozungu. Visiem sejas iegulušas rūpes. Man lieli brīnumi: «Bargais» šoreiz iztika bez lamuvārdiem. Izrādījās — fermas kolektīvs atnācis paziņot, ka siens izbeidzies. Vēl marts, sniegs visapkārt līdz jostas vietai. Man deva jaunu darbu. Ziemā jāiet ganos! Neparastā darba biedre man bija somiete — Anna Kukaņena no Ļeņingradas, akadēmiķa Pavlova bijusī mājkalpotāja. Ieminām takas dziļajā sniegā, pa kurām izkāmējušās govīs varētu pieklūt pie apsēm. Tās cirtām un zāģčļām bez žēlastības, lai varētu labi pabarot izbadējušos lopīņus. Tie alkatīgi grauza sasalušos pumpurus, sikākos zarus un mizu. Katru dienu gāzām jaunus kokus. Smailie, sasalušie pumpuri un zari bija slikti barības aizvietotāji. Govis klusu protestēja: apgūlās sniegā un vairs necēlās, tās nu tad vēlām ragavās, ar slaucēju palīdzību vilkām līdz sādžai, jo arī zirgi nebija vezumu vilcēji. Mūsu ganāmpulks samazinājās ar katru dienu. Rītos ceļā uz «ganībām» mūs ar Annu pavadīja viss fermas štats. Tas tādēļ, lai no takas nokritušos lopus varētu uzstutēt uz ceļa.

Reiz sniega vētrā pazuda viena govs. Otrā dienā visi, kam kājas apautas, gājām meklēt. Atradām: gosniņa ar ragu bija aizķērusies aiz celma saknes un ieputināta. Sniegs lopīņu bija pasargājis no nosalšanas. Divas dienas slaucējas gosniņu sildīja pie ugunsкура, jo «Bargais» neatļāva ragavās vest vājiniēci uz kūti. Trešajā dienā govi nodīrāja. Sanāca valdes vīri un nosprieda: mums ar Annu Kukoņenu par govi jāsamaksā Kuibiševa kolhozam 5000 rubļu. Mums atdeva govs ādu, galvu un gaļu arī. Nezināms ļaundaris bija mīkstumu izgriezis. Kolhoza noliktavas svāri rādīja, ka no govs palikuši 36 kilogrami. Anna teica — jāiesāla un pavasarī jāpārdod uz kuģiem, lai var nokārtot kaut daļu no parāda. Manas domas bija — gaļu sadalīt un apēst, lai būtu kaut maza iespēja izdzīvot. Sadalījām. Adu pārdevām ciema priekšsēdētājam par 100 rubļiem. Tajā pavasarī nobeidzās 62 mazi un lieli ragulopi. Rajona lauksaimniecības pārvalde «Bargo» par pieļauto lopu bojāeju nodeva tiesai. Bet «Bargais» par sliktu lopu ganīšanu apsēs savukārt iesūdzēja ganus. Brigadieris Rūdolfu Zīrupu, kurš vasarā bija vadījis darbus siena pļavā, bieži pratināja no Turuhanskas atbraukušie priekšnieki un izmeklētāji. Droši vien Rūdfam «viesi» no rajona bija apnikuši un morāli sagrāvuši, tālāko likteni viņš izlēma pats — nošāvās.

Rūdfols bija labs brigadieris, prata organizēt darbus, satika ar

cilvēkiem. Strādāja apzinīgi, kā senāk tēva pļavās Ventas krastos, bet brigādes spēki bija vāji, un lietainā vasara vairāk pūdēja nekā žāvēja. Tehnikas nekādas, cilvēki krāva sienu ar koka dakšām. Reiz tādā brīdī, kad lietus mākoņi pašķīrās un atspīdēja saule, ļaudis apgrozīja sienu. Pēcpusdienā jau varēja kraut kaudzēs. Negaidīts ieradās kāds priekšnieks no Turuhanskas, viņš pieprasīja pulcēties svarīgai sapulcei. Zirups iebilda, jo siens vācams un pamalē draudēja zilimelni mākoņi. Nē, nē, sapulcei jānotiek, jādibina osaviahima pirmorganizācija. Pēc plašas runas dibinātājs deva vārdu brigadierim. Tas, norādīdams uz sauli, teica:

«Lūk, viņa, māmuliņa, tur rītos paceļas, tur vakaros nolaižas. Tas laiks, kamēr dienas gaisma, ir mans osaviahims.»

Nogranda pērkonos. Vējš iegūla upmalas kārklos. Lietus mākoņi šņākdami izlīda no pļavmalas eglēm. Sāka līt, osaviahima pirmorganizācija bija nodibināta.

Knapi dzīvos lopiņus nekur dzenāt nevarēja. Visi apautie rītos pa sērsnu ar nartām gāja pāri Jeņisejai pēc kārkliem. Tie tur auga slaidi un gludi. Sādžā baskājainie kārklu mizu nokasīja, iegūstot jau krietni ciešamu lopbarību.

Nobeigušos lopus dīrāja, iesālīja un novietoja pagrabā, lai, sākoties navigācijai, pārdotu kuģiniekiem.

Pamazām saule darīja savu darbu, sniegs sāka plakt. Soms Matvejs Rjammi bažīgi raudzījās kapu virzienā. Mēs sapratām Matveja sāpes. Sniegam saplokot, kuru katru dienu varēja parādīties viņa sievas kapu kopiņas tumšais apveids. Pēc pāris dienām parādījās — nevis kaps, bet Matvejs sievas zemei neatdotais augums. Viņa bija kā mūmija, ietīta skrandās un nosieta ar lūku striķi, viņa gulēja uz dēļa. Ar to Matvejs nelaiķi bija vilcis uz kapiem. Pietrūcis spēka darbu padarīt līdz galam.

Kapi atradās Ļebedjankas upītes kraujā. Vietējie iedzīvotāji savu tuvinieku kāpus nekopa. Ar zāli tomēr kopiņas neaizauga, to noēda neviena neganītie lopi. Pēdējos gados kapos parādījās iežogojumi. Tajos mūža miegā gulēja latvieši, arī mazi bērni: Laimonis Hertelis, Andris Āboliņš un citi. Pirms lielās aiziešanas viņi bija izdiluši un kļuvuši vai caurspīdīgi. Viņu sejiņas sarāvās vēl mazākas un līdzinājās putnabērnu sejiņām ar smailiem deguntiņiem.

Ziema īsti vēl negribēja padoties. Svelpjot un gaudojot atļaidās sniega vētra. Tā ceļā uz Jeņisejas pārsteidza pasta karavānu. Toreiz ar ragavās jūgtiem zirgiem pārvadāja pastu — laikrakstus un

pirmapstrādātās zvēradas. Bija jau vēls vakars, kad mūsu mitekli ienāca apsnidzis vīrs, viens no karavānas braucējiem, netālu no Ļebedjevas nobeidzies zirgs, varot riskēt un pa tumsu savākt gaļu. Kas vien varēja apaut kājas, bruņojies nažiem un cirvjiem, devās ceļā. Kad atnāca Matvejs, tad bija palikusi tikai tā zirga daļa, kuru lopiņš nēsājis zem vēdera.

Pēc dažām dienām sādžā parādījās paziņojumi. Tie aicināja tādā un tādā gadā dzimušos vīriešus noteiktā dienā un noteiktā stundā ierasties skolā uz medicīnisko apskati. Paziņojumi arī draudēja: par neierašanos — kara tribunāls. Apakšā — Turuhanskas rajona kara komisariāts. Joku nekādu, mans dzimšanas gads arī minēts. Norādītajā laikā pie skolas sapulcējāmie pieci jaunieši — trīs vietējie un mēs ar Juri Dumberu no Engelsas. Klasē gaidīja komisija. Pie galda baltos uzsvārcos sēdēja nule atbraukusi feldšerīte un jaunā skolotāja. Mēs bijām domājuši ieraudzīt arī kādu uniformētu armijas pārstāvi, bet nē, šis divas vien. Mums lika izģērbties kailiem un stāties komisijas priekšā visiem reizē. Mēs kautrēdamies šo to piesedzām ar rokām, bet feldšerei tas nepatika.

«Rokas gar sāniem!»

Neko darīt. Pēc šīs komandas jutāmies atbruņoti. Kā nekā komisija, tribunāls... kara laiks...

«Vai ir kādas sūdzības?»

«Jā, par uzturu.»

«To redzu. Jums sēžamvieta gauži plāna.» Taisnība gan — uz cieta sola bija grūti nosēdēt un polsterētu mēbeļu nebija.

Vēlāk no Mirnajas atbraukušā ciema priekšsēdētāja uzzinājām, ka nekāda oficiāla komisija nav bijusi, meitenes aiz gara laika vēlējās apskatīt sādžas puīšus.

Tai Ļebedjevas pusē, kurā atradās vairākas izsūtīto ļaužu mītnes, pavasarī kāršu žogi izrādījās pazuduši. Tie zuda pamazām — pa kārtiņai, pa mietiņam. Puteņu naktīs, kad zeme ar debesīm sagriezās kopā, baskāji žoga materiālus vilka malkai: neviens negribēja nosalt, bet apavu, apģērba un spēka trūkums neatļāva gādāt kurināmo no taigas.

Jā, kārtējo reizi pavasaris bija klāt! Naktīs vairs neuzsala sērsna. Sniegs kļuva gaudains un smags, no taigas pārnāca mednieki. Saules pusē melnēja nokusušie jumti un uz Jeņisejas ledus kūtsmēslu čupas. Jo vairāk sniegs kusa, jo vairāk parādījās mēslu un visādu atkritumu. Starp tiem nekā ēdama vairs neatradās, jo bija strādājuši visstingrākie

revidenti — visvājākie suņi un cilvēki. Kopš dibināts Kuibiševa kolhozs, visus kūsmēslus izgāza pakrastē. Daļu no tiem aizvāca liels asenizators — pavasara plūdi. Pārējais trūdēja, pārvērtās vērtīgā mēslojumā un gaidīja kā zelts, līdz kāds to atradīs. Pavasaros šie labumi piekrastes ūdeņiem piešķīra kafijas nokrāsu: visi tomēr smēla, nesa pa krauju augšā un lietoja uzturā, cita ūdens nebija. Kad ar ūdenstrauku vienā un ar spieķi otrā rokā kraujas mala sasniegta, tad vēl bija jāuzmanās. Takas galā bieži dežurēja dažāda vecuma vietējie jaunieši, lai grūti uznestā traukā iemestu pa zirgābolam. Tad varēja izšķirties: spaini izliet vai klunkurēt tālāk. Bija laiks, kad nevarēju spaini panest, tad izmantoju vēl saglabāto, lencē iesieto termoforu. Tā biju pasargāts no zirgāboliem.

Reiz pavasarī, kad lielā upe gatavojās salauzt ledus vāku, no tālā rajona centra pienāca ziņa par ondatru medību izbeigšanu. Kolhozam bija svarīgi medniekus atsaukt sādžā pirms ledus iešanas. Kādam bija jāiet. Priekšsēdētājs nosprieda, ka man. Krastu no ledus jau šķīra plata ūdens josla. Mani pārveda laivā. Iešana pa ledu bija viegla. Steidzos, jo jāiet trīs kilometri pāri upei un tad pa ledu divpadsmit kilometri uz augšu. Atpakaļ ar mani kopā nāca četri mednieki. Bijām upes vidū, kad pamanījām ledus sakustēšanos: Jeņisejas krastos ledus krāvās kaudzēs. Pielikām soli, uzmanījāmies no plaisām. Krastā tikām bez laivas. Nokāpām pa ledu gabaliem. Kraujā atskatījāmies uz vareno upi, noslaucījām sviedrus no sejām. Mums bija laimējies.

Otrā rītā Jeņiseja strādāja ar pilnu jaudu, krastos krāva ledus kalnus, vidū lauza gabalos. Nepārredzamie ledus lauki dunēja un šalca, niecīgs ir cilvēks Jeņisejas priekšā.

Pēc ledus aiziešanas cēlās ūdens līmenis. Upe nesa tūkstošiem sagatavotu balķu — gan plostos, gan atsevišķi. Nāca dažādi zāgmateriāli, laivas, pat nelielas koka ēciņas. Visa tā bagātība steidzās uz Ledus okeānu — tomēr ne visa. Garajā upes ceļā katrā sādžā cilvēki laivās tvēra peldošos kokus un vilka krastā, jo tie nepiederēja nevienam, neviens tos nemeklēja. Krastā uz akmeņiem balķi izžuva un ziemā, sastrādāti malkā, bija lielisks kurināmais.

Drīz pēc plūdiem nāca arī pirmais kuģis no augšas, no Krasnojarskas. Tas sādžā vienmēr tika gaidīts, uz to vienmēr likām lielas cerības. Ar to varēja ierasties kāds gaidīts vai negaidīts tuvinieks, varēja ierasties arī kāds liels priekšnieks pateikt, ka visi izsūtītie drīkst braukt mājās un strādāt katrs savu darbu; viņš varēja pateikt, ka pietiek Ļebedjevā zāli ēst, brauciet un ariet savu zemi. Tāds

priekšnieks taču varēja atbraukt! Kaut vai tas pats — zilā mundierī ar pistoli pie sāniem —, kas mūsu ģimeni iepakoja lopu vagonā.

Kuģis nāca. Jau pa gabalu varēja redzēt zemo un plato korpusu ar dzenriteņiem, ar melno dūmeni. Tas bija «Marija Uljanova»; šoreiz aizgāja pa upes vidu, nemaz sādžas krastam netuvojoties. Kuģis izgaisa upes likumā reizē ar cerībām uz atbraucējiem. Tā parādīšanās vēstija, ka pasaulē tomēr pastāv civilizācija, ka beigusies garā ziema, ka sācies jauns cerību laiks. Ļebedjevā upe bija vienīgais ceļš. Trūka telefona, telegrāfa, radio, slimnīcas, aptiekas un daudz kā cita. Izsūtīto aprindās bieži klīda runas — kāds, lūk, no drošiem avotiem dzirdējis, ka no kaut kurienes jau vedot uz Latviju. Tādas baumas deva cerību. Šim nolūkam derēja arī sapņa izklāsts — bet toreiz vēl karš nebija beidzies.

Kā jau zemniekiem pieņemts, pavasarī jādomā par sēju. Arī tajā pavasarī, kas vien varēja kustēt, ņēma rokās lāpstām līdzīgus rīkus un raka zemi. Rakām jau trešo pavasari, lai iestādītu kartupeļus. Ar lielām grūtībām sameklēts stādāmais materiāls: kartupeļu mizas, asni, labākajā gadījumā sīki bumbuļi. Katrs savu gabaliņu kopa. No taigas uz muguras stiepa kārtis, mietus, lai iežogotu dārziņus, jo kolhoza lopi bija bez uzraudzības, tādēļ nopostīja visu, kas nebija iežogots.

Mūs šeit ne šāva, ne kāra, tikai godāja par fašistiem, un vietējās varas acupriekšā daudz tika darīts, lai mums traucētu izdzīvot. Dažas dienas pēc mūsu ierašanās Ļebedjevā kolhoza valde nolēma atbraucējiem piena produktus pārdot par augstāku cenu, bet mēs taču bijām nākamie kolhoznieki, mūsu kartupeļi vēl lāgā nebija ziedos, kad kādā naktī žogi tapa noārdīti; divus gadus pēc kārtas savvaļā klejojošie lopi iznīcināja ražu. Vietējo iedzīvotāju personīgās govīs vasaras laikā dažkārt nejuta vajadzību vakaros nākt mājās, lai saimniece izslauktu, bet pārnakšņoja taigā. Šad un tad gosniņas saplosīja lāči.

Reiz pie mātes atnāca Irīna. — Vecmāmiņ Vaļa, vai nezini kādus vārdus? Mana govs vakaros nenāk mājās. Baidos, ka lācis saplēsis. Ja nu tu kaut ko... es tev varētu kādu lāsi piena...

Māte vārdus nezināja, toties zināja, ka Irīna ritos pēc slaukšanas ar ķebli gosniņai uzdod pa kaulaino muguru un vakaros nesagaida ar dziru. «Vecmāmiņa Vaļa» riskēja. Apsēja salāpīto lakatiņu, un abas ar Irīnu aizgāja. Vispirms māte apskatīja govī un tad lopiņam ausī iečukstēja maģiskos vārdus. Govs, sajutusi sveša cilvēka klātbūtni, noraidoši purināja galvu.

— Redzi, viņa grib teikt, ka vairs nepaliks taigā.

Tad māte deva norādījumus, ka lopu nedrīkst sist, pēc un pirms

slaukšanas jānoglāsta. Katru vakaru silē jābūt dzirai. Trīs vakarus pēc kārtas Irīnai pašai lopiņš jāpārdzen sētā. Brūnāļai dzirdot, nedrīkst lamāties, jo tas atbaidīs labos garus.

Govs, sajutusi tādu labsirdību, sāka nākt mājās. Tad mātei nācās vēl šādos gadījumos pakalpot. Mēs labu laiku strēbām nātru zupu ar aizdarītu pienu. Kamēr izauga savi kartupeļi, ikdienai uzturā patērējām zāli. Uzturam derēja dārza virza, balandas, nātres, skābenes. Sevišķi vērtīgas bija cūkpieņu un ķimeņu saknes. Pati garšīgākā sakne piederēja kādam liliju dzimtas augam, ko vietējie sauca par sanarku. Lietojot ēšanai nepazīstamus augus, tos vispirms savā vēderā izmēģināja dažas cienījama vecuma māmiņas, tādēļ pavasaros un vasarā notika ēdamo augu vākšana. Cilvēki, bruņojušies ar dažādiem nažveida rīkiem, raka saknes. Kolhoza priekšsēdētājs, jau minētais «Jānis Bargais» šo pārtikas iegūšanas veidu bija noliedzis, jo šie izsūtīto pasākumi bojājot ganības. Aizliegums nelīdzēja, ļaudis raka.

Reiz «Jānis Bargais» piesteidzās pie Šarlotes Zemgales, kas raka saknītes, un to saspārdīja. Nākusi pie samaņas, Šarlote Zemgale pārviļkās būdā un tā īsti vairs neatlaba. Arī viņas kaps atrodas Lebedjankas upītes kraujā.

Reiz pienāca arī man tāds pavasaris, kad, guļot slimam, uz krāsns bija jāpavada ilgāks laiks. Mātei izdevās sarunāt ar kādu vietējo sievieti, un mēs kļuvām īrnieki viņas aizkrāsnē. Tur bija labi. Ja kurināja, bija silts, drošs jumts virs galvas un izbalsināta aizkrāsnē. Man kā slimniekam ierādīja labāko vietu. Organisms bija dzīvei pieteicis streiku. Biju kļuvis pārmērīgi apaļš. Lai ar manu izskatu nebaidītu saimnieces meitenes, māte man priekšā aizkāra kādu lupatu. Vakaros vienīgajā istabā sanāca saimnieces kaimiņienes un pulciņā pārrunāja dienas notikumus kolhozā. Viņas zināja, cik nobeidzās lopu, cik atvesto cilvēku. Pāris reižu mēnesī atveda pastu. Tad meitenes skaļi lasīja, jo mātes neprata. Parasti vēstules nāca no frontes. Gandrīz katrai vietējai ģimenei bija kāds tuvinieks karotājs vai kritušais. Manam priekškaram, kas norobežoja krāsnsaugšu no istabas, bija palikusi sprauga. Sanākušās sievas uzmanīgi klausījās vēstuļu lasītājās, reizēm nopūtās, reizēm galvas lakatu stūros slaucīja acis. Reiz saimniece pamāja uz manu pusi. — Mūsējais jau arī teju, teju aizies... Jau viss nopampis.

Pēc šiem vārdiem man radās spīts un naidis pret savu slimību: nemiršu, nemiršu! Ļoti gribējās dzīvot. Māte un divi brāļi, jaunāki par mani, bija gan novājējuši, bet tādā stāvoklī nenonāca. Pēc vectēva,

kuru atstājām Ostaškovā, 1941. gada 7. decembrī Kirova apgabala Kaiskas ieslodzīto nometnē mira tēvs. Tā liecināja pēc vairākiem gadiem saņemtā izziņa. 1942. gada vasarā aizgāja mūžībā vecmāmiņa, viņa apglabāta Torginskas kapos Krasnojarskas novada Manskas rajonā blakus Buldurmātei no Elejas Mūrniekiem.

Pavasari nomainīja Sibīrijas vasara — īsa gan, bet gaišām naktīm. Dažubrīd tīri silta. Brāļi strādāja lielajā siena pļavā aiz Jeņisejas kopā ar daudziem atbraucējiem. Saulei rietot, daļa siena vācēju atgriezās sādžā, citi nakšņoja pļavā. Bezvēja laikā Jeņisejas spoguļi laivas varēja tālu saredzēt. Skalās balsis laivās dziedāja vietējās meitenes un sievas. Melodijas skanēja skumjas, kā jau kara laikā. Krastā ļaudis izkāpa kukaiņu sakostām, uztūkušām sejām. No uzbāzīgajām mušīnām (moška) un odiem nebija glābiņa, jo trūka tīkliņu sejas aizsargam. Lai daudz maz pasargātos no asinssūcējiem, sejas un rokas zieda ar bērza tāšu darvu, atšķaidītu ar zivju taukiem. Lietojot šādu pomādi, jebkurš baltais pārvērtās par nēģeri.

Sākoties siltākam laikam, aizkrāsnes īpašnice lika mātei atbrīvot telpu, jo negribot redzēt savā mājā mironi. Tas attiecās uz mani. Saimniece žēlsirdīgi ļāva mums pārvākties bēniņos. Tur notika brīnums. Labās kājas apakšstilbā radās caurumi. Pa tiem pamazām iztecēja ūdens. Es kļuvu atkal kaulains un viegls. Varēju sākt staigāt un līdzēt mātei produkti sagādē, jo sādžas tuvumā atrast ēdamu zāli bija grūti. Dažreiz māte izravēja kādu vietējo sakņudārzu, par to drikstēja savākt balandas un virzu.

Reizēm apciemoju Briežu ģimeni no Rīgas, Pērnavas ielas 23. Tie bija divi vecīši. Pats Pāvils Briedis — invalīds, bez kājām — pārvietojās tikai ar ratiņiem. Latvijā maizi bija pelnījis, pārdodams avīzes savā kioskā. Arī tāds cilvēks Sibīrijas zemei izrādījās nepieciešams, un zeme saņēma savu tiesu, tikai šoreiz krietni īsākā zārkā. Šad tad vēl iznāca redzēt, kā sādžas puikas dīda nu jau čikstošos invalīda ratiņus, līdz tie — nekam nevajadzīgi, salauztiem riteņiem — gulēja Jeņisejas pakrastē.

Vasaru nepiedzīvoja Elza un Jānis Kalēji no Kalvenes pagasta Kalēju mājām. Lūku striķi, velkot laivu gar Jeņisejas krastu, smiltīs atraduši dažas upes izskalotas saknes. Domājuši — turnepši vai citi dārzeni. Nogaršojuši. Dažus kumosus apēduši. Tas bijis velna rutks! Lebedjankas kraujā atkal pacēlās jauns kapu žogs.

Klāt rudens ar septembri un skolā iešanas laiku. Sādžā bija četru klašu skola. Atbilstoša vecuma latviešu bērni to apmeklēja, lai apgūtu

krievu valodu un reizi dienā saņemtu zupu. Reiz, sākot jauno skolas gadu, skolotāja dziedāšanas stundā gribēja dzirdēt arī latviešu bērnu balsis. Lai būtu drošāk, dziedāja pa diviem. Ojārs ar Valdi droši iesāka «Dievs, svētī Latviju». To dzirdot, piecēlās pārējie latviešu bērni, un to nebija maz. To redzot, uzslējās arī vietējo bērni. Laikam arī skolotājai kļuva neērti sēdēt klases priekšā, un viņa piecēlās. Uz dziedātājiem no sava portreta ietvara noraudzījās Staļins. Aiz klases logiem šalca Jeņiseja.

Septembra beigās aicināja saņemt kolhozā par izstrādes dienām nopelnītos kartupeļus. No kaimiņienes aizņēmāmies maisus. Slimodams izstrādes dienas nepelnīju, bet māte, lūku striķus vīdama, un brāļi, siena pļāvā strādādami, šo to bija nopelnījuši. Mūsu kartupeļi sagāja viena maisa stūrī. Māte kartupeļus sabēra bļodiņā, es kaimiņienei aiznesu maisus.

Uzkrītot pirmajam sniegam, kļuva skaids, ka bēniņos pārziemot nevarēsīm. Nolūkojām pirtiņu. Ievācāmies. No šīs vasarnīcas mūs izdzina sals. Izrādījās, ka sādžā ir vēl četras ģimenes bez pārziemošanai derīgas pajumtes. Visi kopā okupējām kolhozam piederošu tukšu māju, kur pirms tam zvejnieki bija lāpījuši tīklus.

Tai ziemā veikaliņā uz kartiņām izsniedza Amerikā gatavotu desu. To atveda ar metāla stīpām apstīpotā lielā koka mucā. Uz mucas uzraksts angļu valodā. Kāda izsūtītā no Rīgas, angļu valodas pratēja, izdomāja un pārdevējam iestāstīja, ka uz mucas rakstītais vēstī: desa izsniedzama tikai izsūtītajiem, pretējā gadījumā vainīgajam draud tiesa. Pārdevējs nobijās ne pa jokam un desu pārdošanu pārtrauca. Vietējie sacēla lielu brēku. Bez desas palika arī sādžas deputāte. Tā savukārt deklarēja: — Kas neciena deputātu, tas ir pret padomju varu. — Desu pārdošanu atsāka tikai pēc laba laika, kad atbrauca kooperatīva vadītājs Balkins.

Mūsu mājai blakus atradās kolhoza neapstrādāto linu noliktava. Lini kā noplūkti, tā ar visām pogaļām sakrauti. Linus tur sēja sēšanas pēc: sēklas neizmantoja, šķiedras neapstrādāja. Zvejas rikiem striķus gatavoja no kārklu lūkiem. Reizēm kolhozs nopirka vai iemaiņīja resnas kuģu tauvas. Tās māte ārdīja un ar kāšiem izgatavoja tievākus striķus zirglietām. Vēlāk, pēc kara, ar šiem striķiem apgādāja arī zvejas rikus. Vecmāmiņas deva padomu: linsēklas izmantot uzturā. Cik zināms, no tām Latvijā ļoti labi barojušies teļi. Naktīs linus pārnesām uz mūsu māju. Izzāvējām, nokūlām pogaļas, bet stiebrus aiznesām atpakaļ un godīgi sakrāvām vecajā vietā. Sēklas pannā

izkaltējām un piestā sagrūdām miltos. Šie milti bija vērtīga piedeva jebkuram ēdienam. Par piestu kalpoja traktora dzinēja cilindrs, kuru tālredzīgā Maiga Kalēja bija atvedusi no Manskas rajona. Darbs ar šo agregātu izraisīja zināmu ritmisku troksni. Ja ienāca kāds vietējais, tad piestai uzmetām kādu lupatu, lai maskētu nedarbu. Reiz, šo neparasto parādību izdzirdusi, ienāca brigadiere: — Ko darāt tik vēlu vakarā? Kas tas par troksni? — Toreiz kolhozs gatavojās gada pārskata sapulcei, kas parasti beidzās ar dancošanu, tādēļ teicām, ka mācāmies dancot.

— Kā tad, kā tad, mīļā, drīz sapulce klāt. Taisām repetīciju, — no savas lāviņas sasegusies apstiprināja jau gulēt aizgājusi Marija Zīrupa no Raņķu pagasta Gailišu mājām. Brigadiere neizpratnē paskatījās visapkārt. Iziedama noteica: — Uz darbu knapi velkas, bet te dancot sadomājuši. Mākslinieki atradušies... — Pavasarī bija lieli brīnumi, ka peles līniem pogaļas nograuzušas, bet līdz pavasarim Jeņisejā aiztecēja vēl daudz ūdens.

Pagāja Ziemassvētki, pienāca Jaunais gads. Šie svētki mūsu mājā neradīja nekādas pārmaiņas, bija pelēki kā ikdiena. Vien, sēdot ap skārda krāsniņu, klusu nodziedājām kādu svētku dziesmiņu. Smaržoja nepušķota eglīte, mātes stāstīja dažādas svētku ēdienu receptes, kuras pierakstīt nebija nozīmes.

Gandrīz uz pašas Jeņisejas kraujas visu pasaules vēju priekšā stāvēja maza būdiņa. Tajā dzīvoja Auguste Petere no Liepājas puses un Natālija Ose no Kuldīgas. Arī tajā būdiņā svētku laikā uz maza no dēļiem naglota galdiņa stāvēja eglīte. Katru gadu Ziemassvētku vakarā Natālija uz galdiņa nolika šprotu kārbu, saglabātu no Latvijas.

— Nu ko, Gustiņ, ir svētki. Atvērsim?

— Nevajag, paldies, Naciņ, lai paliek citai reizei.

Kārba tika saglabāta daudzus gadus, līdz kalpoja kā butaforija svētku reizēs.

Kuibiševa kolhozā rēķini noslēgti. Nu varēja sasaukt gada pārskata sapulci. Uz to gatavojās visi kolhoznieki, mēs arī, jo bija solīts cienasts. Zinājām, ka līdzī jāņem trauks, no kura cienāties. Mūsu trauki bija izgatavoti no bērza tāss vai izgredti kā silītes no klucīšiem. Tāda gatavošanās cienastam nebija piedzīvota! — Ka tik neiznāk kā «Mērnieku laikos», — smēja Fricis Auzers no Kuldīgas. Sapulces diena bija klāt. Darija centusies, kluba grīda izberzta balta. Lielā mucas krāsns brangi kurināta. Uz sapulces vietu aizgājām agrāk, jo klubā skanēja mūzika. Vaļas brīžos ar mūziku nodarbojās visa mūsu

ģimene. Vilcē, tēva mājās, palika vairāki pūšamie instrumenti un vijole.

Ap krāsni sēdēja vairāki jaunieši. Viens spēlēja balalaiku. Visiem mugurā jauni vateņi, ko greznoja sārtas nozīmītes ar Ļeņina attēlu. Pēkšņi viens izrāva nokaitētu metāla urķi no krāsns un metās man virsū. Pārējie piesteidzās mani saturēt. Izglāba Darija, tiku laimīgi cauri ar dažiem jauniem caurumiem vecajās biksēs. Sapulces oficiālā daļa beidzās ar saraksta nolasīšanu, cik naudas katram jāsaņem. Mēs ar Annu Kukoņenu par savu nelaimīgo govi kolhozam palikām parādā katrs 2500 rubļu.

Lai velns parauj parādu un izdedzinātos caurumus biksēs, mums taču jāsaņem cienasts! Ar izgrebto siliti rokās stāvēju rindā, pamazām virzījāmieš uz skatuves pusi, tur dalīja cienastu. Beidzot manā kokgrebumā iegūla divas sālītas Jeņisejas siļķes un trauka stūri — karote cukura. Viss? Viss. Varbūt Fricis Auzers bija gaišregis.

Kolhoza vadība nolēma ņerties pie zvejas zem ledus. Tas jādara izsūtītajiem latviešiem un Volgas vāciešiem. Mūsu skolotāji bija divi vietējie vecīši. Visi nule organizētās zvejnieku brigādes locekļi priedzājāmieš, nu tik būs ēšana! Sals janvāra vidū uznāca varens. Apsaldētām sejām, cits aiz cita aizvējā slēpjoties, bridām pāri Jeņisejai. Netālu no krastmalas, paralēli upei, taigā bija ezeriņu virkne. Vietējie teica — «gareniski zemei», tas ir paralēli upei, bet «šķērsām zemei» — tas ir perpendikulāri upei. Mūsu pavadoņi — skolotāji ceļā uz ezeru lamājās un nolādēja Dievmāti, jo, lūk, mūsu dēļ vecīšiem jāsalst.

Apkārt izlūkotajam ezeriņam lielas egles, tās deva aizvēju. Izrādījās, ka neviens nebija paņēmis līdzī darbarīkus.

Otrā rītā tāpat lamājās kolhoza saimniecības pārzinis, neatrazdams darbarīkus. Beidzot uz piecpadsmit cilvēkiem iedeva vienu lāpstu un divas vergas. Ezera vidū izkalām apmēram piecpadsmit metru garu grāvi, bet grāvja galos āliņģus. Līdz ar to grāvis piepildījās ar ūdeni. Tad virzienā no āliņģa uz grāvi ar lāpstu maisījām ūdeni. Viens maisīja, bet pārējie skatījās, vai grāvī neienāk sīkzivis, tās bija vajadzīgas ēsmai uz āķiem. Mūsu pūles izrādījās veltīgas.

Tad valde izdomāja citu pilnīgi drošu zivju iegūšanas veidu. Taisījām milzīgu murdu. Atkal kalām ledu un cirtām tūkstošiem apšu kārtiņu. Spricētot pēc murda grandiozajiem izmēriem, tur vajadzēja pacelties konservu fabrikai. Ar šo ietaisi reiz notvērām lielu vēdzeli. To sadalījām. Tas bija pirmais un pēdējais loms. Murda brigādi likvidēja.

Bijām paklausīgi. Kur sūtīja — tur gājām. Teica zāgēt malku kuģiem — zāģējām. Ar neasinātiem zāģiem, jo nebija ar ko asināt.

Šajā darbā man neveicās. Iedotais maiss kāju aptīšanai no sala nepasargāja. Kad nomelnējusi miesa atdalījās no kājas lielā pirkstgala, griezos pēc palīdzības pie vietējās — Burcevu vecmāmiņas. Viņa bija ļoti labsirdīga un gudra. Manu pirkstu saglāba ar svaigu (saldētu) kāpostu lapām un storu peldpūšļa limveida novārījumu.

— Kāposts tev noņems karstumu, bet zivs dziedinās, — teica Burceva. Pamazām kauls apvilkās ar ādu, un pirksts labi kalpo turpat jau piecdesmit gadu.

Tā mūžiņi noticis; pēc ziemas klāt pavasaris ar jaunu rosību. Jeņisejas krasta malā kūpēja dūmi. Vīri gatavoja vienkoces. Daži no dēļiem darināja lielas laivas. Smaržoja darva un svaigais koks. Pēc ziemas snaudas atdzīvojās smēde: brālis Gunārs no stieples kala naglas laivu būvēšanai. Zvejnieki gatavoja tīklus, vietējās sievas lielos sartos dedzināja kaļķakmeņus. Izsūtītās vecenītes lasīja un vārīja pirmās saulgozī salasītās nātres. Citas tvaicēja zivju sālījumu aizdaram. Sagaidītajam pavasarim par godu bazūnēja kolhoza ragu lopiņu izsalkušais koris. Mēs ar Potāpovu uz augstiem steķiem vēlām baļķus un tos zāģējām dēļos, lai gatavotu laivas. Gatera nebija. Visu ar rociņām.

Kādā sētā divi rūķīši bez bārdām vārīja peles. Vienam mugurā pelēkas kleitas atliekas, otram kājās daudzkrāsainu ielāpu bikses. Abi rūķīši ne visai tīrām, bet svarīgam darbam noskaņotām sejām centās pavardā starp akmeņiem iekurt uguni. Uz tiem uzstutēta kārba peļu vārīšanai. Atšķirībā no citiem, simtgadīgiem rūķiem, šie bija vēl gluži jauni — deviņi līdz desmit gadus veci, un viņiem bija arī vārdi: Dzidra Kalēja un Gunārs Scille. Droši vien bārdas viņiem izaugs vēlāk, ja jau šajā vecumā sejās iezīmējās rūpju rievās.

No kraujas lejā uz laivu nāca ļaudis ar ariem pār pleciem. Kopā ar viņiem no Turuhanskas atbraukušais iekšlietu daļas darbinieks. Savu mēneša darbu viņš bija veicis — pierēģistrējis visus dzīvus un mirušos, viņš arī jautāja, vai mums uz ķermeņiem neesot kādas sevišķas pazīmes. Pamanījis mātei sen operēto labās rokas mazo pirkstu, pierakstīja. Šie darbinieki parasti Ļebedjankā ieradās dienā, bet cilvēkus izsauca naktī, lai nekavētu darbu. Darijai bija krietni ko noskrieties, kamēr visus uzmodināja un paziņoja par ierašanos kolhoza kantorī.

Vecmāmiņa Matilde arī steidzās no kraujas lejup ar sainīti. Tajā

sacepts sunītis: jāpaspēj ar laiviniekiem cienastu nosūtīt līdz Mirnajai. Tur skolā mācījās mazdēls Jēcis. Kluss un prātīgs puika. Skolā vietējie zēni cienastu atņēma. Jēcis raudāja, bet vietējie smējās, piebāzuši mutes ar suņa cepeti. Ienāca skolotāja un pamanīja, ka Jēcis raud.

— Kādēļ raudi?

— Zēni atņēma sainīti...

— Kas par sainīti? Kas sainīti?

— Gaļa-a-a...

— Jēkab, padomā, ko runā! Kur tu ņēmi gaļu?!

— Vecmāmiņa atsūtīja... Sunīti...

Vietējie pārstāja košļāt. Tad splāva un lamājās. Daži raudāja, kāds vēma; bet Jēcis smējās.

Jeņisejas kreisajā krastā, apmēram četrus kilometrus no Ļebedjevas uz leju atradās vecās sādžas vieta. Ēkas jau sen bija pārceltas uz labo krastu, kur daudz augstāka krauja, jo veco ciematu apdraudēja plūdi. Vecajā vietā palika četri hektāri no kokiem brīva vieta. Šo platību kolhozs uzturēja kā aramzemi. Reiz kādā pavasarī, kad lielie palu ūdeņi bija noskrējuši, zeme apžuvusi, posāmies sējai uz veco sādžas vietu. Brigadiere Maņešija bija cieši izlēmusi tur sēt auzas. Sēklas tiesa bija atvesta no Jarcevas rajona. Mani iecēla auzu sējēju posmā. Krastā nogāzām zirdziņu, rūpīgi sasējām ar striķiem un ievēlām laivā. Vēl iekrāvām četrus maisus auzu un vienas zigzag ecēšas. Laivā iekāpa četras meitenes — sējējas. Pēdējā, laivu atstumjot no krasta, ielēca brigadiere. Meitenes airēja, Maņešija stūrēja, es uzraudzīju sasiesto zirdziņu un smēlu ūdeni no caurās laivas ar bērza tāss smeļamo.

Sējas vietā izvēlām no laivas zirdziņu. Zirga vārds bija Severš. Atpestījām to no striķu skavām, lopiņš tūdaļ uzslējās, nosprauslojās, nopurinājās un bija gatavs darbam: uznesa krastā līdz lauka malai auzu maisus, uzvilka ecēšas. Meitenes uzsēja priekšautus. Tajos brigadiere iebēra sēklu, un četrrindu «agregāts» sāka darbu. Sēja tūliņ uz neapstrādāta rudens aruma. Daža sēklu meta gaisā, cita birdināja, it kā vistas barojot, bet Milija auzas ņēma mutē un, galvu grozot, sparīgi izpūta pa labi un kreisi. Mans un Severa uzdevums bija ar ecēšām sēklu iestrādāt. Daudz labāk būtu ar atsperu ecēšām, taču tādu aprikti te neviens nebija redzējis.

Sēkla ierušinājās slikti. Brigadiere teica, ka būšot jāecē vairākas kārtas, brīdināja meitenes, lai sējot retāk, citādi nepietikšot sēklas. Pāris stundās gabals apsēts, meitenes čalodamas devās uz laivu. Man un Severam solījās atbraukt pakaļ pēc pāris dienām.

— Skaties, lai zirgu neapēd lācis, — uz laivu ejot, brīdināja brigadiere. Laiva atstāja krastu, kādu brīdi dzirdēja airu klaudzēšanu un ūdens šļakstus, tad palika tikai odu mākoņa augstā dziesma. Tālumā vēl varēja saredzēt laivu, kas attālinoties sudrabpelēkajā ūdens klaidā atstāja aiz sevis platu, gaišu joslu.

Ar Severu cītīgi strādājām. Arums veidojās gludāks, bet graudi iestrādājās slikti. Vakarpusē Severa solis kļuva gausāks. Metām mieru, jo bija jāiekārtojas naktij. Naktis pavasaros tur gaišas. Severam sapinu priekškājas un palaidu svaigajā, leknajā zālē. Zirdziņš ēda aizgūtnēm. Sādžas krastā lopu daudz. Tur sadīgušo zāli tūliņ nograuzā.

Pavasara plūdi krūmos atstājuši dēļu galus un dažādus citus kokus. Sasēju slieteni, tajā paklāju kūlu. Sagādāju kurināmo ugunscuram. Vakariņās: vārīts Jeņisejas ūdens un gabals maizes. Severam izvēle lielāka. Pēc laika mans darba biedrs paēdis atlēca ugunscura dūmos meklēt glābiņu no odu miljoniem.

Biju iesnauadies. Satrūkos no trokšņa. Severs krāca un pielēca tuvāk slietenim. Krastmalas krūmos brikšķēja sausie zari. Kāds zirgu biedēja. Varbūt lācis?

Pāris dienās darbu pabeidzām. Sāka līt. Laiva no otra krasta atpeldēja tikai pēc nedēļas. Auzas pēc lietus jau bija sadīgušas. Abi ar Severu pārtikām no augiem. Zirdziņš bija kļuvis mazliet gludāks. Es ne. Sējas kampaņu beiguši, ievēlām Severu atkal laivā un devāmies uz Kuibiševas kolhoza centru.

Īsā Sibīrijas vasara bija pašā plaukumā, lopiņiem no sāniem nokrita pēdējā ziemas spalva, jaunā solījās būt spoža un gluda. Vienam zirgam jaunā zāle negāja labumā. Vecais Pigoška — joprojām pinkains un vājš — no bara turējās maliņā. Viņu varēja pazīt no tālienes, jo bija sarkanraibs kā govš. Pigoška slimoja, viņu bija apsēduši lieli augoņi. Kad slimais lopiņš ganībās nobeidzās, viņš pārstāja būt sarkanraibs, jo kļuva melns no mušu tūkstošiem, kas nelaiķa ķermenī bija atradušas paradīzi. Daudzo augoņu dēļ Pigošku apraka nedirātu.

Naktī pie zirga kapa strādāja cilvēki. Kāda somu ģimene atraka kapu, lai tiktu pie gaļas. Šie cilvēki nebija gardēži, kas zirga gaļā saskatīja delikatesi, tikai vēlējās izdzīvot līdz tam laikam, kad nebūs jāēd maitas.

Bijām nodzīvojuši līdz augustam. Jeņiseja slēpās zilā dūmakā. Kaut kur dega taiga. Varēja dzirdēt, kā tālumā upē strādāja aizselsies kutera dzinējs. Vietējie puīšeļi pēc skaņas prata noteikt kutera nosaukumu. No Turuhanskas atbrauca priekšnieki. Kopā ar vietējiem varasvīriem

izsūtītos norīkot aizupes krūmos cirst materiālus stīpu gatavošanai. Kādā sādžā uz ziemeļiem darbojās mucinieku darbnīca. Muca bez stīpām nav muca. Metāla stīpas tur negatavoja, aizvietoja ar koka. Cirtām slaidus vītoļņus, tie auga skaisti un bagātīgi, kā dārzā.

Zēni cirta, bet meitenes un mātes sagarinātās kārtiņas vilka ūdens malā un krāva kaudzēs. Bija jāsagatavo tūkstotis. Katru dienu laiva ar stīpu gatavotājiem šķērsoja Jeņiseju turp un atpakaļ.

Reiz, kad bijām izsniegtās maizes normu apēduši trīs dienas uz priekšu, daži zēni izlēmām nebraukt nakšņot sādžā. Palikām ciršanas vietā un pārgulējām nakti zaru būdā. Pārtikām no sanarkiem un negataviem ciedru riekstiem. Tajā laikā ciedru čiekuri vēl bija sveķaini un lipīgi, tādēļ sveķus apdedzinājām ugunskurā. Baudot šādā veidā sagatavoto taigas augli, mūsu kuņģos iekļuva ogle. Pēc dažām dienām mums aizcietēja vēderi. Tā teikt, ne uz priekšu, ne atpakaļ. Nelaieme nenāca brēkdama. Naktī atbrāzās varens ziemeļvējš. Tas Jeņisejā sacēla tādas bangas, ka trīs dienas laiva no sādžas nevarēja atbraukt pie mums. Upe plosījās un trakoja. Tā trieca krastā netirus, brūnus viļņus ar putu rotājumu galotnēs. Bangas sašķīda pret krasta akmeņiem. Daļa pacēlās gaisā kā lietus un migla un ieklūda upē, lai nāktu krastā no jauna.

Trešajā dienā, saulei rietot, ziemeļi pamazām pierima. Otrā rītā upe atkal bija liela, mierīga, spoža un gluda. Ap pusdienas laiku sagaidījām laivu.

Laikam izskatījies gauži nožēlojams. Trausla, vāja meitene — Ilga Sembiņa — sniedza man savu pusdienas tiesai līdzņemto maizi. Divas šķēlītes mazajā plaukstā aicināja ņemt. Apziņā zibenīgi noplaiksnīja doma: ņemt vai neņemt. Maize — tā bija dzīvība. Meitenes acis iedrošināja, es dzirdēju čukstus: «Ņem, man ir vēl.»

Pēcpusdienā atpūtas brīdī viens otrs kaut ko košļāja. Ilga stāvēja krastā un vēsajā Jeņisejas ūdenī veldzēja knišļu sakosto seju.

Sādžā kolhoza kantorī darījām zināmu, ka mums ar Jāni vajadzīga medicīniska palīdzība. Ļebedjevā tajā laikā feldšera nebija. Mums atļāva ņemt laivu. Braucām divdesmit septiņus kilometrus pa upi uz leju līdz Mirnajai. Tur strādāja feldšere Hilda. Viņa bija izsūtītā no Engelsas. Hilda smaidīja: «Ko tad esat saēdušies, ka tik labi turas iekšās?» Mēs izstāstījām, un no feldšeres smaida vien jau kļuva vieglāk. Ieņēmām krietnu porciju kāda pulvera, un mūsu glābēja teica, lai braucot mājās, gan jau būšot labi. Pie laivas gaidīja pasažieris: kāds priekšnieks no Turuhanskas jāved uz Ļebedjevu. Laiva atceļā

jāvelk pret straumi. Samērcēju ūdenī lūku striķi, jo sauss lūst. Viens gals pie laivas, otrs man ap pleciem. Priekšnieks sēdēja, Jānis stūrēja, es gāju pa krastmalu un vilku laivu. Katram savs darbs.

Nebijām vēl tikuši ārā no Mirnajas liedaga, kad sajutu pavisam tuvu sengaidīto mirkli. Hildas zāles iedarbojās! Zibenīgi nometu striķi un visu pārējo. Šausmas! Ar Jāni notika tas pats. Viņš izlēca no laivas ūdenī un pāris lēcienos bija krastā. Pa to laiku straume laivu ar priekšnieku ienesa upē. Pasažieris, aptvēris situāciju, ķērās pie ariem un piestāja krastā.

— Kas noticis? — viņš prasīja.

— Tāda slimība, — skaidroja Jānis, — labi, ka nav lipīga.

Septembrī Maņefijas posms novāca auzas. Varenī čemurmieži rūpīgi slēpa novācamo kultūru. Gribēja plaut ar rokas izkaptīm, tad šo domu atmeta, jo vieglāk noplūkt kā linus. Visus novāktos kūlišus no četriem hektāriem sakrāva lauka malā zem egles. Taigas iemītnieki par auzām bija pateicīgi. Peles no apakšas, putni no augšas. Pēc auzu novākšanas lauks bija jāapar. Es biju tas arājs. Pārvedām pāri upēi divus zirgus divās kopā sasietās laivās. Lopiņi saprata, ka atrodas uz ūdens, un stāvēja mierīgi.

Arot apjozos ar striķi. Aiz tā aizbāzu cirvi. Viens otrs čemurziedis kopā ar auzām izaudzis turpat rokas resnumā, tas jānocērt, jo traucēja aršanu. Naktīs jau bija spēcīgas salnas. Sasalušo zāli zirgi negribēja ēst. Pats pārgulēja savā pavasara slietenī.

Vienkoci atbrauca Maņefija, pārlūkoja, kā man veicas ar aršanu. Prasīju atļauju zirgiem izbarot auzu kūlišus. Atļāva — pa diviem kūlišiem katram naktī.

Kādā dienā vecās sādžas vietā piestāja cits vienkocis, izkāpa svešs cilvēks ar bisi rokās. Atbraucējs kāpa piekalnītē uz mana aruma pusi. Melnīgnsnējs no sejas, karakulādas cepuri galvā. Tuvāk pienākot, izrādījās, ka cilvēks bija bez cepures, bet varen sprogainiem, bieziem matiem — tas bija iecirkņa agronoms Petuhovs. Pārstaigājot arumu, aizgāja līdz eglei. Ieraudzīja auzu kūlišus.

— Maz, — viņš noteica.

Petuhovs nonāca lejā pie slieteņa. Turpat no kārtiņām biju ierīkojis tādu kā barības galdu zirgiem. Uz galda zirgu vakariņas — četri kūļi. Tos ieraudzījis, iecirkņa agronoms kļuva nikns.

— Iznieko ražu! Bez uzskaites! Nodošu tiesai!

Uzmetis plecā ērtāk bisi, pagriezās un steidzīgiem soļiem kāpa lejup pie vienkoča. Zirdziņi arklu vilka apmierinoši, pēc nedēļas darbu

beidzām. Aizritēja vēl dažas dienas. Mums pakaļ neviens nebrauca. Bijām aizmirsti. Laukmales ezeriņā atradu vecu, trūdēt sākušu, jau krietni izmirkušu vienkoci. Šo atradumu Severs līdzēja aizvilkt līdz Jeņisejai. No dēļa izcirtu airi un pārbraucu upi. Tikai pavisam tuvu sādžas krastam vecajam vienkocim ielūza dibens. Laimīgi paspēju nokļūt malā.

Iestājās rudens slapjdraņķis. Jeņisejā cēlās ūdens limenis. Sagatavotie stīpu koki vasarā netika aizvesti. Priekšniecība joprojām solīja kuteri ar liellaivu. Visu grēdu pārvietojām augstāk, lai ūdens neaiznestu. Pēc nedēļas upes krastos parādījās pirmie ledus vižņi. Tad arī kļuva skaidrs: kutera nebūs. Ķērāmiem vēlreiz klāt saviem kokiem. Visus sanesām krastā tur, kur bijām cirtuši. Stīpu sagatavošanas kampaņa bija cauri. Pavasara plūdus vasaras darbs aizpeldēja bez kutera.

Pickrastes smiltis — pret kolhoza zivju sālītavu — celiņa malā jau ilgu laiku stāvēja sakrautas koka mucīņas ar sālītām sīkzivīm. Arī tās gaidīja kādu kuteri, lai nokļūtu kaut kur galdā. Koka stīpas vējā izkalta, un dažas mucīņas saira. Ap tām darbojās kaudamies suņi. Daļu izbirušo zivtiņu aprija, daļa sajaucās ar smiltīm. Mucīņas apsargāja bruņots sargs.

Reiz vēlā rudens vakarā būdā aptrūkās ūdens. Ženija Redliha paķēra trauku un aizgāja uz upi. Pēc brītiņa dzirdējām šāvienu. Rēja suņi. Atvērām būdas durvis. Pakrastē dzirdējām satrauktu cilvēku balsis. Tumsa. Vējš dzenāja zemus mākoņus. Nāca pulciņš cilvēku. Viņi kaut ko nesa un nāca uz mūsu būdas pusī. Ļaudis ienāca un nesamo nolika uz guļamlāviņas — tā bija Ženija.

Sargs saņēma pateicību, Ženija — lapegles krustu, kas tagad sargāja divas kapuvietas — mātes un agrāk mirušā dēliņa zemes gultu.

Skopajā vēlīna rudens saulē dižojās lapegļu smailes, katra dega savā krāšņumā. Lapegles ir lepnas. Citi koki savas rotas jau nometuši tuvās ziemas priekšā.

Vēji nolaupīja arī lapegļu zeltu, un koki stāvēja sastinguši, sniega segu gaidot. Jeņiseja posās ziemas guļai. Upe ar katru dienu vairāk pārklājās ar ledu. Milzīgi ledus lauki spiedās upes vidū, līdz kādā sala naktī iestājās miers, upe aizmīga.

Ar Severu bijām nešķirami. Mēs abi apgādājām ragulopus, zirgus un skolu ar Jeņisejas ūdeni. Es pielēju mucu, Severs to vilka pa krauju augšup. Salā apledoja apgērbs, muca un arī ragavas. Reiz, braucot ar ūdens mucu, mani notvēra Darija: «Nāc žigli! Klubā tiesa...

tevi sauca.» Piebraucu pie kluba ar savu ledus karieti. Telpā sēdēja sādžas vecīši un brigadiere Maņefija, uz skatuvītes — aplāts galds. Aiz galda tiesas vīri. Pie skatuves piebraucu kā ar slidām, jo apavi bija apledojuši. Nevarēju saprast, ko no manis grib.

«Noņem cepuri tiesas priekšā,» aizrādīja tiesnesis. No brīnumiem biju aizmirsis to izdarīt, lai gan biju audzināts noņemt galvassegu sabiedriskās vietās. Tas nenācās viegli, jo nosalušie pirksti vēl vairāk samezģloja cepures saiti, pēdīgi izdevās auklu pārraut. Tiesas vīri pacietīgi mani vēroja.

— Vai nav iebildumu pret tiesas sastāvu?

Man nebija. Piesēdētāji — pašu sādžas ļaudis — vai tad šie ko ļaunu? Tiesnesis gan svešs. Drīz vien sapratu, kādēļ esmu tiesā saukts. Petuhovs savu vārdu turējis. Mani tiesāja par četrus tonnu auzu izšķērdēšanu.

— Vai atzīsti savu vainu?

Es neatzinu. Zem egles sakrātajā čupā tik daudz nevarēja būt.

— Slikti, slikti, jaunais cilvēks, šo lietu vajadzētu nodot tribunālam.

Tiesai apspriežoties, aizvilkās mazās skatuvītes no lozungauduma gatavotais aizkars. Kā cerēdams ieraudzīt glābiņu, ielūkojos klātesošo sejās. Brigadiere sēdēja, galvu nodūrusi. Tā vien šķita, ka grīdā ieraudzījusi brīnumu. Vecie vīri smēķēja mahorku, šai nodarbei pievērsdami visu savu uzmanību. Ai, ļaudis, ļaudis, neviens no jums savā mūžā nebija redzējis apcirknī četras tonnas graudu!

Pēc sprieduma man bija saprotams, ka Kuibiševa kolhozam esmu parādā vēl 2000 rubļu. Ar šo tiesas lēmumu man sāka ieturēt 20% no nopelnītā. Gada beigās abi ar kolhoza galveno un vienīgo grāmatvedi brīnījāmies par to, ka mans parāds nebija sarucis ne par kapeiku. Acīmredzot kolhoza valde cerēja, ka es piedzīvošu Mozus vecumu un, saņemot par izstrādes dienu kapeikas, līdz mūža galam paspēšu norēķināties ar kolhozu par govī un auzām.

Mednieki posās jaunai sezonai. Gatavoja jaunas un pielaboja vecās nartas. Ar ādu aplīmēja platās mednieku slēpes, šuva suņādas cimdus. Vecais mednieks Antons nodīrāto suni uzsvieda savas būdas bēniņaugšā sasaldēšanai. Kādreiz tas varēja noderēt zvēru piebarošanai vai lamatu uzstādīšanai.

Pirms aiziešanas taigā mednieki rīkoja atvadišanās dzīres ar brāgas dzeršanu. Tādās reizēs skanēja dziesmas, vīri rūca kā dunduri, sievas gan it viegli ņēma augstākas notis — sibīrietēm balsis spēcīgas. Reiz pietrūka uzkodas. Antons dzērumā atcerējās nodīrāto suni, uz sliekšņa

sacirta to mazākos gabaliņos un pasniedza kā saldētu zaķi. Aiziešanas svētki varēja turpināties, mednieki no ģimenēm aizgāja uz ilgāku laiku.

Pirmo reizi medību gaitas sāka Viktors Šulcs no Engelsas apkārtnes. Viņš negāja no laba prāta, jo sādža palika veca māte bez apgādnieka. Viktors, ticis pāri Jeņisejai, krastmalas krūmos ieraudzīja izspurdzam meža irbes, varenā priekā tvēra bisi aiz stobra. Velkot ieroci no nartām, norībēja šāviens.

Aiziešanas svētku izskaņā pēc pāris dienām sniegā iezīmējās Viktora kaps, ko sedza sasalušas zemes kukuržņi un sniegs. Sniegputenis visu nolīdzināja, visapkārt kļuva tīrs un balts.

Kuibiševa kolhoza galva «Jānis Bargais» nejutās vesels. Viņš novājēja un sakumpušu muguru nesa savu kaulaino augumu. Pēdīgi no valdes priekšsēdētāja goda atteicās. Viņa vietā atbrauca demobilizēts ierindnieks Fjodors Markuļins. Šim cilvēkam nepatika uzturēties kantorī, viņš labprāt strādāja kopā ar kolhozniekiem. Cilvēki pierada un priekšsēdētāju kantorī nemeklēja. Kādā brīdī Markuļins valdes zīmogu atdeva Kļimovam. Tas izrādīja nedzirdētu labvēlību. Ja tikai kasē bija nauda — izdalīja pēdējo. Ļaudis priecājās un slavēja jauno priekšsēdētāju. Gada beigās gan atklājās, ka esam krietni vien pāravansēti. Rajona vadība par to rāja Kļimovu. Tādās reizēs priekšnieks demonstratīvi pacēla kažoka apkakli un runātājam pagrieza muguru, likdams saprast, ka saruna viņu neinteresē.

Interesanta priekšsēdēšana bija kādā kolhozā aiz Turuhanskas. Valdība uzcēla jaunu ciematīņu, lai tur dzīvotu mūžsenie klejotāji — ostjaki. Tā Ļebedjevā sauca šo tautību. Ostjaki bija mednieki un zvejnieki. Jaunajā ciematā ostjaki dzīvojamās ēkās glabāja sienu briežu barībai, paši joprojām dzīvoja jurtās. Zvejas vai medību sezonā ciemats palika tukšs. Visi izbrauca uz taigu vai uz ezeriem. Rajona vadība aizrādīja, ka priekšsēdētājs nedrīkst atstāt ciematu bez uzraudzības. Tad ostjaki izlēma paši — par priekšnieku jāklūst katrai vīragalvai pēc kārtas — pa nedēļai. Tā kā lielākā daļa pieaugušo bija lasītnepratēji, tad pilnīgi vienalga, kurš uzzīmētu krustus, parakstot dokumentus.

Lai nevajadzētu gulties Ļebedjevas kapu zemē, pievērsām uzmanību kolhoza kartupeļu laukam. Augustā, kad naktis jau palika tumšas un kartupeļi paauguši, nekautrējāmies tos apciemot. Reiz, klusi vagā iegūlis, mitrajā zemē raudzīju pēc bumbuļiem. Te gandrīz sev blakus redzēju vīru, visā augumā izslējušos, kas laikam nebijās ne no kā,

jo mierīgi uzvilka sērkociņu un aizpīpēja. Sērkociņa gaismā pazinu šo cilvēku. Tas bija jaunais priekšsēdētājs, kas nebija nācis šo lauku sargāt. Abi pacēlām katrs savu nesamo un tumšajā naktī soļojām uz sādžu. Droši vien mūs abus mierināja doma, ka dažas dienas bijām nodrošināti.

Tuvojās 1945. gads. No lektoriem un avīzēm zinājām, ka pienācis Lielā Tēvijas kara beigu posms. Mieru vēlējas visi Ļebedjevas iedzīvotāji, sevišķi izsūtītie, jo arī šeit, tūkstošiem kilometru frontes aizmugurē, bija daudz kritušo. Dzīvie cerēja uz brīvīšanu.

1945. gada 1. maija svētkos sākās ledus iešana Jeņisejā. 9. maijā vēl krasti bija piekrauti ledus blāķiem līdz pašai kraujai. Saule jau norietējusi, bet gaismas vēl daudz. Saskatījām tālumā pa piekrastes ledus gabaliem nākam cilvēku. Reizēm nācējs nokāpa krasta oļos, brīžiem pazuda krūmos. Nācējs izrādījās miera vēstnesis. Mīrnajā pa radio saņemta ilgi gaidītā vēsts. Karš beidzies! Tajā naktī Ļebedjeva aizmīga tikai rītausmā.

Uz austrumiem no Ļebedjevas pacēlās kalns. Dažkārt to saucām par lapsu kalnu, jo pašā virsotnē kokos slēpās sudrablapsu ferma. No augstienes labi bija pārrēdzama mazā sādžas pasaule. Cilvēku mājokļi līdzīgi koka kastītēm drūzmējās Jeņisejas kraujā. Gāršas galā saredzama maza pirtiņa ar velēnu jumtu. Vasarās uz tā auga smilgas. Zem šī jumta savas dzīves pēdējos brīžus pavadīja Alīda Dalberga no Jelgavas. Akmeņi no bijušās pirtskrāsns bija izmesti ārpusē. Ar tiem ļaundari aizbarikādējuši durvis, un Alīda vairākas dienas nevarēja izkļūt, lai saņemtu maizes devu. Nelaimīgo izpestīja Lidija Auzere no Kuldīgas, noņēma akmeņus, atnesa maizi un ūdeni. Pēc dažām dienām ļaudis atrada Dalbergu pirtiņā mirušu. Pēdējam ceļam mirušo saposā Natālija Ose no Kuldīgas un Dzidra Kalēja no Kalvenes Kalējiem. Zemesmātes tiesa atlikusi gaužām skopa — nosirmojis ģindenis.

Ļebedjevas dienvidu galā ar sabrukumu cīnījās cita pirtiņa. Šī celtne līdzinājās alai ar diviem caurumiem. Viens kalpoja kā durvis, bet otrs varēja būt logs. Tur mitinājās Ozolzīļu ģimene. Adelīna Ozolzīle nespēja sagaidīt labākas dienas, tādēļ savu dzīvību atdeva cilpai.

Lapsu fermu ar sādžu savienoja taka. Tā izvijās starp eglēm kalnā un nolaidās lejā lidzenumā, līdz sādžā savienojās ar citiem celiņiem. Šo taku vairākus gadus mēroja fermas darbiniece Alvīne Brikere no Kuldīgas. Kādā dienā viņa pakrita uz takas. Kad atsteidzās ļaudis, Alvīne jau raudzījās debesīs ar nekustīgu acu skatu.

Kalna nogāze saules pusē daudzu izsūtīto sviedriem lieta. Šeit bija

taigas paliekas. Nācās izraut celmus un kokus, lai iegūtu platību aramzemei, izraut bez tehnikas, ar svirām, rokām un personīgo kaulu svaru.

Bija 1945. gada maija otrā puse. Kādā dienā puikas atkal sauca: «Poltijņik iģot!» Nu jau arī mēs pazinām mazo kuterīti. Kā pieklājas, «Poltijņiks» jau pa gabalu iedarbināja sirēnu. Tā bija zīme, ka tas pietās. Lēni tuvojoties krastam, no kuttera izvieda virvi ar cilpu galā. Puišēļi, lepni par uzticēto pienākumu, uzsvieda cilpu lielam akmenim. Pa izlikto laipu nokāpa atbraucēji. Ieradies pats Nikolajs Visokins. Viņš bija milzīga Turuhanskas rajona izpildkomitejas priekšsēdētājs. Smagnējs, prātīgs un labsirdīgs cilvēks, kas deva lietišķus padomus, uzklusēja citus un nekad nelamājās. Starp atbraucējiem bija arī speciāls pilnvarotais sakarā ar sējas kampaņu. Šim cilvēkam piemita ātra gaita un žirgta valoda, nekad nešķīrās no kirzas somas, kuru vienmēr vebes siksnā nēsāja plecā. Pilnvarotais valkāja dzeltenus garstulmu juhtādas zābakus. Tādus neviens sādžā nebija redzējis. Tuvojoties šo zābaku īpašniekam, vispirms pretimnācēju skats pievērsās neredzētajiem apaviem.

Jaunais pavasaris bija atnācis ar veco bēdu. Atkal trūka siena. Govis skaļi protestēja, stāvot pie tukšajām silēm. Zirdziņi, nākot cilvēkam, klusi bubināja, tie nebija arkla vilcēji. Notika sapulce. Runāja pilnvarotais par sējas kampaņu. Izskanēja aicinājums sēju beigt labākajos termiņos uz augsta agrofona.

Tūliņ pilnvarotais pieprasīja kolhoznieku sarakstu, lai sastādītu zemes racēju brigādi. Atbraucējs lasīja, bet priekšsēdētājs komentēja.

- Marta Āboliņa.
- Nezinu gan, slimo...
- Tā tev visi būs slimi. Tālāk, Jānis Ābiliņš.
- Divpadsmit gadus vecs puika...
- Derēs, kas tev te tālāk? Pri... Prieģiķe.
- Priedīte, Priedīte, lai rok.
- Matilde Šneidere.
- Ko tu! Tai vecenei jau sešdesmit pieci gadi.
- Fjodors Ozolzīle.
- Miris...
- Ko tu mirušos turi sarakstos?
- Nevar paspēt pārrakstīt. Viņi te katru nedēļu kāds... Spēj tik glabāt.
- Valija Scille.

— Slimo... Savārgusi.

— Kas tev te ir par invalidu arteli?!

— Man tāds atveda. Bērnus, sievas. Viņi visi izskatās kā veči.

Ar grūtībām, bet beidzot zemes racēju saraksts bija sastādīts. Zirgu vietā strādāja cilvēki, ap četrdesmit — ar lāpstām, galvenokārt sievietes. Taisnība domu graudam — «Sieviete padara vairāk kā vājš zirgs». Šim darbaspēkam bija jāveic sēja īsos termiņos uz augsta agrofona.

Vīri laboja kārtiņu žogu visapkārt sējumiem — kārtis piestiprināja pie mietiem, tos sasēja ar klūdziņām. Tādu žogu vēlāk vietām atspirgušie lopi salauza, tādēļ katru gadu nācās labot no jauna. Ar lāpstām uzrakto platību ecēja. Zirgi ecēšas vilka ar piepūli, kamēr piekusa galīgi, tad nosvīduši nokāra galvu un strauji elpoja.

Ja jau zirgi arklu pavilkta nevarēja, tad no tā noņēma vērstuvi, ko pakāra mūsu būdas priekšā pie staba. Pie mūsu būdas tādēļ, ka mātei saglabājies vecais modinātājpulkstenis. Mātes pienākums bija ar kādu no plosta aizgūtu skrūvi dauzīt pa vērstuvi. Iedibinājās jauna kārtība: zinājām, kad jāceļas, kad jāiziet uz darbu, kad jānāk pusdienās. Vērstuve bija no laba tērauda un skanēja tālu. Metāla skaņa tomēr atgādināja kapu zvanu.

Jūnijā varēja sākt kartupeļu stādīšanu, arī ar lāpstām. Sēklas kartupeļus pievedām ar divričos jūgtiem zirdziņiem. Šie ratiņi bija gatavoti no zirgvilkmes zāles plāvēja, ar čuguna riteņiem un asi. Tādi rati visā Kuibiševa kolhozā bija divi. Pārējie braucēji izmantoja volokušu — divas ilksis, vienā galā ar loku aizjūgts zirgs, otrs, pārnaglots ar pāris dēlišiem, velkas pa zemi. Ar šo daiktu varēja vest ap simt kilogramiem, ja bija, kas velk.

Ieradās arī Petuhovs, mudināja labi strādāt, lai lielāka raža. Cerības uz ražu bija vājas. Zeme nemēslota kopš pasaules radišanas, vājiem spēkiem irdināta, vārpatas saknēm satīklotā. Lai pārliecība par iespējamo ražu būtu lielāka, uz vārtiem, kas veda uz sējumiem, parādījās Mičurina doma: «Mēs nevaram gaidīt no dabas žēlastības dāvanas, ņemt viņas — mūsu uzdevums.»

Tā beidzām sējas kampaņu. Pilnvarotais ar Petuhovu aizbrauca.

Vietējiem iedzīvotājiem mana vārda izrunāšana sagādāja lielas grūtības. Radās dažādi atvasinājumi, piemēram, Vacuklist, Fiaklist, Motociklist u. c. Kādā sapulcē tā laika kolhoza priekšsēdētājs teica, ka vienam cilvēkam tik daudz vārdu nevarot būt. Viņš ieteica mani turpmāk saukt par Vasīliju, bet vietējās meitenes pieprasīja, lai es

būtu Vasiļoks (Rudzupuķe). Balsot nebalsoja, bet es ieguvu jaunu vārdu — Vasiļoks.

Kad kolhozā ieradās Gavriļenko, lai strādātu par priekšsēdētāju, nolēma sākt audzēt rudzus, jo viņš bija dzirdējis no ļaudīm, kā maize aug. Jeņisejas kreisajā krastā bija ap sešdesmit ha liela, lidzena pļava. Pēc siena novākšanas tajā sagatavoja zemi rudziem, lai vasaras nogalē iesētu pirmos trīs hektārus. Zeme tajā vietā bija auglīga. Nākamajā gadā izauga tiešām labi rudzi. Latvieši glāstīja vārpas un priccājās, jo rudzi sen nebija redzēti, tie viesā cerību labākai izdzīvošanai... Lauku nopļāvām ar rokas izkaptīm. Pie tām piesējām speciālus lociņus, lai vārpas kārtīgi gultos vēlā. Izsūtītie, kā jau lietpratēji, sasēja rudzus kūlišos un sastatīja statos. Lauks bija it kā daļiņa Latvijas.

Rudzu kūlēji gaidīja lielu salu, jo sals tur aizvietoja rijas karstumu. Novembra beigās, kad spelgoņa knieba vaigos un lausks šāva pakšķos, pienāca istā rudzu kulšanas reize. Vietējās meitenes, savistījušās vateņos un kokvilnas lakatos, sasēdušās ragavās, brauca pāri upei, lai ar spriguliem rokās uzbruktu rudzu kūlišiem. Sals neļāva ilgi čammāties, tuvumā nevienas būdiņas. Dažās dienās trīs hektāri rudzu skaitījās nokulti. Tai laikā es (Vasiļoks) ar Severu teļu novietnei pievedu sienu un nokultos salmus. Teliņus aprūpēja Ļebedjevas iedzimtā Marina ar krietnu pulciņu vienmēr izsalkušu bērniņu. Rudzu salmos izrādījās daudz neizkultu graudu. Pie teļu kūts ierīkojām ledus laukumiņu, uz kura salmus kūlām vēlreiz. No vežmeļa iznāca spainis graudu. Arī Marinas bērniņi gluži kailām kājām lēkāja pa salmiem un nūjām roķelēs sekmēja graudu iegūšanu. Bija rīkojums: salmus izmantot pakaišiem, bet par graudiem nekas netika teikts, tad pēdējos kūlēji nolēma izmantot uzturā. Kā graudus pārvērst miltos, vēders pavēlēja galvai izdomāt.

No diviem egles klučiem radās dzirnavas. Apakšējam vidū tapa, augšējam caurums, kurā bēra graudus. Kluču saskares virsmās iesītām čuguna poda lauskas. Apakšējais stāvēja nekustīgs, bet, virsējo grozot, notika malšana. Nu varēja cept «ļepjoškas» un vārīt biežputru.

Reiz, garām braucot, sasildīties ieskrēja Petuhovs. Teļkopji strēba auzu tumi, ļepjoškas klāt piekozdami. Petuhovs, sildoties pie krāsniņas, knosījās un pētīja, gribēja zināt, kas tas par ēdienu, ko visi tik garšīgi pildīja vēderos. Pēdīgi, gribēdams gūt skaidrību, noprasīja tieši. Petuhovam pirmais atbildēja Marinas pats mazākais dēliņš:

— Tēvoci, agom, vai tu nezini? Tie ij judzi — no salmiem. Vasiļoks ved, un mēs visi ēdam. Gjibi ļepjošku pagajšot?

Petuhovs nepieņēma cienastu, bet pievērsās man.

— Tu jau aizmirsi savu parādu par auzām? Tagad dabūsi vēl par rudziem...

Tiesai gan nenodeva, bet atsūtīja kūlējus, lai salmus izdauza vēlreiz. Sniegputenis šai iecerei pārvilka krustu.

Vecajai teļu kūtij blakus sāka celt jaunu. Vispirms uzcēla lopkopjiem jaunu ērtu namiņu. Tajā pagaidām dzīvoja arī namdari. Vakaros telpu apgaismoja petrolejas lampa ar cilindru. Pēc dienas darbiem namiņa iemītņieki nodevās vakara nodarbībām. Lasīja avīzes (tagad, pēc kara, tās veda biežāk), lāpīja apģērbu un apavus, revidēja galvas apmatojumu. Specifiskie knakšķi, kas neiztrūkstoši bija dzirdami šādā nodarbībā, liecināja par revīzijas nepieciešamību. Revidenti ar koncentrētu skatienu pa matu džungļiem virzīja pašdarinātus dunčus. Pēc sekmīgām medībām ikšķu nagus krāsoja nogalināto kukaiņu asinis. Grieķis Pjotrs Petridi no Apšeronas necieta šo medību skatus. Viņš, augstu izslējis savu vareno degunu, ar nicību un nievām novērsās.

Nākot no ūdensmalas, māte aizvien priekšauta kabatā uznesa dažus akmentiņus. Tie pēc krāsas un formas bija ļoti dažādi. Gadu tūkstošiem viņu mazgāti un gludināti. Māte tos bija sakrājusi daudz un glabāja mazā maisiņā. Dažreiz izbēra gulvietā un priecājās.

— Kad pārbrauksim mājās, likšu izslipēt pogas dēlu pletkrekliem.

Akmentiņi krājās, bet mājās mūs nelaida. Gadi aiztecēja līdzī Jeņisejas straumei.

Kādā pavasarī, kad upe bija atkal brīva no ledus, māte domīgi noraudzījās uz segas izbērtajos akmentiņos. Šoreiz viņa nepriecājās par tiem.

— Dēli, varbūt Jeņiseja negrib mūs atlaist no šejienes tādēļ, ka esmu paņēmusi viņas akmentiņus?

Nākamreiz, kad māte kāpa lejā, lai kaut ko mazgātu, viņa paņēma maisiņu līdzī un izbēra to pašā ūdens malā. Tūdaļ mazi vilniši, akmentiņus glāstot un skalojot, pieņēma tos kā savējos. Parāds Jeņisejai bija atdots.

Kādā sestdienas novakarē, ejot gar Kuzminu māju, pie lievenēm satiku Afonasiju. Varēju noģīst, ka, mani ieraugot, viņš kaut ko izdomājis. Afonasijs allaž nodarbojās ar izdomātu palaidnību īstenošanu.

— Vai steidzies?

— Nē, es nekur nesteidzos.

— Pastāvi pie lieveņa, ja kāds nāk — uzsauc.

Afonasijs iesteidzās mājas priekšnamā. Varēja saklausīt, ka mājā notiek kaut kāda saiešana. Ļaudis skaļi runāja, citi dziedāja. Stāvēt logu priekšā neērti. Ieskatījies priekšnamā, ko dara Afonasijs. Viesību vajadzībām tur nolikta kāpostu mucīņa.

— Tā, lai nu cienājas, — Afonasijs svarīgi noteica un aiztaisīja bikšu priekšu. Puisis bija cerējis uz šīs mājas Agāfiju, bet tā solījās citam puisim, tādēļ greizsirdība un atreibība sekmēja sulas limeņa papildināšanu kāpostu mucā.

Ar to nebija gana. Pienāca kāzu diena. Tirus kreklus uzvilkuši, sēdējām pie galda. Es atturējos no visa, kur varēja būt kāpostu piedeva. Viesu vidū bija arī divi skolotāji — bijušie karotāji. Laukā bija satumsis. Uz galda dega divas petrolejas lampas. Pēkšņi nošķinda stikli un lūza loga rāmji. Uz galda ar cienastu nokrita varena pagale. Ienaidnieks neļāva attapties, tūliņ sekoja nākamā.

— Gulties! — nokomandēja skolotājs. — Zem galda!

— Kas ir pret mani, tas ir pret padomju varu! — zem galda deklarēja deputāte. Jaunais vīrs ar saviem radiem izsteidzās pagalmā, tiem sekoja pārējie viesi. Pie izsistā loga ar lielu bomi stāvēja Afonasijs. Sākās kautiņš. Greizsirdis it veikli apgriezās ar bomi, un bija pirmie kritušie. Viesi kāvās savā starpā. Abi skolotāji un deputāte centās karotājus nomierināt. Gan uzrunāja kaušļus vārdā un tēva vārdā, gan godāja par biedriem, tas neko nelīdzēja.

Vien Afonasijs sēdēja mierīgi uz malkas grēdas un piedurknē slaucīja asinis no sejas un rokām.

Medībās aizgāja arī kolhoza priekšsēdētāja dēls Boriss. Līdz Jēņisejas kraujai, vēl pēdējos padomus dodama, viņu pavadīja vecmāmuļa.

Pēc dažām dienām, ap saulrietu, no upes viņa krasta uz sādžu steidzās kāds mednieks. Viņš atnesa bēdīgu vēsti: Boriss nebija atgriezies mednieku būdā. Otrā rītā gājām pazudušo meklēt, līdzī nēmām suņus un nartas. Ap pusdienas laiku mūsu suņi sāka riet un smilkstēt. Tālu taigā tiem atsaucās citi.

Un tad Borisu atradām. Sakņupušu, sarāvušos. Tikai labā roka atmesta sāņus. Viss, kas sedza Borisa sastingušo augumu, sākot no krekla un beidzot ar vateni, bija uzgērbts uz kreiso pusi. Vietējie

ļaudis ticēja, ka apgērba vilkšana uz kreiso pusi palīdz nomaldīšanās reizē atrast pareizo ceļu. Uz Borisa saprātu šī burvestība nespēja iedarboties, jo ķermenis strauji atdzisa un iestājās nāve. Suņi savu saimnieku nebija atstājuši un, nelaimi juzdami, smilkstēja.

Borisu novietojām nartās. Nezinājām, ko darīt ar izstiepto, sastingušo roku. Beidzot ķermeni novietojām tā, ka roka palika pacelta, mazliet pieliekta uz priekšu. Likās, ka tagad nelaiķim zināms pareizs virziens, un viņš ar pacelto roku rādīja mums ceļu mājup pie vecmāmiņas.

Tāds bija nerakstīts likums, ka dažas dienas pirms Lielā Oktobra svētkiem kolhoza valde uz Turuhansku ziņoja par iegūto zvērādu daudzumu. Lai ādas varētu saskaitīt, tās taigā jāsavāc no medniekiem. Jau sniga un sala, bet Jeņiseja ne katru gadu šajā laikā prata aizsilt. Labākie medību rajoni vienmēr bija upes kreisajā krastā. Tādā reizē nokļūt pie medniekiem bija riskanti, lai ar laivu starp aizsalstošās upes ledusgabaliem pārbrauktu trīs kilometrus plato upi.

Reiz tāda svarīga uzdevuma veikšanai kolhoza valdes priekšsēdētājs norīkoja Jāni Dumleru no Engelsas un mani. Ņēmām vieglu, nelielu ciedras koka laiviņu un devāmies upes ledājos. Uz kraujas stāvēja vietējie veciņi un rādīja mums brīvā ūdens spraugas, jo no augšas upe labāk pārredzama. Drīz vien no krasta mūs šķīra bieza, auksta migla un tālākais ceļš jālūko pašiem ar kompasa palīdzību. Viens no mums airēja, otrs — stūrēja laivu un vēroja brīvā ūdens spraugas. Ap mums, viens otru berzdami, čabēja ledus gabali un vienmuļi klaudzēja airi. Reizēm tos nolikām laivā, lai ar kātā iestiprinātu dzelzs kāsi laivu izvadītu drošākā vietā. Upes vidū ledus bija blīvāks. Vējš to sadzinis kreisajā piekrastē. Nu bieži vajadzēja izkāpt no laivas, lai to pārvilkto pāri ledus laukam līdz ūdenim. Atkal uzmanīgi iekāpuši laivā, turpinājām neparasto reisu līdz nākošajam šķērslim. Šāda darba veikšanai nebija instrukciju, drošības tehnika jāapgūst uz vietas un jāpilda bez kļūdām. Laimīgi sasnieguši krastu, laivu izvilkām drošā vietā un nekavējoties gājām tālāk.

Sniegs vēl nebija dziļš — soļojām bez slēpēm. Pirms mums sniegā redzamas pēdas — kāds no medniekiem nācis uz krastu. Taigas snaiperi bija pricīgi un pārsteigti, mūs ieraugot. Vecais mednieks Ilja Popovs dienā iznācis līdz Jeņisejai, redzējis aizsalušo upi un nolēmis, ka šoreiz laivas nebūs.

Ar Dumleru izdalījām vēstules un sveicienus. Atdevām paku ar jaunākajām (mēnesi vecām) avīzēm «Krasnojarskij rabočij» un

«Severnij kolhoznik». Vakariņās mūs cienāja ar vārītu medījuma gaļu. Uz lāviņām vīri sagulās ciešāk, lai mums ar Dumleru iznāktu vieta, kur piemesties. Pirms nakts miera Ilja Popovs stāstīja par lāču medībām.

Pēckara gados sādžā ieradās jakuts Maslovs jeb «lāču nāve». Tas bija bezbailīgs cilvēks, liels lāču medību speciālists. Nezinājām, ka Ļebedjevas apkaimē tik daudz lāču. Maslovs bieži jau nodīrātus plēsoņas atveda laivā un nokrāva krastmalas akmeņos, viņa icrašanās sādžā tika gaidīta ar prieku, cieņu un bijību. Viņš atveda drošības sajūtu, jo pasargāja no lāču briesmām lopus un cilvēkus. Turpat krastā uz baļķiem Maslovs cirta un pārdeva lāču gaļu par vienu rubli kilogramā. Kam nebija naudas, tam deva bez maksas. Viņa īpatnējā, saules un vēja rūdītajā sejā iegula gaišs, lielas labestības smaids.

Nākamās dienas rītā ar vāverādām piebāztos maisus sviedām mugurā un bridām atpakaļ. Mūs izvadot, vecais mednieks Ilja Popovs izteica bažas, jo ledus upē neiepriecināja. Steidzāmies, lai līdz saulrietam nokļūtu līdz Jeņisejai. Sals pieņēmas. Tādā laikā ar katru stundu kļūst blīvāks ledus un pārbraukšana riskantāka. Vēl sārtojās debess pamale, kad laivu nolaidām ūdenī starp ledus gabaliem. Tie bija kļuvuši lielāki un biežāki. Tas labi — drošāk izkāpt no laivas.

Ar Dumleru laivā nesarunājāmies, uzmanīgi darījām katrs savu darbu, sapratāmies bez vārdiem. Tālumā redzējām kūpot Ļebedjevas dūmeņus. Krēslainā debess pamale slēpās dūmu zilgmē. Vairākas reizes laivu nācās pārvilkt ledus gabaliem, citādi laivu varēja saplēst. Mūsu ceļu iezīmēja tumšais ūdens un baltie ledus klajumi. Metru pa metram tomēr tuvojāmies sādžas krastam. Pa to laiku varenā straume mūs nesa uz leju. Drīz vien Ļebedjevu vairs neredzējām. Tā paslēpās aiz krasta zemesraga. Ap mums klusums un nakts. Šad tad saklausījām, kā ledus plīst, kad lielie gabali saspieda mazākos. Dažs sašķīda skaisti, kā stikla trauks, cits dobji — kā saplaisājis māla pods. Beidzot laimīgi sasniedzām upes malu. Jeņiseja mūs bija aizvirzījusi deviņus kilometrus leļpus Ļebedjevas. Piestājām pie nekustīgā ledus krasta. Laivas priekšgalam piesiets striķis. Dumlers to izmeta, tad ar akrobāta veiklību izlēca no laivas. Es paliku stūrēt, lai laivu noturētu perpendikulāri krastam, līdz Dumlers ietrieks ledū vergu laivas piesiešanai. Tad izmetu krastā maisus ar ādām, un beidzot izvilkām laivu drošā vietā. No krasta raugoties, upe šķīta draudoša ar savām ledus dzirnavām. Savu pienākumu bijām izpildījuši: ādas atveduši un paši dzīvi palikuši. Vēl atlicis mazumiņš — ar ādu maisu mugurā

jānoiet līdz Ļebedjevai. Pusceļā, pie zemes raga, jau saredzamas dažas sādžas uguntiņas. Sataustījām kabatās mahorku un avīzi, lai satītu smēķi.

Turpat sniegā rēgojās kāda slieteņa paliekas. Šajā vietā vasarās mēdza uz laiku apmesties evenks Ivans un viņa sieva Harķeņija. Ivans zvejoja un medīja, bet sieva gatavoja ēdienu un šuva dažādus apavus no briežādas. Viņa prata savus izstrādājumus greznot ar stikla pērlišu virknēm un krāsainām lentītēm.

Ja tikai vien Ivans uzturējās pie jurtas un tajā atradās kaut nedaudz miltu, tad pazīstamie garāmbraucēji tika aicināti dzert tēju. Atpūtas brīžos jurtas saimnieks sēdēja pie ugunsкура. Tas pasargāja no odiem. Evenks lasīt neprata, tādēļ mahorku avīžu papīrā netina, bet pakšķināja mazu pīpīti garā kātā. Sasveicinājies ar visiem, pārrunāja zvejas lietas un prātoja par mednieku izredzēm nākotnē.

— Harķeņija! — Ivans sauca. — Viesi atbraukuši. Nāc ārā, vāri tēju un cep plāceņus.

Harķeņija iznāca no jurtas, tērpusies garā svārkā un cieši apsietu lakatu ap galvu. Arī viņai pīpe mutē. Sieva viesmīlīgi smaidīja, savas tumšās, mazliet šķībās acis pievērusi. Smaids no saules iedeguma un bērza darvas smērēšanas tumšo seju darīja gaišāku. Harķeņijai rokās no bērza tāss gatavota muldiņa un kulīte ar miltiem. Pasmēlusi no upītes ūdeni, tajā iejauca miltus. Tad apsēdās uz akmens, paceļot svārku, augstu atsedza vienu gurnu. Un tā nu tika gatavota plāceņu mīkla. Harķeņija to valstīja, staipīja un plikšķināja, līdz mīkla bija gatava. Ivans no akmens novāca ugunsкура ogles un rūpīgi noslaucīja pelnus, bet sieva uz karstā akmens izvietoja sagatavoto mīklu. Kādā kārbā vārijās tēja no bērza čagas. Ivana cienastu smādēt neklājās, tas varētu viņu apvainot. Kad pēdējais plācenis bija apcepts, Harķeņija ar skalu no gurna notīrīja mīklu un nolaida svārku. Seju atkal rotāja smails, bet gurnu — gaišāka vieta no plāceņu mīcīšanas.

— Vasiļok! — no pārdomām par evenku ģimeni mani iztraucēja Dumlers. — Kur tu biji aizklidis, vai savā Latvijā?

— Nē, ieraugot slieteņa kokus, atcerējos Ivanu. Gājuši?

— Gājuši.

No kara atgriezās un sādžā palika dzīvot tikai daži vīri. Pārējiem pēc Eiropas redzēšanas taigas un Jeņisejas sabiedrība likās nepieņemama. Tie parādījās saviem tuviniekiem Ļebedjevā, atkalredzēšanās priekā izdzēra ilgi glabāto brāgu, paskandināja medaļas pie kara krekliem un aizbrauca uz pilsētām laimi un darbu meklēt. Viņu vietas

Kuibiševa kolhozā pamazām ieņēma jau pieaugušie izsūtīto bērni un no bada atspirgušās vecenes.

Auguste Petere ilgus gadus nokalpoja par kasieri un rēķinvedi. Marta Āboliņa pārzināja piena pieņemšanu un pārstrādi. Vija Hertele un Modris Helvigs kļuva par speciālistiem kolhoza sudrablapsu audzētavā, bet brālis Gunārs bija pirmais un vienīgais kalējs un iekšdedzes dzinēja vadītājs. Pirmo motoru uzstādīja laivā. Vietējie, lieli un mazi, aizelsušies skrēja gar krastu, vērojot laivas pārvietošanos bez airēšanas.

Kādā 1948. gada februāra dienā kolhoza kantorī pulcējās valdes locekļi. Auguste Petere pie sava galdiņa grieza avīzes vajadzīgajā formātā. Tās izmantoja rakstāmpapīra vietā. Pēc tam sasmalcināja ķīmiskā zīmuļa serdeni tintes pagatavošanai. Biju aicināts uz valdes sēdi. Priekšsēdētājs izteica domu uzticēt man brigadiera darbu lauksaimniecībā. To vienkāršāk sauca par poļevodu. Šo darbu pieņemu ar prieku, jo esmu nācis no Zemgales laukiem un tādēļ arī atrados Sibirijā.

— Es, «ceļikom i polnoskju»¹ atbalstu Vasiļoka kandidatūru brigadiera amatam, — teica Jarkovs Semjons Pavlovičs.

— «Buģem govoriķ» — nav iebildumu, — teica Popovs Zahars Fadejevičs.

Tā es kļuva par poļevodu un pēc gada par valdes locekli.

Ar lopkopjiem vienojāmies, ka turpmāk kūtsmēslus vedīsim tikai uz lauka — aramzemei. Sākumā to darījām slepus — agri no rītiem, jo valdīja uzskats, ka kūtsmēsli pārvēršot kartupeli par nederīgu cilvēku uzturam, ka sagandējot zemi. Tikai pavasarī atklājās šī savvērestība. Valdes sēdē saņēmu pirmo nopietno brīdinājumu un norādījumu mēslotajā zemē sēt turnepšus. Lidzšinējā agrotehnikas plānā daļu aramzemes paredzēts rakt ar lāpstām un kartupeļiem aizņemtās platības trīs reizes ravējamas un vagojamas ar rokas kapļiem. Šāda primitīva agrotehnika patērēja ļoti daudz izstrādes dienu, bet kartupeļu raža bija 30—33 centneri no hektāra. Kūtsmēslu iestrādāšana augsnē nebija paredzēta. Minerālmēslus nepazīna. Ļebedjevā ziemas garas un aukstas. Vietējiem bija teiciens «divpadsmit mēneši ir ziema — pārējais vasara». Cilvēku mājokļus apsildot ar skārda krāsniņām, patērēja milzum daudz malkas. Radās doma savākt visas sādžas pelnus zem kolhoza jumta. Valde atļāva maksāt par simts kilogramiem pelnu vienu izstrādes

¹ «visā pilnībā...»

dienu. Līdz sējas laikam savācām vairākas tonnas. Pelni, kā zināms, ir lielisks minerālmēslojums. Pakārto arkla vērstuvi no staba noņēmām un pieskrūvējām atkal pie arkla, lai pavasarī varētu lietot. Ar brāli Gunāru nācās atcerēties, kā pareizi jāgatavo spļarkls. 319. Bukaišu mazpulka vadītāja un skolas pārziņa Voldemāra Grunduļa mācība nebija gājusi secen, to likām lietā. Kartupeļus tomēr stādījām mēslotajā zemē. Kādā naktī izmēģinājām spļarklu. Izdevās labi. Mainot zirgus, līdz rītam sagatavojām divus hektārus. Sapulcēšanās vietā teicu, ka lāpstas kartupeļu stādīšanai nav vajadzīgas. Vietējās sievas brīnījās: kā tad tā, vai ar kailām rokām bumbuļus zemē kārpšot. Erna Hertele un Valija Scille, Maija Kalēja un Marija Zirupa gan nebrīnījās, jo zināja par spļarkla tapšanu. Līdz pusdienas laikam uz kartupeļu lauku vērot spļarkla darbu bija atnākuši gandrīz visi sādžas iedzīvotāji. Tas notika 1948. gada pavasarī.

Bijām jau pieraduši pie jaunā priekšsēdētāja. Viņš staigāja maziem soliņiem un runāja smalkā balstiņā. Priekšnieka sievai gan bija vīrišķīga balss. Priekšnieks valkāja žokejcepuri ar milzīgu paspārni. Brīnījāmies, kur viņš tādu dabūjis. Kolhoza vadītājs smēķēja varenus, avīžu papīrā tītus mahorkas cigārus. No rajona avīzes «Severnija kolhoznik» viņam iznāca tikai 12 smēķi. Runājot lepnais cigārs no mutes ārā netika ņemts, tas draiskojās mutes stūrītī. Bicīti vien kvēlojošas mahorkas ogleītes izbira un aizdedzināja vateni, tādēļ tā priekšpuse bija vairākkārt lāpīta.

Reiz naktī no smēķa aizdegās vatētā sega priekšnieka laulības gultā. Sieva to apdzēsa ūdens baļļā pirms sādžas noorganizēto ugunsdzēsēju ierašanās. Rītā, segas fragmentus uz žoga žaudama, tā savā baritonā teica: «Miša, mēs labā nāvē nemirsim. Mēs dzīvi sadegsim.»

Ieradumam liels spēks. Priekšnieks turpināja grābt no kabatas ar četriem pirkstiem krietnu šķipsnu mahorkas. Kādā valdes sēdē priekšnieka runas laikā, kad smēķis atkal jautri lēkāja mutē, no cigāra izsprāga mazkalibra šautenes lodīte, kas reizē ar mahorku pagrābusies no kabatas. Mirkli priekšnieka galvu apņēma dzirksteļu spiets, bet lodīte nokrita kantora vidū. Redzētais vareni uzjautrināja klātesošos, bet Kuibiševa kolhoza galva izbīlī apspēdās.

Kopš tās reizes Anna aizliedza Mišam nēsāt mahorku vateņa kabatā un no drēbes sašuva tabakas maku. Reiz priekšnieks, sekojot manam arklam, apskatīja arumu. Sarunājāmies par šo un to. Pēkšņi atskatījies kur palicis Kuibiševa vārdā nosauktā kolhoza galva? Viņš, pieplacē ūdens peļķei, kārtējo reizi dzēsa ugunsgrēku vateni.

Vietējie zirdziņi bija neliela auguma ar izturīgiem nagiem un biezu ziemas spalvu. Tie kalpoja neapkalti. Uz ledus klupa, cēlās un gāja tālāk. Liela sala laikā zirgu nāsis aizledoja. Labi, ja braucējs to pamanīja un ar siltu roku ledu uzmanīgi izņēma. Vietējie ļaudis pēc garāka ceļa izjūgto zirgu sala laikā piesēja zem klajas debess, augstu uzraujot lopiņa galvu. Zirgs pacietīgi tricēja un pamazām pārklājās ar biezu sarmas kārtu. Cilvēkam garāmejojot, bubināja, palīdzību un barību lūgdams. Tikai pēc pāris stundām mocekli ielaida stallī. Šāda procedūra uzlabojot zirga veselību. Izsūtītie šādu mocīšanu izbeidza.

Priekšsēdētājs jau sen loloja cerību savām ziemas izbraukšanas reizēm iemainīt izskatīgāku zirgu. Rajona iekšlietu daļas priekšnieks Jefremovs bija ar mieru atdot savējo «Bajanu» pret kādu no kolhoza zirgiem. «Bajans» gan nebija izcils rikšotājs, bet vezumu vilka godīgi. Toties — ticis brīvībā — lēti rokā nedevās. Savu īsto vārdu lopiņš zaudēja jau pirmajās dienās. «Bajans» kļuva par «Jefremovu».

Reiz vasaras rīta agrumā ar priekšsēdētāju satikāmies pie aploka. Caur atvērtajiem vārtiem ienākušais «Jefremovs» savā nodabā gar žogu ēda zālīti.

— Vasiļok, man runāšana. Iesim uz kantorī, — teica priekšnieks.

Kantorī kolhoza galva ieņēma savu vietu pie galda, nesteidzīgi uzlīnā mahorkas cigāru un aizsmēķēja. Kodīgs dūms ielīda acīs, no tām izbira pa asarai. Pārbīdījis smēķi mutes stūrītī, priekšnieks izteica savu vajadzību.

— Vasiļok, vajadzētu noķert «Jefremovu», vēlāk būs jāvelk laiva uz siena pļavu.

— Kādēļ neteicāt tūliņ aplokā?

— Es neesmu radis dot pavēles, kur pagadās. Priekš tam ir kantoris. Steidzos uz aploku. Zirga tur vairs nebija. Kā apliecinājumu par savu neseno klātbūtni «Jefremovs» bija atstājis rīta dzestrumā kūpošu, siltu zirgābolu čupiņu. Tad tika izziņota trauksme zirga gūstīšanai. Ap pusdienas laiku zirgu notvērām. Laivu jau bija aizvilkuši cilvēki. Ko darīt ar «Jefremovu»? Palaidām atkal brīvībā. Vēlāk uzradās cits iemainīts zirgs, kuru priekšnieks iesauca par «Goguli». Nebija zināms, vai tas dižā krievu rakstnieka atcerei vai tāpat vien. Šis zirgs kļuva par priekšnieka mīluli, kalpodams lielākoties tikai izbraucieniem ziemā, bet vasarā klaiņodams bezdarbībā un lauздams žogus ap sakņudārziem.

Kartupeļu lauku ecējām, vairākkārt vagojām ar spīlarklu. Mazā mehanizācija ļāva ietaupīt izstrādes dienas.

No kādas liellaivas pret ziemas sīpollokiem iemainīju četrus kokasu ratiem izgatavotus riteņus. Nu sariktējām divus jaunus divričus. Tie bija daudz vieglāki par līdzinējiem. Katrā brīvākā brīdī no Jeņisejas pakrastes uz lauku vedām satrūdējušos mēslus. To te bija vesela bagātība, kas krājusies kopš kolhoza dibināšanas laikiem.

Rudenī kartupeļu vākšanas laikā ieradās Petuhovs un ciema priekšsēdētājs no Mirnajas. Tajā dienā kartupeļus novācām no mēsloātās platības. Erna Hertele un Valija Scille katliņā bija nosusinājušas un ar dillēm pārkaisījušas kartupeļus, kad uz lauka atnāca priekšniecība. Aicinājām nogaršot. Viesi ļoti atturīgi tuvojās katliņam. Tad, paostidami un maziem kriksišiem garšodami, pēdīgā ēda droši un atzina, ka kartupeļiem neesot nekādas vainas. Šis vērtējums pavēra ceļu uz turpmāku legālu zemes mēslošanu.

Rudzus joprojām sējām upes kreisajā krastā nelielā platībā. Kūlām ziemā liela sala laikā. Ierīkojām līdzenu ledus laukumu. Uz tā apī noklājām labību, pa to zirdziņš vilka šim nolūkam izgatavotu velti ar gropēm. Ar to kulšanas darbs veicās labāk nekā ar sprigulītiem. Vējainā laikā uz tā paša laukuma vētijām.

1950. gada rudenī no visām kultūrām novācām plānoto ražu. Uz izstrādes dienām cilvēki saņēma kartupeļus, kāpostus un burkānus. Arī maize bija pārka bez kartiņām. Naudu gan nopelnīt varēja ļoti maz — kapeikas par izstrādes dienu. Tomēr bada un izsalkuma rēgs no Ļebedjevas atkāpās.

Daudzus gadus mūsu ģimenei materiālu un morālu atbalstu sniedza onkulis Gustavs Vanags no Rīgas. Viņam palikām parādā par izdzīvošanu.

Zemes apstrādāšanai trūka inventāra. No novada priekšniecības neko nevarējām sagaidīt, tādēļ gudrojām paši. Izgatavojām kokus trijstūrveida rāmi. Tajā iestiprinājām no plostu skrūvēm gatavotas tapas, kurām gali nosmailināti un nedaudz liekti uz priekšu. Šādus kultivatoru vilka trīs zirgi, rīks zemi irdināja pietiekami dziļi. Ar to no augsnes labi izķemmējās vārpatas saknes.

Jau agrāk biju vērojis, ka šīs saknes ēd zirgi. Toreiz, kad «kultivators» vārpātu savāca vezumiem, radās iespēja būtiski paplašināt zirgu barības devu. Brigādes sievas saknes Jeņisejā nomazgāja baltas, un zirgi tās ēda aizgūtnēm.

Četrdesmito gadu beigās Mirnajas iecirknī Petuhova vietā sāka strādāt agronoms Lauberts Jānis Jēkaba dēls no Rūjienas Klumpu mājām. Viņam pēc ieslodzījumā pavadītajiem desmit gadiem bija

laimējies palikt dzīvam. Lai valstij būtu drošāk, pēc atbrīvošanas no lēģera Lauberts izsūtīja uz Turuhanskas rajonu, kas bija viens no lielākajiem Padomju Savienībā. Platības ziņā tajā varēja novietot visu Baltiju.

Lauberts bija pieredzējis agronoms, nebaidījās no mēslošanas zemes un tajā audzēta kartupeļa, bet priecājās par katru vezumu, ko izvedām zemes auglībai. Spļarklus Lauberts ieviesa visos sava iecirkņa kolhozos. Vietējais amatnieks Iļa Popovs pie katra «izgudrojuma» ķērās klāt ar īpašu prieku. Kuibiševa kolhozs skaitījās tas izgatavotājs. Uz spļarkla vērstuvēm, ko pārdevām, diezgan glīti uzrakstījām «ЉЕБЕДЈСЕЉМАСЃ». Lauberts sminēja, ka mēs kā mazi bērni... Spļarkla pielietošana bija aprakstīta avīzē «Северниј колхозник».

Piecdesmito gadu sākumā rajona vadība mūs iepriecināja, iedalīdama, kā teica, modernu kuļmašīnu. Vareni sarosījāmies, saklausījuši tādas ziņas. Liels pārsteigums visiem latviešiem bija, kad krastmalā no kuģa izkrāva ļoti senu modeli — ar zirgiem darbināmu kuļmašīnu. Šo «jaunumu» tomēr samontējām un uzstādījām. No Jarcevas rajona atvedām ar rokām darbināmu vētījamo mašīnu. Pie kuļmašīnas pamanījām brīvu ass galu. Uz tā nostiprinājām koka ripu. Nu reizē ar kuļmašīnu darbojās arī vētījamā mašīna. Šim agregātam strādājot, skanēja it kā dūcoša dziesma un ritmiska klabēšana. Visapkārt smaržoja svaigie salmi un graudi. Tas atgādināja tālās dzimtenes rudenus un kulšanas laiku tēva mājās. Ar šo senās konstrukcijas agregātu labība izkūlās teicami un nesalīdzināmi tīrāk nekā ar mūsdienu kombainiem.

Karš jau sen bija rimis, bet īsta miera vēl nebija. Izsūtītos mājās nelaida, tieši otrādi — veda vēl klāt. Ļebedjevas krastā izkāpa Berta Filipovna ar diviem skolas vecuma dēliem, atvestiem no Volgas krastiem. Viņa sāka strādāt kolhozā par galveno grāmatvedi. Ieraudzījusi manus tūkstošus parādnieku sarakstā, sāka noskaidrot. Pateicoties grāmatvedes rīcībai, kādā pilnsapulcē manus «parādus» norakstīja.

Četrdesmito gadu beigās Ļebedjevā uzstādīja nelielu radiostaciju. Uz kraujas pacēlās masts, tajā — vēja ģenerators. Nu bijām saistīti ar plašāku pasauli.

Bija silta augusta novakare. Bezvējš. Jeņiseja kā spogulis. No pārupes laivā atgriezās zvejnieki. Tajā pašā laikā pāri upei peldēja briedis. Zvejnieki dižajam taigas iemītņiekam uzmeta uz ragiem cilpu un vilka uz sādžas krastu. Radās doma brieža gaļu izmantot

sudrablapsu fermā. Piekrastē lielais dzīvnieks skāra dibenu un stāvēja nekustīgi kā enkurs. Tajā reizē Ļebedjevā iebrauca kāds kuteris. No tā paņēma garu tauvu, un jauna cilpa apvijās ap brieža ragiem. Ap simt cilvēku pieķērās tauvai un vilka gūstekni augšup. Briedis pretojās, nenāca vis kā tele saitē. Iepletis varenās kājas, cilvēku vilkts, dziļi ara liedaga smilti. Lopiņš tomēr bija piekūsis, spēki izsīkuši. Zemu noliektajā galvā gailēja asinssarkanās acis. Viņam neienāca prātā uz skaistajiem ragiem uzdurt vienu cilvēku — pašu pirmo pie tauvas. Pārējie panikā būtu aizbēguši. Bez speciālas atļaujas šos taigas dzīvniekus nogalināt nedrīkstēja. Gūstekni izdevās ievilkt vasaras laikā tukšajā zirgu stallī. Tauvu atsējām, bet ar zvejnieku striķi briedi piesējām pie staba. Pa to laiku radists klabināja telegrāfa atslēgu, lai no Turuhanskas saņemtu atļauju brieža dirāšanai. Šad tad aplūkojām briedi. Viņš barībai un ūdenim nebija pat pieskāries. Trešajā dienā atļauja vēl nebija saņemta. Priekšsēdētāju sāka biedēt doma, ka briedis bez barības var nobeigties. Plaši atvērās stalla durvis. Es uzkāpu uz sijas un starp ragiem pārgriezu striķi. Sajutis brīvību, briedis leprīgi izgāja no stalla. Neskrēja vis pa ceļu, bet bez pūlēm pārlēca divarpus metrus augsto zedeņu žogu. Varenos auļos pāri sakņu dārzciem sasniedza taigu un pazuda koku lapotnē.

Bijām atviegloti un gandarīti kā pēc labi padarīta darba. Mums pretī skrēja radists. Arī viņš priecājās, telegrammu paceltajā rokā vicinādams. Bija saņemta atļauja brieža gaļu izmantot sudrablapsu ēdināšanai.

1950. gada septembris atnāca ar jauku laiku. Jau mieži bija sakrauti stīrpās ap kuļmašīnu, pilnā sparā vācām kartupeļus. Aukstās naktis pamazām pieradināja pie ziemas sala. Rītos zemi jau klāja salnu baltums, bet ap pusdienas laiku atkal silts un varēja vateni nomest. Cilvēki darbā kustējās tīri priecīgi, jo nopelnītos kartupeļus katram pieveda pie mājas.

Vienkoci atbrauca Lauberts. Viņš bija apmierināts. Teica, ka Ļebedjevā labākā raža iecirknī.

Kādā rītā, stāvot maizes rindā, ļaudis uzjautrināja sprādzienveidīga naktssarga dzīvokli. Pārdevējs Sergejs Ivanovičs bija ievērojams ka naktis no grēdām zūd malka. Tad nu viņš dažās pagalēs ieurba caurumus un nedaudz iebēra šaujampulveri. Cilvēki nebija cietuši, bet naktssargam bija jāmeklē jauna skārda krāsniņa un tējkanna.

Tās dienas vakara notikumi lika raudzīties uz dzīvi nopietnām sejām. Aizelsies upes ūdeni kūla «Poltijņiks». Toreiz tas nāca gausi

jo vilka baržu. Tā — piķa melna, zema, pieplakusi ūdenim, ar aizrestotiem lodziņiem — vilkās aiz vecā kutera trosē. Piestāja, izmeta enkuru un laipu. Pa to krastā nokāpa pelēki un skrandaini cilvēki. Kāpjot pa stāvo krastu augšup, tie vairākas reizes atpūtās. Dažs atspiedās uz kūjas, cits, līdzsvaru meklēdams, balstījās uz akmeņiem celiņa malā. Viņi atbrauca negaidīti, no dažādiem lēģeriem. Izcietuši sodu — nu tika vēl izsūtīti uz nenoteiktu laiku. Tēva mājās, Vilces pagasta Lāmās, ēdamistabā pie sienas bija lasāmi Bībeles vārdi «Būsim priecīgi cerībās un pacietīgi bēdās». Es allaž šos vārdus atcerējos; cerība un pacietība mierināja un ļāva ar nicināšanu lūkoties uz visu tumšo, ļauno un netaisno ap mums.

Negaidītajiem atbraucējiem pajumti ierādīja kādā neapdzīvotā telpā. Rītā priekšsēdētājs dažus no vīriem norīkoja manā brigādē. Darbam gan viņi nederēja, jo bija gaužām novājējuši. Pamazām cilvēki atkopās. Maize jau bija, piens un kartupeļi arī. Minētie bija dažādu tautību vīri.

Antoņevičs Ādams Vitoldovičs — polis (rentgenologs),

Rimakovs Afonasijs Karpovičs — krievs (skolotājs),

Levčenko Ivans Kuzmičs — ukraiņis (students),

Protveņ Maksims Daņilovičs — ukraiņis (galdnieks),

Podgornijs Maksims Aleksejevičs — ukraiņis (kolhoznieks),

Ščerbaks Gavriļs Grigorjevičs — ukraiņis (kolhoznieks),

Kolašņikovs Jegors Andrejevičs — ukraiņis (kolhoznieks),

Priščepčiks Jocifs Ignatjevičs — baltkrievs (šefpavārs),

Mirakovs Arkadijs Mihailovičs — gruzīns (grāmatvedis),

Ogaraņjans Matvejs Akopovičs — armēnis (drēbnieks),

Airepetjans Matvejs Akopovičs — armēnis (feldšeris),

Danieljans Egiše Artemovičs — armēnis (kooperācijas darbinieks).

Joprojām bijām Iekšlietu ministrijas redzes un rūpju lokā. Katru mēnesi pārskaitīja, reģistrēja. Citreiz no kutera nokāpa vēl daži cilvēki. Starp tiem viena meitene no Ērgemes pagasta. Vēl šodien nebeidzu slavēt to brīdi, jo nedaudz vēlāk šī meitene kļuva par manu dzīvesbiedri.

Nolēmām reģistrēt laulību. Šī formalitāte bija kārojama ciema padomē — Mirnajā. Uz turieni nokļūt varēja laivā. Mana laiviņa bija maza — vienkoce, no apses bluķa grebta. Apspriežoties ar Ērgemes meiteni, nolēmām, ka braukšu viens un līdzī ņemšu pilnvaru.

Mātei bija saglabājusies Latvijā gatavota burtnīca no laba papīra ar ūdenszīmi «LĪGATNE». Uz šādas burtnīcas lapas uzrakstījām

pilnvaru. Tajā bija teikts, ka Dzidra Poga no Ērgemes pagasta Smiltnieku mājām piekrīt kļūt par manu sievu un turpmāk atsauksies, uzrunāta manā uzvārdā. Pilnvaru apstiprināja kolhoza rēķinvede Auguste Petere. Zimogs atradās priekšsēdētāja kabatā, uz to man nebija laika gaidīt.

Mirnajas ciema padomē sēdēja tikai sekretārs. Pēc sasveicināšanās pateicu savu vajadzību.

— Tā, tā, saki, — novilkta sekretārs un turpināja iesāktā raksta lasīšanu. Pēc brītiņa viņš picbilda: — Piesēdi, kamēr sanāks visi...

Sēdēju labu brīdi, bet neviens nenāca.

— Kur tad tava līgava un vedēji, ka nenāk iekšā? Bez tiem taču laulību reģistrēt nevaram.

Uzšāvos no sola un atrīvoju vateņa iekškabatu no saspraužamās adatas, lai sekretāram pasniegtu pilnvaru. Paskaidroju arī, ka mana laiviņa tik maza, ka līgavai tajā nebija vietas.

Sekretārs uzmanīgi, lūpas kustinot, izlasīja pilnvaru. Tad tīri nejauši pacēla to pret logu. Droši vien ieraudzīja ūdenszīmi «LĪGATNE». Viņš atzinīgi pamāja ar galvu un teica, ka pilnvara man esot īsta. Sarunājām, ka mans vedējtvēvs būs agronoms Lauberts un parakstīsies vajadzīgajā vietā, kad atgriezīsies no iecirkņa apgaitas. Samaksāju par kvīti 15 rubļus un saņēmu laulības apliecību. Uzvārds gan katram palika savs, jo tā vēlējās Turuhanskas Iekšlietu daļa. Tas jau nekas. Pat sabiedrībā ievērojami laulāti draugi taču dzīvo katrs ar savu uzvārdu.

1950. gada nogalē Ļebedjevas sanatorijas tipa skolai-internātam beidza iekšējo apdari. To veica, aizdrīvējot spraugas ar sūnām un mālu — govus mēslu javu. Internātu uzcēla no vietējo iedzīvotāju pārdotajām mājām. Tās izjauca un sakrāva no jauna citu citai galā. Iznāca gara jo gara baraka. Šajā četru klašu skolā dzīvoja un mācījās čukču, evenku, krievu un citu ziemeļnieku bērni ar vārgu veselību. To uzlaboja ar teicamu uzturu un medicīnas palīdzību. Lieti nodrēja ārsta Antoņeviča palīdzība.

Jurtās augušajiem drīz vien kompoti un kotletes apnika. Kādā puteņa naktī evenki iekļuva noliktavā, lai paņemtu saldētu gaļu un zivis. Iegūto produkciju viņi apēda jēlu.

Tai laikā internātā bija nobarota cūka. Šo mājlopu vairums vietējo redzēja pirmo reizi. Lai bagātinātu audzēkņu uzturu, skolas vadība nolēma celt cūciņu galdā. Skolas saimniecības pārzinis meklēja slakterus. Pietiecās četri kaukāzieši un divi vietējie. Šie ļaudis nekad

cūku nebija galējuši, toreiz vilināja samaksa — galva, kājas un iekšas. Eksekūcijas stundā pie kūtiņas sapulcējās skolas audzēkņi un seši slakteri. Pēdējie nopietnām sejām sakārtoja dunčus, cirvjus un izveda no kūtiņas cūku. Viens no armēņiem savā valodā iesaucās, laikam deva komandu, un visi uzkrita cūkai. Tad no skausta sāka nogriezt galvu. Lopiņš kvieca šausalīgi. Viens no slakteriem asistentiem aizrādīja, ka galva jāatgriež garāka, lai peļņa būtu lielāka. Nu grieza otro reizi. Beidzot cūka aplusa. Tad ķermeņi sadalīja gabalos un sāka svilināt.

Darija Pavlovna, paslēpusi plaukstas vateņa piedurknēs, lieliem velteņiem kājās, šļūca no mājas uz māju, lai saziņotu ļaudis uz svarīgu sapulci kolhoza kantorī. Pamazām telpa pildījās ar nesteidzīgiem cilvēkiem. Visi vateņos un dažāda piegriezuma ausainēm galvās. Veikalā bija parādījies tēraudpelēks kokvilnas audums. Pārdeva katram krekla tiesu. Nu sēdējām uz soliēm gar kantora sienām visi pelēkos kreklos kā vienas organizācijas formas tērpos. Ļaudis nečaloja, visus nomāca domas. Jau zinājām, ka atkal būs jāparakstās par valsts aizņēmumu.

Sanākšanu atklāja kāds atbraucējs no rajona centra. Valstij vajadzīga nauda kara postījumu likvidēšanai, jaunu rūpnicu, veselu pilsētu celšanai. Vai vēl kāds vēlas izteikties? Uz soliņa sarosījās Semjons Pavlovičs.

— Es, «ceļikom i polnoskju» atbalstu biedru no centra. Parakstīsim aizdevumu mēnešalgas apmērā.

— Kas vēl grib uzstāties? — Biedrs no centra pārlūkoja klātesošos.

— Zahar, Zahar, saki tu kādu vārdu, — uzmundrinošas balsis sauca no publikas.

Bija interesanti dzirdēt, cik reizes savā runā Zahars teiks «buģem govoriķ».

Zahars Fadejevičs piecēlās, saraustīja uz leju vateni, kurš bija apjozts ar kādu no zirglietām patapinātu vebes siksnu, galvu piešķiebis, pasmaidīja un teica pāris teikumu.

— «Buģem govoriķ» es pievienojos iepriekšējo runātāju domai. Kā biedrs no centra teica «buģem govoriķ» es parakstīšos...

Mēs aplaudējām.

Kopumā izskanēja doma, ka parakstīsimies mēnešalgas apmērā, bet centra biedrs pagērēja simt rubļus no katra. Tik daudz neviens ierindas kolhoznieks nepelnīja. Sākās lamas, asaras un draudi. Ščerbaks Gavrils piekrita parakstīt pēdējo mēnešu vidējo izpeļņu — divdesmit rubļus, bet viņam prasīja simt rubļus un ne kapeikas mazāk.

Centra cilvēks bija labs psihologs. Viņš deva Ščerbakam brīdi pārdomām klusākā vietā, aktivisti viņu iestūma pieliekamajā, kur glabājās kolhoza tīkli un citi zvejas rīki. Aizšāvās šautra, un sekoja rīkojums pasēdēt un padomāt.

Pēc notikušā cilvēki daudz nepretojās, cik prasīja, par tik parakstījās, sak' — gan jau kolhozs samaksās par visiem.

Pēc brīža kāds no aktivistiem pie durvju spraugas jautāja: «Ščerbak, apdomājies? Parakstīsi?»

— Ne koļe¹, — skanēja no iekšpuses.

Nākamajā reizē atbilde uz jautājumu nesekoja. Ščerbaks bija aizmidzis, sēžot uz kādas mucas un satinies pakārtajos tīklos, mierīgi elpoja. Viņa galvu ietvēra savdabīgs vainags — tīkla pludiņu virkne, bet rokas, saliktas kā lūgšanā, atdusējās klēpī. Šīs rokas bija daudz cietušas. Labajai pirmie trīs pirksti sakropļoti. Tie — pirms ieskundēšanas lēģerī — pabijuši spraugā starp durvīm un stenderi viru pusē. Pēc kaulu saaugšanas pirksti tomēr palikuši kropli. Graudus sēt Ščerbaks vairs lāgā nevarēja, bet arkla balstu un izkaps kātu bija ielāgojies saturēt. Uztvēris manu rokaļ pievērsto skatienu, Gavrils Grigorjevičs sacīja:

— Izmeklētājs teica, ka esmu nodedzinājis nenokultu kviešu kaudzi... lai parakstot, atzīstoties. Teicu: «Ko jūs, hlopci... ar buļļiem aru, ar sirpi plāvu... nenokultus dedzināt! Ne koļe...» — un tad man viņas, barotājas... durvīs. Parakstīju ar kreiso... desmit gadus.

Arī līdz Lebedjevai atvēlās kukurūzas, trūdzemes podiņu un kvadrātligzdu bums. Kolhoza kantora sienu greznoja krāsains plakāts. Uz tā N. S. Hruščova un F. D. Lisenko attēli, bet uzraksts vēstīja: «Mi priģom k izobiliju»².

Rajona avīze publicēja recepti par masas sagatavošanu trūdzemes podiņiem. Tos divi cilvēki gatavoja visu ziemu. Pēc receptes gatavoti podiņi iznāca ļoti izturīgi, pārspēja pat keramikas izstrādājumus. Dēstu tapšanas laikā ar Laubertu un lecekšu pārzini Ernu Herteli ievērojām, ka bez podiņiem dēsti pārspēj iepodotos. Konstatējām, ka dēstu saknes nespēj caurautg podiņu sienām. Ko bija darīt?

— Vai tev ir kāds uzticams cilvēks? — vaicāja Lauberts.

— Kālab nē, lūk, lecekšu kopēja Erna Hertele.

Visus podiņus iearām. Turpmāk gatavojām pēc agronoma Lauberta

¹ Nemūžam.

² Mēs sasniegsim pārticību.

receptes. Tajā laikā žurnālā «Kolhoznoje proizvodstvo» bija ievietots rasējums, kā izgatavot Kasimova izgudroto agregātu trūdzemes kubiku gatavošanai. Ar šo aprikti guvām teicamus panākumus.

Kolhoza priekšsēdētājs no partijas sapulces atgriezās saērcināts — bija dabūjis aizrādījumu, ka kantorī neesot sienasavīzes.

— Vasiļok, — uzrunāja mani kolhoza galva, — vai tu nevari lietas labā kaut ko darīt? Kaut ko uzraksti... uzzīmē.

— Kā nosauksim avīzi? — es jautāju.

— Man vienalga. — Ar roku pameta priekšsēdis.

Kaut ko līdzēt varēja, jo kādu laiku biju darbojies redkolēģijā, mācoties Mežotnes lauksaimniecības vidusskolā. Avīzi nosaucu par «Kolos». Kā nu mācēdams uzzīmēju labības lauku un tuvplānā vairākas kviešu vārpas. Zem šīs avīzes galvas sekoja raksti par dažādām tēmām no kolhoza dzīves.

— Labrīt, — sveicināju kantora ļaudis, noņemdam cepuri. Auguste Petere sēdēja pie sava galda, iegrimusi darbā, klikšķināja skaitāmos kauliņus, bet komjaunatnes sekretārs aplūkoja nule izkārtoto «Kolos». Mani pamanīja, tūliņ aizrādīja: — Vēl nevari atmet buržuāzisko paražu — cilāt cepuri. Redzi, Ļeņins — ar visu cepuri.

Jā, tiešām, no portreta pie sienas Ļeņins nolūkojās ar cepuri galvā.

— Skatos, esi uzzīmējis labības lauku un vārpas, — turpināja sekretārs. — Bet mums nevajag vārpu, mums vajag Kremli, sirpi un āmuru. Saprati?

Tajā dienā biju mērojis tālu ceļu no medniekiem ar vāverādām nartās. Nepaguvu noaut kājas, kad saņēmu jaunu uzdevumu — no Mirnajas jāatnes dārzeni un kukurūzas sēklas. Saņemtajā telegrammā teikts, ka sēklas nometīšot lidmašīna.

Laiks bija pavasarīgs: dienās atkušņi, bet vēl piesala līdz -30°C. Ziemas ragavu ceļu uz Jeņiseju atkušņi jau sabojājuši, tādēļ jāiet kājām. Bija jau vēls vakars, veidojās varena sērсна, pa to iešana droša un ērta. Kājās man jauni ičiģi — viegli zābaki, stulmi un zoles — šūti no juhtādas. Tajos ieklāts grīšļa siens. Kājām silti un viegli. Gāju pa isāko — kuģu ceļu. Upes vidū sērсна līdzena un cieta. Tuvāk krastam, kur sniegs jau nokusis, rēgojās ledus gabalu šķautnes — torosi. Bija dziļa nakts. Sāku sajost nogurumu. Vienā mirklī atspirgu, kad paklupu piekrastes ledus šķautnēs. Biju novirzījies no kursa. Apmēram pusotru kilometru biju gājis miegā! Uzslējos un brīnījos par notikušo. Nogājis divdesmit septiņus kilometrus, pirms rīta gaismas sasniedzu Mirnaju.

Piekļauvēju pie Lauberta mājas. Pricīgi sarokojāties. Arī Lauberts zināja par sēklu maisu no gaisa. Vārijām tēju. Agronoms uz pannas saulespuķu eļļā cepa kartupeļus un sildīja tetera cepeti. Ieturējām agrīnas brokastis, pārrunādami pavasara sējas darbus.

Aiz apsalušajiem logiem ausa jauna diena. Ar Laubertu un Mirnajas pasta priekšnieku Kosovu devāmies uz klajumu aiz kolhoza sakņu dārziem. Lidmašīna nebija ilgi jāgaida. Apmetusi pāris aplū, tikko neskarot sakņu dārzu žogus, izmeta dažus saiņus. Tajos pasts un sēklas. Viss nomestais bija sasaiņots brezenta maisos apkaltām uzšuvēm.

Lauberta mājā apskatījām sēklas. Bija arī nedaudz kukurūzas. Vairākas šķirnes pa kilogramam no katras. Lauberts skatījās skeptiski. Diez vai kukurūzai pietiks ar īso vasaru.

Nogulēju visu dienu. Vakarā pēc saules rieta, kad uzsala jauna sērсна, ar sēklu kuli mugurā soļoju uz Ļebedjevu.

Pavasārī daļu kukurūzas iesējām trūdzesmes kubikos un paaudzējām lecektīs. Salnām beidzoties, izstādījām saules pusē, zirgu staļļa aizvējā. Kukurūza izauga divarpus metrus augsta, aizmetās vāļītes. Atbrauca rajona avīzes korespondents, mazo lauciņu nofotografēja un publicēja rakstu par šīs kultūras ieviešanu visos rajona kolhozos. Lauka apstākļos šī kultūra izauga tikai līdz ceļgalam.

No atvaļinājuma atgriezās agronoms Lauberts. Iepazīnies ar rakstu avīzē par kukurūzas audzēšanu Kuibiševa kolhozā, atkal smīnēja.

— Jūs te esat divi «gudric»: viens — audzēdams lauka kultūru lecektīs, otrs — icviesdams kukurūzu līdz polārajam lokam.

No Jarcevas rajona iemainījām Berlithingen šķirnes kartupeļus. Rajona avīzē lauksaimniecības pārvalde rājās, ka būšot ievazājuši kartupeļu slimības un klimatam nepiemērotu šķirni. Būtībā nekas ļauns nenotika. Berlithingen šķirne bija ražīga, gludiem bumbuliem, kompaktu ceru un veselīga. Tieši ar šo šķirni cēlās kartupeļu ražas.

Ļebedjevā vairākkārt ieradās rajona galvenais agronoms Beļajevs Boriss Pavlovičs, lai apskatītu kartupeļu laukus. Tie — taisnām vagām, kvadrātligzdās savagoti — priedēja zemnieka aci. Tas Padgornija Alekseja Timofejeviča un Severa darbs. Vasarās tie abi soli pa solim vairākkārt pārstaigāja kartupeļu stādījumus, tos irdinot un vagojot.

Kad novācām trīssimt sešdesmit centneru no hektāra, Beļajevs teica tā:

— Brigadierī, tev jābrauc uz Vissavienības lauksaimniecības izstādi Maskavā. Būsi dalībnieks.

Bija 1954. gada rudens. Sāku posties. Ceļu apmaksāja kolhozs. Man izsniedza avansu. Nopirku gluži jaunu vateni un kirzas zābakus. Lepnākas mantas sādžas bodītē nebija. Drēbniekmeistars Ogoronjans Matvejs Okopovičs no bjaza auduma sašuva virsbikses un iegludināja lepnas buktes. Tam laikam un apstākļiem biju švītīgs diezgan.

No rajona bijām trīs izstādes dalībnieki: viens izcils zvejnieks, es pārstāvēju zemniecību, trešais — slavens mednieks. Kuģis mūs aizveda līdz novada centram — Krasnojarskai. Tālāk ar vilcienu līdz Maskavai.

Maskavā Gosznaka kultūras namā izstādes dalībniekiem bija iekārtotas telpas pārgulēšanai. Lielajā pilsētā mūs uzraudzīja un ekskursijās vadīja jauns, laipns maskavietis.

Kad pirmo reizi gatavojāmies ar autobusu no kopmītnes braukt uz izstādes laukumu, ievērojām, ka vienam izcilam zirgkopim no Mirmsinskas apkārtnes pie filca zābaka zoles pielipis siena vīkšķis. To grupas vadītājs piemin ar kāju, tādā veidā cerēdams apavu atbrīvot no nepiedienīgās garnitūras. Tas neizdevās. Taisni otrādi, siens no apava izstiepās vēl garāks. Noskaidrojās, ka velteņi novalkāti cauri — tādēļ tajos ielikts siens. Vadītājs ar zirgkopi no autobusa izkāpa. Pēc laba brīža abi atgriezās smaidīdami. Mirmsinskas darbarūķim kājās bija jauni kirzas zābaki — gadalaikam atbilstoši. Nu varējām braukt skatīt izstādi.

No Maskavas Ļebedjevā atgriezās pēc piecām nedēļām. Jau bija uzsnidzis sniegs, un pa upi klīda pirmie legus gabali. Patērētāju biedrības sagāde nebija aizvedusi četrdesmit tonnas kartupeļu. Tie neapkurinātā staļļa stūrī sasala. Gada pārskata sapulcē šis fakts tika pieminēts. «Jānis Bargais» ieteica lietu nodot tiesai, jo vainīgs atkal Vasiļoks. Bet lauksaimniecības pārvaldes revizors ieteica tiesai nodot revīzijas komisiju, kuras priekšsēdis bija «Jānis Bargais». Pēc šāda priekšlikuma tiesai nenodeva nevienu. Ziemā kartupeļus atkausēja, labi nomazgāja un izbaroja lopiem, arī zirgiem. Tie priedīgi rikvoja — astes kā karogus pacēlušī un «izpūtējus» darbinādami.

Vecīši no sasalušajiem kartupeļiem zirgkopju būdā lielā slepenībā gatavoja reibinošu dziru. Kartupeļus nomazgāja, izvārīja, nokāsa, sastampāja. Iegūto masu ielika koka mucīņā, pievienoja raugu. Rūgšanas procesam beidzoties, mucīņu sasaldēja. Masas virspusē radās spirts.

1955. gada rudenī uz Vissavienības izstādi posās labākā slaucēja Marija Jarkova.

— Vasiļok, Vasiļok, saki, lūdzams, — kurā Jeņisejas krastā atrodas

Maskava? Saki, lai zinu, kur izkāpt no kuģa, — visā nopietnībā jautāja Marija.

Viņa — saposusies jaunā vatenī un galvā uzsējusi sarkanu lakatiņu. Acis staroja vēlmē redzēt Maskavu, pirmo reizi mūžā ceļot tālu no Ļebedjevas. Marijai nedrīkstēju stāstīt blēņas, skaidroju, kur atrodas Maskava. Uzzinājusi, ka jābrauc ar vilcienu, Marija kļuva domīga, šķita, ka saplācis braukšanas priekšs. Vietējie cilvēki, kuri visu mūžu nodzīvojuši Mirnaja ciema robežās, uzskatīja, ka visas pasaules valstis atrodas Jeņisejas krastos.

Pēc nedēļas ar nākamo kuģi Marija atgriezās, Maskavu neredzējusi. Pārdomājusi, jo Ļebedjevā esot labāk.

Piecdesmitajos gados sādžā atbrauca ģeologi. Ar viņu ierašanos Ļebedjevā sākās jauna rosme. Bieži nolaidās helikopteri, veda tehniku, materiālus un cilvēkus. Taigā meklēja jaunas izrakteņu iegulas. Uztādīja arī nelielu elektrostaciju. Nu vakaros noteiktās stundās katrā mājā dega vienā spuldzīte. Elektrostacijai bija vajadzīgs motorists. Tāds sādžā bija tikai viens cilvēks — Gunārs Helvigs. Viņš dienā strādāja kolhozā, bet vakaros, brīvajā laikā, — elektrostacijā. Par to ģeologi maksāja. To uzzināja kolhoza priekšsēdētājs un lika brīvajā laikā nopelnīto naudu iemaksāt kolhoza kasē. Par katriem iemaksātiem desmit rubļiem tika aprēķināta viena izstrādes diena. Par to tajā laikā gada beigās varēja saņemt apmēram trīs rubļus.

1956. gads kolhozam noslēdzās veiksmīgi. Ražas plāni bija izpildīti ar uzviju, piena izslaukumi arī. Medniekiem medības bijušas veiksmīgas, un zvejnieki izvilkuši krastā paredzētās piecas tonnas zivju.

Sādžas sievietes sāka staigāt raibākos lindrakos, jo veikaliņā bieži atveda plānu kokvilnas audumu. Tajā laikā mūsu ģimenē jau bija dēls un meita. Dēls vienu gadu, bet meita četrus gadus veca. Slaucām savu gosniņu un dzīvojam savā mājā.

Pēc sēklām vairs nestaigāju. Tās audzējām paši un pārdevām citām rajona saimniecībām. Bija uzcelts jauns kartupeļu pagrabs ar jarovizētāju.

1957. gada martā notika vietējo padomju deputātu vēlēšanas. Februāra sākumā Ļebedjevā atbrauca rajona partijas komitejas pārstāvis un paziņoja priecīgu vēsti, ka par 1956. gada plānu izpildīšanu Ļebedjevai tas gods izvirzīt kandidātu.

Visi priecīgi aplaudēja. Atbraucējs apsveica klātesošos ar lielo godu un piebilda, ka rajona partijas komiteja ieteic izvirzīt no citas sādžas

kādu Sidorovu, kuru neviens no klātesošajiem nepazina. Bijām nesaprašānā. Kā tad tā? Mums tiesības, bet rajons jau izvirzījis. Ļaudis protestēja un sauca, ka Vasiļoks būšot kandidāts. Rajona pārstāvim izdevās tikt pie vārda.

— Es neiebilstu pret jūsu... kā viņu tur... Vasiļoku, viņa brigāde novāc labas ražas, bet — ņemot vērā, ka partijas komiteja iesaka...

Runātāju pārtrauca skaļa kurnēšana trīspadsmit valodās. Te bija kopā gan vietējie, gan izsūtītie. Daži piecēlās un grasījās iziet no kantora. Lai sapulce neizjuku, sapulces vadītājs ķērās pie balsošanas. Vairākums balsoja par Vasiļoku.

Pēc vēlēšanām man uzticēja vest urnu ar biļeteniem uz Mirnaju. Ap pusnakti pie kluba piebrauca zirgkapis ar kamanās iejūgtu «Goguli». Nepriecājos, šo zirgu redzēdams kamanu ilksis, garkājis nebija radis strādāt. Ceļā lopiņu neskubināju, tas gāja savā gaitā, reizēm imitēdams rikšotāju. Kad līdz Mirnajai bija palikuši divi kilometri, «Gogulis» atteicās tālāk iet. Izkāpu no kamanām, līdzēju stumt, bet lopiņš atspēries — tālāk ne soli. Ko darīt? Kamanās urna, kā nekā — valdības dokumenti. Bija dzirdēts, ka svarīgus dokumentus dažkārt pavada vesels diplomātu korpuss. Toreiz man vienam nakts tumsā bija jātiek galā ar šo kasti. Iztaisījuši arī tik lielu kā pūra lādi. Labi, ka no finiera. Būtu no dēļiem, nez vai viens cilvēks varētu izkustināt. No tādas lādes iznāktu vismaz trīs bišu stropi. Urnā varētu ielikt vai visu Ļebedjevas bibliotēku. Divi simti vēlēšanu savus biļetenus varēja novietot skolas direktora Bļestova portfelī. To, rokā nesot, jau sen būtu Mirnajā. Bet nē, šī kaste ar visu zieģeli jāved ar zirgu un vēl ar šito «Goguli», kurš toreiz nakts krēslā man atgādināja dona Kihota Rosinanti. Pārbaudīju aizjūgu, pastūmu kamanas — tās slidēja viegli, bet «Gogulis» tūdaļ atspērs ar visām četrām. Saprātu lietas nopietnību un politisko svarīgumu. Ja jau nebūtu svarīga, tad Ļebedjevas vietējā vēlēšanu komisija būtu urnu atvērusi un biļetenus saskaitījusi. Zirgu izjūdzu, aizjūgu sakrāvu kulbā, ap urnu apņēmu grožu cilpu un uzvēlu sev mugurā. Nesamais bija dižens, bet ne pārāk smags. Pāris reižu atpūšoties, atskatījos uz sazvērnieku. «Gogulis» joprojām stāvēja pie kamanām. Kad ar urnu mugurā kāpu Mirnajas kraujā, arī «Gogulis» bija klāt, lopiņam pie kamanām kļuva garlaicīgi. Mirnajas ielās satiku vairākas sievas ar spaiņiem un nestuvēm plecā, tās nāca pie āliņģa pēc ūdens. Sievas nokāpa no takas dziļi sniegā, lai garām laistu urnas nesēju ar zirgu aizmugurē. Pie radiostacijas, iznācis uz lievenēm, smēķēja pats priekšnieks Kosovs. Viņš smējās

par šādu varenās urnas transportēšanas veidu. Un vēl zobgalīgi slavēja Lebedjevas patriotus.

— Droši var teikt, ka jums ir pati lielākā urna Turuhanskas rajonā. Tādu novietot pašā Krasnojarskas centrā nebūtu kauns.

Ar urnas nodošanu Kosovam mana misija bija galā. Mirnajas zirgkopim uzticēju «Goguļa» aprūpi un steidzos pie Lauberta atpūsties. Kamēr gatavoja ēdienu, agronoms aizgāja pie vēlēšanu komisijas. Atgriezies viņš apsveica mani sakarā ar ievēlēšanu par deputātu.

Kolhoza priekšsēdētāja solis kļuva gausāks. Viņš bieži gāja klibodams, jo pa laikam atvērās karā savainotās kājas brūce. Sāpes priekšnieku darīja īgnu, nerunīgu, viņam bija vajadzīgs vietnieks. Par tādu kolhoza pilnsapulce izvirzīja Vasiļoku. Lebedjevas partijas pirmorganizācijas sekretāre teica, lai gatavojoties strādāt par kolhoza priekšsēdētāju. Rakstīju uz Kremli. Lūdzu atļauju manai ģimenei atgriezties Latvijā.

Pēc pāris nedēļām saņēmu atbildi, ka ar Latvijas Iekšlietu ministrijas un prokuratūras lēmumu no 1956. gada 23. jūlija no izsūtīšanas esam atbrīvoti. Neviens no Turuhanskas priekšniekiem acīmredzot par šo lēmumu nezināja, jo mums neziņoja. Nu sakustējās visi izsūtītie. Braucām ar kuģi līdz Turuhanskai, lai saņemtu pases. Māte reizē ar pasi saņēma dokumentu, kurš vēstīja, ka 1941. gadā mājās atstātais īpašums konfiscēts.

1957. gada kolhoza gada pārskata sapulce uzklausiņa manu iesniegumu un, lai veiktu vēl pēdējo pavasara sēju, piekrita mani izslēgt no kolhoza ar 1958. gada 30. jūniju.

Pēdējais pavasaris Lebedjevā bija klāt! Šķīta, ka ciedru un lapegļu jaunie dzinumi nekad agrāk nav smaržojuši tik reibinoši. Lebedjanka pa akmeņaino gultni jautri steidzās uz Jeņiseju. Pavasara palu ūdeņi bija bagāti. Tie atkal nesa tūkstošiem baļķu un dēļu. Izmantojot pavasara gaišās naktis, ļaudis sēdās vienkoços un laivās, lai baļķus vilktu malā. Es arī no viņiem neatpaliku. Kurināšanai malka vairs nebija vajadzīga, bet to varēja pārdot sanatorijas skolas internātam. Ģeologu ekspedīcijas priekšnieks Kulumčakovs atvēlēja traktoru kāpurnieku, lai notvertos baļķus uzvilktu augšā pie internāta. Nu vakaros ar savu Ērgemes meiteni zāģējām un skaldījām. Dodoties jaunā dzīvē, bija vajadzīga nauda. Pārdevām arī gosniņu un māju.

Kādā jūlija sākuma pievakarē gaidījām kuģi. No rīta mirušo piederīgie vēl aizgāja līdz kapiem ar savvaļā salasītiem ziediem rokās, lai klusībā teiktu ardievas palicējiem uz visiem laikiem.

Vakara saules apgaismotu, lielu un baltu ieraudzīju izbraucam no liča skaistu kuģi «Aleksandr Matrosovs». Viņa varenās bazūnes skaņas kā viļņi vēlās pāri Jeņisejas ūdeņiem, pāri pelēkajiem Ļebedjevas mājokļu jumtiem, līdz atbalsojoties izgaisa taigā un Ļebedjankas gravā. Šīs skaņas drošināja, ka kuģis pietās.

Septiņpadsmit gadus gaidītais brīdis bija klāt! Ar sievu tvērām pa čemodānam, kuri izgatavoti no preču kastīšu finiera, un pāris paunu. Bērniņi, viens otru turēdami pie rokas, dūšīgi kāpa pa smilšaino taku uz leju. Ar mums reizē uz Latviju brauca Valdis Zīrups ar māti no Raņķu pagasta Gailišu mājām. Mūs pavadīja pulciņš manas brigādes vietējo sievu. Izsūtītās jau bija aizbraukušas.

Tā gadījās, ka arī zirdziņš «Severs» bija atnācis mani pavadīt. Tas padzēries ūdens malā stāvēja, kur mazāk odu un knišļu. Vēl bija nedaudz laika. Aizskrēju pie Severa, noglāstīju kaklu un pakasīju knišļu sakostās aizausēs. Tas viņam sevišķi patika. Pačukstēju:

— Turies, vecais darba biedri! Arī tavā brūnajā kažokā jau daudz sirmu spalvu.

Kuģa bazūnes aicināja uz borta. Matroži ievilka laipas, pacēlās enkurs, un dzenskrūve sāka strādāt. Krastā ar lakatiņiem māja brigādes sievas, bet Katrīna sauca:

— Vasiļok, atsūti kādu ābolīti...

Reizē ar šo atvadu brīdi no Ļebedjevas Vasiļok-Rudzupuķe izgaisa. Es atguvu savu vārdu.

Latvijā man laimējās satikt lojālus cilvēkus. Tā laika Auces rajona Tautas izglītības nodaļas vadītāja Aina Brikše un Bēnes vidusskolas direktors Nikolajs Kastrons pieņēma mani darbā par saimniecības vadītāju. Atradās arī dzīvoklis, savās mājās dzīvot nedrīkstējām. Darbs skolā bija interesants un dažāds. Bankas un finansistu instrukciju pinekļi sagādes un remontu lietās sagādāja jaūtras epizodes un neļāva domām apsūbēt. Arī sievai Bēnes ambulancē atradās medmāsas darbs.

Pārāk labi strādāt it kā nedrīkstēju, jo reizēm no Auces brauca kāda skolotāja lektore, kura starp citu teica, ka jāuzmanoties no izsūtītajiem: viņi ar labu darbu un uzvedību maskējot savas tumšās domas. Tātad jāstrādā viduvēji — tā, lai direktors nepadzen no darba. Nepadzina — kopā nostrādājām divdesmit gadus.

Septiņdesmito gadu sākumā bijusi Ļebedjevas partijas pirmorganizācijas sekretāre Rīgas Jūrmalā uzlaboja veselību. Atbrauca arī pie mums pašā zemeņu laikā. Pie pusdienu galda sekretāre jautāja:

— Latvijā ļoti skaista daba — jūra, ceļi, pilsētas. Arī dzīvojat labi. Nesaprotu, ko jūs meklējāt Sibīrijā?

Tad arī uzzināju, ka Ļebedjevu 1959. gadā piemeklējuši līdz tam nepieredzēti plūdi, kas aizskalojuši gandrīz pusi no sādžas. Cilvēki glābušies lapsu kalnā. Pēc tam jaunas ēkas nav celtas. Palikušie ļaudis ķērušies pie kolhoza likvidēšanas. Pārūpē nojauktas jaunās lopu kūtis, sakrautas plostos un pārdotas kopā ar lopiem un ražošanas līdzekļiem. Tajā gadā izstrādes diena (pie kolhoza nojaukšanas darbiem) apmaksāta kolhoza vēsturē nepieredzēti augstu. Pēc tam no Ļebedjevas aizbraucis pēdējais cilvēks.

Jau trūdēt sāk pēdējās Ļebedjevas mājokļu paliekas. Jaunie ciedru un lapeglu koki paceļas pret sauli uz bijušajiem laukiem, sakņu dārziem un izsūtīto apbedīšanas vietām. Apsūno takas un celiņi, un droši vien tur netraucēti staigā lāči. Bērzu zaros, pumpurus lasīdamas, šūpojas mežzirbes, un vāvere augstā ciedras virsotnē, nometusi tukšo čiekuru, bezbailīgi lūkojas taigas galotņu nepārredzamajā okeānā. Tāpat kā senāk šalc vēji kokos un upes viļņi krasta akmeņus mazgā. Tāpat kā senāk, pirms cilvēku ienākšanas šajā apmetnes vietā, aiz Jeņisejas riet saule.

1989. gadā Bēnē

Laima Veckalne

«... Es atceros, kā mēs gājām mežā cirst eglīti, kā bridām pa sniegotiem laukiem. Cik tas viss toreiz bija jauki... un kā cepām pīrāgus, kas gardi smaržoja... un vēl es biju jauna un stipra, nebija kā tagad, kad vecums liec muguru un esmu palikusi vientuļa, un nav vairs, kas ar mani parunā, nav, kas noglāsta... nav neviena tuva cilvēka, pie kā galvu pieglaust un savu raudošo sirdi apmierināt...»

Esmu nomierinājusies un pie visa pieradusi, tikai sirdī neizsakāmas ilgas pēc jums. Es vēl vienmēr gaidu jūs kādu mājās un ceru, ka manas ilgas nebūs veltas, ka liktenis vēlreiz mūžā būs labvēlīgs un ļaus mums tikties, ļaus manus nogurušos kaulus maniem bērniem guldīt dzestrās kapa smiltīs...»

Šīs smeldzošās rindas ir no manas vecmāmiņas Margrietas Grīnbergas pēdējās vēstules. Tā rakstīta Kuldīgas slimnīcā 1953. gada decembrī, dažas dienas pirms nāves. Vecmāmiņa nomira pirmajā Ziemassvētku dienā. Vairākas nedēļas viņa nogulēja slimnīcas morgā, kamēr atradās, kas viņu apbedī.

Kam bija smagāk, kam vairāk sāpēja — vai mums, kas bijām aizdzīti svešumā, vai mūsu tuviniekiem, kas palika okupētā dzimtenē... Kas to var pateikt...

Mana vecmāmiņa bēgļu gaitās Sevastopolē Pirmā pasaules kara laikā bija pratusi saglabāt visus savus trīs bērnus un arī Sevastopolē dzimušo mazmeitiņu — manu vecāko māsu Mirdzu. Sveikus un veselus visus bija atvedusi mājās — Kuldīgā. Krieviskā iesauka «bābuška» kā piemiņa no tiem laikiem palika ar vecmāmiņu līdz mūža galam.

Kad Latvija 1940. gadā tika okupēta un ierauta Otrajā pasaules karā, vecmāmiņa savus bērnus vienu pēc otra pazaudēja.

Pirmo izsūtīja meitu Ķērstu (manu māmiņu), dēlu Jēkabu, vienkāršu zemnieku, nobendēja Salaspils nāves nometnē. Jaunāko dēlu Žani izsūtīja 1946. gada decembrī, viņš gāja bojā ceļā uz Gulagu. Pēc diviem mēnešiem 1947. gada februārī par Kurzemes katla upuri kļuva mans vectēvs — Mārtiņš Grīnbergs.

Tā vecmāmiņa bija palikusi viena.

Man laimējās, ka visgrūtākajos bada gados Sibīrijā es nebiju viena — man blakus bija māmiņa un māsa Mirdza. Par vienotību un nesavtīgu draudzību stāsta tālo gadu vēstules. Šīs vēstules saglabājušas mana māsa Guna Briedis un mana sirds draudzene Dzidra Dīcmanis. Jau pirmajās skolas dienās ģimnāzijā mani sārtu vaigu dēļ iesauca par Pepiņu, bet Dzidriņu par Džipu. Un tā mūs sauc līdz šai baltai dienai gan bērni, gan mazbērni.

Es bieži sev jautāju — vai būtu spējusi izturēt septiņpadsmit gadus izsūtījumā, ja Dzidriņa man nebūtu rakstījusi garu garās uzmundriņošās vēstules (četrpadsmit gadu laikā — vairāk nekā tūkstoti), sūtījusi grāmatas, avīzes, fotogrāfijas, ieliekot katrā sūtījumā savas sirds siltumu un gaišu cerību stariņu.

1955. gadā, kad jau visi vārdi likās izsmelti un cerība atgriezies dzimtenē zudusi, mana draudzene veica īstu varoņdarbu — devās tālajā ceļā, lai mani apciemotu, sasildītu. Toreiz daudziem maniem likteņa biedriem Dzidriņa ar savu pārliecību atgriezta ticību un cerību.

1975. gada janvārī ļauna slimība guldīja Dzidru Dīcmani Meža kapos. Ir grūti atrast vārdus, kas izteiktu to, ko Dzidriņa nozīmēja manā dzīvē.

Mūsu ģimeni izsūtīja 1941. gada 14. jūnijā. Mans tēvs Andrejs Veckalns bija Tautas Padomes, Satversmes sapulces un visu četru Sacīmu loceklis, kā arī Latvijas Arodbiedrību Centrālbiroja ilggadējs priekšsēdētājs. Pēc 1934. gada apvērsuma tēvs nestrādāja, saņēma pensiju.

Tikai nesen uzzinājām, ka galvenais iemesls mūsu ģimenes izsūtīšanai bijis mana tēva apbalvojums — Lāčplēša Kara ordenis.

Mana māmiņa — Ķērsa Veckalns līdz 1934. gadam bija sabiedriska darbiniece. Pēdējos trīs gadus viņa strādāja par masieri.

Māsa Mirdza bija Medicīnas institūta priekšpēdējā kursa studente.

Es biju tikko kā beigusi Rīgas Operas baletskolu, vienlaikus mācoties Rīgas III ģimnāzijā desmitajā klasē. Dienā, kad mūs izsūtīja, man vajadzēja nolikt eksāmenu trigonometrijā.

Ar tēvu mūs izšķīra jau pirmajā dienā Šķīrotavā. Viņš nošauts 1942. gada 18. maijā Soļikamskas cietumā.

Braucām trijātā: māmiņa, māsa Mirdza un es. Rīgā palika mūsu kurlmēmā māsa Guna ar piecus mēnešus veco dēliņu Jānīti. Guna jau bija precējusies, viņai bija cits uzvārds, un tādēļ izsūtīšanas sarakstā nebija iekļauta.

Lopu vagonos mūs aizveda līdz Novosibirskai. Tālāk mēs tikām vesti ar milzīgu liellaivu — baržu.

Mūsu pirmā nometinājuma vieta bija Tevrizas ciemats Obas pietekas Vasjuganas krastā. Pirmais iespaids bija satriccošs — rinda nabadzīgu būdiņu ar izkāmējušu bērnu bariņu vidū.

Vēl nebijām atraduši jumtu virs galvas, kad jau tikām sūtīti darbā. Mani kopā ar vairākiem maniem vienaudžiem norīkoja meža darbos. Pateicoties baletskolas rūdījumam, man pat vissmagākie darbi bija vieglāk izpildāmi nekā pārējiem. Varēju uzkāpt visaugstākajās pihtās (Sibīrijas egles), jo mana piruetes griežot trenētā galva nereiba. Cauri taigas biežoknim es varēju stiept uz muguras tikpat smagas pihtas zaru nastas, cik svēru pati. Tā es nopelnīju tiesības uz lielāku maizes devu. Maizīte bija ļoti nepieciešama, jo māmiņa no smagā pārdzīvotuma un garā ceļa bija palikusi pavisam bezspēcīga un saņēma par savu darbu tikai piecdesmit gramus maizes dienā. Šo caurspīdīgo šķēlīti ar ņirdzīgo smīnu vakaros pēc darba izsniedza Tevrizas komandants.

Pirmajā izsūtījuma vietā nodzīvojām trīs mēnešus. Vissmagākais neaizmirstamais notikums bija tad, kad augusta saulainā dienā guldījām svešajā, aukstajā zemē pirmos izsūtīšanas upurus — pusotra gadiņa vecos Ariadnu Ķīsis, Gunti Odiņu un Andri Ansonu.

Vēlā rudenī mūsu ģimene tika pārvesta uz rajona centru «Novij Vasjugan». Rūgti raudājām, šķiroties no tautiešiem, ar kuriem bijām dalījušies bēdās un grūtumos.

— Uz redzēšanas pavasarī Rīgā! — mums atvadoties teica Latvju Sieviešu Nacionālās līgas priekšniece Berta Pīpiņa.

Lielāko daļu no Tevrizā palikušajiem draugiem nekad vairs neredzējām. Arī Bertu Pīpiņu ne — viņa nomira 1942. gadā.

Rajona centrā Mirdza sāka strādāt slimnīcā par medmāsu. Mūsu māmiņa — šūšanas darbnīcā pie vecu ūtainu kažoku pāršūšanas. Es iestājos arteli «Sarkanais sibīrietis» un turpināju iet smagajos meža darbos, jo tikai fiziska darba strādniekiem palaikam deva kaut ko papildus ēšanai.

Novij Vasjuganā atradām daudz jaunu draugu. Visciešāk sadraudzējāmie ar Latvijas Ceļu departamenta direktora Melnalkšņa kundzi un viņas trim meitām — Nelliju, Irēnu un Valliju (iesauktu par Vāvīti). Ar Irēnu un Vāvīti kopā gājām meža darbos, kopā salām un, ar pēdējiem spēkiem velkot zāģi, kopā dalījāmie visā, kas bija ēdams.

Vāvītes, visjaunākās no māsām, vairs nav starp dzīvajiem. Viņa nomira Rīgā 1977. gadā. Ar Nelliju un Irēnu joprojām uzturam draudzību.

Trīs gadi, kurus nodzīvojām Novij Vasjuganā, bija bada un izmisuma gadi, un tos pārvarēt spējām, tikai turoties kopā draudzīgā saimē.

Bez Melnalkšņu ģimenes ar mums pastāvīgi bija kopā arī Prikula, Sniedzes, Sņegirova un Mottes kundzes. Šīs jaukās dāmas jau sen ir aizsaulē, bet atmiņa saglabājusi viņu labestību.

Lai cik smaga bija mūsu dzīve, mēs nekad neaizmirsām atzīmēt svētkus: 18. novembri, Ziemassvētkus, Lieldienas, Jāņus. Mūsu talismans bija manas māmiņas sašūtais sarkanbaltsarkanais karodziņš. Šo karodziņu kā lielu dārgumu ģimene glabā vēl šodien.

1944. gada pavasarī mūsu ģimenei atkal bija jādodas ceļā. Mūsu trešā nometinājuma vieta bija Maiskas ciemats. Turienes slimnīcā Mirdzai bija uzticēts strādāt par ārsti.

Maiskā nodzīvotie seši gadi bija mana mūža laimīgākais laiks. Es sāku strādāt slimnīcā, apgūstot māsas specialitāti pašmācības ceļā.

Maiskā es sastapu, iemilēju un apprecējos ar igauņu jaunekli Antsu Linalaidu, Maiskā 1946. gadā man piedzima meita — Lija.

Mūsu māmiņa pēc smagas sirdslēkmes 1943. gadā tika atzīta par otrās grupas invalīdi, tādējādi viņa netika sūtīta darbā un varēja uzņemties mājas rūpes. Māmiņa vienmēr atrada, ko darīt, arvien izdomāja kaut ko jaunu, lai uzlabotu mūsu dzīvi. Tagad pat grūti noticēt, ka spējām divatā ar māmiņu sagādāt, apstrādāt un ar vārpstiņām savērt tik daudz linu, ka pašaustā audekla pietika gan matračiem, gan palagiem, gan manas meitiņas autiņiem. Arī manam vīram tika jaunas darba drēbes.

Mūsu salīdzinoši harmoniskā dzīve Maiskā sāka plaisāt. Vispirms sākās nesaskaņas starp mātēm, vēlāk arī starp mums ar Antsu. Bija jāatrod izeja.

Un tā 1950. gadā kopā ar meitu, vīru un vīramāti pārbraucu atpakaļ uz Novij Vasjuganu. Šķiršanās no māmiņas bija bezgala sāpīga.

Nākamie pieci gadi, ko nodzīvoju Novij Vasjuganā, stipri atšķirās no pirmajiem šeit pavadītajiem. Tagad mēs bijām paēduši, pietiekoši apgērbti. Ar lielu aizrautību nodarbojos ar deju pulciņiem un citiem pašdarbības veidiem. Bija daudz interesantu un jaunu pasākumu, bet nebija vairs tās pašaieliedzīgās sirsnības, kas apņēma mūs toreiz.

Melnalkšņu ģimene bija pārcēlusies uz dzīvi Kolpaševas pilsētiņā. Māmiņa ar māsu Mirdzu bija palikušas Maiskā.

Vispilgtākais to gadu notikums bija manas sirds draudzenes Dzidras

Dīcmanes apciemojums 1955. gadā. Visi represētie, kas vēl bijām palikuši, sagaidījām viņu kā debesu sūtņi, un tāda arī viņa bija, mana mīļā Dzidriņa. Pateicoties Džipiņam (tā mīļi mēs viņu saucām), fotogrāfijās ir iemūžinātas Vasjugana un Maiskas interesantākās vietas.

Pēdējos trīs izsūtījuma gadus es nodzīvoju Tomskā vairāku tūkstošu kilometru attālumā no ģimenes. Dienā strādāju, bet vakaros mācījos medmāsu skolā, jo bez diploma man draudēja atgriešanās smagajos meža darbos. It bieži bija jāiztiek ar pustukšu vēderu, bet tas nemazināja manu kāri mācīties, un māsu skolu es pabeidzu kā teicamniece.

1957. gadā saņēmām atļauju braukt mājās, bet pricka vietā man lija asaras. Par daudz ilgs bija pagājis laiks. Sapnis kļūt par dejojāju bija sen aprakts taigas biežoknī. Prieku aptumšoja arī tas, ka, ja gribēju saglabāt ģimeni, man bija jāseko vīram uz Igauniju. Antss bija palicis vienīgais apgādnieks savai mātei.

Tagad, atskatoties no četrdesmit gadu attāluma, es daudz ko saprotu un izvērtēju savādāk. Redzu un nožēloju kļūdas, ko pielaidu. Un tomēr, pat ja apstākļi toreiz būtu bijuši tādi, ka es jau no pirmās dienas būtu dzīvojuši vīra ģimenē un būtu pilnībā apguvusi igauņu valodu, paražas, dzīves ritmu, — tik un tā mani vilktu nepārvarams spēks uz savu dzimteni.

Pēc divdesmit pieciem svešumā pavadītiem gadiem 1966. gadā atgriezos savā dzimtajā Rīgā. Dzīve atkal, jau kuro reizi, bija jāsāk no jauna.

Mirdza, pārbraukusi no Sibīrijas 1959. gadā, pabeidza Medicīnas institūtu un aizbrauca kopā ar māmiņu uz Kuldīgu, kur garus gadus nostrādāja par ķirurgi. Mūsu māmiņai bija tā laime — dzīves nogali nodzīvot Kuldīgā — pilsētā, kurā viņa 1898. gadā bija piedzimisusi. Māmiņa nomira 1984. gadā.

Nu jau vairākus gadus Mirdza nestrādā. Arī man sliktas veselības dēļ bija jāpamet darbs. Cik vēl ir spēka palicis — palīdzu audzināt mazdēlu Andreju un mazmazdēlu Mārtiņu. Interesanti, ka Mārtiņš piedzima tieši manā sešdesmit sestajā dzimšanas dienā.

Domāju, ka dzīves galveno uzdevumu esmu izpildījusi — savu meitu esmu izaudzinājusi. Lija 1968. gadā beidza Latvijas Universitātes Svešvalodu fakultāti. Šo pašu fakultāti 1991. gadā beidza arī Lijas meita Karīna.

Man ļoti gribas ticēt, ka liktenis maniem mazbērniem un

mazmazbērniem būs labvēlīgāks un viņu dzīves ceļi netiks varmācīgi salauzti.

Lai Dievs stāv viņiem klāt!

Laima Veckalne-Linalaida

1991. gada decembrī

«Mīlo Guniņ un citi!

... Tu raksti, ka esi caur paziņu paziņām uzzinājusi, ka mūsu papus jau 1942. gadā nošauts. Tā nav taisnība. Papus ir dzīvs. Mēs darījām visu, lai viņu atrastu. Uz dažādām adresēm divu gadu laikā aizsūtījām simt astoņpadsmit vēstules un lūgumus.

1943. gadā ziemā komandants mums teica, ka paps esot dzīvs un vesels, tikai viņam desmit gadus nav brīv nevienam rakstīt. Man tas ļoti sāp...

Māte»

«Mīlo Guniņ, Frīd un Jānīti!

Pagājušo svētdien mums komandants paziņoja, ka uz mūsu pēdējo pieprasījumu par papu ir pienākusi ziņa, ka Andrejs ir dzīvs un vesels. Notiesāts uz desmit gadiem bez tiesībām sarakstīties ar piederīgajiem. Viņš dzīvojot Sibīrijā kādā nometnē, kur esot laba dzīvošana, un strādājot par arhitektu. Pēc diviem gadiem būšot brīvs. Viņam esot paziņots par mums tikpat daudz kā mums par viņu. Laima Tev aizsūtīs adresi, un Tu arī uzraksti pieprasījumu. Papam būs liels prieks, kad viņam paziņos, ka Tu es dzīva un vesela.»

Tie ir fragmenti no manas mātes — Ķērstas Veckalnes vēstulēm Rīgā palikušai meitai Gunai Briedis. Guna bija precējusies, dzīvoja atsevišķi, tāpēc 1941. gadā netika izsūtīta.

Cerot un ticot, ka mūsu tēvs dzīvs, mēs — māmiņa, vecākā māsa Mirdza un es — nodzīvojām tālajos ziemeļos sešpadsmit gadus. Jau pošoties mājup, 1957. gadā saņēmām no Maiskas ciema komandanta papīra strēmeli ar ziņu, ka mūsu tēvs Andrejs Veckalns 1945. gada 20. augustā ieslodzījumā miris ar sirdstrieku un ka šī uzziņa ir reģistrēta Rīgas pilsētas Dzimtsarakstu nodaļā. Garus gadus 20. augusts bija mūsu ģimenes sēru diena.

Saubas par tēva nāves ziņas atbilstību patiesībai manī pamodās pirms trim gadiem pēc sarunas ar arheologu Urtāna kungu un ārstu Lediņa kungu. Abi bijuši kopā ar manu tēvu Soļikamskas lēģeros

pirmajā izsūtījuma gadā un zināja stāstīt daudz interesanta, arī to, ka tiesas termiņš, ko uzziņā par tēvu saņēmām 1943. gadā (un atkārtoti arī vēlākajos gados) — «notiesāts uz desmit gadiem bez tiesībām sarakstīties» —, čekas valodā nozīmē nāvēssodu.

Pirms uzlikt kapos tēvam piemiņas akmeni, griezios Latvijas Prokuratūrā ar lūgumu pārbaudīt mums paziņoto tēva nāves datumu un cēloni. Atbilde pienāca negaidīti ātri.

... Andreju Andreja dēlu Veckalnu notiesāja PSRS Iekšlietu tautas komisariāta sevišķā apspriede 1942. gada 18. aprīlī saskaņā ar KPFSR kriminālkodeksa 58—4, 58—13 pantu par aktīvu cīņu pret revolucionāro kustību — Latvijas komunistisko partiju laikā no 1919. gada līdz 1934. gadam ar nošaušanu. 1942. gada 18. maijā nošauts Soļikamskas cietumā. Latvijas Republikas ģenerālprokurora pirmais vietnieks (paraksts)
1992. gada 13. aprīlī.

Prāts saprot, ka mans tēvs ir tikai viens no tūkstošu tūkstošiem nošauto un ka bada nāve, kas paņēma aizsaulē lielāko vairumu no ieslodzītajiem, bija vēl mokošāka, vēl smagāka, bet sirds to nesaprot — tā atkal ir sarāvusies smeldzošā kamolā...

Es rakstu ne jau tādēļ, lai žēlotos. Gribu pievērst uzmanību nepārspējami neģēlīgajiem meliem, jo varbūt ir vēl kāds, kas joprojām tic no čekas saņemtai informācijai.

1992. gada 23. aprīlī kārtējā Rīgas politiski represēto kluba sasetā kā vienmēr apsēdos blakus Ritai, Dainai, Birutai un Valdai — manām izsūtījuma līdzgaitniecēm, tuviem un mīļiem cilvēkiem. Izstāstīju, ka esmu saņēmusi rūgto, bet patieso uzziņu par savu tēvu, ka 18. maijā apņēma piecdesmit gadi kopš viņš nošauts. Un tad atklājās, ka visiem mūsu tēviem ir bijis vienāds liktenis. Visi viņi nošauti Soļikamskas cietumā 1942. gadā laikā no 13. līdz 18. maijam. Viņu asinis pāri cietuma akmeņiem saplūdušas vienā straumē. Tikai fiktīvā čekas leģenda izdomāta katram sava.

Ritas tēvs Antons Kārklīņš, tautsaimnieks, nošauts 1942. gada 13. maijā pulksten 23 (čekas uzziņa — miris 1943. gada 12. maijā ar aterosklerozi).

Dainas tēvs Voldemārs Šmulders, Trīszvaigžņu ordeņa kavalieris, kuģu būvniecības inženieris, pasniedzējs, grāmatas «Kuģu būve» autors, nošauts 1942. gada 15. maijā pulksten 23 (čekas uzziņa — miris 1944. gada 10. oktobrī ar plaušu karsoni).

Birutas tēvs Gotfrīds Mīlbergs, Trīszaigžņu ordeņa kavalieris, rakstnieks Skuju Frīdis, nošauts 1942. gada 17. maijā pulksten 23 (čēkas uzziņa — miris 1944. gada 10. janvārī ar kuņģa vēzi).

Valdas tēvs Ādolfs Kantrovskis, divu Trīszaigžņu un Viestura ordeņa kavalieris, Latvijas armijas pulkvedis, žurnāla «Kareivis» redaktors, nošauts 1942. gada 17. maijā pulksten 23 (čēkas uzziņa — miris 1945. gada 30. novembrī ar asinš izplūdumu galvā).

Laimas tēvs Andrejs Veckalns, Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris, Tautas Padomes, Satversmes sapulces un visu četru Latvijas Saicimu deputāts, nošauts 1942. gada 18. maijā pulksten 23 (čēkas uzziņa — miris 1945. gada 20. augustā ar sirdstrieku).

Pie jau atklātajiem komunistu noziegumiem pievienojušās vēl piecas asiņainas lappuses.

Laima Veckalne-Linalaida

2. III 45. g.

Mīlo draudziņ, Džipukiņ!

Vakar saņēmām no Gunas pirmo pastkartiņu, vari iedomāties, kādu prieku tā atnesa. Pagājuši jau gandrīz četri gadi, kamēr nezinājām neko par mīlo dzimteni un mīļajiem cilvēkiem, kuri tur palika. Džipuk, starp citu, Guniņa raksta, ka Tu esi tagad skolotāja Saulkrastos — apsveicu! Mēs visi trīs ar mammu un Mirdzu nekādi nevaram Tevi iedomāties kā skolotāju ar lineālu rokā un stingru skatu. Bet, ja padomā, pa šiem drausmīgajiem kara gadiem viss tā izmainījies un arī pie manis no bijušā maz kas palicis. Lai aprakstītu visu manu dzīvi šajos gados, vajag uzrakstīt veselu romānu. Pēc skolas sola un Operas baletskolas es devos taisnā ceļā 1941. gada jūlijā mežā uz «korčovku». Tagad es smiedamās gāžu milzīgas apses un ciedras, svilpodama nesu kartupeļu maisus uz muguras. Braukt mežā ar zirgu — izprieca, tāpat arī visi pārējie darbi tīrais joks, bet, kamēr līdz šai spēka stadijai tiku, bija daudz kas jāpārcieš. Mēs paši stādām kartupeļus un saknes. Es šogad nolīdu, uzraku un apstādīju ļoti auglīgu zemes gabalu, un tādēļ badu vairs neciešam. Šogad kartupeļu pietiks līdz jaunai ražai. Ēdiens vairs rūpes nedara, toties nepārtraukti moka ilgas pēc dzimtenes. Tik sāpīgi apzināties, ka laiks skrien uz priekšu vēja spārniem un es ne tikai stāvu uz vietas, bet pat slīdu palēnām atpakaļ. Esmu visu, visu aizmirsusi, nemāku vairs ne vārda ne franciski, ne angļiski. Arī vācu valoda bada gados izkūpējusi. Vienīgais panākums, ka samērā tekoši runāju krieviski, tāpat arī lasu un rakstu.

Лк

"УТВЕРЖАЮ"

"УТВЕРЖАЮ"

ЗАМ. НАЧАЛЬНИК УБОД ПО ПОЛИТОБЛ. МАЙОР ГОСУД. БЕЗПАС. ОБОЗР. ПОСТАШНИК

МАЙОР ГОЛОТОВСКОЙ ОБЛАС. (АЛЕКСЕЕВ)

"6" Марта 1942 г.

"6" Марта 1942 г.

ОБЪЯВИТЕЛЬНОЕ ЗАЯВЛЕНИЕ

по следственному делу № 5492

по обвинению:

ВЕЩАКИНС Андрей Андреевич в 1941 пр.ст.ст. 58-4

В КВД Латв. ССР поступил материал о контрреволюционной деятельности на ВЕЩАКИНС Андрея Андреевича, на основании которого последний 14 июня 1941 г. был арестован.

Произведенными расследованиями по делу установлено, что ВЕЩАКИНС с 1903 по 1906 г. состоял членом партии социалистов в Латвии, с 1903 по 1914 г. состоял членом швейцарской социал-демократической партии, с 1917 по 1940 г. состоял членом социал-демократической партии меньшевиков Латвии /д.д. 18

В 1918 г. в Латвии проводил активную деятельность и в феврале 1919 г. был приглашен как член социал-демократической партии в народный совет и находился в нем до 1920 года, т.е. до выборов в учредительное собрание, где был избран депутатом в Латвийский буржуазный сейм и находился там до 1934 года.

После фашистского переворота в Латвии в 1934 г. работал в социал-демократической партии меньшевиков подпольно.

Как депутат сейма и как член центрального комитета социал-демократической партии меньшевиков, проводил активную борьбу против коммунистической партии Латвии. На собраниях клеветал на коммунистов.

С 1919 по 1934 г. был председателем центрального бюро профсоюзов Латвии, где проводил меньшевистскую линию. В 1923 принял участие в присоединении к Амстердамскому интернационалу, где также проводил борьбу против коммунистического движения.

Допрошенный в качестве обвиняемого ВЕЩАКИНС в предъявленном ему обвинении виновным себя признал /д.д. 19/.

На основании изложенного ОБЪЯВИТЕЛЯ:

ВЕЩАКИНС Андрей Андреевич 1879 г. рождения урож. Туяс вол., Болдарского уезда, из разо чих, латыш, гр-н СССР, образование среднее, служивый, меньшевик, до ареста проживал в гор. Риге Латв. ССР., -

21

2.

В ТОМ, ЧТО:

С 1908 по 1940 г. являлся членом социал-демократической партии меньшевиков, был членом ЦК партии меньшевиков в Латвии

С 1919 по 1934 г. был председателем Центрального бюро профсоюзов Латвии.

С 1919 по 1934 г. был депутатом Датвийского буржуазного сейма и проводил борьбу с коммунистической партией и революционным рабочим движением, -

т.е.в пр.пр.ст.ст.58-4, 58-13 УК РСФСР.

Руководствуясь ст.208 УК РСФСР и приказом НКВД СССР от 21 ноября 1941 г. за № 001613, следственное дело по обвинению ВЕЩКАЛНС направить на рассмотрение Особого Собрания при НКВД СССР.

В качестве меры наказания обвиняемому ВЕЩКАЛНС А.А. считать целесообразным применить ВЕЩКАЛНС МЕРУ НАКАЗАНИЯ - РАССТРЕЛ, с конфискацией лично принадлежащего имущества в доход государства.

Обвинительное заключение составлено в г.Соликамске 17 февраля 1942 года.

СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДСТ. УПРАВ. НКВД РСФСР
/БОГУЛОВИЧ/

СОГЛАСЕН: ЗАМ. НАЧ. СЛЕДСТ. УПРАВ. НКВД ЛатвССР
МЛ. ЛЕЙТЕНАНТ ГОСУД. БЕЗОПАСНОСТИ
/КАПЛАН/

СПРАВКА: ВЕЩКАЛНС А.А. арестован 14 июня 1941 г. и содержится в Усольяге НКВД.

Вещественных доказательств по делу не имеется.

СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДСТ. УПРАВ. НКВД РСФСР
/БОГУЛОВИЧ/

вж.

Выписка из протокола № 25-м

Особого Совещания при Народном Комиссаре Внутренних Дел СССР

от 18 апреля 1942 г.

ОЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
293. Дело № 5492/УНКВД Молотовской обл. (НВВ/Латв.ССР), по обвин. ВЕЦКАЛНС Андрея Андреевича, 1879 г.р., уд. Волмерского уезда, лат. кш., гр-н СССР.	ВЕЦКАЛНС Андрей Андреевича за активную борьбу против революционного движения - РАССТРЕЛЯТЬ. Лично принадлежащее имущество КОНФИСКОВАТЬ.

Нач. Секретариата Особого Совещания
при Народном Комиссаре Внутренних Дел СССР

вж/2

КОПИЯ
СЕКРЕТНО
Экз. № 2

НАЧАЛЬНИКУ I СПЕЦОТДЕЛА МВД ЛАТВ.ССР
ПОДПОЛКОВНИКУ тов. КАРПЧ
ГОД.РИГА

7 сентября 57
615988

Прошу произвести отметку в учетной карточке ВЕЦКАЛНС Андрей Андреевича, 1879 года рождения, который 20/IV.1945 года умер от порока сердца, о чем 28/II.57 г. объявлено его жене - ВЕЦКАЛНС Кресте Мартиновне.

Смерть ВЕЦКАЛНС зарегистрирована в Рижском Геробро. ЗАГС'е.

НАЧАЛЬНИКУ УАО КГБ ПРИ СМ ЛАТВИЙСКОЙ ССР

полковник: -

/ПАЗАРОВ/

отп. 2 экз.
1-адресату.
2-в арх. с/д. 35937
пол. Полякова
отп. Миледица
№ 4981 5.9.57.
черн. уникт. верно:

Сов. секретноА К Т

1942 года, мая 18 дня, в 23 часа 00 минут,
гор. Соликамск.

Мы, нижеподписавшиеся: Нач. 1 спецотдела
УНКВД Молотовской области - Ст. Лейтенант Госбезо-
пасности БЕКЕТОВ, Комендант Управления НКВД - Лей-
тенант Госбезопасности СУВОРИН, в присутствии Зам.
Прокурора Усольяга НКВД СССР СУШАНСКОГО.

На основании предписания НКВД СССР № 8/5892
от 8/У-1942г. и письменного распоряжения Нач. Управ-
ления НКВД Молотовской области - Майора Госбезопас-
ности тов. ПОТАШНИК, привела в исполнение решение
Особого Сопевания при НКВД СССР от 18/У-1942г. (про-
токол № 25-м) над осужденным к ВЫСШЕЙ МЕРЕ НАКАЗАНИЯ
РАССТРЕЛУ, ВЕЦКАЛНС Андреем Андреевичем, 1879 года
рождения.

Труп ВЕЦКАЛНС А.А. предан земле.

Настоящий акт составлен в 3 экземплярах.

НАЧ. 1 СПЕЦОТДЕЛА УНКВД МОЛОВОТ. ОБЛ.
СТ. ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(БЕКЕТОВ)

КОМЕНДАНТ УПРАВЛ. НКВД МОЛОВОТ. ОБЛ.
ЛЕЙТЕНАНТ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
(СУВОРИН)

ЗАМ. ПРОКУРОРА УСОЛЬЯГА НКВД СССР
(СУШАНСКИЙ)

40-3

СССР

7.36
Зайцева

Секретно
э.к. № 2

Комитет Государственной Безопасности
при Совете Министров Союза ССР

НАЧАЛЬНИКУ СЛУЖБЫ ОБЩЕСТВЕННОГО БЕЗОПАСНОСТНОГО
РАСПИСАНИЯ ТОМСКОЙ ОБЛАСТИ

УПРАВЛЕНИЕ КГБ

село П-Рапоган

по Томской области
Учётно-архивный отдел

КОПИЯ: НАЧАЛЬНИКУ УЧЁТНО-АРХИВНОГО ОТДЕЛА
КГБ при СМ ЛАТВИЙСКОЙ ССР

город Р и г а .

6 марта 1957 г.

№ С.Д. - 1071

г. Томск

При этом направляем ст.оперполн. 2 группы УАО КГБ при СМ Латвийской ССР № 6/Б-8 от 2/И-1957 года об объявлении ВЕЦСАЛИС К.И. для исполнения по принадлежности. Дату объявления прошу сообщить в Учётно-архивный отдел КГБ при СМ Латвийской ССР.

ПРИЛОЖЕНИЕ: по тексту.

НАЧАЛЬНИКУ УЧЁТНО-АРХИВНОГО ОТДЕЛА УКГБ
при СМ СССР по Томской области
подполковник -

Л. В. В. /

Зайцева
Х
В. В. В.

КОПИЯ.

СЕКРЕТНО

э.к. № 2

НАЧ. УЧЕТНО-АРХИВНОГО ОТДЕЛА УКГБ
ПО ТОМСКОЙ ОБЛАСТИ

г. Томск.

2 января
БТВ-8

57

Просим устно объявить ВЕЦСАЛИС Керсто Марциновне, проживающей в Васюганском р-не пос. Майск, Томской области, что ее муж ВЕЦСАЛИС Андрей Андреевич, 1870 года рождения, в 1948 году был осужден к 10 годам ИТЛ и отбывал наказание, 20 августа 1948 года умер от порока сердца.

Смерть его зарегистрирована в Рязском Горборо ЗАГС'а.

О дате объявления просим сообщить.

НАЧАЛЬНИК УАО КГБ при СМ ЛАТВ. ССР
полковник: - ПИДЗАРОВ /

СТ. ОПЕРПОЛН. 2 ГРУППЫ УАО КГБ
при СМ ЛАТВ. ССР
ст. лейтенант: - *Зайцева*

б.тп. 2 экз.
1-адресату.
2-в п. 36, т. 1
исп. Зайцева.
отп. Милешина
вх. № В-8.
В 075 1.2.57 г.
Черновик уничтожен
перно:

Vēl ļoti sirdi grauž, ka no mana sapņa kļūt par dejotāju palikušas tikai atmiņas. Līdz šim es strādāju smagos meža darbos. Ņemot vērā šejienes aukstumu -40° un pat -50° un to, ka nebija siltu drēbju un piemērotu apavu, man neskaitāmas reizes nācās nosaldēt kājas un rokas, un, saprotams, arī seju. Tā nu esmu balerīna ar atsaldētām, slimām kājām. Pirms pusgada mēs pārbraucām no rajona centra Novij Vasjugan uz Maisku, jo Mirdzu norīkoja uz šejienes slimnīcīņu par ārsti. Par centīgu piedalīšanos kultūras dzīvē rajona izpildu komiteja man deva iespēju šeit pašmācības ceļā kļūt par medicīnas māsu. Bez tam es, neskatoties uz grūto dzīvi, 1944. gada 15. oktobrī apprecējos. Mans vīrs ir igauņis, atbraucis kopā ar mums (viņš no Igaunijas). Pagaidām esmu ļoti, ļoti laimīga. Mans vīrs — Antss Linalaids strādā šejienes slimnīcā par strādnieku. Es ceru, ka nekad dzīvē šo soli nenozēlošu.

Mīlo Džipukiņ, raksti man biežāk! Kur Ojārs? Vai nezini, kur Līvija? Sveicini vecākus un māsiņu! Raksti!

Tavs Laimuks

19. VIII 45. g.

Manu mīlo, labo Džipiņ!

Beidzot, beidzot saņēmu Tavu vēstuli (pirmo) ar trim kartiņām, no kurām uz mani raugās Tavs mīļais purniņš. Nevaru izteikt Tev to prieku un sāpes, kas mani pārņēma, lasot ar Tavu roku rakstītās rindiņas. Tu raksti, ka esi par daudz sentimentāla. Tā, draudziņ, ir mums kopēja nelaime. Mēs abas par daudz jūsmojām, par daudz sapņojām! Lasot Tavu vēstuli, es atcerējos katru sīkumu, katru gaišo brīdi, kas mūs saista, kaut arī tagad tikai atmiņās. Cik daudz bija saules un siltuma! Kādēļ, kādēļ vajadzēja vētras un tumsas mākonim aizklāt sauli? Un, domājot, ka nekad, nekad vairs neatgriezīsies šīs laimīgās dienas, es elsoju raudās. Lai nebūtu jākliezd, es kodu pirkstos. Viss, kas manī bija sakrājies, pēkšņi izlauzās. Cik smagi, cik bezgala smagi visu panest un izturēt ar paceltu galvu.

Draudziņ, Tu raksti, ka esi man izsūtījusi bezgala daudz vēstuļu, bet šī ir pirmā, ko saņēmu. Tādēļ man nav ne mazākās jausmas, kur Tavs tētiņš. Kas tas par Tavu draugu, par kuru Tu raksti, ka nekā nezini kopš 1944. g. rudens. Būtu labi, ja Tu man rakstītu krievu valodā, jo no Tamāras visas sešas vēstules es saņēmu pareizā kārtībā. Arī viņai es rakstu krieviski.

Jau četri gadi ir aizslidējuši kā murgs, no kura nevar pamosties. Pārceļoties no skolas sola smagajos darbos, svešā apkārtne un svešos ļaudīs, bija ļoti grūti. Labi, ka mūsu māmuļa bija vienmēr morāliski stipra. Cik bieži viņa man palīdzēja, mani mierināja, kad jau likās vienīgā izeja aizmigt... Pirmajos gados mamma mainīja mūsu mantiņas pret kartupeļiem. Smagi bija skatīties, kā citi, laimīgāki ļaudis, staigā tavā mētelī, kleitās, kurpēs, bet tu pati... Mēs dalījām savā starpā katru kumosiņu. Ja man darbā izdevās dabūt kaut pāris vāritu kartupeļu, es nesu kilometriem šo dārgo nastu mājā, lai dalītos ar māmuci un Miku, kuras darīja tāpat. Reiz māmiņu par šūšanu bija uzcienājuši ar pankūkām. Vēlēdamās šinī neredzētā gardumā dalīties ar mums, viņa karstās pankūkas bija aizmetusi aiz krekla. Vakarā raudādamas tās ēdām kopā ar māmiņas ādu. Ilgi nesadzija noplaucētā krūts... Varbūt tieši šī kopība mūs uzturēja un lielā draudzība vienam pret otru neļāva zust. Cik pretīgi bija novērot, kā daži mūsu ļaudis (kādreiz dzimtenē sabiedrībā ieņēmuši augstu stāvokli) veselām ģimenēm gāja pēc maizes gabaliņa veikalā, viens otru uzmanīdami, lai neizdodas kādam nozagt un apēst kumosiņu.

Ja mēs būtu jau pašā sākumā atvesti uz Maisku, daudz kas būtu bijis citādi. Maiskas ciemats ir pašā Vasjuganas upes augšienē un mazāk cieš no pavasara plūdiem, līdz ar to arī raža labāka. Arī šeit nabadzība, bet tik briesmīgs bads, kādu cietām iepriekšējās nometņu vietās, šeit nav bijis. Apmēram 60% no tur dzīvojošiem latviešiem un igauņiem tagad ir aizbraukuši uz labākiem rajoniem — tur, kur dzīvo mūsu III ģimnāzijas direktriese Lieknes kundze. Mazie bērni visi ievietoti bērnudārzā, kur par audzinātāju strādā Elza Lerha (no mūsu klases)¹. Maiskā mēs esam vienīgā latviešu ģimene. Džipiņ mīļo, kā man gribētos Tevi satikt un ar Tevi kopā izraudāties par visu, visu. Tagad, zinot, ka Tu manas vēstules saņem, rakstīšu Tev biežāk un visas savas vēstules numurēšu. Šī lai ir pirmā.

Mīļi sveicieni Tev, māmiņai un Ilgai no Jūsu Pepuliņa.

Sveicieni no māmiņas un Mikas.

20. VIII 45. g.

Mīļo, dārgo draudziņ Džipiņ!

Mana vakar Tev uzrakstītā vēstule guļ vēl šeit pat uz galda, jo

¹ III ģimnāzijas direktore Lieknes kundze tika nošauta 1941. gadā. Elza Lerha mirusi 1938. gada 18. decembrī. Lai maldinātu cenzūru, ar «labākiem rajoniem» un «bērnudārzu» te domāta mūžība, kurā aizgājuši visi minētie.

pasts vēl nav atnācis, bet man gribas vēl un vēl Tev izteikt visu, ko jūtu un jutu šajos šķiršanās gados. Šinī vēstulē Tev sīkāk aprakstīšu savu laulības dzīvi, jo zinu, ka tas Tevi interesē. Zem pirmo gadu smagā sloga mēs aizmirsām, ka esam jaunas meitenes ar savām ilgām un sapņiem. Visa mana enerģija aizgāja, cīnoties ar smago darbu, aukstumu un badu. 1944. g. aprīlī es atbraucu kopā ar māmiņu un Mirdzu uz Maisku. (Mirdzu nozīmēja uz šejienes slimnīcu par ārsti.) Šeit iesākās pavisam citādāka dzīve. Vispirms viegls darbs slimnīcā, pietiekoša barība, samērā labs dzīvoklis. Saplēsto, lupatino slēpju bikšu vietā es jaunajā darbā varēju uzvilkt savu vēl saglabājušos kleitiņu. Jau trešā dienā pēc atbraukšanas mēs ar Mirdzu aizgājām uz šejienes klubu — iegarenu istabiņu ar zemiem griestiem un maziem lodziņiem, kuru vakaros apgaismo kūpoša pihtas dakts (kopķilka), petrolejas šeit nav. Jau pirmajā vakarā dejojot (pie garšošanas skaņām) es iepazīnos ar Antsu. Interesanti ir tas, ka 1941. g. pavasarī, braucot šurp uz baržas, mēs jau bijām iepazīlušies un apmainījušies ar adresēm. Es viņam iedevu savu Rīgas, bet viņš man savu Narvas adresi, jo bijām pārliecināti, ka drīz atgriezīsimies un būs interesanti apmainīties ar saviem piedzīvojumiem. Bet tad mūs ar citiem latviešiem izsēdināja krastā, un viņš aizbrauca tālāk. Nezinādami šejienes ciemu nosaukumus, mēs viens otru pazaudējām. Šeit, Maiskā, pēc trim gadiem atkal satikāmies. 1941. gadā mēs sarunājāmies vāciski un arī angļiski. Tagad mūsu sarunu valoda ir krievu (pārējās esam aizmirsuši). Nu, ko Tev, draudzīn, rakstīt — Tu jau pati vari iedomāties, kā tas viss bija. Ko man nozīmēja pēc trim gariem gadiem, kuros visi tevi lamā, nolād un saukā vispēdējiem vārdiem, pēc gadiem, kuros tu aizmirsi, ka esi cilvēks, nevis darba zirgs, satikt draugu, kurš tevi mīl, ik brīdī ilgojas pēc tevis, dzied tev brīnišķas mīlas dziesmas (angļu valodā), kurš pēc smagas darba dienas nosolo divpadsmit kilometrus (Antss bija gans tālajās kolhozu ganībās), lai kaut īsu brīdi tevī palūkotos, un kuram tu esi pirmā lielā mīla. Es pamazām atmodos: atkal ieraudzīju zvaigznes, sajutu, cik burvīgi smaržo mežrozīšu ziedi, cik jauki ir vakara klusumā (pareizāk sakot, naktī, jo darba diena šeit ir līdz vēlai naktij) soļot roku rokā un sapņot par nākotni. Pirmās nedēļās es domāju, ka mūsu starpā būs tikai draudzība, jo domāt par kaut ko tuvāku es negribēju. Mani ļoti baidīja mūsu dažādās tautības un valodas. Baidīja mūsu ilgas katram pēc savas dzimtenes. Antsa ticība mūsu laimei arī mani pārliecināja, ka, ja divi cilvēki viens otru mīl, viņi ir laimīgi visur. 1944. g. 15.

oktobrī bija mūsus kāzas — atnāca pāris jaunietes (tuvākās paziņas), Antsa draugs un Viktorija (ļoti patīkama krievu tautības meitene, evakuēta no Ļeņingradas). Mirdza ar mammu sagādāja šo un to no ēdamā, nopirkām litru sarkanā vīna un «nodzērām» mūsu kāzas. Antsam izdevās tikt vaļā no kolhoza, un tagad viņš strādā slimnīcā par strādnieku. Mirdza mums atdeva savu ārsta istabiņu un pati ar abām mātēm guļ ķēķī. Tagad jau pagājuši desmit mēneši, tie aizlidojuši kā desmit dienas. Neskatoties uz visām grūtībām, uz mūsu beztiesīgo stāvokli, uz mūsu vienos iclāpos esošām drēbēm, uz trūkumu, mēs bijām laimīgi. Viss būtu brīnišķi labi, ja Antsam nebūtu māte, ar kuru saprasties nav iespējams. Pēc grūtumiem, kurus pārvarējām kopā ar mammu un Mirdzu, kad, glābjot otru, mēs ar vieglu sirdi pārdevām savas pēdējās drēbes, tagad pierast pie vīramātes skopuma nav pa spēkam. Antsa māte ir vienīgais tumšais mākonis mūsu dzīvē. Mamma ar Mirdzu Antsu ir iemīļojušas kā savējo, un es ceru, ka Tu arī viņu kādreiz iemīļosi, ja liktenis būs lēmis mums visiem satikties. Šī, Džipiņ, pēc numura ir otrā vēstule.

Sveicieni Tev un Tavējiem no mums visiem.

Skūpstu Tevi, vienmēr Tavs Pepuliņš.

7. IX 45. g.

Dzidriņ!

Ar mums kopā Tevrizā (pirmā nometinājuma vieta, kurā mūsu ģimene pavadīja tikai trīs mēnešus) atbrauca Ansona kundze ar diviem bērniņiem, Ķīša kundze ar divām meitenītēm un Odiņa kundze ar puisīti un meitiņu. Ar šiem mazajiem cilvēciņiem biju sadraudzējies ceļā (uz baržas), ejot ar viņiem rotaļās. Kā sudraba zvaniņi skanēja mazās balstiņas. Neviena no viņiem nebija jutis nāves tuvumu. Bērni bija paļāvušies uz mums — lielajiem — cerībā, ka pratīsim tos aizstāvēt.

Mazākie bērniņi saslima jau pirmajā nedēļā. Bieži es pusdienas pārtraukumā un vakarā, no darba atskrējusi, sēdēju pārmaiņus pie mazajiem draudziņiem, dzirdidama tos ar karotīti, kamēr mātes upē skaloja drēbītes. Džipiņ, cik sāpīgi bija raudzīties viņu mazajos, izžuvušajos ģimīšos un sāpēs savilktās mutītēs. Lielās, tumšos lokos iegrimušās actiņas raudzījās tik pārmetoši manī, it kā prasīdamas — ko es esmu nodarījis, ka man tā jācieš, tik maziņam un nevarīgam? Mirdza ar līdzpaņemtiām zālēm darīja, ko varēja. Bet mazuli tomēr neizturēja klimata maiņu un visi trīs, it kā norunājuši, vienā dienā

nomira. Neaprakstīšu Tev, kā mātes to pārdzīvoja, Tu to pati vari iedomāties.

Saulainā augusta pēcpusdienā mēs, visa latviešu kolonija, pavadījām pēdējā ceļā mūsu mazos bērniņus — pirmos varmācības upurus. Pusotra gadiņa vecos — Gunti Odiņu, Ariadnu Ķīsi un Andri Ansonu. Toreiz vēl izdevās mūsu zēniem atrast dēļus mazajiem šķirstiņiem un krustiem. Saules stariem apmirdzēti, garām pussapuvušām ciema būdiņām mūsu zēni nesa mazos aizmigušos draugus viņu mūža gulstiņās, izdaiļotās ar lapām un retajiem šejienes ziediem. Kad mazie aizgājēju šķirstiņi jau laidās zemes klēpī, gribējās kliegt aiz sāpēm, bet mēs, sakoduši zobus, klusējām, jo, ieslēpušas sejas kapu kopiņās, klusēja arī mātes. Kā atvadu sveicienu pēc Ķīsis kundzes lūguma es nodeklamēju Bārdas «Skaidu spilvenu», pareizāk sakot, čukstēju, jo asaras neļāva runāt. Cik smagiem soļiem mēs visi nācām atpakaļ! Tad mēs vēl nezinājām, ka tanī pašā smilšu kalniņā gulēs lielākā daļa no mums — bez zārka un pat bez drēbēm. Tad mēs vēl nezinājām, ka nebūs neviena no jaunajiem zēniem, šķirsta nesējiem. Tad mūsu sirdis vēl bija jūtīgas un smeldzošas. Tas bija toreiz, 1941. gadā. Pēc gada mirušajiem jau salieca kājas un galvu, ja bija par gariem, lai iecietu bedrē. Un nebija neviena, kas viņiem kapā iemestu skuju zariņu.

Laima

13. XII 45. g.

Labo draudziņ!

Vakar uzrakstīju Tev vēstuli, bet šodien atkal sirds nemierīga un gribas Tev rakstīt. Zinu, ka es neko jaunu Tev uzrakstīt nevaru, tomēr domāju, ka Tu tikpat labprāt lasi manas vēstules, cik es Tavas. Tikai liktenis ir nežēlīgs, un reti līdz manim atnāk Tavas mīļās rindiņas. Lielākā vēstuļu daļa pazūd.

Nesen saņēmu Tavu vēstuli ar izgriezumu (avīzes) par Raini. Tā ir vienīgā vēstule jau vairāku mēnešu laikā. Džipuk, lasīju to un atcerējos mūsu svētceļojumu pie mīļā Raiņa kapa. Man taisni gribas teikt — mīļā un nevis lielā, jo Rainis man kā cilvēks ir ļoti tuvs un mīļš, kaut miris. Ar krusttēvu Raini saistās manas pirmās bērnu dienu atmiņas. Kopā ar Raini pavadītie brīži ir spilgti iespiedušies man atmiņā. Tādu cilvēku kā Raini nevar aizmirst. Džipiņ, mīļais, vari iedomāties, cik grūti un smagi mums bija ap sirdi, lasot par Raini tādos apstākļos, kādos mēs esam. Liekas, ka Rainis, mīļais,

labais Rainis, kapā miera neatrastu, zinot, kāds liktenis piemeklējis viņa tuvākos un, var teikt, visa mūža draugus. Labi, ka viņš ir miris un neredz visu, kas notiek pasaulē.

Vakarā pie «kapķilkas» gaismas pulksten deviņos.

Džipiņ, nezinu pati, kādēļ man šovakar tik bezgala skumji. Šodien pirmā īstā Narimas sala diena. Vakarā temperatūra bija -40° . Rīt droši vien noslīdēs līdz -50° . Cik smieklīgi liekas, ka jau pie -25° sala mēs negājām uz skolu. Tagad -40° aukstumā visu vakaru ar Antsu zāģējām un cirtām malku. Šogad līdz šim bija neparasti silts. Visu mēnesi sals turējās līdz -15° .

Džipiņ, piedod, ka esmu tik prozaiska, bet mani ir bazgalīgas ilgas pēc silta *watterklozeta*. Tā man liekas nebijusi laime: sēdēt siltā, mazā istabiņā — un, galvenais, sēdēt! Es tagad tur pavadītu kaut veselu nedēļu. Nekas nav šausmīgāk kā -50° vai -60° aukstumā tupēt zem skaidras debess. Pēc šādas promenādes sāp un dur visās malās. Tu redzi, Džipuk, draugs, cik tālu es esmu nogājusi savā rupjumā, ka spēju ilgoties pat pēc tādas vietiņas un ne tikai pēc Operas un teātriem.

No vienas Operas draudzenes — Natālijas Apsītes es saņēmu žurnālus «Literatūra un Māksla». Lasot par teātru repertuāriem, man sirds iesmeldzās, lai gan, žurnālus izlasot, es stipri vilos un no daudzām ilūzijām pilnīgi atmodos. Muļķīgi bija domāt, ka māksla iet savu savrupceļu. Un zini, man nav vairs lielu ilgu būt pašreiz uz mūsu Operas skatuves. Domāju, Tu mani sapratīsi. Mājā esot, man ar šo skuķīti (tagad gan viņa ir kundze un māte mazai meitiņai), kas man raksta, nebija tuvas draudzības, bet tagad viņa ir vienīgā, kas mani tur atcerējās. Viņa regulāri man raksta un sūta žurnālus un avīzes. Viņa man raksta par nevienlīdzību un onkuļbūšanu Operā.

Tā, mīļo «kucēniņ», domāju, Tu mani nelamā par to, ka rakstu Tev katru dienu. Varbūt kaut daļa manu vēstuļu Tevi sasniegs.

Sveicini mammaiņu un Ilgu!

Skūpstu Tavu degunēli.

Tavs Pepiņš

Nr. 100

18. IV 46. g.

Dārgumiņ!

Šodien man tas gods rakstīt Tev jubilejas vēstuli — simto. Interesanti, cik tālu ar laiku aizies numuri, varbūt nonāksim līdz

tūkstotim... Par godu jubilejas vēstulei man vajadzēja izmeklēt rozā papīru, to iesmaržot un rakstīt par kaut ko labu un patīkamu, bet šoreiz taisni iznāk rakstīt par ļoti skumju un bēdīgu notikumu, bet ko lai dara, ka dzīvē bēdas biežāk sastopamas nekā prieki.

Es pašlaik domāju, ko gan neesmu Tev aprakstījusi šajās simt vēstulēs. Interesanti būtu pašai visu pārlasīt. Nav neviena pasaulē, kuram es varētu tā visu uzticēt un tik atklāti uzrakstīt kā Tev, gribu ar Tevi visā dalīties. Daudz kas man liekas pārāk muļķīgs, lai pastāstītu to Antsam, bet, ar Tevi runājot, viss liekas pietiekami svarīgs. Zinu, ka Tu visu tāpat uztver un pārdzīvo kā es. Ir uzrakstītas simt vēstules, bet vēl nav ne desmitā daļa pateikta no tā, ko gribētu. Labi, ka pietrūkst laika un papīra, — citādi pasta ierēdņi dabūtu nervu sabrukumu, jau tagad mūs droši vien cenzori lamā par mūsu garajām vēstulēm.

Džipiņ, gribētu Tev nosūtīt radiogrammu par godu simtajai vēstulei, bet mums nav ne plika graša pie dvēseles. Ar pūlēm izpirkām mūsu maizes normu, kas «paldies Dievam» nav sevišķi liela. Naudas pārvedumi (2x500), ko izsūtījuši mammas vecāki, pazuduši.

Šoreiz gribu Tev aprakstīt vienu bezgala bēdīgu notikumu, kas mūs pagājušo nakti piemeklēja. Jau vairākās vēstulēs es Tev aprakstīju mūsu trušu fermu: mūsu trusenīte Janki 16. februārī laida pasaulē divus trusēnus, no kuriem izdzīvoja viens — Troļjks. Pēc mēneša Janki dzemdināja atkal, šoreiz sešus trusēnus. Pati Janki saslima un lielās mokās nobeidzās (par to jau Tev rakstīju speciālu vēstuli). Palika seši mazi, akli un nevarīgi kamoliņi. Dabiski būtu bijis ļaut viņiem nomirt, jo nav vēl dzirdēts, ka tādus mazulus varētu mākslīgi izbarot. Bet mēs nebūtu mēs, ja to nepaprovētu. Divas nedēļas barojām tos ar pipetīti trīs reizes dienā. Šinī procedūrā bijām aizņemta visa ģimene. Antss turēja vecu cepuri ar nebarotiem trusēniem, mamma otrā galda galā ar jau pabarotiem, un mēs ar Mirdzu tos barojām (pilinājām pienu mutītē). Tā bija vienīgā iespēja nesajaukt pabarotos ar vēl nepabarotiem, jo viņi visi ir absolūti vienādi pēc skata. Pamazām iemācījām tos lakt no karotītes, un visbeidzot viņi pat ēda no kopējas apakštasītes. Visu šo pēdējo nedēļu nevarējām beigt priecāties par viņiem. Būdami vēl pavisam mazi kamoliņi ar īsām kājelēm, viņi tik jautri lēkāja un skraidīja pa istabu. Pēdējās dienās viņi jau centīgi grauza tīrītus burkānus un kartupeļu gabaliņus.

Tagad vairs nebija šaubu, ka trusēni paliks dzīvi, izturēs. Rīt (19. IV) viņiem apritētu mēnesis, un tad pēc literatūras viņiem jāpāriet uz lopēju ēdināšanu kā pieaugušiem trušiem. Tā viss līdz šim gāja ļoti labi, bijām šos mazos kunkuļus ļoti iemīļējuši. Ja pasauca troli, troli, troli... tad visi aizelsušies joza šurp. Brīžiem kāds no viņiem uzlida uz kājas un ļāvās šūpoties, brīžiem viņi ielīda vecā tupelē un pār malīņu noraudzījās uz mums kā no kuģa, vispār daudz jautru brīžu viņi mums sagādāja.

Vakar gan visu dienu viņi bija kaut kādi saguruši, maz lēkāja un meklēja, kur sasildīties, bet mēs vēl tam nepiegriezām lielu enerģiju. Vakarā kā vienmēr ielikām tos kastē — migā no sausām lupatām — un paši šķirstījām «Atpūtu», kad pēkšņi no kastes izskanēja žēla, žēla pīkstēšana. Izrādījās, ka viens no trusēniem atrodas pašā apakšā, bet citi tam satupušies virsū. Tas, kas bija apakšā, bija pavisam švakiņš, knapi elpoja. Mamma to tūlīt novietoja siltumā uz krāsns, bet pēc desmit minūtēm tas pārstāja elpot. Bija ļoti žēl mazā trusēniņa, bet mēs vēl neparedzējām, kas notiks tālāk. Lai sasildītu pārējos, mamma paņēma visu kastī uz rokām un ielika pie sevis. No rīta steidzos otrā istabā un uzzināju, ka pa nakti vēl divi bija nobeigušies un palikušie trīs jau gulēja nespēcīgi uz grīdas. Ne asaras, ne žēlabas nelīdzēja: ap pl. 11 nobeidzās ceturtais un līdz pusdienai abi pārējie.

Sākām domāt, kas varēja būt cēlonis šādai pēkšņai saslimšanai. Tad atcerējāmies: aizvakar mums pusdienā bija «siloss» (siloss ir govju barība, bet mēs tā nosaucām savus «kāpostus») — zupa no zaļajiem kāpostiem. Rudenī ieskābējām samērā daudz zaļās kāpostu lapas kopā ar bietēm, burkāniem, turnepšiem, repkām. Balto kāpostu tagad gandrīz nemaz nebija, tādēļ bija jāsāla zaļās, cietās lapas. Šo sālījumu arī nosaucām par silosu. Tagad nu bezgala bieži mums tiek parādīta silosa zupa, kura tiešām ir traki negaršīga, bet jāēd vien ir. Šo zupu nezin kāpēc iecienījis mūsu kaķis Miksis, tādēļ arī ielējām viņam bļodiņā. Pats Miksis bija aizgājis uz promenādi. Te no visiem kaķiem izlīda mazie trusēniņi un uzmetās šai kāpostu bļodiņai. Mēs visi stāvējām apkārt un priecājāmies. Nevienam prātā neienāca, ka tie kāposti ir skābi, sāļti un cieti. Visi kā muļķi stāvējām un slavējām mazos, cik tie dūšīgi. Tagad nu saprotam, ka droši vien šis siloss bija vainīgs trusēniņu nāvē. Atnākusi kaimiņiene arī teica, ka nekādā gadījumā nevar pat lieliem trušiem dot sāļtus, skābus kāpostus, bet nu jau par vēlu šī pamācība. Nozvērējos vairs nekad dzīvē ar

dzīvniekiem tā nenoņemties, tos nepieradināt un, galvenais, pašai neiemīlot.

Tā nu, mīlo manu draudziņ, beigšu šo jubilejas vēstuli.
Džipiņ — Tu saulesstariņ!

Tavs Pepuliņš

27. X 45. g.
Saulkrastos

Laimiņ!

Tieši rakstot Tev, visvairāk izjūtu, cik vārdu krājums ir niecīgs. Nav vārdu tik mīļu un siltu, lai varētu pateikt, cik ļoti tuva Tu man esi — neskatoties uz visu. Es jau rakstu — mīlā, labā, sirdsmīlā, bet tas jau vēl neko neizsaka. Ceru, ka Tu pati šo noskaņu piedomāsi klāt, kad lasīsi manas vēstules, bet Tu nedrīksti vairs sev atļauties tik ļoti raudāt atmiņu varā, jo manas vēstules nenes sev līdzī tikai bijušas atmiņas, tām vajag Tev arī reālāk palīdzēt, t. i., likt arī ticēt un cerēt, ne tikai nožēlot... Tām vajag Tev pateikt, ka, dzīvojot šai jocīgajā gadsimtenī, nedrīkst prasīt šo tik bieži uzmācošos jautājumu — kāpēc? Uz to taču mēs atbildi nedabūsim, tāpēc piespiedīsim sevi ņemt šo pasauli tādu, kāda viņa nu reiz ir — viena sarežģīta filma, kurā šoreiz mēs un it sevišķi jūs esat aktieru lomās (atceries savu pirmo debiju «Zvejnieka dēlā»). Cik labprāt mēs tais senajās dienās skatījāmies visādas filmas un jūsmojām tieši par tām, kur dabūjām krietni izraudāties.

Laikam tāpēc es tā mulķīgi filozofēju, ka ir krēslas stunda — svētdienas novakars un es visu dienu esmu domās sarunājusies ar Tevi, jo šodien no rīta saņēmu pastā Tavu vēstuli — pirmo tiešo atbildi uz manējām. Protams, arī apraudājos. Jocīgi tomēr ir, ka visas karalaikā rakstītās aizgājušas zudumā.

Laimiņ, mīlo, piespiedišu sevi būt drusku «sakarīgākai» un tiešos vilcienos aprakstīt vēlreiz īsumā notikumus «hronoloģiskā kārtībā» laikā no 1941. g. jūnija līdz 1945. gada oktobrim. Esmu jau vairākkārt par to Tev rakstījusi (ierakstīto vēstuļu zīmītes vien ir ap simtu). Kas «apēdis» tās un arī Tavējās man? Varbūt būtu labāk rakstīt krieviski, bet man tā sarakstīšanās aizvieto sarunāšanos ar Tevi, un ar Tevi es «māku» runāt tikai latviski. Vēl kā šodien atceros to jauko ceriņu un citu pavasara smaržu pilno novakari, kad šķīrāmies, lai trigonometrijas eksāmenu gatavotu šoreiz atsevišķi. Tas izrādījās liktenīgi.

Otrā dienā Johs eksaminējot brīnījās par Tavu un Tasjas Rudzītes neierašanos, brīnījāmies arī mēs visi, līdz tā lieta kļuva skaidra. Ai, Pepiņ, šai vietā es neuzkavēšos, pārāk sāpīgi. Tieši manā astoņpadsmitajā dzimšanas dienā — 22. jūnijā — lieta kļuva vēl skaidrāka — fašisti uzsāka savas briesmu gaitas pāri mūsu robežai.

Pirmās kara dienas, pirmos lidmašīnu uzlidojumus piedzīvoju Rīgā; bet fašistu ienākšanu mūsu mīļajā sirmajā Rīgā neredzēju. Ar bēgļu mašīnu atbraucu uz Saulkrastiem. Tā neredzēju vācu okupantu nirdzīgi smaidošos ģimjus, atkal Rīgas ielas minot dzelžainiem zābakiem. Protams, nezīna par turpmāko bija liela. Augustā aizbraucu uz Vēveriem, kur biju pilntiesīgs laukstrādnieks līdz skolas sākumam, skola sākās tikai novembrī vēl vecajās telpās. Protams, citā garā. Tomēr skolotāji, atskaitot Lieknes kundzi un vienu otru, vēl visi bija tie paši, toties skola jau vācu rokās. Mums piederēja tikai augšstāvs, no kura, vācu lazaretei ienākot, mūs izdzina. Visu vērtīgāko no skolas inventāra stiepām fizikas kabinetā un pārvietojāmies pretī Operai uz Valtera un Rapas nama sesto stāvu, šaurās istabiņās visa skola. Jociņš bija šis pēdējais skolas gads. Visa dzīve izmainīta uz reizi un arī it kā pamazām. Jociņģā kartiņu sistēma, kas tagad liekas nenovēršamība, bezgalīgā aptumšošana, vācu šausmu darbi aizmugurē, lai gan latviešiem vēl viņi ārēji rādīja viltīgi laipnu ģīmi, milzīgā propaganda un vāciešu nomācošais vairākums visur — uz ielām, teātros, Operā — *nur für Deutsche Wehrmacht...* Tomēr vismaz mūsu meiteņu skola vēl strādāja pilnā sastāvā. Turpretim zēnus smalki izretināja, ieskaitot viņus it kā «brīvprātīgi» armijā, padarīdami tos par nodevējiem.

Es daudz kavēju mācības, jo braukāju katrā izdevīgā gadījumā uz Vēveriem pēc vasarā nopelnītā provianta, kas vienīgais palīdzēja vēderus pamazām pieradināt «friču» normām. Pavasarī saņēmām diplomus. Jociņa bija šī pēdējā diena skolā — it kā neista, ne tāda, kāda tā bija kādreiz mūsu sapņos izdomāta. Tomēr skolu beidzām ar cerībām nākamā rudenī iestāties augstskolā. Vasara pēc noteikumiem bija jāpavada lauku darbos. Es «salīgu» atkal Vēveros pie Rasmus un Jāņa. Viņu dzīve, neskatoties uz karu, ritēja vēl it kā normāli, jo arī fričiem vajadzēja maizi, sviestu, speķi, un tā arī mēs pārtikām no tā, ko latviešu zemnieks mācēja «vācu kungiem» nošmaukt. Strādājām dūšīgi, no saules līdz saulei. Laukos biju kopā ar Tīrumu Veltu, tikai bieži viņas vietā iedomājos Tevi. Arī no Vēveru ļaužu atmiņas Tu visu laiku neizzudī. Diemžēl rudens atnesa jaunu ziņu. Augstskola nav pieejama bez viena gada nokalpošanas vācu

«Darba dienestā» — Vācijā. Tikai nedaudzi sekoja šim aicinājumam. Vairums noziedojam savas ilgas un gaidījām. Oktobrī abas ar Tamāriņu sākām strādāt Bastejkalnā — Elektrības uzņēmumā. Tas bija īsti jocīgs gads — jo kantora žurkas no mums jau nu izveidot nav iespējams. Šis laiks mūs cieši saistīja ar Tamāriņu. Nīdām «fričus» nejauki. Ar īstu latvietes lepnumu varu teikt, ka arī viņu visspožākos laikos neesmu varējusi pārvarēt šīs sajūtas, kādas ir katram īstam latvietim. Daudz jaunu draugu darīja vieglāku šo grūto laiku, it sevišķi mans draugs, par kuru Tev jau rakstīju, bet karš nu mūs reiz izšķīris. Zinu tikai to, ka viņš ir dzīvs un vesels kaut kur angļu okupētajā zonā. Ar to ziņu manai sirdij pietiek, jo tā man ir morālistiski tā nocietināta, ka māku panest un paciest diezgan daudz un to pat sev neparādīt.

Mīlo draudziņ, baidos, ka cenzūra šo manu smērējumu aizturēs.
Skupstu Tevi vēl un vēl.
Džips

29. X 45. g.
Saulkrastos

Mīlo Laimiņ!

Savā «biogrāfijā» es esmu iepriekšējās vēstulēs nonākusi līdz tam laikam, kad Tu sāki saņemt manas vēstules. Tomēr īsumā pārbraukšu arī pēdējam posmam.

No skolotājas karjeras atteicos jau pagājušajā pavasarī — jutu, ka pati esmu par daudz «saraustīta», lai spētu kliegt un tīri vai militāri valdīt pār šiem komplicētiem pēckara bērniem, kam visas dzīves nejaukās puses, kā dzeršana, smēķēšana, rupja lamāšanās u. tml. sastādīja visu jēgu. Protams, tam jau varbūt varēja pāriet pāri (jo pārāudzīnāt bija par maz laika), bet jutu, ka tas nav manos spēkos. Diemžēl netiku uz Rīgu, kā biju domājusi darīt, jo smagi saslima māmiņa — viņa nogulēja Rīgas klīnikā apm. pusotra mēneša. Vadīju pa to laiku mūsu Saulkrastu saimniecību. Ilga gāja vietējā skolā, vecmāmiņa gandrīz uz gultas vien gulēja. Vārīju no rudzu miltiem biežputru, un sviesta vietā uz maizes smērējām šo un to jocīgu — zirņus, saknes, kartupeļus. Maizes norma ļoti niecīga. Man — strādājot piecsimt gramu, vecmāmiņai, Ilgai — divsimt, māmiņai kā piecdesmit gadus vecai — nekā. Viss, ko tēvs Rīgā nopelnīja (viņš joprojām strādā kā ierēdnis vecā vietā), palika tur māmiņas slimības dēļ.

Maijā sāku strādāt vietējā kooperatīva grāmatvedībā un pamazām

sāku skatīties uz dzīvi laikmetīgām acīm, t. i., vairs neskatījos atpakaļ, bet taisni uz priekšu — kā sīkstāk izdzīvot šais jocīgos apstākļos. Māmiņa pārbrauca no klinikas, un pamazām dzīvīte pieņēma atkal normālākas krāsas.

Pavasaris apslēpa kara sistās brūces, un Saulkrasti sāka atgādināt savu veco seju, vismaz sev varēju iestāstīt, ka — vēl jau viss nav pagalam, vēl jau viss nav beigts (tā — viena frāze no moderna šlāgera). Tā nu dzīvojām, un vasaras krāsas palīdzēja vismaz ārēji būt pat smaidīgiem. Klusībā tomēr cerēju rudenī pievienoties studējošo saimei. Bet cilvēks domā, Dieviņš dara. Jūlija beigās aizbraucu uz Rīgu, lai iesniegtu augstskolā dokumentus. Pa ceļam gribēju apciemot savus paziņas, jo nebiju gadu pie viņiem bijusi. Tā mana dzīve dabūja atkal jaunu virzienu — proti, šī ģimene bija tā izretināta, ka pat dzīvokli netiku. Bērni bez vecākiem novietoti bērnu namā. Bija pienācis laiks likt savu līdz šim tikai krustmātes vārdu lietā — un tā no šī brauciena atgriezās kā divu sešus un deviņus gadus vecu zēnu «māte»! Protams, domāju, ceru un ticu — pagaidām, lai gan jāsaka, ka puikām vairs nav iebildumu šo pagodinošo vārdu man atstāt arī uz visu mūžu. Kompliments, vai ne? Ordenis par pūlēm, ko nes strostēšana, zeķu lāpīšana, dzīves minimuma sagādāšana u. tml. Tā nu dzīvojam vienā ļoti draudzīgā saimē.

Visumā, Pepuliņ, jāsaka — dzīvē man jāspēlē tik daudz «lomu», ka savā ādā nemaz vairs nedabonu dzīvot. Arī izanalizēt sevi nav laika. Viss tomēr man iet gludāk nekā citiem, un mana priekšrocība ir tā, ka, neskatoties uz visām tumšām un duļķainām krāsām, man pašai nav vēl bijis jānosmērējas — izproti to! Vēl līdz šim es esmu tikai nejdzību vērotāja, bet ne darītāja. To es tiešām uzskatu par priekšrocību šajā pēckara laikā.

Vai saņēmi manas sūtītās dzejas? Lai Tavai «sentimentālai» sirsnīgai nepietrūktu barības un Tu nemocītos, mēģinādama atcerēties no galvas sen mācītās mīļās un tomēr drusku izgaisušās dzejas, labprāt Tev pāris rindas no katras uzrakstītu.

Pepiņ, milu Tevi kā draugu, Tu jau man tomēr esi, kaut arī seši tūkstoši kilometru attālumā — mūžīgi mūžam — āmen. Turī tikai degunu gaisā — Tev liktenis tomēr vēl visu nav atņēmis — ir taču mazdrusciņ gaiši plankumiņi arī, vai ne tā — tai lielā, netīrā dzīves jūrā. Un tas, ka Tu esi saglabājusi spēju priecāties par dabu — zvaigznēm, mežrozītēm, cilvēku siltām sirdīm — tas laikam ir tas vērtīgākais visā visumā — daba un cilvēku siltās sirdis. Mūsu

dzimtenes bērzu birzis reiz noteikti redzēsi ap sevi, ja arī pagaidām tās Tev rādās tikai sapņos.

Vai tas pazust var, ko milē?

Milē tā ar visu sirdi?

Atbilde esot tikai viena: nē — zust nevar!

Šis draudzīgās pamācības ar draudzīgu roku Tev raksta draugs Džips, kas ar visu dedzību raida tās izplatījumā, proti, novēl savas vēstules liktenim un visspēcīgam Vissavienības pastam.

Dž.

5. XI 45. g.

Saulkrastos (pl. 12os naktī).

Mīlo, bezgala mīlo, dārgo draudziņ!

Vakar saņēmu Tavu vēstuli Nr. 46.

Ai, Pepuliņ, sirdsmīlo Pepiņ, — Tu pazīsti mani — es Tevi (ši vārda visīstākā nozīmē), tādēļ vari iedomāties, ko jutu un domāju es — mēs visi, kas to lasījām.

Dārgo, mīlo draudziņ, Tu nedrīksti, nedrīksti domāt, ka mēs tikai vārdos esam kopā ar jums, ka mēs nespētu saprast jaunās izjūtas jūsu saplosītās sirdīs. Es zinu, ka nespēju atņemt Tev ne mikroskopisku daļiņu no visa tā, kas tagad Tavās atmiņās jauns, bet es tomēr varu teikt, teikt ar drauga tiesībām un īstas draudzības vārdā, ka es tomēr saprotu Tevi, saprotu, kā izskatās Tevi — jūsos visos pēc šī visa. Zinu jau, ka nekad, lai arī kā mēģinātu, pilnīgi ieiet šajā mums tomēr tik tālajā izjūtu pasaulē mēs nevaram, tāpat kā nevaram ieiet to miljonu dvēselēs, kas frontē pazaudējuši savu veco «es».

Pepiņ, Laimiņ — dārgais, mīlais — tie nav tikai vārdi — noteikti nē! Es liekos smieklīgi nevarīga sev, ka varu tikai runāt, t. i., rakstīt un nekā reāli nedarīt (t. i., atskaitot atkal «runāšanu» Augst. Padomē, Operā un citur Tavā labā). Jūtos visu Jūsu priekšā it kā vainīga — kāpēc — kāpēc mēs tomēr esam tik nevarīgi pret to, kas ir tik rūgti nežēlīgs — ko it kā saucot par Likteni. Neņem ļaunā, ja, izlasot kādu manu vēstuli, Tu tur nespēj atrast sev mierinājumu. Es rakstot domāju vienu vienīgu domu — būt garā kopā ar Tevi — tāpēc katru manu vārdu neuzņem vienīgi kā tukšu burtu kopu — ņem to kā simbolu visam, ko Tev patiesībā gribētu teikt. Lasi starp visiem tos, kas tev tieši noder, un met prom visu nevajadzīgo.

Es gribu, cieši gribu, lai Tu lasot justu savu roku manējā (kā toreiz...) un manu sirdi pukstam tuvu, tuvu Tavējai — tik daudz

pārdzīvojušai. Gribu, lai Tu jūti, cik tuvas mēs esam, lai gan katra savā pasaulē. Ai, Pepiņ, es gribu, gribu... ai, ko gan es visu negribētu. Bet pagaidām mēģini pati saprast, izlobīt, ko visu es gribētu Tev dot, ko atņemt no smago atmiņu kravas un ko dot vietā — jaunas, gaišas cerības, baltas, mirdzošas dienas — sauli, sauli, nevienu tumšu stundu, jo to jau pietiek visam mūžam — jā?

Nāks saule — nāks jauna diena — nāks Tava laime tai līdzī...

Tavs Džips

10. II 55. g.

Mīļo manu Pepiņ!

Šodien darbā pirms nākšanas uz māju domāju, kaut būtu no Tevis vēstule, un tiešām — mājā mani gaidīja gan ne vēstule, bet telegramma. Kaut arī nedaudz vārdiņu, bet tā priekšrocība, ka ziņa pavisam svaiga — Tavi vēl vakar rakstītie vārdi jau šodien ir pie manis. Nu man tik paliek domāšana un rēķināšana, kuras bandroles ir tieši tās, par kurām Tu ziņo. «Padomju Jaunatni» sūtīšu pamazām visu, protams, līdz Tevīm tā aizies «stipri novecojusies», bet šis tas jau paliek, piemēram, romāns «Pie Tisas».

Manu Laimiņ, jūs, tāpat kā mēs, sekojat radio un avižu ziņām par pēdējiem notikumiem. Tie ir tik grozīgi un mainīgi, ka mūsu vēstuļu lēnais temps neatļauj domu apmaiņu. Un ko līdz mums spriest un runāt par lietām, ko izlemj bez mums. Jā, ja lemtu mēs, tad pasaulē nebūtu ne verdzības, ne bada, ne izstumto, ne vajāto, ne kara, ne atombumbu cilvēku drausmīgai iznīcināšanai.

11. II. Šodien Tev, Laimukiņ, vārda diena. Manā 1944. gada kalendārā (pēdējā, kas man ir ar vārdiem) Laimas ir astotajā februārī, bet man gan atmiņā, ka vienpadsmitajā. Kad Lijai vārda diena? Kalendārā Lijas nav.

Vakar bija Paulīnas, šai sakarā gribu Tev paprasīt, vai Tu vēl atceries manu krustmāti, tanti Paulīnu no Vēveriem, mūsu izpalīgu gaitas, kā arī ziemas brīvlaiku tur. Trako rumulēšanos un tamlīdzīgi. Vēl nesen pārlasīju vienu Tavu vēstuli, ko Tu man 1939. gadā raksti no Vēveriem (es vēl biju aizķērusies Saulkrastos), kā Tu mācies govīs slaukt, barot cālīšus utt.

Mīļo Pepuliņ, mani lauku radiņi gan Tevi vēl ļoti labi atceras un bieži piemin, tādēļ gribu Tev īsumā pastāstīt, kā viņiem klājas. Vēveros pati gan neesmu bijusi kopš 1948. gada pavasara, t. i., no tā laika, kad Rasmai vajadzēja pamest savu tēva māju, lai neaizbrauktu vēl

tālāk (jūsu virzienā). Viņa pārcēlās dzīvot mazā istabiņā Jelgavas tuvumā. Rasma māsa Maiga ar vīru Laimoni un nu jau četriem bērniem vēl joprojām dzīvo Vēveros, jo viņi skaitījās tikai jaunie darba zemnieki, bet ne vecsaimnieki. Cik daudz pūliņu un sviedru bija ielikts Vēveru saimniecībā — viss taču tika darīts pašu rokām —, un nu šie darbarūķi tika pataisīti par kulakiem.

Jau pēc kara Vēveri bija ļoti nopostīti. Visi kviešu lauki aizlaisti atmatā (arī kaimiņiem), lidzenumos bija tāds paskats kā prērijai, kur tālumā redz ganāmiešus pa retam bifelim, t. i., gotiņai. Atceries, Vēveros turēja pirms kara trīsdesmit — trīsdesmit piecas govīs.

Kopš Rasma galā dzīvo sveši iemītnieki, man kaut kā grūti piespiest sevi aizbraukt uz turieni, jo pārāk labā atmiņā vēl agrākās vasaras, kad tur pulsēja raita dzīvība.

Maiga tagad kolhozā, Laimonis traktoristu brigadieris. Krustmāte Paulīna pārcēlās dzīvot pie Rasma, jo vienai viņai būtu bezgala grūti, jo tiešām viņu dzīvīte šos gadus bijusi ļoti smaga, galvenais, tikpat kā beztiesiska, kaut arī dzimtenē. Milzīgas grūtības bija ar dzīvokli — arī Jelgava taču kara laikā bija galīgi izpostīta. Tante pelnījās ar gladiolu audzēšanu, Rasma strādāja dārzniecībā, abām bija ko rauties, bet varbūt tā darbā bija vieglāk abām Vēveru saimniecēm panest māju zaudēšanu. Cik vien bieži iznāk, mēģinām viņas apciemot, jo viņu šaurā dzīvītē mūsu apciemojums arī ir liels prieks.

Man Tev vēl nav iznācis pastāstīt par saviem audzudēliem — tie arī tagad ar saviem vecākiem jelgavnieki. Aivaram jau būs sešpadsmit, Ojāram deviņpadsmit gadu — pamatīgi jaunekļi, bet par viņiem pastāstīšu citā reizē, jā?

Ielikšu šai vēstulē bildes, kas uzņemtas pirms diviem mēnešiem, kad svinējām trīskārtēju jubileju. Bilde iznākušas kā jau telpā, bet ņem par labu mūs tādus, kādi tur esam, kad iznāks, aizsūtīšu labākas arī.

Uz redzīti, Pepuliņ.

Tavs Džips

5. IV 55. g.

Pepuliņ, mans vistuvākais, mīļākais!

Nu šajā vēstulē atkal viss būs šķērsām — juku jukām, bet citādi nūdien nav iespējams sarindot pa plauktiem visu to, kas ar joni laužas uz āru.

Vakārvakarā jau sāku rakstīt atbildi uz Maisku, bija plānā arī Tev

uzrakstīt, bet aizrāvos ar «ceļošanu» (ar pirkstu) pa sīkām, sīkām PSRS kartēm. Es Tev jau rakstīju, ka Aivars ar Ilgu nopirka Pad. Sav. atlasu sakarā ar gaidāmo sadales komisiju — un nu mana mīļākā nodarbošanās ir sīka maršruta izstrādāšana līdz jums. Tas ir traks likums. No Omskas tieši cauri taigām un pāri droši vien nepārejamiem purviem ir pavisam tuvu līdz jums. Pēc kartes iznāk, ka jābrauc jums garām līdz Novosibirskai vai Tomskai un tad pa ūdens ceļu ar likumu atpakaļ. Tā nu sameklēju Kolpaševu, Kargasokā pārsēdos uz «Čehova» un tad pa Vasjuganu pie Tevis.

Laimiņ, es par ceļojumu pie jums sāku domāt reāli — pat esmu izdomājusi sev finansistu šīs lietas materiālai «niformēšanai». Proti, vienam mūsu profesoram, milzīgi bagātam, šajās dienās atgriezās māsa no Parabelas. Šādā sakarībā es viņam gribu atklāt savu ceļojuma plānu un lūgt aizdot man ceļam, protams, uz kārtīgiem atdošanas noteikumiem. Atvaļinājums man plānots no 15. jūlija — vai nav par vēlu kuģošanai?

Un tā nu es kaļu plānus, ko tikai neparedzēti apstākļi varētu izjaukt. Tas taču fakts, ka mums jāsatiekas (pirms jūsu atbraukšanas) tieši Vasjuganā. Tu zini, ka nesaku to aiz dēku kāres. Ja līdz vasarai viss paliks kā līdz šim, ja mūsu paraksti par mieru savaldīs kara kurinātājus un atombumbas, tad visas pazīmes rāda, ka man jāpošas ceļā pie jums.

Sorīt nolēmu paslinkot, un tā man guļošai rokās iekrita Tava vēstule (māmiņa, nākot no tirgus, to bija izņēmusi no pastkastītes). Tā man guļot un lasot bija jākaunas (ka es iesnu un galvas sāpju dēļ pulksten desmitos vēl esmu gultā), jāpriecājas, jāpinkšķ, un tas viss juku jukām.

Manu Pepuliņ, vienīgo, vismīļāko — kā es nu gaidīšu šo jūsu paciņu, kas manās acīs sasniegusi maksimālo vērtību, bet kas Tev tomēr paņēmusi tik daudz laika un Lijucim, un Antsa mātei arī. No pārplūstošas sirsniņas pat viņu uz abiem vaigiem gribētu nobučot.

Man vajadzētu rāties uz Tevi, bet es nevaru, varu tikai tagad gaidīt, kad nepacietībā taisīšu vaļā šo paciņu ar dāvanām, par ko man manā mūžā dārgākas, mīļākas nav bijušas un nebūs.

Jā, manu mīlo, labo — kamēr vien mēs būsim dzīvas, es nekad nejutīšu nevienu sev tuvāk kā Tevi šajā britiņā un vienmēr.

Mani kutina vainas apziņa, ka esmu izdomā nabaga. Tu manos apstākļos atrastu interesantākus iepriecinājuma veidus nekā es. (Uz šo teikumu es negribu atbildi, jo jau iepriekš zinu, kāda tā būs.) Bet

fakts tomēr paliek — to jau pierāda Tavas paciņas saturs — es tā i neesmu tikusi līdz tam, lai aizsūtītu jums kaut ko pašdarinātu, laikam tak esmu par slinku. Nez vai karaļa kronēšanas kreklam būs parādīta lielāka cieņa, kā es parādīšu savējam — Tavu roku darinātam.

Šo vēstuli rakstu ar pārtraukumiem. Pašlaik gan esmu viena visā mājā, un tāds gadījums ir tiešām rets. Proti, visa mūsu māja šodien aizgāja uz universitātes vīru kora koncertu, bet, tā kā esmu mazliet slima, tad atturējos, un nu baudu vientulības svētlaimi — protams, kopā ar Tevi.

Man ir mēnesis atvaļinājuma. Cik dienas man paliktu ciemiem pie jums, atskaitot ceļu?

Skūpstu un milu.

Tavs Džips

12. VI 55. g.

Mānu mīļo Pepuliņ!

Šodien man laimīga diena — beidzot dabūju Tavu vēstuli, kurā Tu manu braucienu uzskati par reālu un nepieciešamu. Tev jātic un jāizjūt, tāpat kā es to izjūtu, ka, ja nu reiz mums būs vēl jāšķiras, tad tikai tā, lai atkal un atkal tiktos — un ne jau sliktākos, bet labākos apstākļos. Tu redzēsi, Pepuliņ, ka manī būs šie «burvju vārdi», ka pēc šīm trim nedēļām, kad būsīm bijušas kopā, arī Tev nebūs grūti tam ticēt — un tas daudz ko padarīs vieglāku. Ja es tam neticētu, tad tak man pietrūktu dūšas runāt par tikšanos, kas tādā variācijā būtu saistīta ar bezcerīgu atvadišanos. Mēs satiekamies tieši šovasar, kad nūdien ir jau pēdējais laiks — un mūsu šķiršanās nedrīkst līdzināties tām, kādas Tu esi aprakstījusi savu draugu vidū. Nu, vai tici man?

Tātad es pošos ceļā! Viss nu ir galīgi skaidrs. Pavēle par manu atvaļinājumu nodrukāta melns uz balta — sešdesmit dienas! Pie tā arī Tamāriņa dabūja pielikt savu daktera roku, izrakstot zīmi, ka nepieciešams veselības uzlabošanai ilgstošs atvaļinājums. Aizdevuma daļa (bez procentiem) — pieci simti rubļu rokā no ļoti vēlīga aizdevēja.

Neesmu vēl Tev uzrakstījusi manas māmiņas domas par braucienu (un Tu pat to sevišķi esi ievērojusi). Ja arī sākumā viņa baiļojās un domāja, ka labāk būtu man nebaupt, tad jau sen viņai skaidrs, ka nemaz nevaru nebaupt, un ar visu sirdi viņa dzīvo mums līdzī — bet mums jau abām, Pepuliņ, ar māmiņām laimējies, vai ne?

Vakar pusdienas laikā atstiepu mājā no Maiskas pienākušo paku —

vai zini, ko? Veselus piecus kilogramus cukura, no tiem divi — Jānītim. Tā tak ir īsta kontrabanda, no Rīgas tā kaut ko nevar sūtīt, bet nabaga rīdziniekiem savu dzīvi atļauts saldināt, saņemot sūtījumus no «perifērijas». Atzīmējām šo «bezrindas» ieguvumu ar «debesmanu» — saldo ēdienu nedēļas vidū.

Pepiņ, vai zini, ka esat ieradušās pie mums visā savā aizvēsturiskā godībā visas trīs — Tev pat ceļa maizīte kulītē, zāģis pār plecu un cirvis aiz jostas. Varbūt kādreiz šīs lellītes (Tavas māmiņas darinātas) stāvēs muzejā, izstādē, un mēs kopīgi tās apskatīsim. Tagad tās stāv manā istabā, un es varonīgi noturos nebimbājusi. Kad paskatās uz dakteri Mirdzu, pat sanāk smieklī — pārāk cienīga viņa izskatās ar brillēm un stetoskopu. Tava māmiņa attēlota ar makšķeri un bērza tāšu vācelīti (fotogrāfijā ar bisi kā mednieks un traperis viņa izskatās brašāk). Brīnumjauki garšo žāvēto melno jāņogu tēja!

Šorīt biju pie Jāņa ar viņa sūtījuma daļu. Viņš jau nu aug nevis pa dienām, bet pa stundām. Milzīgs jauneklis, viņa fotogrāfiju ielieku šajā vēstulē. Norunājām vēl vairākkārt tikties līdz manai aizbraukšanai. Tik labprāt ņemtu viņu līdzī, arī viņš pats būtu lustīgs līdzbraucējs, bet atkal jautājums par naudu.

Pepiņ, vai tiešām Tu arī turpmāk līdz manai atbraukšanai domā iztikt ar tik maz miega un tādu darba tempu? Teiksim — baigi! Tā Tu galīgi nolūzīsi manā acu priekšā. Lūdzu Tevi, vai pie zemes krizdama, pietaupi sevi, kur vien vari.

Pepuliņ, neaizmirsti paskatīties saulītē divdesmit otrajā jūnijā pl. 18. pēc Maiskas laika!

Uz redzīti!

Tavs tuvojošais Džips

24. VI 55. g.

Manu mīlo Pepuliņ!

Kā redzi, laiks aizskrējis vismežonīgākā ātrumā, tā i nemanot pienākuši Jāņi, un līdz manai izbraukšanai no Rīgas jūsu virzienā palikusi tikai nedēļa.

Rakstu šo vēstuli diezgan īpatnos apstākļos. Pēc ģeogrāfiskā apraksta tieši simt piecdesmit kilometrus no Rīgas, Vidzemes vidienē, divdesmit kilometrus no Madonas — Kalsnavā. Pulkstenis ir septiņi no rīta, sēžu uz akmens kāpnēm. Saulīte (kurā varbūt šobrīd Tu pamet acis) spīd man tieši ģīmī, un priekšā man paveras varen skaists

skats. Putniņi čivina, ceriņi smaržo — ir it kā pārāk skaisti, lai būtu patiesi.

Kā mēs še gadījāties? Vienkārši palaimējās. Uz «darbaļaužu» vēlēšanos atļāva arī šogad svinēt Jāņus. Vakar pulksten deviņos no rīta izbraucām no Rīgas ar manas māsiņas «moskviču», arī mana māmiņa ir ar mums. Vai vari aptvert, ka braucu garām Bērzmencei, vietai, kur, kā atceries, kādreiz pavadījām zaļas dienas. Par to es Tev izstāstīšu, kad tiksimies. Manu Pepiņ, es taču tagad vispār visu skatu mūsu abu acīm — cieši ticot, ka vēl mums būs lemts šīs vietas pārstaigāt roku rokā.

Turpinājums 25. VI.

Vakar pārdzīvojām jauku Jāņu vakara noskaņu, kāpām ozolā, pinām vainagus, bet ligošana gan nekāda nesanāca.

Šodien jau pulksten vienpadsmitos posāmies ceļā, jo mūsu maršruts bija varen plašs — apbraucām vai visu Vidzemes augstieni, iegriezāmies tādās vietās, kur daudz senu atmiņu, bet visas tās izraisīja tikai asaras, jo skatam pavērās īsta postaža tais vietās, kur kādreiz valdīja lauku idille. Lauku sētās mājō sveši iemītnieki, kuriem lielākai daļai sveši darba tikumi. Pļavas un lauki krūmiem aizauguši, mājas nolaistas, arī lauku ceļi diezgan «baigi», bedraini.

Īstais galamērķis šodien bija Aizkraukle — te dzīvo māsiņas tante ar onkuli — veci vecīši, septiņdesmit piecus un septiņdesmit astoņus gadus veci, bet vēl turas savās mājās un kaut kā sitas ar dzīvi.

Tā, nu īsumā esmu Tev aprakstījusi šo brīnumaino braucienu, kas tiešām ir vienreizējs. Laiks arī mums bija tāds kā Dieviņa dots — saulains un silts.

Tagad man atliek vēl pāris dienu būt Rīgā, un tad būšu atkal ceļā — šoreiz pie jums.

Peputiņ, mīļo, nav vairs tādu šķēršļu, kas mani atturētu braukt uz Vasjuganu un Maisku. Kas attiecas uz Tavu piezīmi par varbūtējām nepatīkšanām — tad ar tīru pārliecību varu teikt, ka tās mani gan neatturētu. Tad jau no odiem un dunduriem man vairāk bail, lai gan es tik tiešām negribu ar to lielities. Tātad lai zibeņo un rūc, un pūš tas niknais vējš. Esmu uz visu gatava. Jautājums paliek — ar kādu satiksmes līdzekli līdz jums nokļūšu — ja nebūs kuģīša, tad jau jālido vien būs.

Man mežonīgi nāk miegs.

Skūpstu. Tavs Džips

Ērika Krauja

NE VISI IR ZVĒRI

Sākums tradicionāls:

1941. g. 14. jūnijā apmēram pulksten trijos zvans pie durvīm. Ienāk viens milicis (vēlāk uzzinu viņa uzvārdu: Opics vai Opincāns) un divi karavīri — saka, lai taisoties ceļā, jo tiekam izsūtīti; jāsapaunājas stundas laikā, līdzī var ņemt, cik spēj panest.

Mēs abi ar vīru esam tik pārsteigti, ka sākumā pat neuzdodam nekādus jautājumus. Gultiņā guļ mūsu piecus mēnešus vecā meita. Milicis brīnās, kur tāda radusies, sarakstā tādas nav. Bet, ja nu viņa eksistē, tad jābrauc tai arī... Esam daudz maz atjēgušies, pakojam mantas — drēbes, kas pagadās pie rokas. Pirmām kārtām ņemu bērna drēbītes: palagus, naktskreklus (torciz iedomāties nevarēju, ka naktskrekli un palagi būs galvenais maiņas priekšmets Sibīrijā). Viens karavīrs skatās un saka, lai ņemot vairāk siltas drēbes un pakojot sev un vīram atsevišķi, tā būšot labāk (izrādās, ka ne visi ir zvēri). Pa to laiku vīrs ienāk kopā ar milici un saka, ka meita varot palikt (par kādu cenu, nezīnu, bet paldies Opincānam!!!). Es negribētu, ka Opicu tiesā kopā ar Noviku. Gadījuma pēc pie mums nakšņo mana māte, un es varu viņai atstāt meitu (ja mātes nebūtu — būtu jāņem līdzi!). Pārpakoju čemodānus; vīrs paņem līdzī pat vijoli.

Produktu mājās daudz nav, pat maizes ir mazāk nekā puskukulītis — katru dienu taču visu var nopirkt svaigu. Un tā nu iznāca visu tālo ceļu radināties pie kroņa ēdiena.

Kamēr mēs pakojamies, milicis un karavīri pārmeklē atvilktnes bufetē, rakstāmgaldā, skapīšos, tiek «ievilkta» visas sudrablietas. Vilšanās gadās ar rakstāmgalda atvilktnē atrasto rūpīgi sasaiņoto paciņu: tā tiek attaisīta, tur ir — operāciju gumijas cimdi! Tie aši ielido kaktā.

Apmēram stundas laikā esam gatavi un ar diviem čemodāniem rokās kāpjam smagajā mašīnā, kur priekšā jau ir daži kaimiņmājas iedzīvotāji. Mēs dzīvojām Zaubes ielā 9, dz. 5.

Torņakalnā izrādās, ka vilciēnā «vietu nav». Mūs ved uz Šķirotavu, izvieto vagonos. Esam vagonā ap četrdesmit cilvēku kā silķes mucā, kur sāļjuma vietā ir asaras. Durvis aizbultētas, ārā sargs ar štiku uz plintes. Publika internacionāla — vairums latvieši, arī krievi (inteliģentas ģimenes) un žīdi (bagātie — Pjatoņiem Iekšrīgā liels veikals, Joffēm — Jelgavā linu fabrika). Izmisumam nav robežu, visiem viena doma: kāpēc? kurp?

Pēcpusdienā no vagoniem izsauc vīrus (vecus un pavīsam jaunus vīriešus ne), tos izved ar visām mantām. Labi, ka zaldātiņš lika mums pakoties atsevišķi. Tā nu viņi aiziet uz visiem laikiem!

Mūsu vilciens sāk kustēties laikam otrā dienā, to vairs skaidri neatceros. Vēl pa ceļam rakstām zīmītes, metam pa logu. Viena tāda — kā par brīnumu — nokļuvusi Ikšķilē manas vīramātes rokās — paldies labajam cilvēkam, kuru tā i nezina.

Cik ilgi braucām, nezina. Galu galā nokļuvām Novosibirskā. Pa ceļam kaut kādā veidā uzzinājām, ka sācies karš, cerējām, ka drīz varēsim ceļot atpakaļ.

Novosibirskā mūs pārlādēja nelielā pasažieru kuģītī, protams, bagāžas rūmēs. Tas mūs veda pa Obas upi uz ziemeļiem. Blakus kuģītim reizēm redzējām ar ļaudīm, lielākoties vīriešiem, pielādētu baržu (lielu liellaivu). Vēlāk dabūju zināt, ka uz tās bijis arī admirālis Spāde. It kā privileģētā kārtā uz kuģīša bija nokļuvī Riekstiņš Kārlis no mūsu vagona — viņam bija akordeons, un reizēm viņu aicināja uz klāja spēlēt. Vienreiz esot tur pat ar tēju padzirdīts, viņam iedots gabaliņš maizes!

Gadījās, ka vienai sievietei pienāca dzemdību laiks. Kuģīša meddārbnieces kajītē visneiedomājamos antihigiēniskos apstākļos pieņēmu meitenīti. Dzemdības visumā bija normālas; nabas saiti pārsēju ar spoles diedziņu, ko iedeva kāda no latvietēm, bērniņu nomazgāju Obas ūdenī, kas pa krānu nāca tieši no upes. Bija visi priekšnoteikumi infekcijām, bet, lūk, vēlāk dabūju ziņu, ka meitene izdzīvojusi. Kolpaševā māti ar meitiņu izsēdināja un, iespējams, ievietoja slimnīcā. Uzvārdu vairs neatceros, liekas, ģimene bija no Inčukalna; ļoti jau gribētos meiteni satikt vai kaut ko uzzināt.

Citi turpinājām ceļojumu pa Obu, katrā pietātnē tika izsēdināts viens vagonš. Mūsējais nonāca Kargasokā — rajona centrā ar dubļainām ielām, koka trotuāriem galvenajās ielās, trim divstāvu mājām, ar mazām būdelēm gar ielu malām dārziņos, bet ar kuģīšu pietātni un pēc vajadzības noorganizējamu «lidlauku». Kargasoka ir

apmēram seši simti kilometru uz ziemeļiem no Tomskas, Obas upes krastā.

Pēc izlādēšanās no kuģīša sākās šķirošana — kam bija kāds amats un kas prata krieviski, tos paturēja uz vietas; man amats bija, bet krieviski nepratu, tāpēc mani iesēdināja kuterītī un noveda pa Vasjuganas upi līdz kolhozam «Boļševik». Pa ceļam pietātnēs atkal lādēja ārā atvestos. Lasījuši par vergu tirgiem jau bijām visi, šāda izrīcība pārsteigumu nesagādāja, un arī krievu izdarības mēs jau diezgan labi zinājām. Ēst ceļā nedeļa, toties mūs ēda — odi un tā saucamās moškas; tās metās virsū baru bariem. Brauciens ilga divas dienas, citus aizveda vēl tālāk.

Kolhoza sākums bijis 1937./38. gadā, kad tur meža vidū upes krastā novietoti tautas nodevēji, — vēsture atkārtojas. Tāpēc arī krievi, kas tur dzīvoja, pret mums izturējās divējādi. Vieni teica: mēs jūs saprotam, jo paši esam to pārcietuši, citi — kas tad jums vainas, jūs ienākat apdzīvotā vietā, bet mūs izsēdināja dziļā taigā. Taisnība ir abiem.

Sādžu sauca Tjukaļinka (kolhozu — «Boļševik»), tā atradās diezgan augstā Vasjuganas krastā, mežs visapkārt, satiksme tikai pa upi ar paštaisītām koka laiviņām — «oblasokiem», bet ziemā pa aizsalušo upi ar zirdziņiem. Vasarā mežā staigāja un reizēm upei pāri peldēja lāči — sākumā to pēdas un citas zīmes radīja briesmu sajūtu, bet pie visa jau pierod. Vietējie reizēm kādu lāci nošāva; šāva arī putnus, vāveres. Lopus to pašu lāču dēļ neviens neturēja, bija tikai pāris zirgu. Reiz mums par prieku viens zirgs salauza kāju, bija jānošauj — tā mēs tikām pie kāda gaļas kumosīņa. Pjatoņiem bija nauda līdzī, tie no medniekiem pirka medņus un rubeņus, bet galu galā jau arī Pjatoņi staigāja driskās.

Parastī medījumi kolhoznieki — mednieki nodeva valstij, saņemdami pretī miltus, cukuru. Nodeva arī zivis, sēnes, koku mizas; abu pēdējo vākšanā drīz iesaistījāmies arī mēs.

Vairākas ģimenes, kas bija bagātākas, izvietoja dzīvot pie krieviem, citas, starp tām arī mani, ievietoja agrākajā skolas telpā, kurai bija maza priekštelpiņa un virtuvīte. Tur dzīvojām divpadsmit cilvēki. Gultu, protams, nebija, katrs ierīkojās, kā var. Man bija tas gods gulēt uz galda, zināms, tad, kad visi jau bija aizgājuši gulēt pa saviem kaktiem un galds kļuva brīvs, galds uz visiem bija tikai viens. Nonāci un Aleksejevi nopirka sev tūlīt mājiņas — bijušās vietējo pirtiņas — tātad namīpašnieku statuss viņiem saglabājās!!!

Darbā mūs pirmajā nedēļā nesauc. Maizi deva trīs simti gramus, bet vēders prasīja savu. Sākām pārdot, kas nu kuram bija. Palagu varēja iemainīt pret kāpostgalviņu. Drēbju arī nekādu lielo nebija. Braukt uz «centru» vai citu sādžu nedrīkstējām. Saslima viena mūsu latviete — dabūjām no komandanta atļauju vest viņu uz Kargasoku un vēl vienai citai viņu pavadīt. Viņas abas prata krieviski, mēs sadevām līdzī drēbes pārdošanai «centrā». Mans naktskreklis aizgāja par diezgan pieņemamu cenu kādai dāmai par vakarkleitu. Šo to iemainīja pret produktiem.

Mēs jau no paša sākuma turējāmies kopā ar Noru Galviņu, viņai bija līdzī šīs tas no vīra drēbēm, tās likām lietā. Norai bija līdzī arī apmēram astoņus gadus vecs dēls Kārlis un vīramāte. Abi drīz vien gāja bojā — zēns saēdās laukos atrastu zāli — līdzīgu ķiplokam (saucas «kolba»), bet vīramāte nomira sirds slimības dēļ. Ziemā Nora kā krievu valodas pratēja devās uz kaimiņu sādžām — sakrāva mūsu vēl atlikušās mantiņas ragaviņās un vilka tās pa aizsalušo upi. Tā reizēm tikām pie kartupeļiem, bet mūsu mantu krājumi saruka milzīgos tempos.

Jau vasarā (mēs kolhozā ieradāmies jūlijā) noskaidrojās, ka ļoti daudzi vietējo bērni un arī pieaugušie slimo ar caureju — daudzi nāca pie manis pēc padoma, un te nu mēs ar Noru «nodibinājām kooperatīvu», tā to teiktu tagad. Norai bija paķēries līdzī čemodāniņš ar medikamentiem, bet man bija zināšanas. Bez caurejas bija arī citas kaites, un, kā tikai uzzināja par mums, «pacienti» nāca bariem. Šos tad nu mēs sākām apmeklēt mājās, parasti pusdienu vai vakariņu laikā! Caurejas bija diezgan viegli likvidēt ar kālija hipermangāniku — devu to dzert un bērniem taisīju klizmas. Tagad ārsti par to varbūt smietos, bet es varu apgalvot, ka tās ir labas zāles.

Reizēm izgāju arī uz risku: kolhoza priekšsēdētāja sievai plaukstā bija iedūrusies un nolūzusi adata. Adatas gals nebija redzams, tomēr riskēju griezt (bez anestēzijas, tikai ar žņaugu). Trāpīju taisni uz adatas, un «operācija» beidzās sekmīgi, brūce — kā par brīnumu — sadzija ļoti ātri (no tā laika man prātā iemetās neticības velniņš pārmērīgai sterilitātei).

Paralēli šai medicīniskai nodarbībai gāju uz visiem kolhoza darbiem — uz linu plūkšanu, kulšanu, malkas sagādi u. c. Strādāju kopā ar krievu sievietēm un vīriem un no viņiem arī iemācījos pirmos krievu vārdus — viens no pirmajiem bija «mātes vārds», to lietoja visbiežāk.

Krievu valodu iemācījos diezgan ātri, nevajadzēja ne trīs, ne piecus gadus.

Augustā mēs ar Noru pārvācāmies atsevišķā istabā pie kādas krievu ģimenes. Es saslimu ar dizentēriju. Man palīdzēja tā pati «margancovka», ar ko biju vasarā ārstējusi sādžas «caurejniekus». Man nesavtīgi palīdzēja Nora (gāja paslepeni «pārlūkot» kolhoznieku kartupeļu lauciņus, jo cita nekā, ko ēst, nebija). Mūsu latvieši šajā rudenī bija norīkoti lasīt brūklenes, un arī es jau drīz varēju kustēties. Rītos mūs aizveda pa upes atteku uz mežu ar mazām laiviņām — oblasokiem. Airēt iemācījāmies ātri (tagad varētu laist pa Krilatsku un varbūt pat godalgas saņemt!). Vakaros braucām atpakaļ. Ogas nodevām vienīgajā sādžas veikaliņā, par to dabūjām drusku vairāk maizes. Es vēl biju vārga un paliku apmetnē, kur gatavoju ogotājiem ēdienu — apčamdiju upē saliktos zivju tīklus un drusku parakos kartupeļu laukā, ja tāds bija tuvumā. Par to man katrs ogotājs iedeva drusku ogas, ko nodot veikaliņā. Vēlāk braucām ar oblasokiem plēst koku mizas (koku sauca «dub», bet ar ozolu gan tam nebija nekādas līdzības, tie bija tādi kā kārkli, kā alkšņi). Mizas vajadzēja sasiet kūļos un arī nodot veikalā. Sākumā strādājām godīgi, bet tad iemanījāmies kūļa vidū iesiet arī vecas, sakaltušas mizas. Nenoķēra!

Veikalā varēja nodot arī sēnes, un neviens neinteresējās, vai tās nav tārpainas vai pat indīgas; mūs savukārt interesēja tikai svars.

Vēlā rudenī kulšana, kādus piecus sešus kilometrus no mājām. Naktīs ierakāmies salmu kaudzē, no rīta gandrīz ar spēku bija jāatgrūž sasalušie salmi, lai tiktu ārā. Vakaros saēdāmies izkultos graudus, ēstgriba bija nospiesta, bet — ak vai — no rīta visi graudi atradās čupiņā nesagremoti turpat mežiņā.

Pirmo 18. novembri svinējām kopā ar likteņbrāļiem poļiem. Galdā bija medņa sautējums (gaļa plus ūdens) un katram divi kartupeļi (tos katrs atnesa līdzi, bet putnu nopirkām no medniekiem). Dziedot himnu, visi raudājām, arī poļi. Vēlāk tāpat svinējām Polijas dienu.

Ziņas no ārpasaules nekādas nesaņēmām; reizi nedēļā kantorī gan pienāca rajona avīzīte, bet tur nekā priekš mums nebija. Sevis mierināšanai paši izgudrojām visādas versijas. Reķis kundzei bija līdzi kārtis. Viņa nu tagad kļuva mūsu nākotnes pareģe, mēs bicī vien tur iegriezāmies «izmest lapiņas».

Ziemā kulstījām linus, reizēm gājām mežā cirst malku. Vienu reizi pat nozagām vecas kolhoza ragavas — brīnos, kā mūs nenoķēra.

Jau rudenī Nora iemācīja mani smēķēt: mahorka, izsmēķēta tukšā

dūšā, izsauc vemšanu, un par ēšanu tad nav vairs jādomā. Maizi deva piecsimt grami, zupu vārijām no balandām un nātrām, reizēm pievienojot arī mežā salasītas upenes un upeņu lapas. Dažreiz gadījās, ka veikalnieks kādu no mums paņēma par airētāju, braucot uz attālo sādžu, kur bija produktu noliktava. Tad manījāties pie miltu maisiem — atskrubinājām maisam vienu stūri un, cik spējām, «slaucām» sev kabatā.

Pirmajā ziemā nomira Druvas kundze (septiņdesmit gadu vecumā). Ierakām pavisam seklā kapiņā, jo zeme bija pilnīgi sasalusi. Es nolasīju no dziesmu grāmatas kādus izvadīšanas vārdus.

Vienu reizi mēnesī atbrauca komandants, tad visiem bija jāiet atrādīties. Reizi mēnesī atbrauca arī kolhozu nodokļu piedzinēji; šīs dienas bija izdevīgas tiem, kam līdzī bija nauda, jo tad kolhoznieki labprāt pārdeva kaut ko ēdamu (viņiem pašiem jau naudas daudz nebija).

Pavasārī katrs mēģināja iekarot sev kādu zemes pleķīti, kur iestādīt kartupeļus, bet zeme bija tik liesa, ka nekas neizauga, lai gan katrs staigāja pakal tiem pāris kolhoza zirgiem, uzlasīdams kādu zirgābolu.

Pavasārī no rajona uzradās kādi vīri, kam bija uzdots iekārtot tā saukto ceļa attīrīšanas trasi gar Vasjuganas upes krastu. Meklēja darbaspēku. Uz to pieteicāmies mēs, četras dūšīgas sievas: Nora Galviņa, Valija Briežkalne, Emilija Garševica un es. Alga — viens litrs paniņu nedēļā, neliela maizes piedeva un reizēm kāds gurķis (to atveda no centra). Gar upes malu, apmēram puskilometra attālumā, bija jāizcērt visi krūmi un koki, jāizceļ celmi. Krūmi — nieks, bet kokiem stāvās saknes. Koku nozāgēt arī vēl nekas. Ap celmu izrakām bedri, tik dziļu, lai no abām pusēm varētu iekāpt un sakni nozāgēt. Šāda procedūra aizņēma vairākas dienas. Laiks bija šausmīgi karsts, moškas koda visās vietās, man sevišķi aiz brillēm, tā ka acis man aizpampa un niezēja, gandrīz brilles nevarēju uzlikt. Vakaros tā i gribējās nokrist un ne par ko nedomāt, bet arī mājās istaba bija mošku pilna. Vecās māla bļodās salikām velēnas, tās gruzdot izdalīja kodīgus dūmus, un tie mūs glāba, kaut arī elpot bija grūti.

Ceļa darbos nostrādāju apmēram mēnesi, man vēl tagad ir aplicība par šo nevienam nevajadzīgo darbu.

Pavasārī dzemdēja veikalnieka sieva; dzemdības pieņēma kāda kolhoznieka sieva pirtiņā, un viss bija kārtībā, bet drīz sākās, kā jau tas mēdz būt, atsāpes. Nu bija uztraukums, nāca pēc manis. Es zināju, ka sāpes drīz pāries pašas, bet to neteicu, izdarīju kādu nevainīgu injekciju un par to saņēmu veselu kukuli maizes. Urā!

Rudens pusē, staigājot gar kolhoza laukiem, ieraudzījām skaistu zirņu plantāciju, kartupeļu laukus. Niezēja nagi! Vienā svētdienā mēs ar Valiju aizlavījāmies turp un sarakām drusku kartupeļus (vēlāk izrādījās, ka bija trīspadsmit kartupeļi) un salasījām zirņus. Te mūs noķēra kolhoza priekšsēdētājs Volohins. Nodeva tiesai, bet tikai mani. Valiju pēc īsas aprunāšanās atlaida!? Tiesa notika Rabočijs sādžā, apmēram trīsdesmit kilometrus no mums. Man kaut ko prasīja, bet es lāgā nesapratu un nevarēju atbildēt, un tam jau arī nebūtu nekādas nozīmes. Man piesprieda divus gadus cietuma. No tiesas mājas atpakaļ nācu kājām (24. decembrī lielā salā!) un līdz janvārim paliku strādāt kolhozā. Kāpēc netiesāja Valiju??? Tanī pat Ziemassvētku vakarā bijām visi bariņā un visi «sašauti», bet likums palick likums.

Cietums, uz kuru man vajadzēja doties, bija apmēram simt kilometru no mums. Tā kā tuvojās Jaunais gads un krievu Ziemsvētki, tad ceļā devos tikai 1943. gada 7. janvārī. Mans pavadonis — kāds kolhoznieks. Principā man vajadzēja iet kājām un viņam braukt pajūgā, bet tad būtu jābrauc lēnām, tāpēc, tiklīdz aizgājām līdz ceļa līkumam, kur no sādžas nevarēja redzēt, viņš sēdināja arī mani ragavās. Vienā dienā nobraucām apmēram trīsdesmit kilometrus, nakšņojām kādā sādžā — sādžās es vienmēr meklēju latviešus, viņi mani izguldināja un dalījās ar mani savās trūcīgajās vakariņās. Vienā sādžā man kāda ebrejiete (arī izsūtītā) izrāva sāpošo zobu. Pēdējo nakti pavadīju pie Ulmaņiem — Ģertrūdes un Mintauta (viņi tagad dzīvo Siguldā). Paldies visiem labajiem cilvēkiem! Ierašanās datumu Kargasokas cietumā neatceros. Pirms ievietošanas kamerā pārmeklēja. Taisījās atņemt arī brilles. Es sīvi pretojos un, cik nu krieviski mācēdama, brēcu pēc cietuma priekšnieka. Izrādījās, ka tam arī bija brilles, viņš saprata, ko vājredzīgam nozīmēja tās atņemt.

Kamerā bijām kādi desmit cilvēki, katrs tupējām uz sava mantu maisiņa un naktīs likām to pagalvī. Ziņa par manu ierašanos drīz nonāca Kargasokas latviešu ausīs — reizēm saņēmumu pa maizes gabaliņam un vienreiz pat biezpiena picīņu no Irmas Ziemelis, kas bija mana kaimiņiene Rīgā (tur gan nepazinām viena otru) un ar kuru visu ceļu braucām vienā vagonā uz Sibīriju; saņēmumu šo to arī no Jansona kundzes. Sals turējās ap -30. Mūs sāka gatavot etapam uz Kolpaševu, lai no turienes pārsūtītu tālāk.

Pirms etapa mani mīļie latvieši sasūtīja man drusku produktus un Irmas sarūpētus siltus cimodus, cepuri un vatētas zeķes, ko ieaut slēpju zābakos, — tie man vēl no Noras. Mētelis tikai rudens, plāns.

Etapā gāja ap trīsdesmit cilvēku — gan veci, gan jauni; mantas veda ragavās, otrās ragavās brauca pavadoņi ar plintēm plecās. Līdz Kolpaševai gājām trīs dienas, apmēram trīsdesmit kilometrus dienā. Naktīs gulējām kādā skolā vai ciema padomē uz grīdas. Kāda sajūta ir tad, kad katru brīdi brilles aizsalst no elpas tvaika — to var saprast tikai brillainie. Daudzi ceļā apsaldēja kājas, daudziem tās norīvējās asiņainas, nosala arī degungali. Te nu priekšniecība atcerējās, ka esmu daktere — lai mēģinot palīdzēt.

Bija ar mieru, sevišķi tādēļ, ka gribēju redzēt, vai etapā ir arī latvieši. Kaimiņiene rumāniete mani vēl sakūdīja, lai pirms iešanas es noprasot, kas man par to būs. Tā arī izdarīju. Apsolīja maizi. Vajadzēja kādus medikamentus. Lai braucot šiem līdzī uz aptieku. Es atkal: kas man par to būs — es tak gribu atpūsties, bet jūs mani raustāt šurp un turp. Atļaušot kādu gabaliņu pabraukt ragavās. No aptiekas dabūjām kaut kādas ziedes, un es nu darīju, ko varēju. Man pašai nosala tikai deguns.

Kolpaševā nokļuva lielā kamerā, kurā bija visdažādākā publika, lielāko tiesu zagļi, tāpat kā es (!!!) — gan savas lietas speciālisti, gan tādi, kas noķerti, zivju tīklus pārlūkojot vai tīrumā vārpas lasot. Bija arī huligānes un pāris zagles — recidivistes, kurām tur galvenā noteikšana. Bija divas veikalnieces — valsts mantas izlaupītājas un divas meitenes, kas skaitījās politiskās — grāmatvede un skolotāja, viena grūtniece, kurai savas drēbes vairs nederēja, samainījāmie ar kleitām. Dienas režīms kā jau cietumā. Rīta pārbaudes laikā reizēm bija kāds darba piedāvājums(!). Man vairākas dienas bija jāiet uz nelielu saliņu upes attekā, kur bija jau sazāģēti koki, tie jāsakrauj un jāvelk vezums uz cietumu. Vilkām, acis pārgriezušas, kā vergi pie galerām, bet vakariņās par to bija kausiņš šķidras zupas. Mana «dakteriskā» palīdzība te nebija vajadzīga, jo esot pašiem savi dakteri.

Tā pienāca maijs, atkusa upe, sākās kuģošana, un tuvojās mūsu tālāketapēšanas laiks. Vienā rītā mūs, četras sievas, kas laikam izskatījās visgodīgākās, izsauca no kameras un norīkoja pie maizes pārņemšanas no cietuma uz kuģi «Karl Marks». Nesdamas lauzām no kukulišiem, cik spējām, pierijāmie pašas un sabāzām kabatās citiem.

Uz kuģa mūsu pulks bija krietni liels, laikam no vairākiem cietumiem. Ēst deva, strādāt nelika. Naktīs daudzreiz noskatījos «aiņiņas no dzīves» — cik veikli profesionālie zagļi apzog vientiesīgos, kas domā, ka, gulot uz sava mantu maisiņa, tas ir drošībā. Zaglēns no sola apakšas pārgrieza maisa pamatu; gulētāja galva slīga arvien

zemāk, un no rīta viņš atjēdzās, ka maiss ir tukšs. Traci celt nebija nozīmes, tad jau pašam būtu jācieš — ja ne šodien, tad rīt. Tāda bija dzīve!

Maija beigās iekuģojām Novosibirskā, pilsētā, kurā atradās ļoti daudzas apcietināto cilvēku nometnes. No kuģa izkāpām lielā barā, bet tad sākās sadalīšana, zortēšana. Es nokļuvu Krivoščokovas 2. lēģerī, kas atradās pilsētas attālākajā rajonā un bija, kā tagad teiktu, ar medicīnisku novirzienu. Lēģerī bija pieci stacionāri un īpaša «atveseļošanās» (!) zona. Pēc diezgan paviršas pārmeklēšanas un pēc pirts ceremonijas mani aizveda uz 2. stacionāru, kur strādāja ārsts Spicins — nejauks, nelaipns vīrs, kurš mani uzņēma ļoti atturīgi. Krieviski runāt es daudz maz pratu, bet rakstīt gan ne. Stacionārā bija ap piecdesmit terapeitiskie slimnieki un pāris palātās apmēram divdesmit tuberkuloznieki. Pats Spicins, protams, arī apcietinātais. Nekā viņš man nepaskaidroja, tikai nometa priekšā kādas trīsdesmit slimības vēstures.

Blakus stacionārā strādāja ārsts Nagļus — lietuvietis, kas prata arī latviski; ar viņa palīdzību kūlos tālāk un mācījos rakstīt krieviski, bet daudzus ierakstus rakstīju latīņu valodā (diagnozes, simptomi, ordinācijas), ar to sagādājot vēlāk lielu sajukumu no centra atbraukušo ārstu — pārbaudītāju vidū, jo šiem no latīņu valodas nebija jēgas. Citos stacionāros strādāja ārsts Lifšics, ebrejs, kas bija apcietināts par «jaunprātīgu masalu izplatīšanu». Viņš bija no Ļeņingradas un diezgan bieži saņēma pārtikas sūtījumus no mājiniem — tad rīkojām «balles», svētījām žīdu Lieldienas. Pie viņa rīkojām arī Jaungada sagaidīšanas: jau laikus krājām pantokrīnu (tas gatavots ar spirtu), atraujot to slimniekiem (neteiksim, ka tas bija godīgi!), iekrājām arī maizi un, ja gadījās, kādu konservētās gaļas gabaliņu. Iededzinājām svečti, dakteris Nagļus uzmeta uz rokas dvieli un tēloja oficiantu.

Citos stacionāros strādāja dakteri Vapne, Sergijenko, Tuajevs (osetīns). Viņiem visiem bija 58. pants, tāpēc svinamajās dienās viņi lika it kā izolēti, bet es, zagle, dežurēju. Citās dienās dežurējām visi pēc kārtas. Dežūras bija izdevīgas tajā ziņā, ka dežurants pārbaudīja arī virtuvi un maizes sadali — te nu varēja pieēst pilnu vēderu un kādu maizes gabaliņu aizbāzt aiz fufaikas. Slimnieku uzturs nebija nekāds izcilais, bet reizēm ienāca amerikāņu konservi: gaļa, pupiņas. Salīdzināt ar cietuma uzturu to nevarēja.

Slimnieku lielākajai daļai bija pelagra-3, daudzi nomira; tos rītos sakrāva «grēdās» un pa nakti ragavās aizveda — nezinu gan, kur.

Šajos brīžos domāju par savu vīru un tā līdz pat šim laikam nezinu, kur viņš «izmests».

Ārstu Spicinu drīz izsauca etapā, un es paliku viena: biju pricīga, jo uz mani nelūrēja neviens ļauna acs.

Slimnieku sastāvs bija ļoti dažāds — krievi, ukraiņi, poļi, lietuvieši, viens igauņis, uzvārdā Ivasks (varbūt radnieks dzejniekam?), un pāris latviešu, arī vairāki vācieši, austrieši un divi japāņi. Daudzi no viņiem bija Novosibirskā «noņemti no etapa» pārsūtīšanas laikā no viena lēģera uz otru. No latviešiem lēģerī nomira Pāvuliņš Heinrihs un Liepājas — neizdevās man sadzīt viņa radu pēdas.

Man bija ierādīta maza istabiņa stacionārā, kura tajā pašā laikā bija arī it kā ambulance. Ja salīdzina apstākļus kolhozā un lēģerī, uzskatu, ka man ar iesēdināšanu cietumā toreiz bija laimējies, to zagļa titulu jau neņemu par pilnu.

Pāris reizu gadā ieradās komisija no kaut kāda centra: ārsti apskatīja, respektīvi, sašķīroja slimniekus un sastādīja aktus par eventuēlu atbrīvošanu. Šo ceremoniju sauca par aktēšanu, un tas bija gaidu un cerību pilns laiks, taču rezultātus, ja arī tie bija pozitīvi, reti kāds sagaidīja — nomira, jo aktēti tika paši slimākie. Dažs mēģināja cik spēdams slimību vēl «piesimulēt», un te nu es palīdzēju, kā vien varēju. Piemēram, vienam sirds slimniekam liku dzert daudz šķidruma un nedeļu zāles — šis sapampa kā bumba un tika aktēts. Vēlāk man gadījās jau brīvībā ar viņu satikties — abi raudājām!

Lēģerī es labi iepazinās ar «blatņiņiem» — zagļiem, recidīvistiem, huligāniem, sīkiem zagļiņiem (tos sauca par škodņikiem) un citiem nepolitiskiem elementiem, ar viņu režīmu, ko tiešām reizēm apbrīnoju. Tas pilnīgi līdzīgs tagadējai mafijai ar vadoni — atamanu un sīkiem kalpiņiem. Tā kā pēc savas sodāmības panta es biju viņu barā, tad viņi pret mani izturējās ar zināmu cienību un vairākas reizes izglāba mani no nepatikšanām. Kādā ļoti aukstā dienā mūsu stacionāram bija pirts diena; pirts labu gabaliņu no stacionāra, ne virsdrēbju, ne zābaku, tikai vecas tupeles; slimnieki atteicās iet. Priekšnieks izsauca mani un lamāja, taisījās likt karcerī. Es to pateicu atamanam, un momentā visi stājās rindā, lai ietu uz pirti. Citā reizē bija atbraukusi centra komisija pārbaudīt sanitāro stāvokli, bet tas nu neatkarīgi no manis bija ārpus katras kritikas, sevišķi manu tuberkuloznieku palātās, jo tie nebija pelagriķi, kas guļ un nekustās, bet bezkaunīgi, palaidnīgi vīri un jaunekļi, kas klīda apkārt, splaudījās utt. Pārspriedām ar atamanu, ko darīt; šis mani mierināja — pie viņiem komisija

neienākšot. Jā, tiklīdz pavēra palātas durvis, tā atlēca atpakaļ — aina bija briesmīga: viens, pārkāries pāri gultas malai, vēma, otrs brēkdams klepoja, cits gārdza pārgrieztām acīm. Nebijām atgājuši ne pāris soļu no palātas, kad tur atskanēja skaļi smieklī.

Vienā naktī kāds bija ienācis manā istabā un nozadzis ziepes un tabaku. No rīta pateicu atamanam, un pēc pusstundas vainīgais ziepes atnesa, tabaka gan jau likta lietā; vainīgais tika smagi nopērts.

Bija divas tuberkuloznieku palātas, bet vai tie visi bija tie slimnieki? Bija zināmi spēles noteikumi, kurus es pieņēmu bez mazākiem sirdsapziņas pārmetumiem. Kad pienāca jauns etaps, dežūrārsts sadalīja slimniekus pa stacionāriem. Atamans man teica: šim un šim ir tuberkuloze, ir bacīļi, ja vedīs uz pilsētu uz rentgencaurskatī, arī tur viss būs kārtībā, krēpās bacīļus atradīs. Acīmredzot viss bija nokārtots jau iepriekš, kur un kā, to nekad nedabūju zināt (nu, vai tā nav īsta mafija?). Mana darišana — ārstēt un rakstīt slimības vēstures. Krēpas pārbaudīja citā laboratorijā — bacīļus atrada, uz rentgeņu nevienu neveda. Lūk, tā! Par šo lēģera ēru varētu stāstīt daudz un ilgi. Zagšana, kaušanās, kāršu spēle. Zagļus sodīja pats atamans. Par kaušanos sēdināja karcerī. Kādreiz tur nonāca arī manējie. Reiz atamans saka: to vajadzētu dabūt ārā no karcera, viņš spļaus asinis. Aizsauca mani uz karceri: jā, mans slimnieks klepoja, asinis vien šķīda no mutes. Es zināju, ka viņš sakodis mēli un vaigus, bet fakts paliek fakts. Klāt ir arī dežurants, tas redzēja un atļāva slimajam karceri atstāt.

Tā pienāca 1944. gada 24. decembris — mans soda laiks bija beidzies. Izlaida mūs kādus desmit cilvēkus reizē, aizveda uz 179. kombināta (tagad Sibselmaš) kadru daļu, lai norīkotu darbā (cietumnieku tālākais liktenis nevienu neinteresēja). Pārgulējām kādā tumšā telpā un otrā rītā gājām pēc dokumentiem. Neticēju savām acīm — man rokā izziņa pases saņemšanai un tur nav ne vārda, ka esmu izsūtītā. Skrēju fotografēties un kā sadegusi pēc pases (tīras!!!). Sapratu, ka tas ir ierēdņu birokrātisms, viņiem nav nekādas daļas, kas tu esi bijis, biju bezgala priecīga. No kadru daļas man norīkojums uz poliklīnikas kadru daļu un pie galvenās ārstes Benivolenskajas Innas Ivanovnas (viņa nositās lidmašīnas katastrofā, bet bija lāga sieva). Viņiem neesot ārsta plaušu slimībās, vai es to varot izpildīt. Protams, jā. Neticu, ka specialitātes man nav. Tikpat labi būtu kļuvusi par ginekologu, ķirurgu vai citu speciālistu, ja tādu vietu man piedāvātu. Tas tad arī izšķīra manu specialitāti uz visu mūžu. Tā es

kļuvu 179. kombināta poliklīnikas ftiziatre un tā paša kombināta nakts sanatorijas ārste; turpat man iedeva arī istabiņu. Tanī brīdī un arī vēlāk visu laiku es pateicos tiem kartupeļiem un zirņiem, kuru dēļ tiku cietumā!

1945. gadā biju Novosibirskā specializācijas kursos. Uz Novosibirsku kara laikā bija evakuēts Ļeņingradas tbc institūts ar ļoti labiem ārstiem, tā ka varēju iegūt patiešām labas zināšanas. Ļeņingradas ārsti pret mani izturējās ļoti labi. Vēlāk ar dažiem pat sarakstijos. Paralēli strādāju Novosibirskas 11. tbc slimnīcā, arī rentgena kabinetā un drusku laboratorijā. 1945. gada beigās mani nosūtīja vēl papildus strādāt tā saucamajā «vācu lēģerī» — tur bija izolēti Saratovas vācieši. Tā bija zona ar sētu apkārt un sargu torņiem; vācieši dzīvoja barakās, rītos viņus konvoja pavadībā veda uz darbu kombinātā, vakaros atpakaļ. Tur bija maza ambulance, kur agri rītos un vēlu vakaros man vajadzēja pieņemt slimos — turp un atpakaļ mani veda ar sagrabējušu ātrās palīdzības mašīnu, bet katram gadījumam man tur bija arī maza istabiņa ar mazu krāsniņu, bet bez malkas. To izmantoju reti.

Darba bija daudz, naudas arī, bet nebija jau ko pirkt. Svētkus atzīmējām, piemēram, ar lašveida zivi un šampanieti, kaut gan labāk būtu garšojusi karbonāde ar kāpostiem.

Poliklīnikā vēl strādāja par mūsu Milda Liepiņa (Salacgrīvas aptiekas īpašnieka sieva) un vairākas vācietes no Saratovas, bet tuvajā fabrikā Vera Neimane. Tā bija mūsu parastā kompānija svētkos. 1945. gada 9. maija rītā biju «vācu lēģerī». Visi radio ziņoja par kara beigām, dzelzceļa lokomotīves svilpa, fabrikās pūta un gaudoja sirēnas. Vācieši bija izgājuši darbā, bet drīz vien nāca atpakaļ, šoreiz fabrikas caurlaidē netika «izkrafīti», un tas nozīmēja, ka paduses visiem pilnas ar tehniskā spirta pudelēm. Saņēmu rīkojumu palikt zonā, jo viss varēja gadīties. Mani apkampa un bučoja zonas priekšnieks, jauns jūrnīeks, bet karā jau ievainots; iedzērām atšķaidītu spirtu. Šņabis maksāja piecsimt rubļus pudele!

Vakarpusē zonā nu gāja vaļā! Visās malās dega uguns kuri. Zonā bija sešas barakas, izvietotas lielā laukumā, kurā vasarā parasti gatavoja ēdienu. Ap uguns kuru pulcējās vācieši, lēja tehnisko spirtu bleķa krūzītēs un dedzināja, kamēr dzeltenā liesma kļuva zilgana, tad uzspieda fufaikas piedurkni; atdzisušo dziru dzēra, uzkožot labākā gadījumā kartupeli vai maizes gabaliņu. Visās barakās spirta dvaka, dzert piedāvāja arī man; lai neapvainotos, piegrūdu krūzīti pie mutes,

bet iedzert gan to nevarēju. Nekādu ekscesu nebija, garastāvoklis visiem pacilāts. Drīz vien zona kā juridiska vienība tika likvidēta, daudzi sameklēja dzīvokļus citur, citi palika uz laiku turpat. Mēs, latvieši, kas bijām Novosibirskā, nu sākām rakstīt uz noietnēm un Gulagu, meklēt savus vīrus. Pēc apmēram pusgada es tiešām saņēmu atbildi, ka vīrs etapēts uz Soļikamskas cietumu (gads nebija minēts). 1957. gadā saņēmu izziņu no dzimtsarakstu nodaļas Rīgā, ka vīrs miris 1944. gada 8. septembrī, bet 1991. g. 1. novembrī — no Latvijas Republikas prokuratūras ziņu, ka vīrs nošauts 1942. g. maijā!

1946. gadā nejauši Novosibirskas tirgū, ko katru svētdienu apmeklējām, satikām latviešus, kas nesen bija atvesti no kāda lēģera Vācijā — teikts, ka braukšot uz mājām, bet atradušies šeit. Tie bija Vanka, Barons, Zariņš un vēl divi, kuru vārdus neatceros. Kopā ar tiem nosvētījām Jāņus, iedzerot šampanieti (toreiz tas bija vislētākais un pieejamākais alkohols) un piekožot zoss cepeti (zosi draugi kādā sētā bija nozaguši).

Rudenī es uzzināju par kādu «prickšnieku» Novosibirskā, kas it kā esot Latvijas pilnvarotais Novosibirskā. Aizgāju un teicu, ka gribu mājās, jo pase man ir un karš ir beidzies. Jā, viņš pats arī gribot mājās, jo esot galdnieks no Liepājas, bet lai es pašlaik dzīvoju vien mierīgi un viņu vairs netraucējot — laikam tak vīriņš nezināja, ko iesākt, jo nekādā viņa uzskaitē es nebiju. Un vispār — biju dulla, ka pie viņa aizgāju. Par Latviju man nekādu ziņu nebija, tāpēc arī riskēt ar braukšanu negribēju. Sāku rakstīt vēstules uz dažādām Rīgas radu un paziņu adresēm. Viena no tām pat pienāca atpakaļ ar atzīmi, ka tādi tur nedzīvo (vēstule bija adresēta manai krustmātei Elzai Brencens), — var tikai pabrīnīties, cik akurāti ir bijuši daži pasta darbinieki.

1947. gadā gāju atkal pie sava galdnieka. Šis brīnās, ka es neesot nelegāli aizbraukusi. Iedod man kaut kādu papīru, ka nav iebildumu pret braukšanu uz Latviju. Kamēr to papīru gatavo, es sēžu nosvīdusi līdz matu galiem, jo domāju, ka mani sūtīs atpakaļ uz Kargasoku, kaut arī galdnieks teica, ka nekādu dokumentu viņam par mani neesot (Kargasoka ir Tomskas apgabalā, bet es — Novosibirskā, tā ka laikam ar manu iesēdināšanu cietumā «gali ir ūdenī»).

Vilcieni iet neregulāri, tie pārpildīti, stacijās stāv stundām ilgi, ko ēst nav, ārā kāpt stacijā nevaru, jo nezinu jau, cik ilgi stāvēsim. Maskavas stacijā laikam nogulēju uz grīdas divas dienas, bet tas viss nebija nekas. 1947. g. 16. jūnijā ierados Rīgā un gāju uz Marijas ielu

8, savu vecāku māju, kur viņu dzīvokli tagad dzīvoja agrākā sētniece Skaistkalns Minna. Tā, mani ieraugot, nokrita ģībonī...

Skaistkalni mani pierakstīja savā dzīvoklī. Darbu man tūlīt izdevās atrast Rīgas pilsētas tuberkulozes slimnīcā Duntē ielā, kur galvenais ārsts Rudovs uzņēma mani ļoti labi. Strādāju par dežūrārsti un vienlaicīgi gatavojos valsts eksāmeniem, jo man bija palikuši divi nenolikti pirms izsūtīšanas, taču matrikula un ieskaīšu grāmatiņa man bija saglabājusies. Apmēram tajā pašā laikā no lēģera bija atgriezies arī mans kursabiedrs Aleksandrs Neibergs. Eksāmeniem zubrījamies abi kopā, kopā saņēmām arī diplomus ar izziņām, ka pilnu kursu esam beiguši 1941. gadā. Šo svarīgo notikumu nosvinējām Vērmaņparka restorānā.

Mani nosūtīja darbā par Jelgavas aprīņa veselības nodaļas galveno sanitāro inspektori, bet 1948. gadā norīkoja par tuberkulozes sanatorijas «Lielbērze» galveno ārsti Dobeles rajonā. Tur sāku strādāt 1948. gada 1. septembrī. No 1949. g. septembra līdz 1950. g. jūlijam biju Maskavā uz veselības aizsardzības vadošo darbinieku kursiem, pēc tam vienu mēnesi aizvietoju saslimušo Inčukalna bērnu sanatorijas galveno ārsti. Augustā beigās atgriezos Lielbērzē, bet 1950. gada 1. septembrī pie manis ieradās divi čekas vīri un paziņoja, ka tieku sūtīta atpakaļ uz Sibīriju!!!

Nekā nesapratu, jo biju atgrieziesies legāli. Uz vietas kaut ko skaidrot nebija nozīmes. Tā kā zināma prakse izsūtīšanas lietās man jau bija, sapakojos un devos ceļā uz Rīgu. Aizveda mani uz Marijas ielu, tuvu Dzirnavu ielai (gandrīz blakus manu vecāku mājai), un ievietoja kādā tukšā dzīvoklī, kur priekšā jau bija pāris ebreju ģimenes, vairāki latvieši, starp tiem divi brāļi Brūveri, ārsta dēli, kuri kā bērni bija atvesti uz Latviju pirms vairākiem gadiem. Māte viņiem vēl bija Sibīrijā. Viens dēls tagad ir ārsts nefrologs Stradiņš. Zēni bija mierīgi, toties es «meklēju savu taisnību», un vienā dienā mani aizveda uz Reimersa ielu (tagadējo iekšlietu ministriju vai prokuratūru — vairs neatminu), kur man paskaidroja — esot tāds likums, ka jāsūta atpakaļ, un viss. Vēl teica, ja būtu mājās veselības aizsardzības ministrs, tad varbūt ko varētu darīt, bet viņš esot Maskavā. Pie prokurora mani nelaida. Otrreizējās izsūtīšanas ierosinātāju dabūju zināt tikai 1956. gadā. Un tā nu sākās otrais cēliens, kas salīdzinājumā ar pirmo bija citāds, jo es pratu krieviski, manī bija ieviesušās agrāk nebijušas nauda jūtas, es biju zaudējusi jebkādu respektu pret priekšniecībām. Pāris dienās Marijas ielā jau bija krietns pulciņš atkārtoti izsūtāmo.

Vienā vakarā mūs visus salādēja melnajā bertā un aizveda uz milicijas pārvaldes pagrabu (kanāla malā). Mantas līdzī nebija jāņem. Man viens lādžīgs pavadonis pačukstēja, ka tuvākajās dienās mūs sūtīšot pa etapu tālāk un esot tāds noteikums, ka iepriekš esot «jāpadzīvo» milicijas pagrabā. Tas bija pavisam tukšs, pat parašas, kur izčurāties, nebija. Pirms ievietošanas izmeklēja «miesīgi»: lika tupties un celties, un vienai ebrejietei patiešām izbira kāds briljants no «apakšgala».

Otrā rītā veda atpakaļ uz Marijas ielu, bet nākamajā — uz cietumu (pie Matīsa kapiem). Man sākās atkal jauna cietuma apgūšana. Divstāvu nāras, bet arī segas un citi cietuma atribūti. Cilvēku, ka čum un mudž, bet man zināma autoritāte — sieviešiem visādas vainas, un viņas nu man visu stāsta. Vakaros lika kārtis, izsauca garus, dancinot tašites.

Pēc pāris dienām — vilciens, šoreiz t. s. Stolipina vagoni; salīdzinot ar 1941. gadu — komfortabli, uz ateju var iet, kad grib, var mazgāties, dod pat ēst. Vagonā arī mani Marijas ielas biedri. Driksstēja pat pīpot. Sargs gan visu laiku staigāja apkārt, bet tas mūs netraucēja.

Kā nākamo apguvu Ļeņingradas pārsūtīšanas cietumu. Tur iepazinos ar Igaunijas prezidenta Peta vedekli, kas arī ceļoja atkārtoti. Retumis sarakstāties vēl tagad.

Tālajā ceļā apguvu vēl kādus četrus piecus cietumus, no kuriem visnešķīstākais bija Kirovā — netīrs, bet tur bijām tikai vienu dienu. Nokļuvu arī Novosibirskas cietumā; tur man radās klusa cerība, ka varēšu palikt Novosibirskā, bet kas to deva — lādēja iekšā kuģītī un prom uz Tomsku. Te man viens lādžīgs vīriņš pačukstēja, ka vedīšot uz Kargasoku, bet tas mani vairs šausmas neviēsa, jo vieta zināma, paziņas arī tur ir un pat slimnīca ir. Bija jau vēls rudens. Mūs kādas piecas dienas paturēja Tomskas pārsūtīšanas cietumā; bijām kopā jau agrākie paziņas Martišuns Olga, abi viņas dēli, Meja un Bella Fur, aktiera Parņicka māte u. c. Režīms nebija nekāds stingrais — staigājām pa āru. Uztraucāmies tikai, ka neaizsalst upe, tad mums te būtu jānīkst līdz pavasarim. Tomēr nē. Vienā pavakarē iekuģojām Kargasokā.

Mana vecā draudzene Irma gandrīz nokrita no kātiem, mani ieraudzījusi; pie viņas izgulējos un labi paēdu. Viņa jau iekārtojusies par šuvēju pie kungiem. Te jāpiezīmē, ka latviešu speciālistus, amatniekus u. c. vietējie priekšnieki ļoti augstu vērtēja.

Nākamā dienā gāju meklēt darbu, vispirms, protams, piesakoties komandantūrā, kur jau mūsu saraksti priekšā. Mani nosūtīja par

medpunkta vadītāju Kasankinā — tas bija koku pludināšanas iecirknis uz upes attekas izveidotas salas, apmēram trīsdesmit kilometrus no Kargasokas. Satiksme tikai ar laivu vai mazajiem kuterīšiem; visas mājas būvētas uz pāļiem, jo sala pārplūst pavasaros tā, ka no mājas uz māju varēja tikt tikai ar laivām. Sevišķi interesanti tas izskatījās rītos pie veikaliņa — tur stāvēja laivu rinda. Es rakstīju uz «Oblzdravu», lai dod man vietu slimnīcā. Atļauja pienāca, bet koku pludināšanas priekšnieks negribēja mani laist — viņam izdevīgi, ka mediķis ir pie rokas.

Uz Kargasoku mani aizveda, kad upē jau gāja viņi un pie Kargasokas tā jau aizsalusi — spēru soli un biju līdz ceļiem ūdenī. Pārnakšņoju pie Bļodniek kundzes, kas dzīvoja turpat upmalā. Otrā dienā gāju pie Irmās, tad stājos darbā par ftiziatru slimnīcā. Dzīvokli sameklēju pie izsūtītām Volgas vācietēm — man atļāva nomesties viņu pieliekamajā kambarī, kur varēja ievietot gulamo rāmi un mazu galdiņu. Cik maksāju, neatminu, bet pusdienas gan man bija pierunātas klāt, un tas notika vienīgi tādēļ, ka viņu ģimenē bijusi meita Ērika, kas mirusi. Tā kā mani arī tā sauca, tad viņi uzskatīja par pienākumu šādā veidā mani apgādāt. Biju priedīga. Vēlāk viņi aizbrauca un es dzīvoju kādā krievu ģimenē, pat atsevišķā istabā. Slimnīcā pie manis nāca latvieši baru bariem, un es viņus pēc vajadzības nosūtīju pie speciālistiem (jo pašiem ar krievu valodu diezīn kā negāja). Tā es pamazām iepazinu gandrīz visus turiesnes tautiešus un ar daudziem, kas tagad jau Latvijā, itin mīļi sarakstos. Tādi ir Limbažu rajonā Kastiņi, Lēdurgā Tiltiņi, Talsu rajonā Garševici, Rūjienā Briežkalne, daudzi Rīgā. Kargasokas slimnīcā dzemdēja Kundziņ kundze, es pieņēmu dzemdības un pēc divdesmit gadiem biju ielūgta Anitās kāzās — mīļi, vai ne?

Reiz manā dežūras laikā aizgāja bojā dzemdētāja. Es par dzemdībām nekā nezināju, un vecmāte man arī nekā neteica, bet, tā kā biju dežurējošā, mani nodeva tiesai. Vazāšanos pie izmeklētājiem ļoti pārdzīvoju, nemaz nerunājot par pašu tiesu, kas mani gan attaisnoja. Tomēr prokurors, kāds šķībacains uzbekis, nelikās mierā, noprotēdēja tiesas spriedumu. Sākās izmeklēšana no sākuma, mani gānīja ārstu sanāsmēs un pārmeta, ko vien varēja izdomāt (pirmām kārtām jau to, ka esmu izsūtītā). Biju izmisumā, jo toreiz jau katram varēja piesiet, ko vien gribēja, it sevišķi jau mums, kas politiski bijām ne-cilvēki. Bet pēkšņi mani ņēmās aizstāvēt veselības nodaļas vadītāja un, kā vēlāk dabūju zināt, arī «oblzdrava» priekšnieks no Tomskas.

Mani attaisnoja, bet pagāja ilgs laiks, kamēr nomierinājos, palika tikai naidi.

Slimnīcas galvenais ārsts bija ebrejs Rozengartens, kurš labprāt dēvēja sevi par Rozengartenšvili. Karjerists, bet visumā lāga cilvēks. Kolēģi bija dažādi, arī viena izsūtītā moldāviete Brazuļa Elena Mihailovna, kas mani ļoti apskauda, jo es labāk biju ieredzēta. Draudzīgi pret mani bija ķirurgs Zametaļina, acu ārste Tibenko, zobārsta Haļevina ģimene, dermatoloģe Kostjukova. Viņu ģimenēs reizēm sagaidīju Jauno gadu, tur allaž piedalījās arī Kargasokas sabiedrības «krējums». Daži no tiem bija lasījuši Viļa Lāča darbus. Mana autoritāte rajona vadības vidū bija diezgan augsta; ja kāds saslima, tad griezās pie manis, nevis pie vietējiem. Kolēģi nespīdēja ar ļoti augstām zināšanām, jo tie bija atbraukuši uz Kargasoku lielā rubļa dēļ, daži bija arī atsūtīti par kādiem grēcīgiem agrākā darba vietā.

Jāņus parasti svētījām Jansonu ģimenē (Alfrēds un Renāte), tie bija tepat iepriekšējā gadā apprecējušies. Tur piedalījās arī Pavlovski — Olga vēlāk nomira, bet dēls Raimonds tagad ir Rīgā Lietišķās mākslas kombināta direktors. Līgodami tad apstaigājām gandrīz visu latviešu mājas. Jāņu dienu mans galvenais ārsts izsludināja priekš manis par svētku dienu («Eduardovna, sevodņa tvoi prazdnik, možeš na rabotu ņe prihoģik») ¹ — nesaprotu, kur viņš to uzzinājis, Latvijā varbūt tajā gadā Jāņus nedrīkstēja svētīt.

Vasarā mani sūtīja uz attāliem medicīnas punktiem pārbaudīt tos un pāris nedēļas pieņemt slimniekus. Visgarām Vasjuganas upei, kas ir Obas pieteka, atradās meža ciršanas, apstrādāšanas un pludināšanas iecirkņi. Uz to medpunktiem tad arī devos — ar kuterīti, odu un mošķu aplidota un līdz asinīm sakosta tāpat kā kādreiz meža ceļu ciršanas darbos. Citi ārsti varēja no šī brauciena atteikties, es, protams, nevarēju. Tas pats atkārtojās ziemā, tikai tad braucām ar zirgu pajūgiem, bez manis vēl mežu inženieris vai cits priekšnieks. Sals ap -30, zirgi labi; man suņādas kažoks un cimdi, bet brilles salst ciet. Ja gribu brilles atkausēt ar roku, tā salst, nevaru to vairs sasildīt, bet brilles apledo no jauna. Sādžas gar upi ir piecpadsmit, divdesmit kilometru cita no citas, reizēm iegriezāties apsildīties; dienā nobraucām ap sešdesmit kilometru. Jau pirmajā braucienā nosaldēju kājas un degunu — to jūtu vēl tagad.

¹ «Eduardovna, šodien tavi svētki, uz darbu vari nenākt.»

Pirmā kārtīgā pietura bija Naunakā, tur nakšņojām. Sava medpunkta tur nebija, bet slimnieki nāca rindā vien. Kamēr mani līdzbraucēji mielojās ar pelmeņiem un šņabi, es rāvos sviedriem vaigā, tad paēdu un rausos uz krievu krāsns gulēt.

Nākamā piestātne un nakšņošana — Čizapka — tur slimnīca ar desmit gultām, bija arī ārste. Tur palikām arī nākamā dienā. Pēc tam sādža Rabočije, un piektajā dienā, pēc vairāk nekā divsimt kilometru varonīgas pārvarēšanas esam galapunktā Ņuroļkā, galvenajā mežu iecirknī, kur palikām vairākas dienas, jo bija jāapbraukā arī mazāki iecirkņi. Te pirmo reizi «sarāvos» ar priekšniecību: bija noteikums, ja temperatūra ir vairāk par -40 grādiem, darbā mežā nav jāiet, bija -41 grāds. Strādnieki priecīgi, bet priekšnieki dusmīgi.

Satiksme ar Ņuroļku bija tikai pa upi — vasarā ar kuteri, ziemā ar ragavām vai arī lidmašīnu — kukuruzņiku. Mežinieki dzīvoja barakās; daži gan bija uzcēlušī mājiņas, pārtika no medījumiem un zivīm un retajām produktu piegādēm pa upi vai gaisu. Bija arī skola, ambulance, vairāki veikali. Strādnieku algas labas, tās arī pieturēja viņus pie šīs nemīlīgās vietas. Pavisam cita aina bija vērojama cita komandējuma laikā — tur sagaidīju 1953. gada vasaru. Vienā vakarā bija pienācis izsaukums pie smagi slima strādnieka. Sādža apmēram pieci simti kilometru no centra. Kas brauks? Protams, es, jo kuram gan gribas Jauno gadu sagaidīt džungļos. Lidoju ar divvietīgu kukuruzņiku, kurā bija arī nestuves. Laiks auksts, lidmašīnā vējš pūta no visām malām. Pie sādžas bija ezeriņš — mūsu nosēšanās vieta. Lidmašīna sāka arvien vairāk tuvoties zemei, mehāniķis māja ar roku, es redzēju, ka pie ezeriņa jau stāv suņi pajūgi un skraida cilvēki. Izkāpu un momentā biju līdz ceļiem sniegā. Mani izcēla, savāca zāļu čemodāniņu, sēdināja ragavās, un suņi joza uz sādžu. Sala, bet bija interesanti. Urēmijas slimnieks naktī nomira. Bērēs piedalīties es nedrīkstēju, tās organizēja pēc viņu paražām.

Sādžā dzīvoja apmēram astoņdesmit cilvēki — galvenokārt ostjaki. Krievi bija tikai medpunkta vadītāja un skolotāja ģimene. Skolā bija vienīgais radioaparāts, sazināšanās notika ar rāciju. Pasts pienāca apmēram reizi mēnesī, to veda ar zirga pajūgu ziemā, ar laiviņu vasarā. Svētku reizēs ar lidmašīnu atveda šņabi un vēl šo to, bet tas tika izpirkts jau pirmajā dienā. Ostjaki bija mednieki, piegādāja valstij ādas — vilku, lapsu, burunduku, vāveru ādas. Naudas bija daudz, nebija kur to izlietot. Lopus neturēja mežazvēru dēļ, un nebija jau arī ar ko tos barot, visapkārt taiga. Vāveres varēja šaut, sēžot uz

loga malas. Katrā mājiņā gar sienu bija lieli plaukti, kur stāvēja maisi un kastes ar sapirkto mantu. Kad bija preču pievedums, drēbes pirka veseliem baķiem, no tiem tad šuva gan kleitas, gan palagus, gan aizkarus, gan veļu, viss — vienā krāsā, ja redzēji kādu zināmas krāsas kleitā, tad tikai skaties māju aizkaros un zini, ka šī sieva pieder tai mājai. Arī miltus, makaronus, konfektes, cukuru u. c. pirka maisiem. Valoda viņiem pašiem sava, citiem nesaprotama, daļēji gan jaukta ar krievu vārdiem, bet krieviski saprata gandrīz visi. Lasītpratēju gan ļoti maz. Lielākā daļa slimoja ar lenti, jo uzturā labprāt lietoja jēlas zivis, arī saldētas. Daudz arī tuberkulozes slimnieku un daudz sakropļotu — gan ar zvēru savainotām sejām, atrautām ausīm, gan ar šaujāmriku ievainojumiem (vienam lācis ar ķepu bija novirzījis ausi uz pakauša pusi).

Pret mani vietējie izturējās ļoti laipni, jo ārstus turēja lielā cieņā. Kad lidoju prom, visa sādža nāca pavadīt un deva līdzī, kas tik bija, — gan žāvētu briežu gaļu, gan vāveru ādiņas, gan ciedru riekstus. Vēl vairākus gadus katrs, kas kādās darīšanās bija atbraucis uz Kargasoku, mani slimnīcā sameklēja un nodeva sveicienus no visiem.

Tur arī sagaidīju Jauno gadu. Sanākšana bija pie skolotāja; katram šķīvis un tējas glāze priekšā. Uz galdā gaļa, maize un pašu brūvēta «braška». Piedzērās ātri, drusku arī kāvās, bet visumā bija interesanti, kaut ko tādu, cerams, otrreiz dzīvē nenāksies piedzīvot. Nākamā dienā man vajadzēja izlidot uz Kargasoku, bet sacēlās vējš, pareizāk, vētra, un iznāca aizkavēties vēl četras dienas. Arī tad diez kā būtu tikusi, bet viens mednieks, šauteni tīrot, bija salaidis savai sešus gadus vecajai meitenei skrošu lādiņu dibenā. Sākumā mani klāt nelaida, bija tur kādi burvji. Izsaucām pa rāciju lidmašīnu, un tā es ar visu meiteni lidoju uz centru. Meitene izveseļojās.

Cita komandējuma laikā dabūju izbraukties ar briežu pajūgu uz sādžu Napas, Timas upes virzienā. Sākumā bija briesmīgas bailes no straujā brauciena, bet brieži tecēja tik pārlicinoši, ka es drīz nomierinājos. Pa ceļam Timskā apciemoju arī latviešus — atradu tos pēc «izkārtnes»: uz sētas karājās mūsu pašu austās musturotās segas. Kā par brīnumu, tās vēl nebija izpārdotas, tas liecināja, ka latvieši tik ļoti slikti tur nedzīvo. (1949. gadā izsūtītie jau varēja ņemt līdzī daudz vairāk mantu.) Kādu citu gadu šo pašu ceļu, apmēram četri simti kilometru, mēroju zirgu pajūgā kādās četrās piecās dienās. Tie bija visgarākie braucieni, nakšņojām maniēm līdzbraucējiem jau zināmās un pierastās vietās. Nav ko runāt par neērtībām, nakšņot

uz plikas grīdas jau bija pierasts, dažreiz gribējās arī nomazgāties, bet šajos starposmos tas bija diezgan komplicēti, mājīņu ar sirsniņu nekur nebija, toties bija dažādi šķūņi, piebūves...

Tā, pateicoties savam otrās šķiras cilvēka stāvoklim, dabūju iepazīties ar dažādiem cilvēkiem, dažādiem dzīves apstākļiem, dažādām attīstības pakāpēm un morālo kritēriju vērtēšanas spējām. Par latviešiem man šajos ceļojumos nav slihta, ko teikt.

Bet kangari bija. Ja no triju cilvēku kompānijas divus pēc kāda laika apcietināja (Jansons, Leja), tad par trešo šaubu nebija (Veismanis). Abi apsūdzētie pēc soda izcīšanas dzīvi, bet V., paldies Dievam, pagalam. Viņš Sibīrijā nebija ilgi, drīz (pēc nopelniem?) atgriezās Latvijā un, kā dzirdēju, esot paspējis vēl dažus iesēdināt.

Pakāpeniski viens otrs no mūsējiem sāka pārcelties uz Tomsku — cits ārstēties, cits mācīties. Mums tomēr vajadzēja reizi mēnesī iet atzīmēties pie komandanta.

Maija sākumā dzīve kļuva rosīgāka, jo sāka pienākt kuģi no Tomskas un Novosibirskas. Mēs uz kuģiem iet nedrīkstējām. Es gan pāris reīzu saņēmu atļauju no paša priekšnieka (ārstēju viņa dēlu) — kuģu bufetēs bija konservi, alus (mucās) un citi gardumi, tos tad sapirkos, cik varēju. Pēc tam rikojām svētkus, īpaši vēl tāpēc, ka ķilavas bija no Rīgas fabrikas.

Visi latvieši sadzīvojam diezgan labi; sākumā drusku svešāki bijām ar 1949. gadā izsūtītajiem, tie bija it kā lepnāki, bagātāki, tie drīz nopirka mājas, kādu lopiņu (bija tak laucinieki), bet 1941. gada izsūtītie, sevišķi sākumā, strādāja fabrikā, vēra zivtiņas uz šņores zivju cehā, mazgāja traukus, strādāja par kalponēm; vīrieši vairāk būvdarbos vai mežu darbos, pie kalēja vai mehāniskajās darbnīcās. Bērni gāja skolās, iemācījās krieviski. Neatceros, no kura gadā, bet atkrita kārtējā vizīte pie komandanta. Biežāk sākām svētīt dzimšanas, vārda dienas, atzīmēt svētkus — kā latviešu, tā krievu. Uzlabojās arī produktu piegāde, jo rajons saistīts ar kokrūpniecību, koku pludināšanu (Ļespromhoz), un, kaut arī tie labumi nebija paredzēti mums, šo to mēs tomēr dabūjām, jo kaut kas arī no mums bija vajadzīgs (tagad teiktu — barterdarījums). Starp mums bija šuvējas, kurpnieki, mūrnieki, mediķi u. c.

Staļina nāves dienā biju kārtējā komandējumā apmēram divsimt kilometru no Kargasokas sādžā Rabočiĵe; biju apmetusies pie Trapān kundzes, viņai tajā dienā bija dzimšanas diena, kuru bija nodomāts atzīmēt ar ceptiem kartupeļiem. Bija tā kā drusku bail

no stukačiem — tie varēja šādu mūsu «uzdzīvošanu» sasaistīt ar «tautas lielajām bēdām». Es tomēr sadabūju no ambulances, kur man bija ikdienas slimnieku pieņemšana, drusku spirta, un balle notika ar tostiem ne tikai par Trapān kundzi! Trapāniem Rīgā bija piederējis liels autoveikals. Mēs savās sarunās vienmēr visi uzrunājām viens otru par kundzēm un kungiem, bet Trapān kundzei krievu sabiedrībā bija iznācis pavisam jocīgi, jo viņu uzrunāja «tovarišč Trapankundze». Mani daudzi sauca «Edvardovna» — no tēva vārda Eduards. Sākām lolot cerības, kļuvām priccīgāki, jo gaidījām pozitīvas pārmaiņas. Viens otrs no Tomskas jau aizbrauca uz mājām, cītīgi rakstījām iesniegumus visādām iestādēm. Es tādu uzrakstīju Jāņu naktī, dežūras laikā slimnīcā. Rakstīju diezgan bezkaunīgi: ka man te apnicis, citi brauc mājās un es arī gribu braukt mājās. Adresēju Latvijas prokuroram (gan bez īpašām cerībām uz labu rezultātu).

Apmēram tajā pašā laikā organizējās ekskursija uz Maskavu, uz tautas sasniegumu izstādi — pieteicos arī es. Septembrī biju atvaļinājumā. Aizbraucu uz Tomsku (tad jau varēja brīvāk braukāt), lai uzzinātu, vai man atļauj braukt uz Maskavu. Iekšlietu pārvaldē (kā to vietu īsti sauc, nezinu) man paziņoja, ka saņemts raksts — atļauja braukt uz Latviju. Es turpat apraudājos, un čekists man laipni pasniedza glāzi ūdens, teikdams, ka viņš priccājoties līdz ar mani!!! Pa galvu pa kaklu metos atpakaļ uz Kargasoku. Tanī pašā laikā atļaujas bija saņēmuši arī Jansonī — Alfrēds, ar kuru vienā vagonā 1941. gadā braucām uz Sibīriju, un Renāte. Norunājām braukt mājās reizē — brauciens notika oktobrī, tas bija sarežģījumu un dažādu notikumu pilns, bet 1956. g. 14. oktobrī, Hruščovu slavēdami, iebraucām Rīgā.

Man izdevās pierakstīties Rīgā tajā pašā dzīvoklī, kur biju pierakstīta pirmajā atbraukšanas reizē. Jau otrajā dienā gāju uz Veselības aizsardzības ministriju, kur mani ļoti laipni saņēma ministrs Krauss un nozīmēja darbā atpakaļ uz Lielbērzes sanatoriju, no kurienes biju aizvesta 1950. g. 1. septembrī. Tur strādāju vēl joprojām (šogad aprit trīsdesmit pieci gadi), kaut arī sen esmu pensijā.

Sākumā bija ļoti jūtams, ka neesmu pilnvērtīgs cilvēks. Piemēram, neapstiprināja galvenās ārstes ierosinājumu piešķirt man darba veterāna statusu (it kā tas būtu kāds apbalvojums vai goda amats), bet pamazām jau viss nokārtojās.

Par meitu, ko atstāju Latvijā 1941. gadā piecus mēnešus vecu, pirmās ziņas saņēmu jau 1956. gadā no sētnieces tanī mājā, kur bija

dzīvojuši mani vecāki. Sētniecei bija kaut kādi radi Vācijā, kas vēstulē minējuši, ka esot kopā ar manējiem. Vēlāk uzzināju, ka mana māte, kas bija pie mums izsūtīšanas brīdī, tūlīt kopā ar meitu izdzītas, durvis aizslēgtas, nekas nav atļauts paņemt līdzi. Dabiski, ka 1944. gadā mani vecāki kopā ar manu meitu brauca projām no Latvijas, jo krievu izdarības bija redzējuši un izjutuši pārāk daudz.

Tā arī 1957. gadā sāku sarakstīties ar savējiem, protams, caur citiem cilvēkiem, jo par sarakstīšanos ar ārzemniekiem varēja «baigi norauties». Mans tēvs tad jau bija miris. Gribēju, lai māte ar meitu brauc šurp (kā man tāda ideja varēja nākt prātā, to vēl tagad nesaprotu, jo sevi par ļoti aprobežotu nekad neesmu uzskatījusi, bet katram tak laikam uznāk apstulbuma brīži). Par laimi, viņa tam nepiekrita. Māte nomira 1958. gadā, un par manu meitu tad sāka rūpēties mana draudzene, studiju biedrene Maija Kalniete (tagad — Rožkalne). Meita uz Latviju pirmo reizi atbrauca 1973. gadā un tagad brauc katru gadu. Tātad — atstāju viņu piecus mēnešus vecu un pēc tam ieraudzīju trīsdesmit divu gadu vecumā, jau precējušos, toreiz jau četru bērnu māti, tagad — piecu bērnu māti.

1991. gada rudenī

Aleksandrs Birznieks

MAN TAD BIJA DIVDESMIT VIENS...

(atmiņu fragmenti)

1941. g. 14. jūnijā mani ar vecākiem — tēvu Ernestu Birznieku un māti Helēnu Birznieci — plkst. 3.20 bez tiesas sprieduma un prokurora sankcijas arestēja, izveda uz ielas, ievietoja smagā mašīnā, aizveda uz Rīgas Torņakalna staciju un novietoja lopu vagonā, ļoti garā ešelonā. Apmēram divos dienā vagona durvis atvērās un izsauca manu tēvu. Tēvs ātri no mums atvadījās un iespieda mātei rokā savu zelta kabatas pulksteni un sudraba portsigāru, kur uz zelta plāksnītēm vai arī zelta burtiem draugi bija piestiprinājuši savus iniciāļus ar vārdiem: «Ņem, noderēs!» 1943. gada ziemā tas izrādījās pravietiški.

1941. g. 14. jūnijā es tēvu redzēju pēdējo reizi izejam no vagona... Vagonā jau pirmajā dienā iepazinos un ļoti ātri sadraudzējos ar Andrēnu ģimeni — tēvs, māte, dēls ģimnāzists manā vecumā. Tie bija novietojušies uz pretējām nārām. Atceros, ka piecēlos no savas vietas, iesēdos vai, pareizāk, iekārtojos Andrēna tēvam pie kājām, galvu atbalstīju pret celi un bez kāda ievada un aplinkiem uzsāku valodu apmēram šādi (griezdamies pie dēla Jura): «Kā tu domā, vecais? Laikam sūdi būs.»

Pēc apmēram trīs nedēļu ilgas kratīšanās mūs visus izsēdināja Kanskā (Sibīrijā) klajā laukumā, kur mūs pamazām izformēja. Apmēram trīs dienu laikā ļaudis sadalīja pa kolhoziem. Man ar māti tika Abanas rajons ar centru Abana, sādža «Dolgij most», Molotova vārdā nosauktais kolhozs. Ar smago mašīnu no Kanskas ilgi braucām uz rajona centru Abanu. Tur mūs izsēdināja un sūtīja pie NKVD (Tautas iekšlietu komisāra) pārstāvja. NKVD — «ņeznaju kogda vernus domoi». Tulkojumā — nezīnu, kad atgriezīšos mājās. Mums paskaidroja, ka esam izsūtīti kā neuzticami valsts pilsoņi uz nenoteiktu laiku. Jādzīvo un jāstrādā, kur norīkos. Patvarīga aiziešana no darba un dzīvesvietas ar likumu aizliegta. Pases mums neizdeva, bet to vietā izsniedza kārtīgi sagrafētas lapas, kur ik pa laika posmam,

skaidri neatceros — divu nedēļu vai mēneša laikā (Juris teica 15. un 30. datumā) vajadzēja zīmogu, ka tiešām dzīvo tur, kur nozīmēts. Tas bija 1941. gada jūlija sākumā. Pasi ar ierobežotām pārvietošanās iespējām saņēmumu tikai 1956. g. No Abanas mūs aizsūtīja uz iepriekš minēto sādžu un kolhozu. Mūsu grupā bija: Andrēnu ģimene — vīrs, sieva, dēls manā vecumā (ar šo ģimeni un sevišķi ar dēlu ļoti iedraudzējāties un uzturam visciešākos sakarus līdz pat šim laikam), profesora Adamoviča ģimene — māte, dēls, meita. Abi pēdējie LVU Filoloģijas fakultātes studenti, Tukumnieki — māte, dēls manā vecumā, Strunkes — māte, dēls ap 30 gadiem, Vrubļovskas — māte, meita ap 14—15 gadiem, Krastiņa kundze — ap 45—50 gadiem, Nicmaņa kundze, jauna sieviete ap 30 gadiem, Hinokvers ar māti — Latvijas žīdi. Studējis par inženieri ķīmiķi. Šajā sādžā nodzīvoju apmēram gadu, un šis nodzīvotais laiks nav izdzēšams no manas atmiņas. Tieši šis laiks. Droši vien tāpēc, ka spilgti, pārāk spilgti izdalījās kontrasti: bijušais un pašreizējais. Mūsu visu izbrīnu vispirms piesaistīja cilvēki ar savu īpatnējo izturēšanos un dzīvesveidu. Atceros, kad iebraucām sādžā un mūs nometināja kolhoza valdes pagalmā, pirmajā vakarā savās mājās varbūt palika vienīgi gluži veci vai kropli cilvēki. Pārējie barā ar milzīgu ziņkāri burtiski uz mums blenza. Ļaunuma, izsmiekla nemanīja. Vienkārši ziņkāre. Skatījās klusēdami un šad tad pa vārdam pārmīdami. Mēs, jaunie, dzimuši neatkarīgajā Latvijā, neko nesapratām, bet mūsu grupas vecākie ļaudis, kas bija baudījuši izglītību vēl cariskajā Krievijā, mums, pārējiem, paskaidroja, ka pārspriežot: vai nu esam vācieši, vai poļi. Gada laikā daudzko nācās saprast un iemācīties. Galvenais tomēr pārvērtēt. Mūs visus novietoja vienā kolhozam piederošā mājā ar diezgan caurām sienām. Kā mācēdami šo to pielabojām. Mājā bija divas istabas — viena liela, otra krietni mazāka. Lielākajā dzīvojām es ar savu mammu, profesora Adamoviča sieva ar jau diviem pieaugušiem bērniem un Nicmaņa kundze. Mazākajā istabā Strunke ar māti, Tukumnieks ar māti un Vrubļovska ar meitiņu. Vēl mūsu istabā dzīvoja Krastiņa kundze, arī Andrēnu ģimene, kura pēc tam atrada patvērumu atsevišķā mājā pie kādas skolotājas. Mūs tūlīt nozīmēja kolhoza darbos. Darījām, ko lika. Galvenais, kas palicis atmiņā, — skābsiena bedres rakšanas darbi, nelielu klučiņu skaldīšana traktoriem 1941. gada vasarā. Bija arī vēl citi darbi, bet augšminēto bija visvairāk, tāpēc arī tie iespiedušies atmiņā. Maksāt neko nemaksāja, bet pierakstīja darba-dienas. Paskaidroja, ka gada beigās, kad taisīšot norēķinu, savu daļu

par padarīto saņemšot. Bet mums vajadzēja tūlīt, jo praktiski bijām bez jebkādiem eksistences līdzekļiem. Te nu katrs rikojās savu iespēju robežās. Sākās tirdzniecība un nevis naudā, bet gan apmaiņas ceļā. Pārdeva visu vairāk vai mazāk pieciešamo. Kādus līdzī paņemtus palagus, kaut ko no apaviem un, galvenais, no drēbēm. Šeit liela loma bija izvešanas apstākļiem. Tie, kuriem tika paskaidrots viss, tie zināja, kā rīkoties, tie paņēma līdzī, cik nu vien katrs varēja, bet bija arī tādi kā mūsu ģimene, kuriem nekas konkrēts netika teikts. Neskatoties uz visu, mana tālredzīgā mamma tomēr šo to no mājām bija paņēmusi.

Manuprāt, lielāku labumu guva sādžinīki, jo savu preci — produktus — vērtēja ļoti augstu un ar laiku saskrūvēja savas cenas. Mūsu dāmām, saprotams, vienai otrai nenācās viegli šķirties no kādreizējiem modes šedevriem, bet vēders prasīja savu tiesu. Noiets bija visam. Aizgāja gandrīz par baltu velti palagi, audekli, blūzes, jakas, uzvalki utt. Mūs, izsūtītos, neteiksim gluži, ka vadīja, bet gan par visu informēja un deva attiecīgus norādījumus Andrēna kungs — bijušais Jūrmalas kriminālzraugs. Tas arī uzturēja sakarus ar kolhoza vadību, kura mūs norīkoja dažādos darbos. Labi prazdams krievu valodu, mācēja arī izskaidrot kolhoza un sādžas vadībai mūsu neapskaužamo stāvokli pārtikas ziņā. Tā jau apmēram jūlija beigās vai augusta sākumā mums ik pēc zināma laika sprīža sāka šo to no kolhoza fondiem izsniegt — mazliet miltus, no kuriem iemācījāmie cept maizi, gaļu, kas bija jāgaida. Tā bija zirgu gaļa. Darbos šie lopīņi nereti lauza kājas vai dabūja citus savainojumus, un tos vienkārši piebeidza, tad arī mums tika, ja nu ne lauvas tiesa, tad — kā krieviski saka — lai «kiška kišku ne goņajet»¹. Jāsaka gan, kolhoznieki dzīvoja ļoti nabadzīgi.

Galvenais pašreizējā stāvoklī bija — pierast un izprast, lai daudzmaz pareizās sliedēs varētu virzīt savu darbību. Pasivitāte te nederēja. Vajadzēja rīkoties, darboties, lai neaizietu bojā. Saprātu, ka man visdrīzākā laikā jāiemācās krievu valoda. Jāiemācās praktiski darīt kādu daudzmaz kvalificētu darbu un jānodibina ar vietējiem cieši un labi sakari.

No bibliotēkas dabūju grāmatas. Mana mamma man daudz palīdzēja valodas apgūšanā, jo viņa to pārvaldīja, bet galvenais jau bija prakse. Vajadzēja runāt. To arī dariju. Kā tik man negāja! Jaucu vārdus, par pareizu gramatisku izrunu vispār i nedomājot. Gods tomēr jāatdod

¹ «lai zarna zarnu nedzenā.»

manai centībai. Diezgan isā laikā biju tik tālu ielauzījies, ka jau varēju tīri sakarīgi izteikties un pat diezgan tēlaini. Jāatzīstas, ļoti lielu lomu te spēlēja vietējās sādžas jaunkundzes. Pēc dabas esmu diezgan impulsīvs, sabiedrīks un, neskatoties uz visai neapskaužamiem dzīves apstākļiem, atradu laiku savu reizīti pievērst vienai otrai uzmanību. Tiku pagodināts ar zināmu atsaucību. Sākās kopīgas pastaigas, tuvinašanās, ciemošanās mājās. Diezgan ātri starp sādžas pušiem uzradās draugi. Tie arī aicināja pie sevis. Uzlūdza uz pirti un pēc tam uz vakariņām. Tā jau nu bija liela lieta — lieku reizi paēst. Bija arī sādža veci cilvēki ar nelielu saimniecību, kuru pašiem bija pagrūti aprūpēt. Mani labprāt sāka aicināt šur tur šo to piepalīdzēt. Saprotams, ka neatteicos, jo atkal viņa augstība vēders! Vienmēr atcerēšos Ogurcovsku ģimeni. Ļoti tuvas attiecības izveidojās ar Vasiliju Ogurcovski. Pūsis manos gados. Paskolots, inteligents iespēju robežās, saprotošs, iejūtīgs. Strādāja par meteorologu. Daudzko pārrunājām. Diezgan bieži aicināja pie sevis. Paēdināja un arī ar brašku uzcienāja. Ar visu ģimeni izveidojās draudzīgas attiecības. Tur arī gāju uz pirti...

1942. gada pavasara pusē Vasiliju iesauca armijā, un par viņa tālāko likteni man vairāk nekas nav zināms...

Ar darbiem kolhozā gāja raibi. Nebija pierasts. Galvenais, nebija pierasts strādāt tā pa roku galam. Skaidri atceros, ka sākām rakt bedri skābsienam. Rakām visi latviešu vīri: Andrēns ar savu dēlu, Adamovičs, Tukumnieks, Strunke un es. Mums vienmēr bija līdzī kāds no vietējiem. Tad nu tā — apmēram 15 minūtes rakām, pusstundu pīpējām. Komandēja vietējais. Rokam. Pēc neilga laiciņa uzaicinājums ar apmēram šāda veida saturu: «Požalui hvažit poka. Otdohņom. Pokurim. Ot raboti koņi dohnut!»¹

Cēlāmies agri — tā ap pussešiem no rīta, lai laicīgi tiktu pie savas siena bedres, kura atradās krietni patālu. Veda ar ratiem. Piekodināt jau piekudināja gan, lai esam laicīgi no rīta nozīmētajā vietā, bet satiksmes līdzekli parasti nācās gaidīt apmēram divas stundas, ja ne ilgāk.

Līdzīga pieceja arī bija citiem darbiem. Piemēram — siena grābšana un salikšana kaudzēs. Tur mūs norikoja atsevišķi. Iedeva gabalu nokopt tikai mums, izsūtītajiem. Katrs no mums no šī darba vairāk vai mazāk kaut ko saprata. Komandēja, izrikoja jau minētais Andrēns. Sienu kārtīgi sagrabām un tad likām lielā ar zariem nostiprinātā

1 «Pagaidām pietiks. Atpūtīsimies. Uzpīpēsim. No darba zirgi nobeidzas!»

audzē. Kā jau pie mums uz laukiem. No blakus strādājošās krievu grupas atdalījās kāds krievu kolhoznieks un devās pie Andrēna, un kaut ko intensīvi, nopietni pārrunāja. Izrādās, deva padomu, ieteica atādu sienu savākšanas paņēmieni. Proti, nelikt vis lielā kaudzē, bet gan sakraut mazās gubiņās, jo samaksa esot par sakrauto gubiņu kaudzīti. Tā kā mēs to darot, neko lāgā vis nenopelnišot. Tā nu mēs palikām neizpratnē, galvas vien nogrozot, plecus raustīdami, un centāmies pārkārtoties. Jā, interesanti bija redzēt, novērot, cik bieži gan neiedomājami muļķīgi izskatījās mūsu dāmas kurpītēs ar augstiem papēžiem un plānās kleitiņās ar grābekļiem un dakšām kolhoza sienu priekšā. Ko var darīt, ja cita nekā nebija. Darbu tomēr darija apzinīgi.

Tagad mazliet par manu audžumāti Helēnu Birznieci, kura bija inteliģents un izglītots cilvēks. Ļoti godīga un arī objektīva. Īsā laika pierīdi viņa iekaroja cieņu un autoritāti ne tikai mūsu, izsūtīto, bet arī vietējo sādžinieku vidū. Galvenais viņas princips, ko viņa mums visiem mēdza atkārtot, — nekad nezaudēt savu cilvēcisko seju un kultūru. Viņai bija plašas zināšanas medicīnā, kā arī prakse, jo pirms kāzām strādāja slimnīcā un bija studējusi. Studijas gan palikušas nesceļā, bet medicīna tā arī palika viņas sirdslieta līdz mūža galam. Par šīm zināšanām un dotībām drīz vien arī uzzināja vietējie un bieži kāzados nelaimes gadījumos griezās pie viņas pēc palīdzības.

Mana mamma vienmēr zināja lietderīgu padomu, vienmēr zināja, ko vajag. Pati arī parasti ieradās pie sirdzēja un ārstēja to gan ar kompresēm vai dažādu zāļu tēju novārījumiem, kuri deva labus rezultātus. Šī viņas darbošanās mums abiem nāca par svētību. Pēc otra kārtējā apmeklējuma padusē tika atnesta vai nu miltu kulīte, galas gabaliņš, vai arī pāris kilogramu kartupeļu, kuri mūsu apstākļos bija gandrīz vai pati lielākā bagātība.

Interesanti bija ar smēķēšanu. Ne cigarešu, ne papirosu veikalos nebija. Ja nu ļoti, ļoti retu reizi. Pārdeva tā saucamo mahorku, kuru sirdzējam pirmo reizi. Brīnījāmies vēl vairāk tad, kad ieraudzījām, kā ar smēķē un kādā veidā. Tā izrādījās diezgan liela māksla, kuras apgušanai pagāja zināms laiksprīdis. Tā nebija tāda tabaka, ko sirdzēja un pīpēja mūsu vectēvi, kuri grieza tabaku strēmelēs tina papīrā, bet gan rupja, graudaina, un to ievīstīja kā tādu cigāru vai sigarello avižu papīrā, līdz iznāca tāds kārtīgs tītenis, kurš, malas palīdzot, salipa kopā ar tabaku vidū. Vajadzēja mācēt arī attiecīgi papīru no avīzes noplēst — proti — pa šķiedru, taisni, pretējā gadījumā smēķi nevarēja uztīt un pati smēķēšana arī nedeļa kāroto baudu.

Grūti gāja manai nabaga māmulītei. Pēc dabas kaislīga smēķētāja, viņa nekādi nevarēja pierast pie šīs tabakas un sākumā pat pilnīgi bija nolēmusi atteikties no šī kaitīgā ieraduma, tomēr tas viņai neizdevās. Pīpēja, bet ar smēķa uztīšanu, neskatoties uz viņas visādā citā ziņā izveicību, pagalam neveicās, un to vajadzēja darīt man.

Vasaras mēneši pagāja kā kaleidoskopā. Krājās iespaidi. Sāku pierast — pēc vietējo mērauklas. Man tas izdevās labāk nekā maniem pārējiem bēdubrāļiem. Laikam mana vieglprātīgā rakstura dēļ.

Pienāca rudens. Slapjš, drēgns. Lietavas. Tāpat kā dzimtenē. Tikai šis gadalaiks nebija ilgs. Labi, ja pusotra mēneša, tad — ziema, sals. Tāds sals, kādu nebijām piedzīvojuši, ja nu vienīgi par to lasījuši. Sibīrijas salam, saprotams, piemērota apģērba nevienam nebija, un te nu vajadzēja gan izdomu, gan apķērību, lai kaut cik ciešami pasargātu savu «miesas dārzu» no tik aplam lieliem aukstumiem. Mūsu mammas sāka kaut ko meistarot mums, puisiem, un vīriem. Un uzmeistaroja arī. Sevišķi lepoties nevarējām, bet cauri tikām un kaut kā ar Dievu uz pusēm pārziemojām. Galvenais bija apavi un galvassega, lai gan atklāti jāsaka — viss bija galvenais. Man sašuva cepuri no segas. Bieza, silta. Tāda, kura apsedza ausis un kaklu. No maisa drēbes (ar lielām pūlēm izkaulēta un nezin kur dabūta) tika sašūti ziemas apavi. Sniedzās līdz ceļiem. Brezenta zole ar vates un nezin vēl kādu polsterējumu. Iet, staigāt varēja. Mums, vīriem, patš svarīgākais no pienākumiem bija malkas sagāde. Tas nemaz nebija tik vienkārši, lai gan mežs — taiga tepat deguna galā. Ar vecu zāģi, ko mums visžēlīgi izsniedza un vēl kā lielu dārgumu reizē arī cirvi, braucām ar nelielām rokas ragaviņām mežā un gāzām zemē milzīgi lielus un resnus kokus («ļistveņica»). Apcirtām zarus, turpat sniegā pārzāģējām un tad vilkām uz mājām lielu un varenu kluci. To tad mājās saskaldījām un malku likām dzelzs krāsniņā. Malkas vajadzēja daudz, jo piekurināt mūsu lielo istabu nemaz nebija viegli. Mans partneris (nemainīgais) bija Valdis Adamovičs. Ar šo cilvēku man izveidojās ļoti labas attiecības. Viņš, starp citu, bija ļoti labs šahists. Labi pārvaldīja šaha teoriju un mūs ar Andrēnu Juri sīkāk iepazīstināja ar šīs spēles noslēpumiem. Juris, kam bija iedzimtas spējas uz visāda veida kokizstrādājumiem (vēlāk jau pēc daudz, daudz gadiem Latvijā viņš strādāja mēbeļu kombinātā par mākslinieku un viņa veidotās figūras pat ceļoja uz izstādi Monreālā), uztaisīja šaha dēlīti un no koka izgriezta ļoti labas šaha figūriņas. Kolhozā ziemas periodā tikpat kā nestrādājām. Ja nu kādreiz kaut ko — telpās. Jā, vēl par

aukstumu — pie ļoti zemas temperatūras visu apkārtni klāja migla. Vietējo attieksme pret dižo salu bija vienvēidīga, pierasta. Auksti — un ar to viss pateikts. Spilgti palikusi atmiņā epizode — kādu dienu lielā salā gāju uz aku pēc ūdens un redzu — nāk divi padzīvojuši, ar vārdu sakot, veči, katrs no savas puses viens otram pretī. Satuvojās. Apstājās. Paskatījās viens uz otru. Viens no viņiem pateica — auksti — lamu vārds. Otrs — jā, auksti — lamu vārds. Vairāk nekā meteikuši, aizgāja katrs uz savu pusi. Tā, lūk, dzīvojām. Svarīga loma bija pirtī iešanai. Parasti mani aicināja pie Ogurcovskiem. Brīnišķīgi cilvēki. Viņu dēls sādžā skaitījās meteorologs. Ar viņu varēja daudzko pārspriest. Pazina krievu literatūru, vēsturi. Orientējās politiskajos notikumos. Nereti tiku aicināts uz šo ievērojamo pasākumu «pirti». Tas bija pavisam kaut kas jauns un vienreizējs. Karstums, ka elpu ņemiet! Pēršanās ar bērza slotu uz «vella paraušanu». Pēc tam, kad es nepavisam vairs nav izciešams, tad no pirts ārā, lēkšiem vien 40° salā, pliks kā Dieva jērs, izvārties sniegā un atkal atpakaļ. Šāda procedūra atkārtojās vairākas reizes. Pēc tam gājām uz istabu nobaudīt, ko Dievs devis. Neiztika arī bez pašbrūvētā. Kādreiz, gan reti, augstos svētkos tika pasniegts arī īsts krievu «šņabis». Jā — to dzēra! No lielām glāzēm. Pilnām līdz malām. No sākuma, kad man tā piedāvāja, tīri vai apjuku, tomēr saņēmu visus spēkus un līdz ar visiem pārējiem tukšu to glāzi dabūju gan. Neies taču izgāzties un savai tautai negodu taisīt! Nekas. Pieradu. Tā lieta gāja, un drīz vien kļuva starp «iedzimtajiem» savs cilvēks. «Svoi pareņ».¹ Spilgti, ļoti spilgti atmiņā palikušas reizes, kad armijā aizvadīja jauniesauktos un jau arī savu laiku armijā izdienējušos, bet arvien vēl pakļautos karaklausībai. Vēlāk, iepazīties ar krievu mākslu, literatūru, glezniecību, operu, sapratu un atcerējos kādreiz sādžā redzētās ainas. Pavādīja iesaucamos gandrīz vai visa sādža. Vaimanas, raudāšana vienā laidā un bez pārtraukuma. Sirdi plosošas ainas. Apkampieni, atturēšana... Iesauca vairākas reizes un vienmēr viens un tas pats. To varēja saprast un just līdzī. Lielu nozīmi mūsu izsūtīto dzīvē sāka iegūt šņabis. Ne jau nu tāpēc, ka radās kāre pēc dzeršanas, bet gan tīri materiālo apstākļu dēļ. Šņabi veikalā pieveda reti. Bet iedzert te mīļēja un prata. Sevišķi jau uz atvadām. Tādās reizēs šis mantas nekad nebija par daudz un vienmēr pietrūka. Tad nu mēs, «kolonisti», kad šo dziru atveda, stāvējām garās rindās, lai dabūtu kāroto pudeli

¹ «Savs puisis.»

un, ja laimējās, arī divas vai pat vairāk. To tad arī mainījām pret miltiem, kartupeļiem, olām utt. Šādās reizēs iztika bez lielas kaulēšanās un maiņa bija veiksmīga. Pēc savas dabas biju diezgan darbīgs. Gribējās kaut ko darīt, strādāt, vismaz tā, lai kultos puslīdz pieklājīgi cauri. Šajā ziemā apglabājām Strunkes kundzi un arī Tukumnieka kundzi. Vienkāršus, siltus vārdus teica Adamoviča kundze. Tie bija pirmie izsūtīšanas upuri. Tajā laikā pat nespēju iedomāties, ka kritušo skaits būs neiedomājami liels. Tā kā ziemas periods jau gāja uz beigām, sākām domāt par pavasari un vasaru.

Mana mamma jau sadabūja stādus un sāka stādīt arī kartupeļus, lai vismaz kaut kas būtu iztikai nākamā ziemā. Tas, ka viņa ir mācīta dziedniece, pamazām aplidoja sādžu, un šīs ziņas nonāca līdz vietējai slimnīcai. Uzaicināja uz pārrunām ar galveno ārsti, un rezultātā viņa tika pieņemta par feldšeri ar zināmu noteiktu algu un kaut vai nelielu, tomēr regulāru pārtikas devu. Mums visiem dūrās acīs tas, ka sādžinieku ģimenēs bija daudz bērnu — no četriem līdz sešiem un visi ļoti veselīgi. Kad sarunās ar saviem vietējiem draugiem skāru šo jautājumu, paskaidroja, ka pārējie bērni esot miruši. Bijuši desmit vienpadsmit. Lūk, tā! Domājams, ka spēcīgākie izdzīvojuši, vārgākie aizgājuši bojā. Tie, kuri palikuši, bija ļoti attīstīti fiziski un, ja ņem vērā ne visai augsto izglītības līmeni, ar samērā gaišām galvām. Viens no tādiem bija arī mans draugs Vasilijš Ogurcovskis. 1942. gada pavasarī strādāju uz lauka, mamma slimnīcā un kaut ko jau bijām iestādījuši, lai būtu arī ziemai. Tad pēkšņi notika pavērsiens, kas krasi mainīja mūsu dzīvi.

Bija jāpošas ceļā ar visām mantām. Kur, kādēļ — to nevienam neteica. Nomazgājos, apģērbos. Pēc tam ātri apskrēju savus sādžas draugus, lai atvadītos, izteiktu vienu otru pateicību par pretimnākšanu un iejūtību. Tad sākām visi gaidīt — kas nu būs tālāk? Pārsūtīšanai bija nolemti gandrīz visi; atstāja ļoti nedaudzus. Cik atminos, pašus vārgākos, mazgadīgos un arī tad, ja tiem nebija ģimenes. Tā nu mēs ar savām paunām, cik jau nu to bija palicis, devāmies uz citu malu. Atstājām atkal visu, kas nu bija iecerēts. Dārziņš, puslīdz apgūts darbiņš, profesija. Galvenais un svarīgākais — vieta, cilvēki, iedzīvotāji, ar kuriem jau bija izveidojies zināms kontakts. Kā un ko nu katrs vēl spēja iemainīt vai «samangot» ceļam, tik bija līdzī, plus neliela valsts dotā ceļamaize. Mūs aizsūtīja uz rajona centru Abanu. Abanā jau bija savesti daudz tautiešu no apkārtējiem kolhoziem un arvien vēl nāca klāt. Pēc divām trijām dienām mūs atkal veda prom. Šoreiz

uz Kanskas pilsētu. No Abanas uz Kanku pajūgos. Ceļš bija tāls. Nakti pārlaidām zem klajas debess. Stipri salām. Kanskā nokļuvām pēc divām dienām.

Tur mūs novietoja milzīgā laukumā vai vairākos, skaidri neatminos. Zinu tikai — ļaužu atkal ļoti daudz. Cik atceros, bijām bez lielas apsardzes un varējām pastaigāt pa pilsētu, bet palikt tajā, mēģināt aizbēgt — absurds. Ne pases, ne arī cita kāda pieturas punkta, kas varētu šādu nodomu stimulēt. Jā — starpība bija jau manāmi liela. Apmēram pirms gada mūs no šejienes izsūtīja pa malu malām. Tagad pēc gada jau varējām manīt, kādas pārvērtības notikušas ar cilvēkiem. Te ļoti spilgti parādījās dažādi raksturi. Bija apātiski, vienaldzīgi pret visu, jau nodzīvojušies, nevižīgi pret sevi un citiem. Bija nespējīgi visu notikušo pareizi uztvert, zudusi griba un pretestības spēja. Bija arī citādi: par katru cenu izdzīvot, iekārtoties kaut kā labāk, izmantot visniecīgākās iespējas, lai sevi saglabātu. Lai nu kādas drānas, bet salāpītas, apšūtas. Bija šiverīgi ļaudis, kuri tūlīt centās kaut kur kaut kā kaut ko «samangot», iemānīt vai kaut ko pastrādāt. Kanskā satiku Kroderu ģimeni. Kroders bija neatkarīgās Latvijas laikā ievērojams sabiedriska darbinieks, publicists un žurnālists.

Ar pilnīgu pārliecību var apgalvot: vācisku, fašistisku orientāciju viņiem pārmetest nevarēja. Pa šo gadu grūti, ļoti grūti viņiem bija gājis. Dēliem varēja būt ap sešpadsmit septiņpadsmit gadu. Viens bija nedaudz vecāks. Oļģerts un Gunis. Kā uzzināju jau pēc daudziem gadiem Latvijā no G. Krodera (Valmieras teātra režisora), tad viņi izsūtījumā (pēc Kanskas uz Ziemeļiem) esot bijuši par matu no nāves.

No Kanskas mūs pārsūtīja uz apgabala galvaspilsētu Krasnojarsku. Atkal aizmirsu, kādā veidā, bet tas nav tik svarīgi. Šeit sastapām vēl vairāk tautiešu. Ārkārtīgi liels cilvēku pieplūdums. Tūkstoši un vēlreiz tūkstoši. Jeņisejas krastā mūs gaidīja «lihteri» — milzīgas, lielas peldošas baržas. Strīpā, kārtīgi pa rindiņai mūs visus diezgan ātri novietoja uz šim peldošajām mājām milzīgi lielās mums jau iepriekš iekārtotās tilpnēs. Tur jau gaidīja sagatavotas nāras trīs stāvos. Citos nodalījumos bija četri stāvi. NKVD pārstāvji, kā jau parasti, arī šoreiz neatrada par vajadzīgu kaut ko konkrētu vai vismaz aptuveni paskaidrot, kas un kā.

Minētajā lihterī esot bijuši aptuveni 3500 cilvēku. Tad nu braucām. Ilgi un tālu. Ļoti tālu. Mežonīga, skaista, pirmatnēja daba. Klintis, meži. Atstājām aiz sevis apdzīvotas vietas, ciemus, pilsētas: Jeņiseisku,

Turuhansku, Igarku. Igarkā no daudziem šķīrāmiem. Izsēdināja. Kā uzzināju pēc daudziem gadiem, jau būdams Latvijā, tad no igarkiešiem ļoti maz palikuši starp dzīvajiem. Pamazām, palēnām pretī mūžīgajai dienai. Uz klāja cilvēki vārīja viru no izsniegtās sausās devas un iemainītā. Parādījās pirmās utis. Līdz šim tās redzējis nebiju. Maniju, ka miesa sāk niezēt arvien vairāk. Aizgāju pie savas mamma, kura strādāja medpunktā. Novilku kreklu un parādīju. Tur lida man līdz šim neredzēti kukaiņi. Mamma nopūtās un teica, ka tās esot utis. Tās, kā vēlāk izrādījās, bija mūsu nešķiramās un ilgstošās pavadoņes. Bieži dziedājām. Galvenokārt tautasdziesmas un katrā dziedāšanas reizē «Daugavas vanagus», «Daugavas abas malas mūžam nesadalās», «Par dzimteni dziesma man sērīgi skan»... Atceros Krimas kundzi ar ļoti skaistu balsi, tāpat arī Āboliņa kundzi, ar kuru vēlāk jau Ustjportā izveidojās ciešāki sakari. Bija arī vīri — solisti, arī kormeistars. Kopīga dziedāšana mums sniedza ļoti lielu garīgu pacēlumu, morālu atbalstu. Cilvēkiem it kā kļuva vieglāk. Tajā laikā varbūt to tā neapjautu. Tikai vēlāk pēc gadiem, visu atceroties, būdams jau vecāks, sapratu, ko tas deva. Šad tad mūsu karavāna bija spiesta apstāties — priekšā ledus. Tā nu braucām, līdz beidzot mūs pa grupām sāka vienā otrā vietā, domājams, plānveidīgi, izsēdināt. Atvadījāmiem ar dziesmu «Daugavas vanagi», «Daugavas abas malas». Pamazām mūsu pulks sāka sarukt. Pienāca arī mūsu kārtā. Izsēdināja mūs Nikoļskā, apmēram 60 km no Dudinkas, kur bija nodibinājies zvejnieku kolhozs. Tur vēl bija meži. Reizē ar mums ieradās arī tā saucamie brīvie cilvēki, speciāli norīkoti mūsu darbības, dzīves koriģēšanai. Tie bija tā saucamie instruktori. Viens no viņiem ieņēma «operupolnomočennija» vietu. Tas it kā bija galvenais, lai gan apgalvot nevaru. Šajā hierarhijā daudz skaidrības nebija. Tur sastapām arī vāciešus. Tie bija no Pievolgas. Arī izsūtītie. Runāja diezgan grūti saprotamā vācu dialektā. Ar laiku tomēr tīri labi iemanījos viņu valodā. Starp viņiem ļoti daudz jauniešu. Gandrīz visi komjaunieši, gan bez pasēm, gan arī izsūtītie, tomēr komjaunieši.

Bija vasara un silti. Dzīvojam pagaidām lielā pusuzceltā baļķu mājā. Norīkoja darbos. Daudzi tika iedalīti celtniecības brigādēs. Mani norīkoja zvejā. Tas bija kaut kas pavisam jauns. Zvejotā Jēņisejas kreisajā krastā, tas ir, pretējā krastā, kur mūs nometināja. Pēc kāda laika mani atkal norīkoja labā krasta būvdarbos, tad pie dēļu zāģēšanas. Te nu atkal bija jāpierod. Viss tika darīts ar rokām. Uz sastatnes baļķis. Viens vīrs augšā, otrs lejā, un zāģi velk perpendikulāri

baļķa garumā. Jā, pie mūsu pārtikas devas bija ko turēt. Lielākā laime, kad vakarā varēju nokrist uz nāras blakus mammai, aizvērt acis un neko nejost, nedomāt. Grūti. Galvenais, nepierasti. Tad vēl mūžīgā diena.

Tā tad sākās cits posms. Ilgs un pārmaiņām bagāts. Hronoloģiskā kārtībā visu atcerēties grūti. Galvenais jau spilgtākie fragmenti, kas iespiedušies atmiņā.

Tā tad oktobris. Auksts. Jeņisejas krasts. Jeņisejas platums 16—18 km. Teltis, kurās guļam cits pie cita, atceros, ka nosala kājas lielais pirksts, ko biju pārāk izbāzis no segas apakšas. Vajadzēja ilgi berzēt ar sniegu, lai paglābtu no bojāejas. Ilgu laiku bija ļoti jutīgs. No upes vilkām ārā ledū iesalušos baļķus, dēļus — lietaskokus, domātus māju celšanai, arī nākamajai konservu rūpnīcai. Strādājām ar laužņiem. Jā — tie būvmateriāli bija speciāli atpludināti. Tad nu mēs tos no ledus ar laužņiem izkapājām un krastā krāvām grēdās. Visi, visi, kas vien daudz maz varēja kustēties, ņēma dalību šajā darbā. Veci cilvēki un bērni skaitījās «izģivenci» — tiem ne vairāk kā 400 g maizes dienā. Atceros kaut kādu ēdnīcu, kur ēdienu izsniedza uz taloniem — strādniekiem. Atceros zilu, ūdeņainu zupu. Iesaucām par «zilo Donavu». Ūdens pašķidr, ar miltu piemaisījumu. Ja trāpījās kāda klimpa vai biežāks miltumiņš, tad to varēja uzskatīt par lielu laimi. Pirms ēšanas deva «hvoju». Skuju novārījums. Tas pret cingu. Ātrāk ēdienu neizsniedza, kamēr glāze «hvojas» nebija izdzerta. Smags darbs. Nogurums. Utis. Apātija. Aukstums — kā jau ziemeļos. Sāku palikt dzeltens. Zuda ēstgriba. Ap to laiku mūs jau pārvietoja barakā. Tādu bija vairāk. Mūsējā Nr. 9. Divstāvu nāras cieši blakus. Vidū «čugunka» — dzelzs plītiņa. Saslimu. Dzeltenā kaite — botkins. Iedeva slimības zīmi. Uz darbu nebija jāiet. Organisms tomēr jauns. Tam sava nozīme. Arī tas, ka mana mamma par mani pašreizēdīgi rūpējās, palīdzēja slimību pārvarēt un tikt uz kājām apmēram mēneša laikā, tomēr spēki vairs nebija tādi kā agrāk. Nopelnīt nopelnījām smieklīgi maz, tāpēc paļāvos uz likteni, kā būs — būs, bet pēc slimības ar pašreizējiem spēkiem nekāds strādātājs nebiju. Trulums. Ēstgriba. Atceros, ka zagu miltus. Mans draugs Jānis Streipa — manos gados, augumā daudz lielāks, bet arī pagalam novājējis un izsalcis — atrada miltu noliktavu. To gan apsargāja, bet, ja izmanījās lielā sniega putenī, kad, kā mēdz teikt, debesis ar zemi gāja kopā, noliktavai no gandrīz neredzamās puses varēja piekļūt, pašķiebt dēli, un jau rēgojās miltu maiss. Tad augšējo maisu vajadzēja mazliet pārdurt un milti tecēja

kā ūdens līdzpaņemtā kuļķenē. Paldies viņam liels! Varēja to miltumu sajaukt ar ūdeni, iztaisīt kā pankūku (ļepjošku), uzlikt uz krāsniņas un cept. Kāds gardums! Man tikai bija jāapsolās ne ar pušplēstu vārdu nevienam par to neieņemties. Vispār tāds mūsu pasākums bija saistīts ar lielu risku. Ja nu pieķer? Tad barga tiesa. Lēģeris uz vairākiem gadiem nodrošināts, lai gan, kur labāk, — grūti pateikt. Šeit arī — visistākā katorga. Jā, un tad nāca pamazām, neatlaidīgi lielā nāve. Cilvēki mira. Mira no aukstuma, bada, necilvēcīgiem dzīves apstākļiem. Mūžīgā sasalumā nespējām izrakt visiem kapus. Zemi vajadzēja spridzināt. Arī spēka nepietika izrakt. Pavasara palos mirušo ķermeņi rēgojās virs zemes. Jāpiemin, ka visu mūsu organismos sāka trūkt vitamīnu. Ne kartupeļus, ne arī citus dārzeņus, nemaz nerunājot par ķiplokiem un sīpoliem, nesaņēmām. Sākās cinga, vēdera tīfs, meningīts. Mira barakās un mūsu nelielajā slimnīcīnā, kurā visiem nepietika vietas. Atceros dažas epizodes, kas sevišķi iespaidušās atmiņā. Kā mūsu 9. barakā mira Ozoliņš. Ap astoņpadsmit gadu vecs. Kā vakarā, no darba pārnācis, apgūlās un tad skaļā balsī sāka vaimanāt. Ko mēs varējām palīdzēt? Vienīgi ūdeni padot, apsegt. Viņš bija viens, pilnīgi viens. Māte vai nu jau kolhozā mirusi, vai kā, nezinu. Palika pamazām klusāks, līdz beidzot izdzisa. Utis bariem, milzīgi lieliem bariem sāka atstāt izdzisušās miesas. Laikus attapāmies. Norāvām mirušajam drēbes un iznesām laukā vairāk kā 40° salā kopā ar visu trūcīgo gultas veļu. Viss pārklājās ar sīkiem daudziem baltiem punktiņiem — sasalušiem insektiem. Tad vēl kādu rītu no tā saucamās nāves barakas, ja nemaldos 6., uz mūsu mitekli atnāca kāda jauna sieviete, latviete, un lūdza, lai kāds no mums palīdz no augšējām nārām nocelt kārtējo kaulainās upuri. Gāju es. Jā, atkal jauns puisis, pilnīgi viens. Latvietis. Visapkārt truli, novārguši cilvēki. Gribējās raudāt. Trūka asaru, un pilnīgi skaidri, bez šausmām, bez jebkādam bailēm paredzēju un biju gatavs tādām pašām savas dzīves noslēgumam. Nomira Maija Kuplais. Pianiste. Apdāvināta. LV Konservatorijas audzēkne, bijušā valsts prezidenta A. Kvieša adjutanta meita. Kā mēs visi to pārdzīvojām! Maija ar savu raksturu un izturēšanos bija iemantojusi visu mūsu simpātijas. Viņas māte — Kuplais kundze — avīzes «Jaunākās Ziņas» redaktora meita. Kā mēs visi jutām viņai līdz! Vēl atceros māti un divus dēlus. Kā māte, tā arī viens no dēliem smagi slimī — nupat, nupat izdzisis. Otrs dēls, it kā nekas nebūtu noticis, trulā vienaldzībā nolcis savu maizes devu brālim uz krūtīm, pa gabaliņam, pa šķēlītei nogriež un apmierina savu izsalkumu.

Kuplais kundze atgriezās Latvijā un, kā man pastāstīja, dabūjusi atļauju aizbraukšanai uz Zviēdriju.

Mūžīgā tumsa. Gaisma tāda pabāla sākās ap pulksten desmitiem, un jau pēc diviem pēcpusdienā atkal sāka tumst. Ziemeļblāzma. To redzējām pirmo reizi. Vienmēr uz to raugoties, tā katru reizi atstāja iespaidu. Kaut kas liels, varens, skaists, neizdibināms un gaistošs. Maize. To deva stingri pēc normas. It kā vajadzēja pietikt. Normas devas reglamentētas — 800 g, 600 g, 400 g. Pēc kategorijām. Strādnieki, kalpotāji (kantora darbinieki) un «izģivenci». Pēdējie — bērni, vecāki cilvēki vai ar kādu kaiti sasirgušie, kas nevarēja strādāt un atradās tuvinieku — mātes, brāļu vai citu apgādībā. Pārējās devas bija niecīgas. Mazliet cukura, sviesta vai eļļas. Pagalam grūti bija ar kurināmo. Tā nebija. Tie, kas strādāja būvdarbos, varēja atnest kādas šķīlas, pārējie, kā nu varēja, tā izgrozījās. Nebija koku. Meža nebija. Tundra, «taļņiks» — sīki, kropli, stiepulēm līdzīgi saauguši krūmi. Gājām uz tundru, tepat pie deguna bija. Vācām un stiepām uz baraku, likām krāsniņā, kurinājām. Paši vien nedega. Lai aizdegtos, vajadzēja krietni daudz iekuru. Arī vēlāk, jau būdams zvejnieks, ar tiem kurināju. Deva labu siltumu. Sākām zagt kurināmo. Citas izejas nebija. Zagām, kur tik varējām piekļūt. Atceros, ka es purgā pat noplicināju kaut kur no dēļiem sasistu mazmājiņu. Atstiepu uz baraku. Dēļi bija sausi jo sausi. Dega labi, un visiem tika savs siltumiņš. Jā — zagām kurināmo, zagām baļķus, dēļus, lietaskokus, kas bija paredzēti dzīvokļu celtniecībai.

Zagām, pat no soda nebaidīdamies, jo aukstums bija mūsu lielākais ienaidnieks. Šeit vietā paruna, kuru bieži nācās dzirdēt: «Dvenadcatj mesjacev zima, ostaļnoje ļeto.»¹ Atceros, kā kaut kad vasarā atbrauca komisija sakarā ar celtniecību. Pārbaudot konstatēja, ka nodedzinātas vismaz desmit mājas. Komisijas priekšsēdētājs esot izteicies, ka šos ļaudis sodīt nevarot, jo tas darīts galēji ekstrēmos apstākļos. Jāatzīst, ka viens otrs no viņiem bija saprotošs, pat zināmā mērā cilvēcis. Tā saucamajam kreisajam krastam bija savā ziņā liela nozīme mūsu dzīvē. Par to runāja, par to domāja. Jeņisejas kreisais krasts. Jā, tā tik bija varena padarišana. Trūka tikai tur putna piena. Cita visa kā tur papildnam. Izrādījās, ka tur darbojas ģeologu ekspedīcijas, kas meklēja izrakteņus un laikam arī naftu. Apgādāti viņi bija nesalīdzināmi labāk par mums gan pārtikas, apģērba, kā arī dzīvojamās platības

¹ «Divpadsmit mēneši ziema, pārējie — vasara.»

ziņā. Mūs pie viņiem nelaida — vismaz pagaidām. Katrā ziņā tie bija brīvie ar pasēm un pilntiesīgi padomju pilsoņi. Viņi šad un tad atbrauca uz mūsu labo krastu. Nodibinājās kaut kādi sakari. Tad nu tiem no mums, kam vēl kas bija palicis pāri no bijušās godības, radās izdevība un arī iemesls, kā no šīs godības tikt vaļā. Viņi (tas ir, no kreisā krasta) labprāt kaut ko iemainīja. Nauda? Nē, par naudu te reti, ļoti reti ko pirka vai pārdeva. Bija gadījumi, izņēmumi, kad arī nauda bija nepieciešama, bet galvenais jau bija barība un it sevišķi Ziemeļos, silts apģērbs, velteņi. Te daudzi no brīvajiem staigāja briežu vai suņādas apģērbā no galvas līdz kājām. Mainīja dārglietas, kam tādas bija, kādu labu drēbes gabalu, zīdu, samtu. Tādām precēm jau kolhozā noieta nebija, bet šeit — pavisam cita lieta. Te bija darīšana ar inteligēntiem, kulturāliem cilvēkiem, kas kaut ko saprata, pie tam viņi vēl bija labi situēti. Ja mani atmiņa nevil, tad starp vieniem un otriem sākās arī gluži citas attiecības. Lai cik paradoksāli tas neizklausītos, arī flirtam un intimitātei šeit bija sava vieta. Šāda veida attiecības sekmēja izdzīvošanas iespējas, un daļā dzimuma pārstāves, kas šādas attiecības bija nodibinājušas, daļēji jau bija, ja tā var izteikties «uz zaļa zara». Kuriem vēl no mums, no mūsējiem varēja iet mazliet labāk? Tie bija žīdi. Jā, tur un tieši tādos apstākļos es, kas biju audzināts demokrātiskā vidē, vidē, kur bija svešas jebkādas šovinisma izpausmes, varēju pārliecināties par šīs nācijas kopības izjūtu, par šīs nācijas savstarpējo solidaritāti. Tie vairāk turējās kopā, vairāk (nesalīdzināmi) cits citam palīdzēja, atbalstīja viens otru daudz vairāk nekā citas nācijas.

Jāpiemin sievietes un mātes ar bērniem. Cik daudz vajadzēja pašaizliedzības, gribasspēka, lai ar pēdējiem spēkiem izvilkto pati sevi un palīdzētu saviem bērniem. Neskatoties uz visu, izdzīvot, izdzīvot, izdzīvot... cerībās, ka taču beidzot, varbūt kaut vai tālā nākotnē, kas izmainīsies. Liels prieks un gandarījums, ka toreiz četrgadīgais vecais Andresonu Jānītis tagad dzīvo Rīgā. Inženieris ar sievu un diviem bērniem, kuri studē (meita un dēls). Jāpiemin Zilnieku ģimene. Māte ar pieciem dēliem. Divi no viņiem, liekas, strādāja. Ar vecāko — Valdi man izveidojās ļoti draudzīgas attiecības. Arī tas vēlāk izstudēja. Ekonomists — un jau daudzus gadus vēlāk strādāja LPSR Valsts plānā. Ar savu vārdabrāli Zilnieku Sašiņu, gadus piecus sešus jaunāku par mani, izveidojās sevišķi sirsnīgas attiecības, saucu to par savu skolnieku. Tas, ko izdarīja vai, kā mēdz teikt, dabūja gatavu šīs mātes, pielīdzināms varoņdarbam, bet cik nebija mammu, kas,

neskatoties uz visu pašizliedzību, pašuzpurēšanos, tomēr neko nevarēja līdzēt un aizgāja bojā pašas līdz ar saviem lolojumiem. Bangas kundzei nomira dēls un meita. Jaunsniķerei nomira divi dēli. Meita palika dzīva. Tagad kaut kur Talsos. Gadījums ar Mīlgrāvi. Pamāte un dēls. Produkti bija. Iemainīti kolhozā. Gan milti, gan cukurs. Padēlam nedeļa. Izsalkumā, badā viņš kādā sniegputeņa naktī pamanījās iekļūt veikalā. Piecēdās un arī... piedzērās tā, ka palika tur guļam. Otrā rītā viņu tā guļam arī veikalā atrada. Nesodīja, jo, lūk, neko zadzis neesot, tikai apmierinājis izsalkumu. Daudzi aizgāja viņšaulē arī aukstuma dēļ... pie tam ne tikai pie mums Ziemeļos.

Prātā palicis viens no brāļiem Freibergiem (vārdu vairs neatceros). Brauca ar zirgu uz kaimiņu ciemu Karaulu. Atpakaļ braucot, uz vezuma nosala. Iet blakus zirgam acimredzot nav bijis spēka. Atgādāja uz Ustjportu. Nosalušo ienesa pirtiņā, kur mēģināja atdzīvināt. Neizdevās. Nosala sieva, kura lielā sniegputenī izgāja no barakas darīšanās, atpakaļceļa neatrada. Jāpiemin sniegputeņi «Belaja smertj» un «Čornaja smertj». «Baltā nāve» — sniegputenis lielā salā, «Melnā nāve» — temperatūra zem 0 vai ap to. Sniegs virpuļodams nāk zemē lielām, lielām pikām, visu aizsegdams, arī acis, ausis, degunu.

Mans draugs Artūrs Kūgelbergs ar māti katrs savā reizē jau mazliet vēlāk aizgāja bojā tundrā. Zilnieku mammiņai — tā mēs viņu sauca — par labu nāca tas apstākļi, ka viņa strādāja «Ribkopā» — tīrģojās ar maizi, izdeva sauso devu utt. Ļoti godīgs, saprotošs cilvēks. Cik vien varēja, palīdzēja citiem, neskatoties uz niecīgām iespējām. Viss bija ļoti stingrā uzskaitē, bet viņai pašai šis tas tika no kungu gala, jo man šķiet, ka tas arī gāja caur viņas rokām. Tagad jau viņas vairs nav starp dzīvajiem. Dēli precējušies, «izvilkti», un lai viņiem labi iet.

Vēl no tuvākiem draugiem varu minēt Albertu Matusu (beidzis klasisko ģimnāziju) un Leonardu Pleiksni no Latgales. Ar pēdējo mums arī Latvijā pēc gadiem bija ļoti cieši sakari. Apprecēja Volgas vācieti. Lustīgs puika un liels dulburis. Tagad viņa vairs nav, un lai viņam vieglas smiltis.

43. gads. Apmēram vidus. Sākās mani sāpju ceļi. Saslimu un ļoti smagi. Biju par matu no nāves. Skaidri atceros, kā viss sākās, kādas mokas man nācās pārciest šajā laikā. Sākās ar to, ka mums, kā jau tas šad un tad mēdza notikt dažādu neparedzētu apstākļu dēļ, dažas dienas aizmūrēja maizes devas izsniegšanu. Pēc tam šo devu saņēmām un vienā dienā dabūjām iztrūkstošo normu plus vēl kārtējo, dienišķo.

Tā nu es vakarā barakā ierados ar savu lielo maizi priecīgs, patikami uzbudināts par gaidāmo maltīti. Bija vēl arī krājumā mazliet cukura. Tad es pilnīgā svētlaimē apsēdos, uzvāriju krūzītē ūdeni, iebēru cukuru un kā bezgandels no viena gala tiesāju nost gan. Vēl tagad atceros, kāda brīnišķīga sajūta mani pārņēma! Kāda bauda! Apēdu daudz. Šķiet, vismaz vienu kg, ja ne vairāk, un vienā paņēmienā. Pagaidīju, tad vēl un vēl... Tas jau vairs nebija normāli, bet tādi jau mēs bijām visi ar retiem izņēmumiem. Pēc kādām stundām sākās stipras vēdergrazes, pēc tam caureja, ilga un mokoša. Kad tā pārgāja, jutos ārkārtīgi vārgs. Ar lielām grūtībām kaut kā pārvietojos. Sākās temperatūra. Tad sāku just kaulu sāpes, kuras pamazām kļuva arvien stiprākas. Konstatēja cingu vai kā vēl — skorbutu. Sāpes pieauga, kritos katastrofāli svarā. Drausmīgs, necilvēcīgs nogurums. Sāpju dēļ nevarēju gulēt. Neciešami grūtas bezmiega naktis. Temperatūra līdz 40°. Murgi, murgi... Kas tik vien nerēgojās. Izjutu, ka man blakus guļ brālis. Tā kā būtu dvīnis un mani kaut kur aicina. Man ne brāļa, ne māsas nekad nav bijis. Starp mūsējiem jau sāka izplatīties baumas, ka manis vairs nav, ka es esmu ar dzīvi rēķinus noslēdzis. Gulēju stīvāks par stīvu, savilktiem locekļiem un mirkšķināju acis. To es skaidri, skaidri atceros. Atceros, ka es to arī apzinājos pavisam noteikti: lūk, jel raugi, acis tomēr mirkšķināt vēl varu. Tāpat arī skaidri atceros, ka «kaulaino» gaidīju kā atpestītāju no visām ciešanām. Pirmo reizi mūžā. Man tad bija divdesmit viens gads. Reiz kādā nelielā apskaidrības brīdī palūdzu savu draugu Dzintarnieku Indriķi, lai mani noceļ no nārām, ja ir to spējīgs izdarīt, un vēl pirms tā «izšķirošā brīža» parāda cilvēkus, kas ap mani te barakā. Viņš mani nocēla un uz vienas plaukostas iznēsāja mani no barakas viena gala līdz otram. Tik viegls biju kļuvis. Paldies Dievam, mana māmulīte darīja visu iespējamo. Bija viens līdzeklis — vitamīns C — ķiploki, sīpoli, kuru mums trūka. Un tad pēkšņi — ideja! Kreisais krasts! Tur netrūka ne ķiploku, nedz sīpolu. To mantu tomēr dabūjām. Ne jau nu vienkārši par baltu velti, par paldies. Te nu nebija ko žēlot. Nācās šķirties no tēva atstātās piemiņas un no paša vērtīgākā — no P. Burē pulksteņa zelta vākiem ar iegrāvējumu un zelta plāksnītēm, zelta burtiem, kurus tēva draugi bija atstājuši uz viņa sudraba portsigāra kā draudzības un cieņas apliecinājumu. Lai nu kā — dzīvība sāka atgriezties un šķiet, ar 1. jūliju jau tiku ieskaitīts darba spējīgajos.

Vervēja cilvēkus zivju zvejai. Jeņisejas krastos bija tā saucami punkti (točkas). Kaut kādas daudz maz piemērotas mītnes dzīvošanai,

lai cilvēki varētu nodarboties ar zveju, zvēru un putnu ķeršanu. Galvenais — deva apģērbu un daudz maz picklājīgu uztura devu. Bija plāns. Ja to pildīja, tad, kā mums paskaidroja, uztura deva lielāka. Ja ne, tad krietni vien apcērpot. Aprēķināju — lai nu kā, bet ar zivīm vai kādu medījumu jau bojā neaiziešu, ja arī normas netiks pildītas. Tātad zivju zveja.

Gatavojāties. Atceros, ka mūs no sādžas nometināja kādā Jeņisejas upes salīnā. Ja nemaldos, šo salīņu sauca «Malaja Hata» — apmēram 10—20 km no Ustjportas. Bijām astoņi — Olafs Gūtmanis (tagad dzejnieks), jauns puisis ap septiņpadsmit astoņpadsmit gadiem, Artūrs Ērglis — arī jauns, tikpat vecs. Viņam bija arī māte — ap četrdesmit vai vecāka. Tad vēl Sproģe Ilona (neprecējusies, ap divdesmit pieciem, trīsdesmit). Vēlāk man ar viņu izveidojās sirsnīgas, draudzīgas attiecības. Bija vēl viena sieviete — Stankēviča. Pārējos neatceros. Par brigadieru iecēla Olafu Gūtmani, kas, neskatoties uz saviem gandrīz vēl pusaudža gadiem, bija, kā mēdz teikt, apsviedīgs, izdarīgs un, ņemot vērā viņa vēl ne visai lielo dzīves pieredzi, caurmērā labi tika ar saviem pienākumiem galā. Es par viņu biju vecāks. Par vadītāju, brigadieru sava rakstura, kā arī nepraktiskuma dēļ nederēju un arī nepretendēju, jo skaidri apzinājos gan savu varēšanu, gan nevarēšanu. Pie tam vēl biju pēc pārciestās slimības ļoti vārgs un mans galvenais mērķis bija kaut cik atkopties, lai varētu izdzīvot.

Mani jaunie biedri Olafs Gūtmanis un Artūrs Ērglis uzzināja, izdibināja jaunu, ja tā var izteikties, ienākumu ieguves avotu. Proti, putnu ķeršanu. Tundrā, sevišķi uz pavasari, parādījās daudz irbju. Baltas. Tās varēja ēst. Tās varēja nodot valstij. Ķēra ar cilpām, kuras piestiprināja pie «taļņika». Cilpai vidū sniegā iesprauda taļņika pumpuriņu — ēsma. Putns, barību meklēdams, cilpā iepinās vai nu ar galvu, vai kāju un rokā gan. Sākām ķert irbes. Arī man ierādīja, kā tas darāms. Iemanījos, un tā lieta gāja. Ne jau nu pārāk varētu lielīties ar kādu dižu ieguvumu, bet nebija peļami. Cilpas likām patālu no mūsu mītnes. Irbēm vajadzīgs klusums, miers, netraucētība. Tātad ķērām irbes, ēdām un nodevām arī valstij. Jā, sasalusi irbes krūts! Kas par gardumu! Arī vārījām. To jau visbiežāk. Ar miltu klimpām. Miltus mums izsniedza uz tās saucamās sausās pārtikas devas. Tika vēderam sava tiesa, un tas bija kaut kas, jo, kā arī nezvejojām, kā arī nedarījāmies, ēst tomēr arvien gribējās. Tad sākām ķert arī pūces. Lielas, baltas, garšīgas un treknas. Pūces kā zosis garšas ziņā. Ilgi gan vajadzēja cept vai vārīt, līdz kļuva mīkstas un ēdamas. Varēja

arī pārdot. Kotējās augsti. 50 rbļ. putns. Atceros savu pirmo pūci. Gandrīz paliku bez acīm. No tālienes, iedams aplūkot savas cilpas, jau manīju, ka sniega pauguriņā iedzītajā mietiņā ar piestiprinātajām lamatām kaut kas kustas. Nākot tuvāk, pārliccinājos — ir. Klupdams krizdams metos klāt, un šī man ar visām lamatām virsū — tieši acīs. Paguvu atsprāgt nost. Pēc tam ar koku nobeidzu un maisā iekšā.

Tā bija «Lielā piektdiena» četrdesmit ceturtajā gadā. Pirms tam vairākas dienas puteņoja. Par zvejošanu un medībām tādā laikā pat domāt nevarēja. Un te, jel raugi, tieši Lielajā piektdienā brīnišķīgs laiks. Saulīte, kā mēdz teikt, pa zemes virsu ripo. Taisijos uz savām cilpām. Tak jau ieputinātas. Jāatrok. Ķēpa liela. Ērgļu mammaiņa, skaidri atceros, man neieteica tādā dienā tādus darbus. Tomēr gāju. Izcēlu savas cilpiņas, izritināju, izņēmu sapinušās irbītes un tā noliecies savā nodabā rušinājos. Pēkšņi jutu, ka mani pārņem tāds kā nemiers, satraukums un dīvaina sajūta. Pacēlu acis, un burtiski desmit soļu attālumā no manis divi vilki ar gailošām acīm stāv un blenž uz mani. Iztaisnojos un paliku stīvs, jutu, ka piere pārklājas aukstiem sviedriem. Tas vilkās neilgi. Varbūt kādas sekundes. Tad zvēri pēkšņi pagriezās un lēkšiem vien devās projām. Neko vairs nedarīju. Savācu savas irbītes un, cik ātri vien spēdams, devos prom uz mūsu māju.

Citu reizi gandrīz ieputināja. Arī cilpu pārbaudes laikā. Attapos tikai, kad vairs neko gandrīz nevarēju redzēt. Apkārt tumšs. Kur krasts, kur taciņa, kur iespraustie pazišanās mietiņi? Nekā. Maldījos ilgi. Pārsalu. Par laimi, uz īsu laiku parādījās mēness, un ieraudzīju krasta kontūras. Tas jau bija labs orientieris. Ja mani atmiņa nevil, tad, liekas, toreiz uz kūlos izzemicēja ņenca Tapkina Šurkas miteklim, kur tiku gan apsildīts, gan arī dzirdināts ar stipru, karstu, spirtotu tēju.

Apgaismošanai mums izsniedza belugas vai arī cita jūras iemītņieka taukus, kurus samērcēja petrolejā vai benzīnā, lai nedomā apēst. Tieši tā — lai neapēstu. Tautos ielikām dakti, aizdedzinājām, un minimāla gaisma bija nodrošināta. Ērgļu mammaiņa par mums, vīriem, kā mācēdama rūpējās. Garas naktis ziemā. Daudzko pārrunājām. Es, savā laikā gatavodamies mūziķa profesijai, zināju diezgan daudz operu āriju, libretu. Arī manas zināšanas literatūrā nebija peļamas. Pastāstīju, padziedāju. Pārējiem bija interesanti. Sevišķi jau Olafam Gūtmanim, kurš acīmredzot kāri sevī visu uzsūca. Jāatzīmē, ka tā saucamā garīgā bagāža, ja tāda ir uzkrājusies, cilvēkam grūtos apstākļos ir liels atbalsts. Sprototams, gan tikai morāls, tomēr tas ir ļoti daudz. Palīdz izdzīvot.

Palīdz Čaikovskis, Bēthovens, Lists, palīdz Gēte, Šillers, Šekspīrs, Bairons, palīdz Čaks, Veidenbaums, palīdz Sokrats, Diogens, Hēgelis un Kants, palīdz Knuts Hamsuns, Anatols Franss, Dostojevskis, Turgeņevs un daudzi citi cilvēces dižgari, kas radījuši paliekamas garīgas vērtības. Grūti to precīzi formulēt, bet tas ir tiešām kaut kas tāds, kas paceļ, neļauj nogrimt, un esmu ļoti pateicīgs saviem vecākiem, kas virzīja mani galvenā kārtā uz garīgo vērtību izpratni.

Spīdola Bierne (dz. Višņa)

TĒVA UN MĀSAS PIEMIŅAI

Esmu dzimusi 1922. gada 14. jūnijā (jā — četrpadsmitajā).

Beidzu Rīgas 5. īpatnējo pamatskolu (4. īpatnējo apmeklēja slimi bērni). 1941. gadā beidzu Rīgas 2. Valsts ģimnāziju Āgenskalnā. No 1941. gada līdz 1947. gadam dzīvoju trimdā. Atgriezos Rīgā 1957. gadā, vēl šodien strādāju grāmatvedībā.

Atgriežoties Rīgā, manai ģimenei (es, vīrs un divas mātes) galvenā problēma bija — kur dzīvot? Mana skolas biedrene piedāvāja istabu savā mājā. Protams — pagaidām. Cilvēkiem, kas vēlējas mums palīdzēt, mēs kļuvām par apgrūtinošu nastu, bet mēs to pārdzīvojām vēl smagāk. Rūpes iekārtot daudz maz normālu dzīvi atņēma daudz nervu un spēka.

Mans vīrs — Laimonis Biernis auga pārtikušā ģimenē. Vecāki ienākuši Rīgā no laukiem. Ar čaklām rokām un gribu strādāt tikuši pie turības. Skolā (1. Valsts ģimnāzijā) vīrs mācījās viegli, gandrīz grāmatās neieskatoties. Brīvo laiku veltīja sportam. Padevās daudzi sporta veidi — volejbols, basketbols, hokejs, burāšana. Nonācis ziemeļos, bija jau fiziski spēcīgs, strādāt varošs. Pirmie trimdas gadi bija ļoti smagi — izslimots tīfs, pārciests īsts bads — veselība iedragāta.

Atgriežoties Rīgā, labiem cilvēkiem palīdzot, viņš sāka strādāt Rīgas Kinostudijā — uzņemšanas grupā kā dežurējošais dekorāciju strādnieks. Kopā ar uzņemšanas grupām apbraukājis malu malas. Ar režisoriem sapratās labi. Pēc rakstura atjautīgs un ātrs, zibenīgi reaģēja uz režisoru iecerēm uzņemšanas gaitā izmainīt dekorācijas. Bet sāpēja nepabeigtā izglītība — izjauktā dzīve un apziņa, ka spēj vairāk. Raksturs atskabargains, ass un tiešs. Viss tika teikts acīs — arī nepatīkamais. Tādēļ, domāju, bija administratoru un direktoru nemīlēts. Kinostudijā nostrādāja trīsdesmit gadus. 1987. gadā slimības dēļ aizgāja pensijā. Trīs gadus slimība saistīja viņu pie gultas un 1990. gada 13. februārī pieveica pavisam. Ziemeļi atspēlējās. Četrus mēnešus pēc vīra nāves, 1990. gada 30. jūnijā, pienāca ziņa no Iekšlietu

ministrijas par vīra ģimenes rehabilitāciju. Bet visa Biernu ģimene jau aizsaulē. Vecāmāte un vecaistēvs miruši Sibīrijā Tasejenas rajonā. Tēvs — Soļikamskas lēģerī. Brālis — Venecuclā. Māsa — Amerikā. Māte — 1982. gadā Rīgā.

Es pēc atgriešanās Rīgā sāku strādāt grāmatvedībā kādā šūšanas fabrikā. Viss bija jāgādā no jauna. Sākot ar karotēm, katliņiem un beidzot ar lielākām lietām. Sapnis par filoloģiju izsapņots. Pastāvošai sistēmai es nebiju vajadzīga, un man nebija pieņemami sistēmas meli. 1959. gadā iestājos Ekonomikas fakultātes neklāties nodaļā, bet izstājos jau no pirmā kursa, jo sapratu, cik tas viss man svešs. Ilgus gadus teātris vēl arvien bija mana svētnīca, bet, gadiem ejot, svētnīcas iemītņieki paši sāka drupināt šo manu Dievnamu.

Palika grāmatas, mūzika un tuvās dvēseles. Romēns Rolāns saka: «Dzīvā, vērtīgā dvēsele nesalīdzināmi nozīmīgāka nekā augstākais mākslas darbs.» Šīs vērtīgās, dzīvās dvēseles esmu meklējusi visu mūžu, jo laimes izjūta rodas tad, ja tevi saprot un ja savā laimē vari dalīties.

Šis atmiņas rakstu sava tēva un māsas piemiņai, kuriem nebija lemts atgriezties dzimtenē. Tēvs 1942. gada 17. jūlijā tika nošauts Soļikamskas noņemnes cietumā. Māsa guļ ziemeļos aiz polārā loka Taimiras pussalas Jeņisejas krastā. Vasarā — viena metra dziļumā atsalusi balta smilts, dziļāk — mūžīgais sasalums. Kapu kalniņa vidū trīs daļās sadauzīts balts marmora obelisks ar uzrakstu: «Mūžīgai piemiņai kristietim Pīmenam, kas ieradās izplatīt kristīgo ticību ziemeļu tautām». 1967. gadā Rīgā avīzē «Cīņa» nejauši izlasīju šī pieminekļa vēsturi. Ziņas ņemtas no Nansena grāmatas «Nākotnes zeme». Pīmens ieradies ziemeļos Katrīnas II laikā. Pēc viņa nāves kādu tirgotāju pretim kapa kalniņam pārsteigusi vētra. Tirgotājs devis svētu solījumu Dievam izglābšanās gadījumā uzcelt pieminekli Pīmenam. Savu solījumu izpildījis. Sāpīgi, ka pat šeit tundrā kādam bija pacēlusies roka apgānīt svētumu.

* * *

Man liktenis bija devis brīnišķīgus vecākus. Es nespētu uzburt sava tēva un mātes personības labāk, kā to izdarījis mans tēvs — savās skopajās piezīmēs.

Tēvs — Višņa Jānis bija ievēlēts par deputātu Latvijas Republikas saeimā no Sociāldemokrātu partijas visos saeimās sasaukumos. Tēvs bija arī Latvijas arodbiedrību centrālā biroja sekretārs. Kā arodbiedrību pārstāvis tēvs piedalījās Ženēvā darba likumu izstrādāšanas un atbrūošanās konferencēs.

No tēva piezīmēm:

«1932. gads 27. aprīlis, Ženēva.

Jau varākas nedēļas esmu Šveicē darba konferencē. Desmito reizi esmu šajā pārticības zemē, kur demokrātija tikpat veca kā šejienes siers un vīns. Jau desmito reizi esmu zemē, kura līdzīga tīrai un siltai viesnīcai, kurā par frankiem visi klanās un laipnību liek pienācīgi samaksāt. Vienā laikā divas konferences — darba un atbrūošanās. Viena, lai sekmētu sociālo taisnību, bet otra? Par otro bez žults nevar. Tā ir XX gadsimta lielāko viltnieku sanāksme, kurā runā pretēji domām un domā pretēji savām runām. Ak, liekulība, ak, viltība un nelietība — tāds vārds ir — atbrūošanās konference! Gribētos piecelties un pasacīt kādu «stiprāku vārdu», bet franču valodā «stipri» neskan. Tad jārunā krieviski. Lūk — tur sēž Ļitvinovs ar īstu otrās ģildes kupča seju. Vai viņš drīkst strādnieciskās patiesības un miera vārdā runāt? Par nožēlošanu — nē! Arī viņš pieder pie tiem, kas atbrūotu savus pretiniekus, paturot sev tankus un lielgabalus. Nevar taisnības vārdā runāt tie, kas taisnību vairākkārt ar štikiem caururbuši. Lūk, Makdonalds, Bonkūrs, Tarija — visi viņi cieši glabā lielgabala atslēgas. Un visur, kur vien acis metu, — visur kara draugi, armijas sargi, militārisma patrioti. Šī konference nevar karu novērst, un kara briesmas ar katru dienu tuvojas. Bet tautas to nezina un tic spožām runām, tukšiem vārdiem par mieru. Biju žurnālistu banketā «Les Bergnes». Jaukas, miermīlīgas runas, sirsniņģi žesti, jūsmģigi aplausi un tikpat cildinoģi raksti par «Lielo miera demonstrāciju» ministru un žurnālistu banketā.

Darba konference! Cik daudz no viņas cer! Un cik daudzi viņā viļas! Sociālā taisnība, labklājība, miers. Cik labi, ja pasaulē valdģtu šie jaukos vārdos izteiktie principi. Konferencē darbaģauģu pārstāvgģi sastādģja ceturto daģu. Valdģbas pārstāvgģi saprot, ka kaut kas ir jādod strādģniekiem, bet vienmēr baidģs iedot par daudz.

Desmito reizi esmu šeit, lai palģdzģtu virģģt uz priekģu starptautģsko sociālo likumdoģanu. Darbs pazģstams kā saeimā Rģģā, bet sekmes nav tās. Es degu un lģdzi dzģvoģu visām cģģģam, kuras šģ norģsinģs.

Ar katru juteklīti uzsūcu sevī iespaidus sadursmes brīžos kā plēnumā, tā komisijās. Katru brīdi redzu vīrus, sievas, bērnus, kas gaida no darba konferences atvieglojumus. Bet viss virzās tik gausi.

Jā — daba šē jauka. Kalni, ezeri, saule, dabas bagātības. Un tomēr mana mazā dzimtene ziemeļu pusē velk atpakaļ un liekas ilgota un mīļa. Pēc dažām dienām braukšu mājās, kur atkal mani gaida rūpes un darbs.

1932. gada 21. septembris, Ženēva.

Jau otro dienu esmu Ženēvā, un spriežam par četrdesmit stundu darba nedēļas ieviešanu. Kamēr esmu ievēlēts darba biroja padomē, nekad vēl neesmu braucis šurp ar tādu neticību un šaubām.

1932. g. 24. septembris, Ženēva.

Konference nobeigta. Lēmumi pieņemti. Bet vai varu braukt uz mājām ar mierīgu prātu? O, nē! Ko no biroja gaidīt bezdarbniekiem? Būs konference janvārī, kur sagatavos septiņu stundu darba dienu, un tad nākošā pavasarī darba konferencē šo projektu pieņems. Bet — kad to īstenos dzīvē — tas cits jautājums. Sanāk arī Tautu Savienības padome. Interesanti, ka tur prezidē dumpinieks Īrijas neatkarības vadoņi Devaljars, kuram pirms sešiem gadiem angļi piesprieda nāves sodu. Šis cilvēks no cietuma atnāca par prezidentu. Konferencē spriedīs par japāņu rīcību Mandžūrijā. Jau tagad varu teikt, ka nekas nesanāks. Japāna ar lēmumiem nerēķinās.

Vakar biju pie Feldmaņa. Labsirdīgs, bet aprobežots cilvēks. Bet kur lai pilsonība ņem labāku. Acīmredzot šis ir tas labākais no diplomātu bara. Pēc vieniem atiet vilciens uz Berlīni. Uz mājām, pie darba!

Berlīne, 27. septembris 1932. g.

Cik nospiedoši drūma tagad šī pilsēta! Ko domā vācu strādnieks — grūti teikt, bet ciņas spējīgs viņš patlaban nav un ir nodrošinājies reakcijas uzvarai.

Braucu mājās. Mana mazā zemīte, cik niecīga un maziņa starp šiem diktatūras milžiem. Arī tu esi stipri apdraudēta. Kas šinī braucienā panākts? Maz, ļoti maz. No gribētā gandrīz nekas. Kā slīkstošam glābšanas riņķa vietā pasviests salmiņš.

1932. g. 9. oktobris, Rīga.

Smaga diena. Pirmo reizi mūžā nogulēju darbu. Jūtos kā

noziedznieks. Vajadzēja braukt uz Liepāju piedalīties sapulcē, bet atmodos sešos, un vilciens aiziet sešos. Gribēju ar auto noķert vilcienu Jelgavā, bet šoferis teica, ka nav vērts riskēt. Nu zinu, cik smagi ir darbu nogulēt.

1933. gads 13. aprīlis, Berlīne.

Atkal Berlīnē. Atgriežos no arodinternacionālās sēdes Cīrihē sakarā ar Vācijas notikumiem. Pieņēmām rezolūciju aicināt masas cīnīties pret fašismu. Tas viss, ko Cīrihē «panācām». Berlīnes iespaidi smagi. Darba cilvēks ir drūms, sevī ierāvies un ar bažām gaida rītdienu. Reakcijas migla ir nolaidusies pār Gētes un Šillera zemi.

1933. gada 6. augusts, Rīga.

Kas notiek Vācijā? Ko mēs varam līdzēt šiem vācu mocekļiem? Boikots? Ko nabagi var boikotēt, kas vācu preces nemaz nepērķ. Vakar runāju kādā protesta sapulcē apm. trīs tūkstoši lielai auditorijai. Šoreiz gribēju runāt kā cilvēks, kuram sāp ikviena fašistu iznīcinātā dzīvība. Bet neiznāca, kā gribējās. Zuda sirsniņa un aizrautība. Neesmu apmierināts. Jūtos visas šīs dienas kā salauzts. Kaut kas dziļi iekšā pārtrūcis, meklēju šo pārtrūkušo stīgu, bet velti. Pēc katras sapulces jūtos kā izspiests citrons. Es nevaru runāt bez sirds, bez jūtām, bet jūtu, ka mani kādreizējie spēki sāk izsīkt.

1934. gada 28. augusts, Liepājas nometnē.

Šodien mana dzimšanas diena. Četrdesmit trīs gadi nav daudz, bet toties spilgti, raibi un notikumiem bagāti kā mozaīka. Čerdesmit trīs dažādu krāsu gabaliņi, no kuriem savirknējas mana mūža garākais un neapšaubāmi spilgtākais posms. Mani atmiņu pavedieni sākas pie mana dzīvības avota — mātes. Esmu pats devis dzīvību trijām meitenītēm. Bet es augu citādi — vienkāršāk, rupjāk, bez «teorijām», zemnieciskā vienkāršībā bez ārēja maiguma. Mūs neaudzināja, mēs paši augām. Tā kā lauku dzīve bija normāla, godīga un zemnieciski tīra, tad viņa atstāja labu iespaidu uz bērna dvēseli. Bija brīži, kad vecāku maigums arī man pieskārs. Vasaras rītos mātes balss mani modināja un mīļa roka noglāstīja. Ir labi piemēri, kurus vecāki ieraksta bērnu sirdīs uz mūžu. Šādu īpašību man deva māte. Īsos vārdos to varētu teikt: «Taupi, mīli un cieni sievieti.» Un tagad man liekas daudz kopēja manai mātei ar Līziņu. Maigums, līdzietība, stipri pasvītota cilvēcības izjūta. Būtu labi, ja šīs īpašības viņa spētu nodot

mūsu bērniem. Tēvs bija kluss, noslēdzies sevī, bezgala labsirdīgs, kaut arī reizēm pabargs un pārsteidzīgs. Sirds dziļumos liels ideālists. Toreizējā tumsībā — liels grāmatu mīļotājs. Siltā atmiņā man palikušas ganiņa gaitas. Saulainie rīti, rasotie lauki un putnu dziesmās skanošie meži. No atmiņas pagaisušas visas lietainās dienas. Tad skolas laiks — pagastskola ar stulbiem skolotājiem, kas reizēm par pārkāpumiem ar lineālu izplaukāja. Tad 1905. gads ar vētrains brāzmu un aizrautību. Kā rūgta ironija skan ausīs toreizējās M. Skujenicka revolucionārās runas, kas mani līdz ar citiem lauku jauniešiem tā aizrāva! Grūta bija cīņa deļ izglītības. Strādāt un gatavoties eksterna pārbaudījumiem. Grūti bija iegūt vidusskolas atestātu, beigt tehnikumu, iegūstot mehāniķa diplomu elektrotehnikā. Bet līdz ar to sākās vieglākas dienas. Kā miglā pazib atmiņā pirmie darba gadi satiksmes resorā, Krievijas pierobežā, virsnieku sabiedrībā. Pirmie ceļojumi Vācijā un pieskaršanās Eiropas kultūrai. Kā izslāpis sāku tvert pēc kultūras, līdzekļi man to atļāva. Tie bija aktīva darba un kultūras slāpju apmierināšanas gadi. Tad nāca Liepāja — mans darba lauks pirms pasaules kara. Vieta, kur es pavadīju sava mūža labākos gadus, kā materiālā, tā arī garīgās labklājības ziņā. Bieži darbojos kara ostā, izpildot dažādus tehniskus satiksmes darbus. Arī šeit, kur tagad esmu nometināts. Biju labi ieredzēts ne tikai no maniem kolēģiem, bet arī starp toreizējiem krievu militārajiem aristokrātiem. Daudz skaistu brīžu šeit pavadīju, sapņojot par tautu brīvību un demokrātijas uzvaru. Nicināju spožo aristokrātiju, kas šeit valdīja, apspiežot mazās tautiņas. Kā ilgojos piedzīvot citus laikus! Un tagad šajā pat vietā sēžu aiz drāšu žoga kā savas tautas «ienaidnieks». Brīnišķi nosojots aplis! Toreizējā «apspiestība» un tagadējā «brīvība».

Tad nāca pasaules karš. Rēvele un mans darbs krievu flotes satiksmes nozarē. Drūms laiks. Trula dzīve un nemitīgi uztraukumi par dzimteni un mīļiem cilvēkiem. Izpalīdzēja lielā alga un ordeņi. Tā bija dzīve krēslā, manas līdzšinējās dzīves tumšākie gadi. Šinī tvana laikmetā savienojos ar manu dzīves draugu. Tā bija izslāpuša cilvēka tieksme tuksnesī pēc ūdens malka. Tā bija bēgšana no vientulības.

Tad nāca revolūcija, kura mani ierāva savā mutulī. Līdz ar vācu iebrukumu Rīgā pārceļšanās uz Maskavu. Kā es jūsmoju par revolūciju, kā es viņai pieķeros, bet kāda vilšanās, kad šī pati revolūcija ieslodzīja mani Maskavas čekas pagrabā. Kā ubags, kurš iedomātas pārles vietā atradis stikla gabaliņu.

Tad Latvijas Valsts tapšana. Es tiku Rīgā tikai 1919. gada sākumā, bet dzīvoju līdz notikumumu norisei nemitīgi. Ar visu spēku atdevos demokrātijas saucienam cīņā par demokrātisku Latviju. Tik brīnums mani glāba cīņā pret Bermontu Pārdaugavā. Es netaupīju sevi, redzot, ka citi dara tāpat. Demokrātijas gars uzvarēja.

Un tagad — ierindojot četrdesmit trīs gabaliņus mūža mozaikā — jāsēd aiz dzeloņdrāšu žoga tamdēļ, ka zemnieku partijas latviešu pilsonībai nepatīk viņas liberālisma periodā radītā iekārta. O, tempora! Cīnīties, lai pēc 15 gadiem tevi ieslodzītu drāšu dārzā. Pārāk rūgta vilšanās!»

Ar šīm skopajām rindām tēva piezīmes beidzas.

1941. gada naktī no 13. uz 14. jūniju mūsu ģimenē gandrīz vai atkārtojās 1934. gada 15. maija nakts. Tikai šoreiz notikumi skāra visu ģimeni. Mēs visi — tēvs, māte un divas meitas — tikām izsūtīti no Latvijas. Jaunākā māsa Maija, kas bija beigusi pamatskolas pirmo klasīti, dzīvoja laukos pie tantes un laimīgā kārtā palika dzimtenē. Kaut arī viņas dzīve izveidojās ļoti sarežģīta. Palikt bez vecākiem, bez līdzekļiem, bez ģimenes astoņu gadu vecumā — smagi.

Tēvu redzēju pēdējo reizi caur restoto vagona logu, kad vīriešus atdalīja no ģimenēm. Lija lietus, tēvs stāvēja uz perona nelaimīgs, apjucis, norūpējies. Šodien, izlasījusi tēva atmiņas, lasu viņa domas: «Es nedrīkstēju saistīties, man nedrīkstēja būt ģimene — par to es tagad maksāju ar savām un mīļoto mokām.»

Māte uz atkārtotiem pieprasījumiem par tēva atrašanās vietu saņēma paziņojumu, ka tēvs atrodas Molotovas apgabala Soļikamskas lēģerī. Notiesāts uz desmit gadiem bez tiesībām sarakstīties. 1957. gada 20. decembrī saņēmām paziņojumu, ka tēvs miris 1945. gada 24. jūnijā — savā vārda dienā — Jāņos. Miršanas vieta nav zināma. 1989. gada 12. februārī saņēmu no Latvijas prokuratūras paziņojumu, ka tēvs ar 1989. gada 1. decembri rehabilitēts. Vairāk ne vārda. Ja varētu ticēt papīriem, tad mana tēva mūžs noslēdzās piecdesmit četru gadu vecumā.

Vai tiešām tēva darbi, domas, sapņi, paveiktais, zaudētais — viss izdzēsts, vējos izkaisīts un nezināms kā tēva kaps?

Nupat — vakar — izlasīju V. Urtāna atmiņu stāstījumu par Soļikamskas nometni: «Drusku tālāk aiz lēģera samesti bedrē gul' pirmie izsūtīšanas mocekļi: rēderis Grauds, namsaimnieks Kažoks, deputāts Višņa un citi — ierakti seklās bedrēs vai sniegā.» Pirmie

izsūtīšanas mocekļi. Bet papīros 1945. gads. Un necilvēku necilvēcīgā
ņirgāšanās par cilvēku!

Rainis: «Kas piedot ir?

Vai ļaunu teikt par labu? Ļaunam tapt?

Nē, ļaunu ņemt un vērst par labu, tas ir piedot.

Jo citād' zvēri aprīs cilvēkus

Un cilvēcība noliegs pati sevi.

Un samīs dīglus, kas uz laba tiecas.»

Bet kā lai ļaunuma jūru vērs uz labu, ja zvēri jau aprijuši miljonus
un dzīvo vēl šodien cilvēka veidolā?

Mana māte Līze.

Par manu māti tēvs savās atmiņās raksta:

«1930. gada 30. martā, Rīgā.

Es iesāku kopdzīvi ar sievieti, kura ir viens ideālisma kamolīts. Ja
manos bērnos mātes iespaids būs lielāks nekā manējais, tad mani
bērni izaugs par labiem cilvēkiem. Es gan varbūt spēju vairāk spīdēt,
bet nekad tik daudz dvēselīgi sildīt. Neesmu savā dzīvē saticis garīgi
vērtīgāku cilvēku. Reizēm man rodas uzbāzīgi pārmetoša doma, ka
mans draugs gaidīja no manis vairāk, nekā es biju spējīgs dot. Esmu
bijis par daudz apsološs. Vainīgs esmu tikai es, jo atradu darbu, kas
mani aprija.»

Mana māte bija radīta skolotājas darbam un savu darbu ļoti mīlēja.
Kad piedzima pirmā meitenīte — mana māsa Guna, māte no
skolotājas darba atsacījās. Atsacīšanās bija mokoši grūta, vienādi
spēcīgi māte mīlēja gan skolu, gan ģimeni. Mūs neaudzināja ar
norādījumu — to drīkst vai to nedrīkst. Mūsu «drīkst» vai «nedrīkst»
bija vecāku paraugs.

Astoņpadsmit gados, kurus nodzīvoju ģimenē, neatceros skaļāka
vārda, nesaskaņas, dusmas. Domāju, ka problēmas pastāvēja arī manā
ģimenē, bet tās tika risinātas divatā. Veicot skolas uzdevumus, varējām
pie mātes griezties jebkurā jautājumā — vai tā bija matemātika vai
valodas. Angļu valodu māte apguva gada laikā, apmeklējot Angļu
institūta vakara kursus. Māte bija iejūtīga, mīļa, gudra.

* * *

Mana māsa Guna.

Guna man bija gan māsa, gan draugs. Reizēm likās, ka esam kā

viena. Milējām grāmatas, teātri, mūziku. Tēva lielā bibliotēka bija mūsu rīcībā. Pamatskolas gados jau pieveicām lielu daļu no klasiķiem. Teātri iemilējām, būdami bērni. Katru svētdienas rītu skatījāmies Nacionālajā teātrī bērnu izrādes. Brigaderes «Lolitas brīnumputnu» redzējām neskaitāmas reizes. Tekstu zinājām no galvas, mājās visu atdarinājām. Jānis Lejiņš — Alnis bija mūsu dievs. Katrā izrādē no jauna raudājām, kad brāli Alni ievainoja. Anta Klints Surma lomā vēl šodien kā dzīva man acu priekšā. Teātris mums likās kā brīnišķīga pasaule, kurā labais vienmēr uzvar. Vēlākos gados skrējām uz neaizmirstamām Smilģa izrādēm Dailē. Mana māsa jūsmoja par Elvīru Brambergu. Guna bija ļoti skaista meitene, ļoti muzikāla, ar labu balsi. Jau pamatskolā viņa zināja, ka būs aktrise. Uz savu mērķi viņa gāja ar fanātisku neatlaidību. Guna nolēma iepazīties ar Brambergu, lai jau šodien sāktu gatavoties savam uzdevumam. Iepazinās un sadraudzējās. Bramberga strādāja ar māsu, palīdzot dzejas lasīšanā. Guna bieži uzstājās skolas vakaros. Dzeju māsa lasīja, kā man likās, ļoti izjusti. Bet ar laiku māsu arvien vairāk sāka aizraut mūzika. Sākām apmeklēt biežāk operu. Māte atļāva sarunāt Gunai privārstundas pie profesora Paula Saksa. Mūsu operas dievs kļuva Mariss Vētra — Dons Hosē, Hermanis, Otello, Pajaco, Hamlets, Edgars, Loengrīns un vēl citi. Neskaitāmus vakarus — atkal un atkal klausījāmies Vētras brīnumainajā balsī un apbrīnojām viņa aktiera talantu. Un atkal māsa bija iedomājusies, ka tikai Vētra varētu lemt, vai viņai vērts mācīties dziedāt vai nē. Ak, kā es apbrīnoju, pat apskaudu viņas drosmi! Māsa sazvaniņās un norunāja tikšanos Vētras dzīvoklī. Vētra pieņēma māsu tik vienkārši un sirsnīgi, it kā viņam nebūtu citu pienākumu kā uzklaustīt to meiteņu balsis, kas iedomājas kļūt dziedātājas. Slēdziens bija pozitīvs — balss materiāls labs, muzikalitāte arī — priekšā tikai darbs un darbs. Bet piebildis — sievietei māksliniecei grūta dzīve. Atvadoties teicis — uz redzēšanos uz skatuves. Tās pašas dienas vakarā Operas orķestra ložā klausījāmies Karmenu. Izrādei beidzoties, aplausiem skanot, mākslinieki iznāca atvadīties. Vētra, ieraudzījis māsu ložā, panācās uz skatuves malu un paklanījās. Ko nozīmēja mātai šāds viņas «dieva» žests!

Toreiz, mūsu jaunības visskaistākajā laikā, mēs bijām pārliecinātas, ka mākslinieks, kas izdzīvo Jāzepa, Antiņa vai cita varoņa dzīvi, paņem savā dzīvē līdzīgu šo labo, skaisto, skaidro. Mēs bijām pārliecinātas, ka citādi tas nevar būt. Nedrīkst būt. Bet, kad pirms kādas izrādes Bramberga mūs brīdināja, ka šodien izrāde nebūs laba,

jo partneris ir iedzēris, tad likās, ka «grūst pasaules balsti». Šodien par to jāsmaida. Un tomēr, cik jaukas mēs bijām!

Atceros kādu Loengrīna izrādi. Marisam Vētram bija periods, kad pārpūlēto balss saišu rezultātā grūti bija nodziedāt visu operu. Viņš ārstējās, bet līgums ar Operu nežēlīgi prasīja dziedāt. Pirmajā cēlienā dziedājums kā vienmēr bija apbrinojams, otrajā jau jutās balsi nogurums, bet trešo — Vētra norunāja, jo balss neklausīja. Zālē bija kapa klusums. Mēs raudājām! Tas bija šausmīgs vakars.

* * *

1941. gada pavasarī Rīgas kultūras dzīvē bija sevišķa gaisotne. Maijā parādījās Marisa Vētras un Ādolfa Kaktiņa koncertu afišas «Mūsu mīlās latviešu dziesmas» — Dārziņš, Alfrēds Kalniņš, Jānis Mediņš, Jāzeps Vītols. Pie klavierēm Lūcija Garūta. Koncerts piedzīvoja trīspadsmit atkārtojumus, tie notika Konservatorijas zālē. Tas nebija tikai Vētras Dārziņš vai Kaktiņa Kalniņš, bet mūsu visu ilgas, sapņi, cerības, arī šaubas un bailes. Programmai beidzoties, neviens neatstāja zāli. Visas dziesmas tika atkārtotas piedevās. Tikai gaismai zālē nodziestot, sapratām — brīnums beidzies. Konservatorijas priekštelpā visa publika gaidīja iznākam māksliniekus, lai vēlreiz suminātu.

Gājām mājās pa klusajām Rīgas ielām. Jau bija nakts. Klusējām, bijām satrauktas.

Nezinājām, nenojautām, ka kopīgi klausījāmie pēdējo koncertu un pēdējo reizi dzirdējām Vētras un Kaktiņa balsi.

* * *

Siltā atmiņā man ir mani pamatskolas gadi. Apmeklējām pedagoga Leona Taivāna 5. īpatnējo skolu. Taivāns bija beidzis Teoloģijas fakultāti, bet ļoti interesējās par pedagogiju. Bijis Francijā, kur iepazinies ar jaunākajām audzināšanas metodēm. Tā aizrāvis, ka nolēmis atvērt līdzīgu skolu Rīgā. Galvenais skolas uzdevums — attīstīt bērniem patstāvīgu domāšanu un patstāvīgu darbošanos. Atzīmes, kā parastās skolās, nelika, bet par katru audzēkni skolotājs rakstīja savus novērojumus. Skolēna spējas, novirzes, talanta iedīgļus. Mums notika arī klases sapulces, kuras paši vadījām, apspriedām dažādus

atgadījumus, novērtējām sekmes. Manā klasē bija daudz apdāvinātu zēnu un meiteņu. Mūs interesēja viss — gan teātris, grāmatas, izstādes. Pārspriedām, strīdējāmies. Trīs zēni bija labi zīmētāji un daudz interesējās par glezniecību. Viens no viņiem — Ojārs Ābols. Divi pārējie gāja bojā Krievijā kara laikā. Skolotāji bija pedagogi pēc aicinājuma. Mēs viņus mīlējām un, liekas, ka viņi mūs arī. Māte daudz sava laika veltīja skolai, palīdzot kārtot dažādus darbus skolas kancelejā. Pats Taivāns pasniedza dabas zinības un ticības mācību. Apmeklēt vai neapmeklēt ticības mācības stundas bija brīva izvēle. Mani vecāki nebija reliģiozi, tādēļ apmeklējām ētikas stundas. Nepārmetu vecākiem, jo nejūtos apzagta. Ģimene, skola un literatūra man deva sajēgu par labo un ļauno, taisno — netaisno, žēlsirdību — cietsirdību. Raini iemīlēju jau pamatskolā, un Jāzeps mani pavadīja visu mūžu, arī tautas Dainas.

Svēts zemes stūrītis mums bija mana tēva dzimtas mājas Nītaurē, kuras vecaistēvs novēlēja savam vienīgajam dēlam uz pusēm ar vecāko meitu. Tante apsaimniekoja visu zemi, mēs tur pavadījām vasaras. Atmiņas par šīm vasarām ir tik gaišas un saulainas, it kā pasaulē nebūtu ne lietu, ne vēju, ne negaisu. Mēs bijām darbīgas meitenes, palīdzējām tantei lauku darbos. Žēlojām māšīcu un bieži gājām ganos viņas vietā. Cik skaisti bija agrie rīti! Liekas, jau toreiz radās nojausma, cik apbrīnojami pilnīga ir daba, un cilvēks ir tikai dabas daļa, nevis valdnieks.

Pienāca 1941. gada pavasaris. Sākās beigšanas eksāmeni vidusskolā. Veicās labi. Vidusskolas gadi nav man mīļā atmiņā. Tie bija Ulmaņa valdīšanas gadi, kurus atceroties piekrītu demokrātiski noskaņotai sabiedrības domai, ka Ulmaņa režīms atņēma latviešu tautai pašnoteikšanās tiesības. Diktators vienvaldnieks nevar veicināt garīgo brīvību un kultūras vispusīgu attīstību. Manu pamatskolu pārveidoja par parastu skolu. Taivānu un daudzus skolotājus atlaida. Liekas, ka Ulmanis baidījās no visa progresīvā izglītībā, mākslā, kultūrā. Brīnos par tagad modē nākušo Ulmaņa kultu. Saprotu, ka tā ir pretējā galējība, kurā mēs metamies bez apdomas. Nevajadzētu vienādot 1918. gadu ar 1934. gadu.

1941. gada 13. jūnijā bija palicis nenolikts vēl viens vienīgs eksāmens — angļu valoda. Likās, ka esam pavisam tuvu savam nākošajam mērķim, māsa — konservatorijai, es — universitātei. Biju nolēmusi studēt filoloģiju. Bet 1941. gada 14. jūnijā visa ierastā dzīve, viss, ko savos deviņpadsmit gados bijām sevī uzsūkušas, viss, kas bija mūsu dzīves jēga, saturs — pēkšņi zuda. Dzīve un cilvēki parādījās

kaut kādā kroplīgā, pavisam citā veidolā. Visi cilvēcības ideāli, kas bija jau mūsos nostiprinājušies, kurus jau pieņēmām par saviem — vairs nederēja. Ap mums bija pavisam cita, sveša dzīve ar pavisam citiem cilvēkiem. To visu apjēgt, saprast, sagremot bija ļoti, ļoti grūti un sāpīgi. Kā manam mīļajam Jāzepam:

«Visu tie man ņēma:

Man dzīve noskrēja no sava ceļa,

Man ņēma tēvu, tautu, dzimtu, mīlu,

Man ņēma ticību — vai to var piedot?

Vai tie nav jādeldē, kas labu deldē?»

* * *

Spilgtākie mirkļi no pirmā trimdas gada Sibīrijas kolhozā — jauniešu neiedomājamā cietsirdība pret visu dzīvo. Nežēlastības kalngals — suņu mocīšana, vācot ādas armijai. Sunim apmeta cilpu un vilka aiz zirga kamanām, kamēr tas nobeidzās. Zēni bariem skrēja aiz kamanām, priekā rēkdami. Vēlākajos gados, kad uzzināju par lēģeriem un tajos nomocītajiem, iedomāju, kas tie bija par cilvēkiem, kas strādāja tur par uzraugiem, priekšniekiem. No kurienes šie briesmoņi? Un tad atcerējos šo zēnu sejas — varbūt viņi? Kas vainīgs, ka viņi tādi? Garīguma trūkums — Dieva trūkums? Bet atceros arī vecas krievu sieviņas, kas, maizes gabalu vai piena trauku zem priekšauta paslēpušas, gaidīja mūs pie saviem vārtiem, kad nācām mājās no darba. Viens no pirmajiem jautājumiem mums — vai jūsu dzimtenē darbojas baznīcas? Tas sirdi sasildīja. Šausmināja vietējo iedzīvotāju neiedomājamā nabadzība. Mājas bez jumtiem, bez dārziem, bez puķēm. Viss tikai vēderam un arī ļoti skopi.

Kolhozs par darbu nemaksāja ne graudā, ne naudā. Nezinājām, kas mums pienākas un vai vispār kas pienākas! Valdnieks bija kolhoza priekšsēdētājs. Mūs uzturēja tikai viena doma — jādzīvo šodien, rīt beigsies karš un mēs braucam mājās. Tādēļ nolēmām, ka jābrauc kādam no mums uz tuvāko lielāko pilsētu Kansku pārdot drēbes. Atstāt rajonu nedrīkstējām, bet attālumi milzīgi, priekšniecība tālu, mēs riskējām. Pirmajā reizē brauca māsa, pēc tam es. Līdz galvenajam lielceļam vajadzēja noiet daudzus kilometrus kājām, tad gaidīt mašīnu, kas brauc uz Kansku. Vasara bija sausa un karsta, un mocīja mošķu

bari. Zemes ceļi saplaisājuši, cieti kā klons. Visapkārt milzu plašumi un attālumi. Kilometriem nevienas mājas, nevienas dzīvas dvēseles. Sveša mala, sveša daba.

Māsa Kanskā piedzīvoja traģisku mirkli. Nezinādama šīs zemes likumus un tikumus, iekārojusi vakarā aiziet uz kino. Mājās nākot, piebiedrojies kāds virsnieks, solīdams pavadīt, jo vienai esot bīstami. Kad nonākuši klusā ieliņā, «bruņinieks», draudot ar revolveri, licis māsai iet viņam līdzi. Kad māsa turpinājusi ceļu savā virzienā, viņš izšāvis. Lode nosvilpusi gar deniņiem un apsvilinājusi ādu. Domādama, ka ir ievainota, māsa noslīgusi uz ceļiem. Virsnieks aizbēdzis. Jā — cita zeme, citi tikumi, cita morāle.

Mātei šis pirmais gads bija smags. Saprātu, kādas mokas sagādā doma par tēvu un sāpe par mūsu nākotni, bet savos deviņpadsmit gados kautrējos un nezināju, kā palīdzēt. Gribējās žēlot, dalīties sāpēs, bet neprātu. Tagad zinātu vārdus, tagad nekautrētos žēlot, mīlēt, bet nav mātes.

* * *

1942. gada pavasarī paziņoja, ka mums jābrauc uz ziemeļiem zivis zvejot. Atkal vāca kopā latviešus, kas bija izmētāti dažādos kolhozos. Kājām mērojām ceļu līdz Kanskai. Ceļā daudzi noberza kājas, un mūsu gājiens izstiepās vairāku kilometru garumā. Krasnojarskā Jeņisejas upē bija sagatavotas liellaivas, kuras vilka kuģītis un veda mūs uz jauno dzīves vietu. Sākumā Jeņisejas krastus klāja meži, tad upe kļuva platāka un platāka, koki palika kroplāki un mazāki — pārejot krūmājos. Beidzot krastā bija redzami tikai kaili uzkalni un lejas — sākās tundra. Uzkalnu ielejās nelielas upītes ietecēja Jeņisejā. Upīšu krasti apauguši krūmiem. Pabraucām garām Igarkai, Dudinkai ar Noriļsku dziļāk tundrā. Bijām jau aiz polārā loka. Daba likās pelēka, nabadzīga, nospiedoša. Upe pletās arvien platāka, varenāka. Mūsu karavāna sāka pieturēt pie apdzīvotām vietām, kas kā mazas sādžiņas ar nedaudz mājām pieklāvās Jeņisejas krastam. Mūsu ģimeni izsēdināja Karaulā. Karaula — Ustj-Jeņisejas apgabala centrs. Partijas un valdības ēka, skola, banka, slimnīca, veikals un nedaudzas dzīvojamās mājas. Pamatiedzīvotāji — ņenci — dzīvoja tundrā jurtās un pārvietojās briežu pajūgos. Šī tauta bija pieradusi dzīvot brīvi — turēt briežus braukšanai, gaļai un ādām apģērbam. Zivis zvejot tik,

cik vajadzīgs galdam. Kad dibinājās kolhozi un briežus paņēma kolhoza uzskaitē, grūti brīvai tautai bija piemēroties tik nesaprotamai dzīvei. Veikalos parādījās spirts, un ņenci sāka dzert, slimot ar tuberkulozi, mirstība strauji cēlās. Lielā Taimiras apgabala eksistences avots bija bagātā Jeņiseja ar zivīm un tundras baltajām lapsām — balto zeltu. Bet Karaulā mūs neatstāja, nelielā kuģītī braucām vēl septiņus kilometrus uz leju, kur bija mūsu nākamā dzīves vieta. Nosaukums smieklīgs — «Resnais deguns» (Tolstij Nos). Laikam licis, kas šeit bija izveidojies, atgādināja resnu degunu. «Resnais deguns» bija neliels zvejas ciematiņš ar zivju pieņemšanas punktu. Šeit dzīvoja zivju pieņēmējs ar ģimeni, veikalnieks un daži kantora darbinieki. No ēkām — gara kantora ēka ar dzīvojamām istabām vienā galā, veikals, zivju noliktava, maizes ceptuve un nelielas būdiņas, kurās dzīvoja vietējie zvejnieki — krievu un ņencu sajaukums — selģuki.

Mūs novietoja kantora ēkas bēniņos. Bijām laimīgi, ka zem jumta, jo daudzi atbraucēji dzīvoja teltīs. Vēl bija Ziemeļu vasara ar vējiem, kuriem tundrā nav kur aizķerties. Pirmais mūsu darbs — būvmateriālu izkraušana, kas atvesti kuģos un stāv upes vidū. Steķi nebija uzcelti, un kuģis pietāt krastā nevarēja. Atvestie materiāli bija domāti mūsu māju celtniecībai. Viena brigāde svieda materiālus ūdenī, otra, stāvot ūdenī, kailām kājām, ķeksēja materiālus uz krastu. Trešā brigāde krastā šķiroja un krāva kaudzēs.

Māsa bija brigādē, kas stāvēja ūdenī. Kādu rītu Gunai kājas bija sapampušas un sāpēja. Sacēlās arī temperatūra. Pēc vairākām dienām viņu aizveda uz Karaulas slimnīcu. Slimnīcā Guna saslima ar tifu un nogulēja visu vasaru un rudeni. Mātei izdevās noformēties slimnīcā par sanitāri un būt māsas tuvumā.

Paliku viena. Bija ļoti smagi. Apkārt vēl neiepazīti, sveši cilvēki. Uz Karaulu pie māsas netiku, jo no darba nekādu iemeslu dēļ neatbrīvoja.

* * *

Kādu vakaru pēc notrādātas darba dienas mums paziņoja, ka jāiet uz Karaulu lādēt pienākušo pārtikas baržu. Karaulā nonācām naktī. Mūs nometināja klubā. Mūsu maiņai vajadzēja sākties agri no rīta. Kinomehānikis piedāvājis parādīt «Muzikālo momentu ar Ļemeševu»,

kuru jau biju skatījusi Rīgā. Piekritām. Pēc vairāk nekā gada mūzikas kurluma — Bizē un Čaikovskis! Klausījos un raudāju. Visvairāk sāpēja, ka Gunas nav blakus.

Bija agrs rīts, kad izgājām darbā. Jeņiseja vēla pelēkus miglas vālus, krastā kustējās salikuši cilvēku stāvi ar kastēm un maisiem uz muguras. Turp — atpakaļ, turp — atpakaļ. Tikko biju citā pasaulē — savā pasaulē, bet vajadzēja kustēties, vajadzēja strādāt šajā realitātē. Meitenes nesa maisus un mucas uz nestuvēm. Puiši uz pleciem. Bija atvesti amerikāņu produkti — milti, cukurs — maisos, mucās žāvēta desa taukos. NKVD priekšnieks — baltā kažociņā, baltos vaļenkos, baltiem zobiem spīdot, sauc: «Veicīgāk, veicīgāk!» Strādāja arī vietējo krievu brigāde, kas šo darbu bija apguvusi līdz pilnībai, viņiem labi maksāja. Izdevīgā brīdī šie vīri sasita mucu ar desām un bāza kabatās. Bija kauns, bet gribējās ēst, un arī mēs ņēmām. No pārplisušiem maisiem cukura gabalus paņemt bija jau patīkamāk. Kuģu izkraušanas darbs ziemeļos ir regulārs un parasts. Īsajā vasaras periodā vajadzēja apgādāt ar pārtiku visu lielo Ustj-Jeņisejas rajonu. Kuģis nāca pēc kuģa, un šajā darbā iesaistīja visus, kas bija spējīgi kustēties. Visgrūtākā un nepatīkamākā bija ogļu izkraušana. Trūka piemērotu drēbju, izmazgāt ogļu putekļus toreizējos apstākļos bija grūti. Pirmais darba apģērbs, ko mums atļāva par savu naudu nopirkt, bija vatenis, pildīts ar briežu spalvām, un tādas pašas bikses. Valkājot spalvas sakrita nošūto striņu apakšējā galā. Jakas divas katūna kārtas nesildīja. Vatenis bija šūts no striņaina flaneļa, bet bikses — no lillīgi puķaina. Toreiz izskats gan mums bija pilnīgi vienaldzīgs.

* * *

Vēlēšanās mūsu redzēt bija tik liela, ka vienkārši aizbēgu no darba. Gāju uz septiņus kilometrus attālo Karaulas slimnīcu. Soda nesaņēmu, pateicoties parastai krievu nolaidībai.

Māsa bija izdilusi vāja, vāja — tikai lielās acis spožas kā agrāk. Runāja tikai par savu sapni, par to, ka dzied domās — izdzied visu, ko atceras. Dzied arī naktīs, kad nevar gulēt. Es izjutu tādu divainu kaunu par to, ka esmu vesela, ka esmu vēl spēcīga, ka varu staigāt, kustēties. Ar rūgtumu sapratu, ka mēs tagad dzīvojam katra savu dzīvi. Es istabā, kur divstāvu nārās nometināti divdesmit dažādi cilvēki. Katram atvēlēta vieta tikai gulēšanai. Vidū dzelzs plīts, kas kuras

dienu un nakti, jo siltums turas istabā, tikai kamēr šis dzelzs gabals ir sārts. Istabā bijām daudz jauniešu — visi mūžīgi izsalkuši, smagā darba nomocīti, aukstuma un drēbju trūkuma nomākti, bet jauni. Gribējās aizmirsties, gribējās jokot un smiet. Arī man. Māsa dzīvoja tikai atmiņās un sapņos. Reālā dzīve bija aiz slimnīcas sienām. Es jutos kā nodevēja, manī dzima sāpīga nojausma, ka nekad, nekad vairs nebūs tā, kā bija. Bet domu, ka māsa varētu neizdzīvot, nepielaidu ne brīdi. Lai māsu uzturētu, māte iemainīja pret atlikušajām drēbēm olu pulveri, cukuru, sviestu. Noziedoja pat savu laulības gredzenu. No slimnīcas nācu pa Jeņisejas ledu — tā tuvāk. Bija iestājusies polārā nakts. Ziemeļblāzma kā liels prožektors meta gaismas kūļus pāri debesīm. Reizēm tā zaigoja visās varavīksnes krāsās, bet biežāk baltā. Jeņisejas krasti un mazo upīšu gravas tumsā izskatījās spocīgas. Reizēm likās, ka baltajā sniega klajumā pazib šaudīgas ēnas. Baidījos no vilkiem, bet tos nesatiku.

Māsa izdzisa 1943. gada 8. janvārī divdesmit viena gada vecumā. Es sapratu, ka Gunai vairs nebija spēka cīnīties, jo bija zudusi ticība. Divus mēnešus nevarējām māsu apglabāt. Visu janvāri plosījās tā saucamā «Melnā nāve» — sniega vētra. Sēdējām istabā pie sarkani nokaitētas dzelzs krāsniņas, kas tika kurināta dienu un nakti. Pavīrši celtajai mājai sniegs un vējš vilka cauri. Māsa gulēja nepabeigtā mājā, kas bija domāta kā pirts. Kapi atradās kādus piecus kilometrus no ciemata. Janvāra beigās sniega vētra pieklusa, bet sākās liels sals. Mūsu nabadzīgajās drēbēs tādā salā ilgāk par piecpadsmit, divdesmit minūtēm nevarējām turēt. Aiziet piecus kilometrus līdz kapiem un izsist sasalušā zemē kaut ko līdzīgu kapiņam, tas prasītu visas dienas darbu. Tā būtu droša nosalšana. Vajadzēja gaidīt siltāku laiku, citas izejas nebija.

Katra atmošanās rītos bija atkārtoti smags pārdzīvojums, apjēdzot, ka tiešām atrodos ellē. Un šajos rītos atcerējos ģimnāzijas pirmās klasītēs lasīto Romēna Rolāna aprakstu Mikelandželo skulptūrai «Rīts». Sieviete negribīgi ver plakstus, nojauzdama, ka diena būs grūta. Toreiz lasīju šos vārdus naivā izbrīnā, jo likās — katrs rīts solīja bagātu, gaišu dienu. Tagad pilnībā izbaudīju šo negribīgo, smago atmošanos un sapratu, ka dzīvē ir tādi ļauni spēki, pret kuriem mana labā griba vien ir bezspēcīga.

Māte bija ļoti vārga, un tikai brīnums palīdzēja šim elles lokam iziet cauri dzīvai. Martā sals mazliet mazinājās un mēs, neliela cilvēku grupiņa, devāmies uz kapiem. Māsu vilkām ragaviņās. Strādājām

vairākas stundas ar kapļiem, stangām un cirvjiem. Zeme bija kā akmens, šausmīgi salām, tomēr izcirtām paseklu bedri. Aplikām ar sniegu un gaidījām pavasari. Zeme atkusa jūnija sākumā. Pavasari izrakām kapu līdz mūžīgam sasalumam un uzlikām baltu krustu. Tā Jeņisejas upes krastā guļ mans vismīļākais, tuvākais cilvēks. Izbeidzās mūžs, kas varēja būt vērtīgs un spožs. Šodien noliecu galvu to cilvēku priekšā, kas toreiz — darbā, aukstumā nomocīti, neēduši, visneiedomājamākos apgērbos satinušies, — atrada spēkus, lai palīdzētu mūsu guldīt zemē.

* * *

Jūnija sākumā Jeņisejā iet ledus. Tas ir grandiozs skats. Nekur nekad citur tik spilgti neesmu izjutusi dabas varenību. Lielais ledus klajums sašķeļas, un milzīgs spēks biezos ledus bluķus grūž uz krastu. Krastā veidojas milzīgi ledus kalni, kas visu vasaru lēnām kūst un sabirst ledus kristāliņos. Bet upē ledus sāk šķelties un berzties, upe šņāc un krāc un ar milzīgu ātrumu sāk traukties ar visu, kas viņā, uz ziemeļiem. Bieži uz ledus redzami dzīvnieki, laivas, koki. Bija gadījies, kad mednieki vai zvejnieki, pēdējā brīdī nākuši pāri upei no salām, aizgāja bojā. Kad lielākā ledus masa ir noskrējusi un upē ir redzami ūdens laukumi, tad vīri stumj laivas Jeņisejā un sākas baļķu — malkas ķeršana ziemeļiem. Tās ir uztraukumu pilnas dienas sievām, bērniem, jo darbs ir riskants. Laivas var saspīest starp lediem, var notikt dažādas nelaimes. Mani uztraukumi sākās dažus gadus vēlāk, kad apprecējos un šādā veidā malku sāka gatavot mans vīrs. Bet pirmos gadus mēs sildījāmies no materiāliem, kas bija atvesti mājiņu celtniecībai. Katra pienākums, ejot mājās sildīties, nozāģēt klucīti. Citas iespējas nebija. Toreiz mums nebija ne laivas, ne rīku, ne apavu, ne iemaņu.

Mūsu istabiņā, kurā dzīvojām diendienā kopā un strādājām kopā tik ļoti dažādi cilvēki, divām Anniņām bija man radniecīgas dvēseles. Šie tuvie cilvēki palīdzēja tikt pāri visgrūtākajam. Mana pirmā Anniņa bija par mani pāris gadu vecāka. Beigusi Jelgavas ģimnāziju, iepazinusi jau mīlestību. Aizgājusi dzīvot pie mīlotā cilvēka, bet neregistrējusies aiz pārliecības, ka mīlestību saistīt ar zīmogiem un papīriem ir pazemojoši. Naktī, kad ieradušies aizvest viņas vīru, Anniņa vēlējās tikai vienu — būt kopā arī nelaimē. Varas pakalpiņi steidzās ierakstīt

sarakstos arī Anniņu, un tā viņa ar vienu spalvas vilcienu kļuva par «specpereseļenku» uz sešpadsmit gadiem. No mīļotā cilvēka tika atšķirta jau pēc pāris stundām. Viņiem nekad vairs nebija lemts tikties.

Anniņai bija skaista balss, apbrīnojama muzikalitāte un piedevām vēl aktrises talants. Visu dzirdēto Anniņa varēja nodziedāt pēc atmiņas. Vakaros klausījāties Karmenu, Aīdu. Arī mūsu mīļās dziesmas: «Brīnos es.» «Mums visiem vienas sāpes.» Anniņai bija dramatiskais soprāns un izpildījums spēcīgs, temperamentīgs. Katra dziesma uzbūra veselu pasauli. Bet Anniņai bija vēl viens talants, kuram viņa bija nolēmusi ziedot sevi, — balets. Anniņa apmeklēja Fjodorova baleta skolu. Daba bija apveltījusi vienu cilvēku neapdomīgi izšķērdīgi.

Mūsu draudzība sākās, kad māsa gulēja slimnīcā. Šis cilvēks mani pievilka kā magnēts. Uz Ziemassvētkiem izgudrojām sagatavot mūsu istabas jauniešu spēkiem «Parodiju par Hamleta tēmu». Neskaitāmas reizes klausoties Jāņa Kalniņa Hamletu, teksts galvā bija iesēdies vārds vārdā. Režiju uzņēmās Anniņa, arī Hamleta lomā. Prologā izlūdzāmies Šekspīram piedošanu par šādu uzdrīkstēšanos. Anniņa Hamleta lomā bija vienreizēja. Skatītāji — mūsu istabas vecākā paaudze, viesi arī no citām istabām — smējās, aizmirsā tukšos vēderus un trulo ikdienu. Arī mēs aizmirsāmies, gatavodami izrādī nepabeigtās, nekurinātās mājiņās. Atvadoties no manas māšas, Anniņa dziedāja no «Aīdas» «Ar dievu zeme šī, kur tik daudz ir ciests». Bet pēc māšas nāves manī kaut kas salūza, likās, es nevarēju un nedrīkstēju šo draudzību turpināt. Likās, ka esmu māsu nodevusi. Naivi? Bērnišķīgi? Jā, varbūt! Toreiz es savādāk rīkoties nespēju. Drīz mūsu ceļi šķīrās. Anniņa aizbrauca zvejojot Jeņisejas otrā krastā. Apprecējās un ilgus gadus smagi strādāja aukstumā, puteņos, salstošiem pirkstiem mudžinot no tīkla zivis, centneriem un tonnām. Kad Anniņa atgriezās dzimtenē, skaistā balss bija zudusi.

Otrā Anniņa bija jaunāka par mani. Augusti ļoti inteligentā ģimenē. Vecaistēvs slavenais Pūlišu Ģederts beidzis kā viens no nedaudziem latviešiem Jēnas universitātes Medicīnas fakultāti. Visu dzīvi veltījis grāmatu izdošanai un izplatīšanai. Visādos veidos atbalstījis jaunos rakstniekus. Anniņa saņēmusi labu mājas audzināšanu, apguvusi labus pamatus gan mūzikā, gan literatūrā un valodās. Augusti divu brāļu sabiedrībā, centusies vienmēr brāļus atdarināt un piedalījusies visos puiku stiķos un niķos. Tādēļ — pretēji viņas mātes vēlmei redzēt

savu vienīgo meitu kā sievišķīgu būtņi — Anniņā bija kaut kas zēnisks. Savos sešpadsmit gados viņai nācās brigādē strādāt visus smagos darbus. Lielākā daļa mūsu brigādes jauniešu nāca no laukiem, no turienes arī latviešu zemnieka bezgalīgi lielā darba apziņa. Mums — pilsētniecēm bija jāspēj turēt līdzī. Kaut gan — šodien šāda sevis mocīšana liekas bezjēdzīga.

Vasaras sākumā ar savādiem augoņiem galvā saslima Anniņas māte un tika ievietota slimnīcā. Liekas, ka stundas, ko Anniņa pavadīja pie savas mātes slimnīcā, pārvērtā pusaudzi picaugušā cilvēkā. Māte nomira. Ar laivu vedām Anniņas māti no slimnīcas uz kapiem. Pirmo reizi mūžā sēdos pie airiem. Meitenes bija atsaucīgākas nekā zēni. Zēni slimīgi reaģēja uz mūžīgo bada sajūtu un visos pasākumos, kur ārpus darba laika bija vajadzīgs spēka patēriņš, piedalījās tikai meitenes. Anniņas māti apglabājām blakus manai mātai, tikai vieglāk, jo bija vasara. To, kā Anniņa ar brāli noslīga ceļos pie mātes kapa, redzu vēl šodien. Jeņisejas krastā, baltā smilšu kalniņā uz mūžu guldīti mūsu tuvie. Lejā — zils ūdens klajums, blakus tundra, kas aizstiepjās neiedomājamos tālumos. Manu un Anniņas draudzību grūti vārdos izteikt. Kopā strādājām pie mājas būvēm, vēlāk pie zivju apstrādāšanas. Mazgājām zivis no sāļjuma, likām mucās, vēlām mucas zem preses. Vasaras pagāja sāls lādēšanā no kuģa un zivju lādēšanā kuģos. Strādājot kavējāmieš atmiņās par izlasītajām grāmatām, redzētajām izrādēm, skolas dzīvi, tad darbs likās vieglāks. Mūsu ceļi šķīrās un atkal krustojās. Tiekamies vēl šodien Rīgā.

* * *

Spilgtā atmiņā kāda Jāņu nakts. Lādējām sāli no neliela kuģīša. Mana brigāde ar viņu cēla sāls maisus no tilpnēm un nolaida laivās. Bija ziemeļu vasara, nakts gaiša kā diena. Kuģis noenkurojies labā attālumā no krasta, un odu bari, kurus varētu nosaukt par ziemeļu vasaras šausmām, nemoka. Pilnīgs bezvējš, ūdens spīd kā izkausēts sudrabs, krastos jau zaļot sākusi tundra. Ziemeļos daba steidz dzīvot, vietām vēl vizuļo kūstošie ledus kristāli, bet blakus jau zaļo zāle un zied dažādi staipekņīši maziem ziedīņiem. Mēs strādājam un dziedam. Skan tālu. Anniņa dzied: «Hei-jā pāri jūrai...» Krastā, savu galminieku ielenkts, sēd zivju fabrikas direktors. Šejienes varenaiss! Pāri ūdens klajumam atskan viņa balss: «Velna latvieši — tik smagi strādā un

vēl dzied.» Viņš bija no tiem priekšniekiem, kam sagādāja baudu mūs pazemot. Bet mēs dziedam, un skan skaisti!

* * *

Vēl kāds atmiņu mirklis. Agrā pavasarī, kad tundrā sāk kust sniegs, ūdens grauž ceļu dziļajā sniegā, veido kaut ko līdzīgu tunelim. Tad pienāk brīdis, kad virsējais sniegs iebrūk ūdens strautā, pārvēršoties sniega un ūdens putrā. Strauts plešas plašumā un gāžas Jeņisejā. Eju agri no rīta uz Karaulu. Ceļā ir strauts, kas vasarā ir pārbrienams, bet pavasaros sagādā galvassāpes. Pāri strautam pārlikts baļķis — pāreju viegli. Neiedomājos, ka katra stunda kausē un drupina sniegu. Atpakaļceļā pāri strautam turas it kā sniega gaisa tilts. Pašā sniega tilta vidū — baļķis. Vai šis tilts manu svaru noturēs? Pāri man jātiek, cita ceļa nav. Strautu apiet pa tundru nav iespējams. Ja iekrītu ūdens un sniega putrā, ārā netikt. Tātad lēna nosalšana. Visdažādākās domas šaudās galvā. Beidzot nolemju riskēt. Novelku zābakus, lai neslidētu, un skrienu. Tikusi otrā krastā, nespēju ticēt, ka laimējies.

* * *

Kā es iemācījos krievu valodu?

Mana māte pārvaldīja krievu valodu pilnībā ar visiem gramatikas likumiem. Mēs ar mūsu nezinājām šo valodu nemaz, skolā mācījāmies vācu un angļu. Pirmajā trimdas gadā apguvu visnepieciešamāko. Savu nabadzīgo valodu papildināju, lasot grāmatas. Pirmā grāmata, kas nonāca manās rokās, bija Turgeņeva «Rudins». Teikumā sapratu varbūt pāris vārdu, bet, mātei palīdzot, vārdu krājums papildinājās. Urbos cauri Turgeņevam ar lielu neatlaidību. Ļoti gribējās lasīt. Tā pamazām sāku apjēgt šīs valodas skaistumu. Vēlākos gados mūsu ciematā atvēra bibliotēku, tad lasīšana bija nodrošināta.

* * *

Pamazām mūsu ciems paliek arvien tukšāks un tukšāks no latviešiem. Mazās grupiņās mūs sāk izdalīt pa zvejas vietām. Aizbrauca

abas Anniņas, Anniņas brālis un vēl viens puisis. Es nevarēju braukt, jo māte strādāt nespēja un neviena brigāde negribēja ņemt nestrādājošu cilvēku. Un tomēr arī mani norīkoja zvejā. Māti iekārtoja vecāku sievietšu brigādē lāpīt tīklus un vīt virves. Sākās viens no maniem drūmākajiem un trulākajiem trimdas periodiem. Brigādē bijām astoņas meitenes. Zēna neviena. Par brigadieriem norīkoja krievu, kas šeit uz ziemeļiem atkūlies no Melnās jūras. Aiz zirga ragavām, kurās iekrauti tīkli, virves un citi darba rīki, arī mūsu nabadzīgā iedzīve, gājām kājām. Bija novembra sākums, Jeņiseja tikko aizsalusi, sniega maz. Gājām pa upes vidu — tā tuvāk. Krasti likumoti, ceļš iznāk tālāks. Ziemeļos vienīgais ceļš — upe. Vasarā ar laivu vai kuģi, ziemā ar suņiem vai briežiem. Kilometros noieta attālumu grūti noteikt. Gājām visu dienu. Vakarā nonācām pie būdes, kurā dzīvoja vietējie zvejnieki. Nokritām uz grīdas ar visām drēbēm un pārlaidām nakti. Agrā rītā ceļu turpinājām. Beidzot ieraudzījām savu turpmāko mājokli. Milzīga sēkļa galā būda ar izsīstiem logiem un sagruvušu krāsni. Milzīgais sēklis nosēts ar baļķiem. Paldies Dievam — kurināmā daudz. Mūsu vienīgais vīrietis stikloja logus un mūrēja krāsni. Mēs gatavojām mālus un malku. Izsalušās un sastingušās gaidījām mirkli, kad varēs iekurināt un sasildīties. Vēlu naktī ap iekurināto krāsni saspiedāmies visas kopā un pārlaidām nakti. Būda izsalusi un nokvēpusi melna un netīra. Visu nākošo dienu tirījām un berzām, bet rezultāts bēdīgs. Tad sākās tīklu likšana. Ziemas sākumā ledus vēl paplāns. Izsist āliņģus varēja viegli un ātri. Pēc brigadiera norādījuma salikām daudz tīklu un dažādos virzienos. Attālumi līdz tīklu vietām lieli. No rīta izgājām un vakarā pārnācām. Apģērbtas bijām jau mazliet piemērotāk ziemeļiem — vateņiem pāri brezenta jaka, kas aiztur vēju, kājās vaļenki. Bet ar mazgāšanos grūti — ūdens nav, jākaušē ledus. Trauku piemērotu nav. Būdā mūžīga krēsla, dega kaut kāds kvēpekļis — petrolejā iemērktā dakts. Viss nokvēpis melns, arī mēs pašas. Ļoti bieži pie mums nakšņoja braucēji no vēl tālākiem zvejas punktiem, viņi suņu pajūgos brauca uz rajona centru. Ģērbti briežu ādas apģērbos, gulēja uz grīdas. Suņiem tika vārīts ēdiens, pašiem tēja. Būda vienmēr pilna garaiņu un dažādu izgarojumu. Ziemeļos katram ceļiniekam jādod patvērums.

Mūsu vienīgais vīrietis gribēja kādu no mums par saimnieci un blakusgulētāju. Kad neviena neatsaucās, sakravāja savas mantiņas un aizsoļoja. Priekšniecība nelikās par mums ne zinīs. Šī ziema bija kā murgs. Liels sals un biežas sniega vētras. Āliņģi aizsala aizvien biežāku kārtu, sniegā kājas iegrima līdz ceļiem. Nespējām daudz tīklus

pārbaudīt, tikli bija jāmaina, jāžāvē, jālāpa. Mēs nezinājām, nemācējām, nespējām. Šausmināja dzīves apstākļi — netīrība, mūžīgā tumsa. Radās apātija, negribējās kustēties, negribējās dzīvot. Cilvēki ap mani bija garīgi sveši. Tiklus pārbaudot, bieži uznāca pēkšņas sniega vētras. Viss klajums kā balta necaurredzama siena. Vienīgais mūsu glābiņš — augstais un stāvais krasts aiz mūsu būdas. Nedrīkstējām sajaukt vēja virzienu, tad atdūrāmies pret krastu. Mājās palikušajiem sniega vētras gadījumā bija jākurina ugunskurs. Uguns bija redzama cauri visiem sniegpuķeņiem. Ieraugot sārto uguns blāzmu, prieka siltums ieplūda visā ķermenī. Reizēm tikai brīnums mūs glāba no bojāejas.

Beidzot priekšnieki atpāš, ka no mums nav nekāda labuma, un ļāva atgriezties vecajā dzīves vietā. Atkal biju kopā ar māti. Abas Anniņas zvejoja Jeņisejas otrā krastā. Viņām brigādē bija vīriešu rokas, vīriešu prāts, un kopīgi tika apgūta zvejas māka un izkārtota sadzīve. Par viņu dzīvi tundrā vajadzētu uzrakstīt īpašu stāstu, jo tā bija tik savdabīga, sarežģīta un neparasta kā Džeka Londona varoņiem Aļaskā. No mazas mednieku būdes līdz jaunai pašu celtai mājai. No airu laivas līdz motora laivai vasarā un diviem suņiem pajūgiem ziemā. Izbraukāti milzī attālumi, meklējot bagātākās zvejas vietas. Anniņas brālis kļuva par slavenāko zvejas brigadieru visā rajonā.

Kad ziemeļos bija nodzīvoti jau desmit gadi, kādā vasarā, atvaļinājuma laikā, braucu ciemos pie Anniņas. Reizi nedēļā vai varbūt retāk mazs kuģītis, kas no zivju pieņemšanas punkta veda zivis uz zivju apstrādes fabriku, brauca garām Anniņas mājai. Kad tuvojāmies mājai, kapteinis sāka taurēt, dodot zīmi, ka jābrauc ar laivu pretī. Kuģītis samazināja gaitu, man bija jāpaspēj ielēkt laivā.

Kuģītim braucot atpakaļ, tiku uzņemta tādā pašā veidā. Mājās — Anniņa viena ar četrpadsmit suņiem. Kaut gan vasarā suņiem ir atpūta, ēdiens jāvēra katru dienu. Pārējie bija zvejā uz vairākām nedēļām, dzīvoja teltīs. Apbrīnas vērti bija šie cilvēki, kuri spēja uzvarēt ziemeļu dabu, sevi un apstākļus. Nedēļu, ko nodzīvoju šajā mājā tālu no cilvēkiem, izjutu bezgalīgu brīvību. Bija vasaras sākums, laiks mierīgs un saulains, jutos kā nereālā pasaulē.

* * *

1947. gada maijā man laimējās tikt pie vieglāka darba. Vietējā tirdzniecības kooperatīva galvenais grāmatvedis man piedāvāja darbu

grāmatvedībā. Baidījos par savu krievu valodas rakstību, bet noriskēju. Tā sākās mans darbs siltumā un cilvēcīgākos apstākļos. Ātri ielauzijos grāmatvedības mākslā. Galvenais grāmatvedis bija armēnis. Esmu viņam pateicību parādā.

Par rajona tirdzniecības kantora galveno grāmatvedi sāka strādāt gruzīns. Kādā dienā kopā ar dokumentiem saņēmu no viņa vēstuli, kurā rakstīts, ka viņu bezgalīgi pārsteidzot mana līdzība ar viņa meiteni (latvieti), kas gājusi bojā pirmajās kara dienās dienvidos. Vēstule bija skaista, ar sāpīgu noskaņu. Bet ko darīt man? Kā varu līdzēt? Viņam ir sieva un meitenīte. Jutos ļoti neērti, sevī pārdzīvoju, biju ļoti kautrīga. Centos izturēties, it kā vēstules nebūtu. Bet vēstules tika rakstītas vēl. Beidzot saņēmu visu savu drosmi un izdevīgā brīdī lūdzu nerakstīt, jo nav jēgas plēst vecas rētas. Viņš solījās mani vairs netraucēt un savu solījumu turēja. Domāju, ka būšu viņu aizvainojusi, biju dzirdējusi, ka gruzīni ir ātri, neapdomīgi un temperamentīgi. Pielaidu domu, ka tikšu atlaista no darba. Bet nē, šis labais cilvēks iekārtoja mani papildus darbā par neliela tirdzniecības kantora bankas operāciju finansisti. Priecājos, jo iztikt ar manu mazo aldziņu mums abām ar māti nebija viegli. Saņēmu no viņa arī sīku bankas operāciju aprakstu. Paldies, labais cilvēks, par smalkjūtību, labestību, palīdzību!

Savos trimdas gados sastapu arī daudz ļaunu cilvēku. Lielākā daļa mūsu priekšnieki bija ļoti zemas kultūras cilvēki. Viņiem galvā perinājās tikai viena doma, kā iegūt kādu rubli pudelei. Alkohols šeit bija Dieva vietā. Dzēra gan vīri, gan sievas. Un šie nodzērušies priekšnieciņi, jūtot mūsu garīgo pārākumu, ar sevišķu baudu centās mūs pazemot. Jā — tas bija viņu spēkos, un to viņi izmantoja, it sevišķi pirmajos gados, kad nebijām vēl attapušās no šoka. Atceros, mūsu ciematā tika nometināta kāda krieviete no Maskavas pēc soda izciešanas nometnē. Viņa bija strādājusi Parīzē Padomju sūtniecībā. Sīka, maza auguma, ļoti interesants cilvēks. Daudz no viņas dzirdēju par Maskavas teātriem. Priekšniecība viņu norikoja par sargu pie pāris sakņu dobēm. Kādam trakajam bija ienākusi galvā ideja ziemeļos izaudzēt salātus un redīsus. Ciematā bija arī pāris gotiņu, kas brīvi staigāja un reizēm iemaldījās šajā brīnumdārzā. Protams, sīkai sievietei — pilsētniecei — no ragainā lopiņa bija bailes. Un visam ciematam viņa kļuva par apsmieklu. Bet kā šie smējēji izskatītos Parīzē sūtniecības krēslos?

Arī mūsu komandanti, pie kuriem reizi mēnesī vajadzēja ierasties reģistrēties, bija rupji un aprobežoti. Bet laikam jau tādi nodereja

pastāvošajai sistēmai. Atceros, viens no viņiem pirmajos gados gribēja mani piespiest palikt par ziņotāju. Viņu interesējot viss, ko mēs runājam, pat ko mēs domājam. Vai tiešām viņš ticēja, ka mēs esam spējīgi dziedāt slavas dziesmas viņa iekārtai? Savā toreiz vēl pavājā krievu mēlē centos šo domu viņam ieskaidrot. Toreiz nezināju, ka par to varu dabūt gadus. Bet laikam mana valoda, paldies Dievam, bija pārāk nesakarīga un nepareiza. Sadusmoties viņš sadusmojās un, vicinādams revolveri, solījās man deniņos «iztaisīt caurumiņu». Beidzot dūsmās izdzina no kabineta. Vairākus gadus vēlāk, kad apprecējos, no sava vīra uzzināju, ka daļēji viņš šim komandantiņam ir atspēlējis. Vīrs Latvijā vasaras pavadījis Lielupes tuvumā un iemācījies braukāt ar jahtām un rīkoties ar burām. Un šeit, ziemeļos, izgatavojis buras laivai un izvadājis produktus pa zvejas punktiem. Vienā tādā reizē komandantiņš līcis viņu aizvest uz rajona centru. Vīrs viņu nosēdinājis laivas prickšgalā un laivu vadījis tā, ka visu ceļu viņi vēlušies komandantam pāri. Galā nonākot, viņš bijis slapjš un nosalis, ka zobi vien klabējuši.

* * *

Vairākus gadus dzīvoju kopā ar brīnišķīgu cilvēku — Daukšs kundzi. Viņas dzīve raibu raibā, bet labestība, gudrība, gaišums, kas staroja no viņas, palīdzēja katram. Dzimusi Pēterpilī, tēvs vācietis, māte francūziete. Ieguvusi labu izglītību, pārvaldīja vācu, franču, krievu valodu. Pēc Februāra revolūcijas piedalījusies Pēterpils mutuļojošajā dzīvē. Studentu sanāksmēs, dažādās sapulcēs, skrējusi klausīties pat Ļeņinu. Bet, kad sākās izrēķināšanās ar inteligenci, abas ar māsu, paņēmušas vienu pauniņu pie rokas, atstājušas māju. Sakarā ar baltgvardu atkāpšanos abas pārvietojušās no pilsētas uz pilsētu. Ceļā māsa mirusi ar tifu. Daukšs kundze iepazinusies ar latvieti — pulkvedi Daukšu — un apprecējusies. Atkāpjoties uz zirga muguras pārvarēti milzu attālumi cauri visai Sibīrijai līdz Vladivostokai. No Vladivostokas kopā ar Imantas pulku apkārt pusei zemeslodes jaunā Daukšu ģimene ieradusies Latvijā. Latvija kļuva Daukšs kundzei par dzimteni, viņa pilnībā apguva valodu un latviskā garā izaudzināja divas meitas un dēlu. Daudz tiku dzirdējusi stāstus par dzīvi Daugavpils cietoksnī. 1941. gada 14. jūnijā apcietināts vīrs un izsūtīta pati kundze. Bērni nebijuši sarakstā, un Daukšs kundze stingri uzstājusi, lai bērni paliek

Latvijā. Otro reizi dzīvē atstātas mājas, izjaukta ģimene un atkal viena svešumā, bet šoreiz jau gados. No kurienes šajā cilvēkā saglabājās tāds gaišums un spēks? Meitas bija nokļuvušas Austrālijā, dēls Amerikā. Pati Daukšs kundze pēc atgriešanās Latvijā 1957. gadā pēc vairākiem gadiem saņēma atļauju braukt pie meitām. Tagad viņa atdusas Austrālijas zemē. Pēterpils—Sibīrija—Vladivostoka—Latvija. Atkal Sibīrija—Tālie Ziemeļi—Latvija—Austrālija. Loks noslēdzies. Paldies par gudrību un gaišajiem brīžiem!

* * *

Sāka pienākt vēstules no mājām. Pirmā sajūta — izbrīns un tāda kā sāpe, ka dzīve bez mums rit tālāk. Naivi! Bet fakts! Mazā māsa jau gāja vidusskolā, viņas dzīvīte arī grūta, bez ģimenes, bez līdzekļiem, bez noteiktas dzīves vietas. Vajadzēja pārtikt no tēva māsas mazajiem ienākumiem. Tante bija saņēmusi tēva zīmīti, kas bija izmesta pa vagona logu, kurā tēvs lūdz izaudzināt viņa mazo meitu par godīgu cilvēku. Un tante centās šo lūgumu izpildīt, jo savu brāli dievināja. Pēc vidusskolas beigšanas māsa nolika eksāmenus augstskolā, bet kā «tautas ienaidnica» meita netika uzņemta. Sāka strādāt.

* * *

Saņēmu vēstules no savas skolas biedrenes, kas nebaidījās zaudēt savu labo vietu ministrijā. Viņas vēstules es ļoti gaidīju, jo tās mani informēja par visu, kas notika teātros. Saņēmu arī viņas sūtītās grāmatas.

1950. gadā pēkšņi mūsu komandants atcerējās, ka šeit esmu atsūtīta smagam fiziskam darbam, nevis sēdēšanai kantorī. Aizsūtīja mani darbā uz kolhozu Jeņisejas otrā krastā. Māte palika atkal viena, domājām, ka tā man vieglāk būs atgriezties. Jaunā vietā iepazinās ar savu nākošo vīru. Mūs norīkoja malkas sagatavošanas brigādē. Braucām ar laivu pa Jeņisejas attekām, meklējām baļķus, taisījām plostu. Sākumā nakšņojām krastā teltīs, bet, kad plosts jau bija paliels un drošs, pārcēlāmies uz plostu. Bija ziemeļos neparasti silts pavasaris. Brauciens likās skaists. Krastos redzējām zaķu ģimenes. Bija atlidojuši gulbji, zosis un pīles, kas šeit īsajā vasarā steidza perēt mazuļus. Protams, šo pasauli skatīju ar citām acīm, jo bija atnākusi mīlestība.

* * *

Rudenī mums atļāva atgriezties Karaulā, jo māte slimoja. Mani pieņēma darbā par galveno grāmatvedi rajona vietējā rūpkombinātā. Iedeva atsevišķu istabiņu. Vīrs strādāja celtnieku brigādē kā brigadieris. Dzīve kļuva mazliet vieglāka.

* * *

Gāja mūsu labākie gadi. Garās ziemas nomainīja isās vasaras. Sniega vētras un salus nomainīja odu bari.

Strādājot vietējā rūpkombinātā, pie mums sāka strādāt par plānotāju cilvēks, kurš bija desmit gadus nosēdējis lēģerī un tagad atsūtīts šeit uz mūža noņemšanas. Pēc tautības krievs. Strādājis Arhangeļskā par partijas pirmo sekretāru. Pilsētas izmeklēšanas cietumā ilgi mocīts, spīdzināts, kamēr izspiesta atzišanās visādos izdomātos grēkos. Mājās palikusi sieva un meita. Ticība komunisma ideāliem zudusi pilnībā. Stāsti par Arhangeļskas izmeklētāju darba metodēm bija šausminoši. Strādāts ticis tikai naktīs pēc pamatīgas iestiprināšanās bufetē. Koka māja drebējusi no sitieniem un kliegzieniem. Izgājis šai ellei cauri, šis cilvēks savā attieksmē pret visu bija tik godīgs un tīrs, ka viņu varēja tikai apbrīnot. Pēc Staļina nāves viņš aprakstīja Padomju Savienības galvenajam prokuroram visu savas tiesāšanas farsu un tika rehabilitēts. Atgriezās ģimenē jau vecs vīrs. Vairākus gadus sarakstījāmies, bet tagad vairs vēstules nepienāk.

Vietējā vadība sāka latviešus cienīt. Latviešu cītība, godīgums, kārtība pārsteidza un, protams, patika. Rajona labākie zvejnieki, labākie celtnieki, labākie strādnieki bijām mēs — latvieši. Latviešu zvejnieku brigādes nodeva tonnām zivis — tādi daudzumi līdz šim nebija pierasti. No februāra līdz maijam mūsu ciematam pretī Jeņisejas visdziļākajā vietā parādījās milzu daudzumos zivis, līdzīgas salakai, saucās zubatkas (ar asiem zobiem). Sabrauca zvejnieki no visām salām un malu malām. Tā bija sezonas zveja. Dzīve Karaulā līdzinājās Klondaikai. Tikli tika salikti garā joslā viens aiz otra — un visi pilni. Zvejnieki pārvietojās suņu pajūgos. Viss ciems pilns ar zvejniekiem un suņiem. Arī mēs ar vīru vakaros un svētdienās pārbaudījām iceliktos pāris tīklus, lai būtu zivis ēšanai. Arī mums jau bija četri suniši braukšanai. Mūsu draugi apmetās mūsu pirmajā

apmetnē Tolstij-Nosā, jo toreiz uzceltās mājiņas stāvēja tukšas. Svētdienā braucām pie draugiem ciemos. Ēdām pašu kūpinātas zivis, vakaros gājām uz klubu dejoj. Bijām vēl jauni, un gribējās priecāties. Rīkojām suņu pajūgu skriešanās sacīkstes. Bet zveja ziemeļos prasīja necilvēcīgu darbu. Visu dienu pār āliņģi salīkušiem katra zivtiņa ar kailām rokām no tikla jāizmudžina. Jābūt veiklībai un ātrumam, jo tikls nāk ārā no ūdens silts, bet gaisā pie zemās temperatūras sasalst, un tad pirksti pieskaroties nežēlīgi salst. Āliņģim vēja pusē uzstāda brezenta aizsegu. Sunīši, sagūluši apkārt kamanām, līdz vakaram tiek ieputināti sniegā — tā siltāk. Uz māju brauciens ir straujš un ātrs, tikai turies pie kamanām.

* * *

1955. gadā mātei atļāva aizbraukt pie mazās māsas ciemos. Māsa jau bija precējusies. Atļauja tika iedota uz gadu. Māte tūlīt iesniedza lūgumu par palikšanu dzimtenē. Ar lieliem pārdzīvojumiem tas izdevās. Tad arī man un vēlāk vīram izdevās saņemt atļauju atgriezties mājās.

Brīva cilvēka pasi saņēmu 1956. gadā, bet vīram atļaujas vēl nebija, tādēļ bijām spiesti vēl vienu ziemu pārciest ziemeļos. Bija grūti un viegli reizē. Grūti, jo gribējās steigties uz mājām, bet viegli, zinot, ka vari aizbraukt. 1941. gadā mūs atveda par brīvu, bet mājās vajadzēja braukt par savu naudu. Ceļš tāls un dārgs. Atlikušo ziemu cītīgi krājām. Vīrs labi pārzināja celtnieka darbu, atvestas bija somu saliekamās mājiņas. Ar vīru slēdza līgumus dažādas organizācijas, un ārpus darba laika viņš ar savu brigādi lika šīs mājiņas kopā. Gada laikā nauda bija sakrāta. 1957. gada jūlijā es atstāju Karaulu. Vīrs atbrauca augustā, jo bija jānobeidz darbs. Kad pasta kuģītis atālinājās no krasta, tālumā upes līcī bija redzams kapa uzkalniņš, kur palika māsa. Palika un reizē bija ar mani. Braucu mājās bez ilūzijām. Man bija deviņpadsmit gadu atbraucot un trīsdesmit pieci aizbraucot. Sapratu, ka laiks ir cits un dzīve dzimtenē arī būs cita.

Atkal Jāzepe:

*«Ik laiks un darbs nes izlīdzni iekš sevis,
Tik savā tagadnē, ne nākotnē.
Un tur tiem izlīdzne, ka viņi pāriet,
Nav vēlāk atmaksas, jo laiks ir irts:
Gar to, kas bij, tam daļas nav — viss pāriet!»*

Valija Vasariņa

TĀ TAS SĀKĀS

1941. gada vasara.

Bija ļoti skaists jūnija mēneša vakars. Zālājā bāliem ziediem lepojās pujeņu krūms. Siltais vakars un apziņa, ka tuvojas Jāņu diena, viesā visos priekšsvētku sajūtu.

Aizgājām gulēt diezgan vēlu, mēs, lielie, ap divpadsmitiem naktī.

Tas varēja būt ap diviem naktī vai arī drusciņ vēlāk, kad pie mājas ārdurvīm atskanēja stipri klauvējieni. Vīrs uzcēlās un gāja skatīties, kas noticis. Arī vīratēvs piecēlās un ļoti satraukts jautāja, kas tur ir. Atbildes vietā pie guļamistabas durvīm nostājās viens kareivis ar šauteni, bet civilā tērpiņš pilnvarotais paskaidroja, ka jābraucot mums visiņiem projām. Mašīna, kas vedīs, esot sētā. Jāsapošoties ātri. Uz kurieni vedīs? Nezinot. Daudz mantu līdzī nevarēšot ņemt — mašīnā jau citi gaidot.

Ko mēs varējām paņemt līdzī no drēbēm? Man un bērniem bija tikai tās drēbes, ar kurām iepriekšējā reizē atbraucām uz Līgotņu mājām ciemos. Maizi? Kā par nelaimi, tikai nākošajā nedēļā bija nolemts braukt uz dzirnavām un samalt rudzus. Paņēmām maizi, cik bija. Otrā dienā būtu cepusi. Mazā, mazā maisiņā bija nedaudz balto miltu. Paņēmām to. Ko vēl? Ko nu varēja, savilkām mugurā. Nedaudz kafijas. Mūs visu laiku skubināja — ātrāk, ātrāk. Ārā jau svīda gaismiņa. Mūs ne mirkli neatstāja divatā ar vīru. Bet tad, kad vīrs sēdināja mašīnā bērņus, pilnvarotais nostājās man blakus pie loga un sacīja: «Jūs ar savu dēlu varat palikt. Mēs zinām jūsu vecākus.» Mani vecāki bija komunisti. Bez kādas šaubīšanās atbildēju, ka braukšu līdzī. Radās mirklis, kad varēju to pasacīt vīram. Jau bija gaišs. Agrs rīts. Mašīnā aiz borta bija redzami tie, kuri jau pirms mums tur sasēdināti. Mums patiešām bija palicis maz vietas. Un kur nu vēl mantas? Tas bija tik skumīgs, tik bezcerīgs skats.

Vēl bija jānokārto formalitātes. Pilnvarotais sastādīja mantu sarakstu un prasīja, kam novēlot to pārvaldīt. Vīrs pagriezās pret

mani un sacīja: «Atstāsim tavai mātei.» Es piekritu. Tika abpusēji parakstīts dokuments, un mēs pēdējie iesēdāmies automašīnas kravas kastē.

Lielākā daļa no visiem braucējiem sēdēja atmuguriski un ar asarām noskatījās garāmslidošajās ainavās — pazīstamos laukos, ceļos, mājās.

Kad pirms tam tiku prasījusi pilnvarotajam, uz kurieni mūs vedīs, viņš atbildēja, ka nezinot. Vai nāca kādam prātā, ka uz Sibīriju varētu vest tā apgērbtus cilvēkus?

Blakus Ligoņu mājām atradās mašīnu-traktoru stacija. Tur bija telefons (mājās nogrieza). Palūdzu pilnvaroto, lai atļauj piezvanīt mātei un pasacīt, ka mēs aizbraucam. Atļāva. Karavīrs atnāca līdzī, drīkstēju tikai pateikt, ka mēs aizbraucam. Vairāk sarunāties neļāva.

Ardievu, meži, lauki, ardievu, ziedi, bites. Ardievu viss, kas tuvs, un ardievu tie cilvēki, kas bija mīļi.

Un tad — Iecavas stacija. Ļaudis raušus izrauj no mašīnām. Vienas rokas sniedz bērņus, citas saņem pretī. Daudzi vagonu sastāvi. Sarkanie lopu vāģi — kā parasti saka. Pie katra vagona vaļējām durvīm pieslietas nelielas trepiņas. Vecas sievietes un vīrieši nevar vieni paši uzkāpt — tiem palīdz pārējie. Asaras, asaras...

Kad vagonā vajadzīgais ģimeņu un cilvēku daudzums ievietots — durvis aizveras un no ārpuses tās aizslēdz. Tagad ir atkal puskrēsla, tikai tik gaismas, cik ienāk pa diviem lodziņiem. Otri divi ir aiztaisīti ciet. Apdzīvojamās platības ierīkotas divos stāvos. Mēs atrodamies augšējā. Visi ir apjukuši, izjūt lielu nelaimi. Kas te notiek, kāpēc tā?

Tad atveras durvis un kāds pavēl visiem ģimenes galvām iziet ārā. Durvis atkal aizšaujās ciet, un mēs spriežam, ko viņiem tur varētu teikt. Viena no sievietēm saka: «Mums viņus vairs neredzēt... Pavisam!»

Visi sevī sabruka un gaidīja, cerēja... Atkal atvērās durvis. Ak Dievs! Tā bija mana māte. Viņa atgādājusi divus maisus ar drēbēm, ceļ tos augšup. Es tos velku iekšā. Viņai bez pārtraukuma birst asaras... Birst un birst... Neko nevar parunāt, varbūt arī nedrīkst. Pilnvarotais, kad māte aizgājusi, vēlreiz prasa, vai negribu palikt, atbildu, ka nē.

Un tad vēlreiz atveras vagona durvis. Negaidīti pienāk klāt mans vīrs. Viņš atdod savu gredzenu un zelta kabatas pulksteni. Es savukārt iesieņu lakatiņa stūrī kafiju un to iedodu viņam. Un tas ir viss. Vairāk mēs neredzējamies.

Beidzot vilciens sāk kustēties. Labi nevaru vairs noteikt, bet domāju,

ka tā bija pēcpusdiena. Ceļā uz Daugavpili kaut kur vēl vilciens apstājās, mums atvēra durvis. Gar vagoniem gāja sievas ar kannām, prasīja, kur ir bērni, un deva pienu. Izrādās, ka tās ir tuvējo māju saimnieces. Pienu! Jā, par to visi bijām piemirsuši. Bet tagad to vajadzēja aizmirst pavisam. Un daudz ko aizmirst. Aizmirst? Nē, to nevarēja.

Iebraucām Ačinskā. Ne jau pašā pilsētā, bet kaut kur nomalē. Vilciens ieslidēja lielā, iežogotā laukumā. Augsta, šķirbaina dēļu sēta. Vidū divas barakas. Tur novietoja ievestās ģimenes. Taču mums tur vairs vietas nebija, un mēs palikām ārpusē. Laiks bija silts un saulains. Tomēr visi likās it kā atviegloti. Var pastaigāt, aiziet uz M un Ž apzīmētā aizžogojumā, lai gan arī tur nebija brīvas vietas. Piedodiet, ka es par to stāstu, bet mēs braucām «lopu vāgī», tur katrā vagonā pie tām durvīm, kuras nevēra vaļā, bija grīdā izzāģēts caurums un virs tā ierīkots sēdeklis. Bet mūsu sabiedrībā bija jaunas meitenes, jauni puīši, veci cilvēki. Visi gaidīja nakti. Bet kā tad dienā? Kāda jaunekļa māte neizturēja, ziedoja savu palagu un šo «stūrīti» aizsedza. Tā nu arī līdz Ačinskai nobraucām. Visi tomēr jutāmies noguruši, varbūt no gaisa maiņas. Bet te tikko spīdēja saule, atkal neliela lietussgāze. Mazie bērni guļ, lietus sitas sejā. Paņemu lietusmēteli, kas bija līdzī, pārlicecos viņiem pāri. Pēc tam atkal saule.

Mums atbrauca pakaļ kolhoza «Trudnovo», sādžas nosaukums Turgeņeva, važoni — večuki. Nelieli zirdziņi, kā viņi mūs aizvedīs? Aizveda.

Skaists palika atmiņā vienkāršais grubuļainais ceļš caur taigu, brīvdabā augošās pujuenes, dzeltenās lilijas. Visapkārt tik daudz smaržu un ziedu un vēl vairāk «mošku» — sīkie kukaiņi, kas lien degunā, acīs, ausīs, aiz kakla un tā sakož, ka āda uzpampst un sūrst. Mūsu kučieriem bija tādas cepures kā dravniekiem — ar melnu tīkliņu. Tā nu mēs braucām, līdz ieraudzījām Turgeņeva vārdā nosaukto sādžu — 15—20 apaļbaļķu mājeles ar žogiem. Bet es domāju, ka tik slavens vārds — vajadzēja būt kaut kam lielākam.

TRUDNOVĀ (TURGEŅEVĀ) 1941.—1942. g.

Atveda četras ģimenes — Bedekere — strādīga un rūpīga divu bērnu māte, Reņģes — māte ar meitu pianisti un vedeklu, kurai bija ļoti skaista balsis, Vidzemes saimniece Švikule ar māti un trim dēliem

un mēs — četri cilvēki. Mūs sadalīja pa vietējo iedzīvotāju ģimenēm. Tās trīs ģimenes drīz dabūja «saimnieku», bet mūs, sešus cilvēkus, liekas, neviens īsti nevēlējās. Beidzot priekšsēdētājs sarunāja pie vienas atraitnes, kurai bija divas palielas meitenes. Pagaidām. Pēc kāda laika solījās sarunāt citu saimnieci. Nu ko, vajadzēja ierīkoties. Tā bija paliela, tukša māja, viena istaba. Tukša, nabadzīga. Vienā kaktā lāva, mēs tur visi sagulām rindā. Saimniece ar meitām uz krāsns.

Tiešām — pēc kāda laika mūs pārcēla uz ciema sekretāres māju. Priekšistabā, kas bija lielāka, dzīvojām mēs, blakus mazajā — viņa ar māti. Un atkal kaktā mums bija lāva. Kiršteina meitenes vēl skaitījās pie mums. Un tā mēs visi sagulām rindiņā, izņemot vecotēvu, kam otrā kaktā bija gulta.

Pirmajā vakarā, kad visi ļoti gribēja padzert tēju, mēs vārijām ūdeni konservu bundžā un pēc kārtas padzērāmies. Lūk, ko nozīmēja, ka nepaņēmām līdzī traukus. Tā nu manā aprūpē bija četri bērni. Juris 3 gadus vecs, Jānis 4 gadiņi, Elga 8 gadi un Egils 10 gadi. Kad vīri neatgriezās vagonā, daudz ko pārdomāju. Vispirms to, ka neprotu nokārtot ikdienišķas lietas, kuras līdz šim bija vīra ziņā. Tad to, ka man jāatbild par bērniem un ka nedrīkstu būt glēva, jācenšas būt taisnīgai. Un, kad vilcienā mazais Jānītis nu bija šķirts no savas istās mātes un apķērās man ap kaklu tāpat kā Juris, tad zināju, ka stingri jāturas pie godīguma principa un priekšroku nedrīkstu dot nevienam.

Un tā mēs sākām te dzīvot. Taču ar vecotēvu kļuva arvien sliktāk. Viņam pirms pusgada bija iespēris zirgs, un pēc operācijas viņš palika ar vienu nieri. Bija vajadzīgs piens un viegli, labi ēdieni. Bet mums nebija tik daudz naudas. Tās putras, kuras es varēju vārīt, viņš ēda ļoti maz, gulēja savā gultā. Pienu dabūju pirkot. Bija vēl vasara. Aizbraucu kolhozniekiem līdzī uz centru — Kožuļku, 60 kilometru attālumā. Aizgāju uz Iekšlietu daļu un prasīju ārsta palīdzību. Man atsacīja: «Mums nepietiek ārstu karā, šeit ārstu nav.» Sprotami, bet nežēlīgi. Drīz pēc tam vecaistēvs nomira. Viņu apglabāja vietējā kapsētā. Kolhozs deva dēļus zārkam. Tagad mēs palikām pieci. Viņš mira turpat mūsu klātbūtnē, vakarā. Bērni sēdēja pie manis, un mēs kļuva sačukstējāmies. Es saimniecei lūdzu, lai atstāj durvis uz viņas istabu vaļā. Tad mēs šajā svešajā vietā justos mazāk atstumti. Viņa aiztaisīja durvis ciet. Mēs pamazām nogurām un aizmigām.

Mēs, jaunākās sievietes, tikām aicinātas kolhoza darbos. Griezām mašīnu un vētījām graudus. Ravējām laukus. Ak, kādas auzas izauga! Pāri manam augumam. Kā mežs. Nopļāva lauku, gājām vākt,

neaspējām. Uznāca sniegs. Tā arī viss palika. Gājām septiņus kilometrus uz kādu citu lauku. Jēgas tādai staigāšanai nebija. No mājas sievas iziet, kad izslauktas govīs, pa ceļam jāatpūšas. Aizejam gandrīz pusdienas laikā. Pusdienas. Perekurs. Ugunskurs. Jaunās meitenes visādi jokojas. Mēs jau ģērbjamies tajā, kas mums ir, bet vietējās sievietes tā, kā vajag. Kaut kādās garās biksēs, kas ieautas apavos un apsietas tā, lai neiet klāt knišļi. Ap kaklu viss cieši savilkts. Kad galvā vēl bitenieka cepure, var lieliski strādāt. Bet šo nepatīkamo mušiņu vienmēr nav. Viss atkarīgs no vēja virziena un dūmiem, no tā, vai ir rīts vai vakars. Tad, kad mēs uz šejieni atbraucām, vietējā ciema veikaliņā bija cepumi — prjaņiki. Visi tos nopirka, bet, ja vēlējās vairāk, otru reizi, tad nedeva, sacīja, ka pašiem kolhozniekiem arī vajadzēšot. Tur bija sāls, sērkokoņi un visādi nevajadzīgi sūkumi. Par kādu trauku — bļodiņu, karotīti, nazi, šķīvi vai spaini — nebija ko domāt. Dzīvojām ar lienētiem traukiem un to mazumu, kas paņemts no mājām. Bet tie prjaņiki bija tādi paši, kādi vēl tagad dažreiz ir veikalos. Nav slikti, bet, kad tos redzu, man tie asociējas ar nabadzību.

Vasaras vakaros pirms tumsas izgājām pastaigāt pa sādžu. Ielas galā bija neapdzīvotas, pusizārdītas mājas. Iesēdāmies logu ailēs, un Gaida Reņģe kaut ko uzdziedāja. Viņa bija neliela auguma gaišmate, spēcīgi uzrautu mazu degunteli, bet tik skaistu balsi, ka mēs viņu lūdzām dziedāt vēl un vēl. Neatceros vārdā puisī, kurš arī mīlēja piebiedroties. Tas paņēma līdzīgu kaut ko līdzīgu mandolīnai, uz kuras vairs bija tikai viena stīga. Viņš strinkšķināja ritmu krievu «častuškām» un ar plaukstu sita pa instrumenta koka daļām. Vēlāk, tuvojoties ziemai, Gaida aizgāja pie viņa dzīvot kā sieva.

Ziemai uznākot, visiem bija grūti ar pārtiku, Gaidai personīgās mantas, ko mainīt, nebija. Tas puisis bija mednieks, taigā šāva vāveres. Viņu mājās vienmēr bija pietiekoši gaļas zupas vai sutinātas gaļas. Un mēs neviens Gaidu nenosodījām.

Jā, mēs mainījām, ko tikai varējām. Oktobra svētkos krievu jaunieši gāja pa kolhoza ieliņu un dziedāja. Gāja saķērušies vienā rindā. Kāda no meitenēm bija uzvilksusi manu rozā kombinē virs vatētajām biksēm, kājās velteņi, mugurā vatenis, bet ap galvu biezs adīts lakats. Pārdodot kombinē, nevarēju iestāstīt, ka tā nav kleita.

Kolhoza priekšsēdētājs deva mums zirgu, ar ko braukt uz citiem kolhoziem, kur varētu iemainīt miltus vai labību.

Un tā mēs reiz vasarā kādā svētdienā izbraucām cerību pilni kaut

ko dabūt. Mēs bijām divas — Švīkule un es. Ceļu mums pastāstīja, kolhozu atradām. Švīkule bija turīgāka, vienmēr prata iestāstīt un pārdot. Man tik labi neveicās, bet es arī biju dabūjusi mazu kulīti ar putraimiem. Šis kolhozs bija krietni lielāks par mūsējo. Iegājām namā, kur pašreiz svinēja kāzas. Pavērās vienas durvis — liels galds, piekrauts pilns ar ēdamo, bet neviena cilvēka. Kaut kur blakus istabā trokšņo un kliež, smejas un dzied. Ar vārdu sakot — kāzas. Bet mēs stāvam priekšnamā, kura kaktā pie durvīm stāv spainis ar trauku samazgām, tajās peld lieli maizes gabali. Tik lieli un tik vilinoši, ka gribētos iebāzt kabatā vai apēst turpat uz vietas. Švīkule ik pa brīdi skrien skatīties, vai kāds neurķējas pa mūsu vezumu. Es vienu tādu brīdi izmantoju un, attaisījusi durvis, pieeju pie klātā galda, paķeru maizes gabalu. Iebāžu aiz vateņa — tas bērniem. Pēc tam Švīkule sūta mani ārā, lai paskatos vezumu. Pie sevis nodomāju, kas tur ko skatīties, kad neviens cits nestaigāja. Kad ienāku atpakaļ, pamanu, ka arī Švīkule bijusi tai istabā un paņēmusi gabalu maizes. Tā mēs viena otrai savā grēkā atzināmies. Beidzot parādījās arī kāds no ļaužu pulka. Noskaidrojās, ka nevienam nav laika un neko nevajag.

Braucām prom. Ceļā pamanīju, ka mana putraimu kulīte pazudusi. Pavaicāju, vai Švīkulei arī kas paņemts. Nē, liekoties, ka viss esot vietā. Nu, protams, man slepus nobira asara.

Un tad braucām vēlreiz atkal uz citu kolhozu, spriežot pēc māju daudzuma, tas bija lielāks. Iegājām pašā pirmajā mājā ceļa — iclas sākumā. Viena istaba tukša. Bija gan galds, soliņš un kādi spaiņi. Pie lielās krievu krāsns uz kārts gala viegli līgojās šūpulis, iekārts visos četros stūros. Nenosakāmas krāsas drēbītēs (negribas teikt lupatās) gulēja bērniņš — tik maziņš, tik sīciņš kā kamoliņš. Mūs ieraudzīdama, māte smagi piecēlās no sola. Izstāstījām savu vajadzību, jau iepriekš saprazdamas, ka te ir vislielākais trūkums. Painterēsējāmies, cik vecs ir bērniņš. «Vakar piedzima.» — «Un jūs staigājat?» — «Ko lai es daru? Esmu viena pati. Gotiņa jāizslauc, mazais mani ir tā sakodis, ka sāp krūtis.»

«Kā tā? Kāpēc kož?»

«Viņš piedzima ar zobiem. Nemaz nezinu, ko darīt.»

Radās dīvaina sajūta. Bērns — laime. Bet nabadzība liela — vai izturēs? Ja nu vienīgi gotiņa palīdzēs. Atcerējos kaut kur lasīto, ka Napoleons esot piedzimis ar zobiem. Vai te būs jauns Napoleons? Nevajag! Kaut būtu Cilvēks.

Kur vien mēs iebraucām, mums norādīja, lai griežoties pie

klētnieces. Acīmredzot tā bija turīgākā sieva sādžā — krāsns mutē un ap krāsni podi, spaiņi, ūdens muca, rīki ogļu bakstīšanai, podu cilāšanai kruķis. Daži krēsli, ēdamgalds ar solu pie sienas. Dvieļi. Kaktā, mazliet ēnā, svētbilde. Krēsli iestājoties, aizdedzināja petrolejas lampu.

Klētniece ar Švikuli klusītēm aprunājas, un abas vienojas — esot jāpagaida. Nu labi, ja jāgaida, gaidīsim. Paiet stunda, divas, trīs. Man no noguruma nāk miegs, gribas likties turpat uz sola un gulēt. Bet klētniece tik iziet un atkal ienāk, un atkal iziet. Šad tad viņas ar Švikuli saucukstas. Kad jau gandrīz divpadsmit naktī, Švikule saka: «Vasariņ, tev jābrauc mums līdz.» Uz kurieni un kāpēc? «Pēc graudiem. Viņai taču te mājās nav. Gaudi atrodas klētī. Ko tad es vienā?»

Nu labi, braukšu arī, lai gan labāk gulētu tepat siltā istabā. «Mantas neatstāj, ko var zināt,» viņa vēl nosaka. Un es, paņēmusi savu siko pauniņu, izeju līdzī ārā un sēžos ragavās. Ļoti skaidra, zvaigžņota nakts. Pie debesīm spožs mēness. Bet sādžas logos nevienas uguntiņas, ārā nevienas dzīvas dvēseles. Klētniece paņem grožus savās rokās un paskubina zirgu. Izbraucam no sādžas un dodamies aiz kāda uzkalna. Te pēkšņi parādās līdz šim neredzēta liela, gara ēka — klēts ar uzbrauktuvi vienā galā. Klētniece veikli uzskrien augšā, atslēdz un atver durvis kā vārtus un aicina braukt augšā. Tā ir ļoti liela telpa, piekrauta ar labības maisiem. Zirgam ar ragavām ir ērta apgriešanās. Darījums nodarīts. Mēs braucam lejā no otrā stāva. Te zirgs neprot noturēties, varbūt ragavas sitas pret kājām. Viņš noskrien lejā tā, ka koka uzbrauktuve dun un skan nakts klusumā, it kā simtiem mucu daudzītu, cilvēkus modinot no miega.

Kad esam lejā, Klētniece parāda ceļu, pa kuru jābrauc, neiegriežoties kolhozā. Pati tecīņus aizsteidzas pāri kalnam uz mājām. Esam ielejā, pie aizsalušas, apsnigušas upītes. Tepat arī dzirnavas, klusas un tumšas. Apkārt piesniguši koki. Un tikai pēc laba brīža īsti apjēdzu, kādās briesmās varējām būt, ka arī es esmu piedalījies zādžībā, par kuru sodīja ar divdesmit gadiem cietumsoda. Bet Švikule apmierināta skubina zirdziņu, un mēs pa šo gaišo mēness nakti braucam uz Trudnovu, kas saucas «mūsu mājas».

Neviens pret mums ļauni neizturējās, bet arī sevišķu pretimnākšanu nejuta. Un tas bija pilnīgi saprotams. Viņiem visiem vīri un dēli aizsaukti karā. Vēl vairākas reizes pienāca paziņojumi par to, cik zirgu jānodod. Un te vēl mēs uz kakla. Ienaidnieki? Taču ne draugi, ja ir atsūtīti. Tomēr nekādu ļaunumu nekad nejutām.

Kādā dienā uz pavasara pusi sādžiņā ieradās komandantūras cilvēks, atkal pārbaudīja, cik esam, un paziņoja, ka drīz mūs no šejienes vedīšot uz citu vietu. Vislielākie aukstumi bija pāri. Taču ziema vēl pilnā sparā. Sākām čubināties pa savām mantām. Atradu, ka pazudušas bērnu zeķes. Māte tās bija ielikusi lielākā daudzumā, spējusi nopirkt pavisam jaunas. Necik jau nebijām novalkājuši — vasarā visi skraidīja basām kājām. Jā, un mana pavisam tieviņā zelta ķēdīte arī pazudusi. Un varbūt vēl kaut kas, ko ātrumā neuztvēru. Kā tagad apaut bērnus? Kurpes un zābaciņi vēl derēja, bet, ja kājas aptina ar lupatām, tās apavos nevarēja ieaut. Sarunāju vienu no vecākajiem iedzīvotājiem, un viņš visiem bērniem uztaisīja vīzītes. Nevarēju saprast, kur viņš ziemas laikā dabūja lūkus, no kā pīt. Kad biju ar meitenēm Kozuļkā, man mugurā bija samta ziemas mētelis, ap galvu aizlienēts biezs lakats, bet kājās vīzes. Atceros, ka gandrīz visi pretimnācēji atskatījās.

Tas nekas. Kad bija pienācis laiks braukt, visi ietinām kājas siltās drēbēs, piesējām vīzes un sēdāmies ragavās. Savu iedzīvi salikām vienā maisā. Tur bija kurpes, vēl no mājām atvestās drēbes. Brauciens nebija pārāk garš. Kozuļkā bija jau sarunāta vienā mājā nakšņošanas vieta. Visas paunas atstājām priekšnamā un drīz vien likāmies gulēt. Švīkule šad tad izgāja no istabas pārbaudīt mantas. Es gan domāju, ka tie bija godīgi saimnieki.

Otrā rītā meitenes konstatēja, ka vienai trūkst augstpapēžu laka kurpes, otrai melna mežģiņu kleita. Tas bija briesmīgi. Neviena neko nebija ne redzējis, ne manījis.

Nākošajā dienā mūs aizveda uz Tupiku. Ja līdz šim bijām sešdesmit kilometrus uz ziemeļiem no Kozuļkas, tad tagad mūs aizveda paralēli dzelzceļa līnijai uz austrumiem. Šis ceļš tika lietots tikai ziemā. Vasarā tur bija neizbrienami brikšņi un ūdeņi.

Tupika izrādījās pavisam mazs mežsaimniecības ciemats ar savu kantori, maiznīcu un strādnieku barakām, ar dažām pastāvīgo iedzīvotāju ģimenēm. Bija arī feldšere un medpunkts.

Atbraucējus sadalīja pa istabām — katrai ģimenei sava, no kaimiņa atdalīta ar šķīrbainu dēļu sienu. Atveda zaļu bērzu malku. Kā iekurināt uguni? Neizdevās. Atcerējos, ka maisā esmu iemetusi dažas sausas malkas pagales. Malka aizdegās, un mēs laimīgi izjutām uguns lielo vērtību.

Sākās mūsu dzīve Tupikā.

TUPIKA (1942. GADA PAVASARIS —
1943. GADA PAVASARIS)

Nu mēs skaitījāmie mežstrādnieki. Bija šādi tādi sīki darbi. Arī baļķur vešana. Iedeva rokā stangu — vel! Mēģināju bez stangas — nekust. Gadījās labs puisis, kas parādīja, kā to dara, un palīdzēja veikt uzdoto. Viņš bija pēc izskata mongolis, kluss, strādīgs. Man negribējās pieņemt viņa pakalpojumus. Par laimi, drīz mani uzaicināja strādāt kantorī. Es gan ieteicos, ka neprotu vēl labi valodu un nezināšu, ko rakstīt. «Iemācīsies,» skanēja atbilde. Un iemācījos jo drīz. Tagad saņēmu noteiktu algu, arī maizes kartiņas izsniedza, bet reizēm divas nedēļas no vietas maizi nedeva, un, ja deva, tad jau četros no rīta sievas stāvēja rindā, jo nekad visiem nepietika.

Atkal sākās mantu pārdošana, mainīšana pret uzturvielām. Bija atļauts braukt uz kaimiņu rajoniem, tikai vajadzēja pieteikties. Meitenes ar mums kopā vairs nedzīvoja, un viena es negribēju braukt. Visās tādās lietās es nepiedalījos, jo man bija daudz bērnu un citiem nebija interesanti ar kaut ko dalīties.

Reiz pie manis ienāca Švīkule un ierunājās, ka viņas tā domājot (Švīkule un citas sievas), varbūt toreiz Kozuļkā meitenes kurpes paņēmis Egīls. Lai es pavērojot, vai viņš kaut ko nepērkot un vai neesot kaut kas cits ēdams noslēpts. Tas mani aizvainoja. Egīls to nevarēja izdarīt, neko tādu nebiju redzējusi. «Ja Egīls to būtu izdarījis, tad es gan to manītu. Ja viņš to nebūs izdarījis un es viņu vēltīgi apvainošu, tas būs negodīgi. Es viņam neko neteikšu,» — tā es paskaidroju Švīkulei. Bet manī radās doma, ka viņa par to jau ir runājusi ar citiem.

Vienā istabā dzīvoja kāda māte ar meitu. Meita bija tā satriekta par šo dzīvi, ka negāja darbā, ne ar vienu nerunāja, tikai gulēja, pagrieziesies pret sienu, un pamazām izdzisa. Kāda cita sieviete bija aizgājusi uz dzelzceļa līniju savākt sāli, kas bija birusi no vagona. Viņa nedzirdēja tuvojošos vilcienu, un tas viņu sabrauca. Visiem jau galvenais bija paēst. Gājām dažus kilometrus turp, kur uz kalna auga čeremša — augš ar narcisēm līdzīgām lapām, ķiploku garšu. No čeremšas vārīja zupu ar putrainiem un gaļu. Ja to nebija, tad gan bija grūti ieēst. Bet čeremša sargāja no cingas, tanī bija daudz vitamīnu, un sievas to nesa mājās maisiem. Arī nātres noēdām trīs kilometru apkārtnē. Pat pie mazmājiņām.

Un tomēr vasarā parādījās epidēmija. Nomira gan vecāki, gan

jaunāki cilvēki. Es bērniem pavēlēju bieži mazgāt rokas, nedzert nevārītu ūdeni, neēst neko, kas nav nomazgāts. Mēs turējāmies. Feldšerei bija daudz darba. Atvēra pat mazu slimnīciņu bērniem. Reiz viņa teica: «Es paņemšu jūsu meiteni slimnīcā. Lai viņa tur padzīvo. Cik ilgi varēšu turēt, paturēšu. Tomēr labāks uzturs.» Tā Elga aizgāja uz medpunktu — «sanatorijā».

Domāju, ka mēs abi ar Egīlu esam stiprāki. Tagad visvairāk bailojos par abiem mazajiem zēniem. Pārdevu savu pēdējo labāko kleitu par divdesmit olām. Katru dienu devu apēst pa pus olai. Egīlam tika mazāk. Pati neēdu nemaz. Ļoti baidījos, lai bērniem nesākas caureja. Tā mums izdevās noturēties.

Ja brauca ar vilcienu vēl vienu staciju — tur bija Kemčuga. No Kemčugas stacijas trīs kilometru attālumā atradās Kemčugas bērnu nams, patiesībā maza bērnu pilsētiņa ar vismaz desmit dažādām Katrīnas laika stila ēkām. Stāstīja, ka tur esot laipns direktors un laipna direktora sieva, kas pērkot labprāt visādas mantas. Arī es nolēmu aiziet uz bērnu namu. Gribējās iepazīties ar latviešu ģimeni, kas tur strādāja.

Saņēmos un aizgāju. Patiešām, tur par lopu fermas pārzini strādāja Gludiņa Margarita. Viņai bija divi bērni — Gracija un Jānis. Jānis tikpat mazs kā mani mazie. Margarita bija ļoti labsirdīga sieviete. Kad es vēlāk dzīvoju šajā pilsētiņā, viņa manai ģimenei daudz palīdzēja.

Iepazinos ar direktora sievu Annu Nikolajevnu, ārkārtīgi runīgu sievieti, apaļīgu blondīni ar izspūrušiem matiem, spicu smakriņu, mazām acīm. Kādreiz bijusi skaista. Tagad viņa sēdēja pie loga galda galā, valdīja pār visiem un pamazām izplūda miesās. Likās, ka viņa jau daudzko bija iegādājusies un no piedāvātā neko vairs nevajadzēja. Viņa sīki izprasīja, kāda ir mana ģimene, un beidzot sacīja: «Jūs varētu nākt uz bērnu pilsētiņu strādāt, parunāšu ar Aleksandru Nikolajeviču. Varbūt mēs jūsu trīs bērnus kā bāreņus varētu uzņemt bērnu namā. Bet jūs strādātu kantorī.» Un viņa runāja tik strauji un tik daudz, ka beidzot sarunā nonācām līdz zelta pulkstenim. Viņa teica, lai padomājos un atkal atnākot, tad ar direktoru viss būšot norunāts. Nolēmu pulksteni atdot. Tuvojās ziema, ko tad mēs darīsim ar pulksteni, ja nebūs maizes.

Un tad pienāca pavēle, lai uz aizbraukšanu sagatavojas tās ģimenes, kurās nav mazu bērnu. Bija asaras un bailes. Uz kurieni vedīs, kas būs nākotnē?

Vēlāk dabūjām zināt, ka viņi aizceļos uz Igarku tālajos ziemeļos un strādās zivju rūpniecībā.

Mani arvien vairāk biedēja ziema. Aizvedu zelta pulksteni Annai Nikolajevnai, viņa pateica, ka mēs varot pārkravāties. Arī ar direktoru Sokolovu iepazinos. Viņš apstiprināja sievas sacīto. Kad gāju projām, Anna Nikolajevna man sadeva produktus tik daudz, ka parastā ikdienā tos nevarētu līdz Tupikai aizvest, bet tagad prieks bija mani padarījis ļoti stipru un es palēkdamās devos uz staciju — veselus trīs kilometrus nesot uz muguras lielo nastu.

Pēc neilga laika pārvācāmies uz bērnu namu.

BĒRNU PILSĒTIŅA

Direktors vārdu turēja. Man deva darbu kantorī gan par darbvedi, gan kasieri. Nekāda lielā nauda seifā nebija, galvenais — dokumenti. Kad atveda no Kozuļkas naudu skolotāju un citu darbinieku algām, to uzreiz izmaksāja.

Mazajā pilsētiņā — bērnu namā bija apmēram divpadsmit ēkas. Direktora dzīvoklis, kantora ēka, ēdnīca, klēts, mašīnmāja, kūts, zirgu stallis. Skola (divstāvu), bērnu guļamtelpas (divstāvu ēka), dažas strādnieku apdzīvotas mājas un vēl ēka ar izdauzītiem logiem. Kādreiz bijusi ar tornišiem un izgriezumiem. Visas ēkas no koka. Katrīnas laikā celtās bijušas krāsotas ar sarkanbrūnu krāsu. Vienā no tornišu ēkām rudenī sakrāva visus nogrieztos kāpostus. Bērni slepus atlauza dēļus un nesa kāpostus guļamistabā, slēpa zem segām un matračiem, lai naktī ēstu. Visi vienmēr bija izsalkuši. Varēja pārbaudīt, varēja sodīt, tā kā tā atkal bija caurums, pa kuru varēja ielīst un iznest kādu kāpostgalviņu. Bieži bērni ēda lapegļu skujas, sevišķi pavasarī. Bērnu iestādei bija sava saimniecība — liellopu ganāmpulks, zirgi. Paši izaudzēja kartupeļus, bietes, kāļus, burkānus, pat rabarberus. Mašīnmājā dežurēja viens no bijušajiem audzēkņiem. Visur bija elektrība. Kad pietrūka sērkokociņu, gājām uz mašīnmāju pēc oglēm, lai iekurtu uguni. Visa pilsētiņa bija uzbūvēta uz diezgan augstas kraujas. Lejā tecēja upīte, aiz tās lielā taiga. No upītes sūknēja augšā ūdeni pilsētiņas vajadzībām. Bērni paši apstrādāja laukus, rudenī visu novāca, slauca govīs, taisīja sviestu. Darbu ar lopiem, piena sadali pārzināja Gludiņa. Viņa jau Latvijā bija beigusi speciālu skolu, strādājusi par pārraudzi, zinoša un stingra savās prasībās. Sokolovs

bija ieguvis ļoti labu strādnieci. Viņa, cik iespējams, vienmēr iesauca pie sevis manus bērņus un deva tiem sadzerties pienu, jo prickš sevis pienu varēja lietot, cik grib. Dažreiz tika arī pa sviesta piciņai. Paldies viņai. Reiz viņa mani lūdza palīgā sagaidīt govij teliņu. Es pirmo reizi dzīvē redzēju, kā tas notiek, un man bija ļoti žēl. Žēl gotiņas, kad vajadzēja ar striķi, uzmestu uz kājām, teliņu vilkt ārā, bet Gludiņa pati spieda un masēja govij sāņus no visa spēka. Beidzās viss labi. Gludiņa noslaucīja sviedrus un atviegloti uzelpoja.

Kādu dienu Sokolovs teica: «Jurjevna, jums jāapskata prosas lauciņš. Paskatieties, vai vispār aug.» Un viņš aptuveni pastāstīja, kur tas atrodas, garām kādam laukam, tad jāgriežas pa labi taigā, tur mazā laukumīnā būšot. Ja pavēlēts, jādara.

Man iedeva jaunu, teica, ka lēnu, zirdziņu Ogurčiku, uzlika seglus un deva norādījumus, kā jāturas seglos. Pirmo reizi kāpu zirga mugurā, paņēmu rokā mērāmo koku un devos ceļā. Viss bija, kā sacīts. Kad atradu lauciņu, nodomāju, ka tāpat apmēram izmērīšu, jo nokāpt jau varētu, bet kā atkal tikšu zirgam mugurā? Tā pārdomājot, vai nu no koka, vai krūmos kaut kas nočabēja, zirgs pēkšņi salēcās, satrūkās, es novēlos lejā, bet viena kāja palika kāpslī. Turēju stingri pavadu. Saprātu, ka, ja es to palaidīšu vaļā, mana galva sašķīdis pie pirmā koka. Ar lielām pūlēm dabūju atbrīvot kāju. Gribējās raudāt. Pievedu Gurķīti pie kāda veca celma un uzrāpos atkal zirgā, bet tagad turējos ļoti uzmanīgi. Prosas lauciņu iejoza tāds kā nepieaudzis mežs. Nemaz vairs nezināju, pa kuru stūri jāatīst mājām. Ļāvu zirgam vaļu, un viņš mani gods godam izveda uz ceļa. Saulīte cepināja muguru man un zirgam, bet es vairs neļāvu viņam rikšot, jo arī seglos vairs nejutos droša. Ceļam gar abām pusēm auga koki, un tikai tad, kad virs gravas parādījās tumši mākoņi, atjēdzos, ka esmu sākusi dziedāt. Negribējās samērcēties. Un tomēr, kaut arī dzīnu zirdziņu žīglāk, pilsētiņā ierados, kad vairs nebija sausa neviena vīle.

Otrā rītā palika kurlas abas ausis. Bērņi smējās, ka es nedzirdu pat skanīgo gongu sētas vidū. Liku ap ausīm vilnas zeķes ar karstiem pelniem. Beidzot tur kaut kas iztecēja, un es sāku atkal dzirdēt. Laimīgi, ka tā tas beidzās.

Mani aizsūtīja uz Krasnojarsku uz kaut kādiem grāmatvedības kursiem, no kuriem es neko saprast nevarēju. Izglītības nodaļas darbiniece, vairs neatceros, kādā sakarībā, ar mani iepazinusies, uzstājīgi lūdza, lai es eju pie viņas nakšņot. Man bija kauns par savu

trūcīgo apģērbu, bet viņa manus iebildumus noraidīja. Kursi ilga astoņas dienas, un es pārgulēju pie laipnās sievietes. Viņai bija glīts dzīvoklis. Uzaicināja mani uz vannu. Tā gribējās pēc tam uzģērbt kaut ko tīru. Gulēju starp diviem palagiem kaila. Baidījos, ka neienesu viņas mājās utis.

Tuvojoties mājās braukšanas dienai, viņa izjautāja par manu ģimeni. Kā sauc bērnus, manējo un vīra bērnus, sevišķi jautāja par Juri un Jāni.

Beidzot sēdēju vilcienā. Domas visu laiku pie bērniem. Kā gan Gludiņa būs tikusi ar visiem galā? Viņa bija apņēmusies par tiem parūpēties.

Kemčugas stacijā man pretī bija atsūtīts pajūgs ar izbraucamiem ratiem. Kučieris sēdēja priekšā kā mūsu senie ormaņi, es — aizmugurē. Man bija jautri, gribējās aprunāties, kā visiem labi iet, bet viņš saducis, sliktā garastāvoklī. Neko darīt. Nobraucām savus trīs kilometrus, un es devos uz savu dzīvokli. Atvēru durvis — uz galda mazs zārciņš, bet tanī saposts guļ Jānītis...

Izrādījās, ka Jānītis miris no garā klepus lēkmēm. Viņš bija puisītis apaļiem vaidziņiem, acīmredzot sirsniņa neizturēja. Uz Krasnojarsku man atsūtīta telegramma, bet to man neviens neiedeva. Tagad es arī sapratu savas naktsmītnes saimnieces siko izprašņāšanu par mazajiem zēniem un arī kučiera klusēšanu, braucot mājup.

Klusi un skumji, pāris cilvēkiem palīdzot, aizbraucām uz kapsētu un apglabājām Jānīti. Bērnu namā dzīvoja arī Kurcena kundze, kas labi pārzināja mūziku. Viņa dzīvoja lielā vienaldzībā un savās sāpēs. Kurcena kundze izpildīja mācītāja darbu, pateica sirsniņus vārdus, nodziedāja dziesmiņu. Uz kapa uzlikām ziedus un atgriezāmies mājās...

Nu mēs vairs bijām tikai četri.

Biju desmit gadus mācījusies klavieru spēli (gan tikai privāti). Tagad to uzzinājusi, Anna Nikolajevna lūdza dziedāšanas un matemātikas skolotāju pārbaudīt, vai es ko māku nospēlēt, un pēc tam piedāvāja, lai viņas meitenei pasniedzu klavieru stundas, jo skolā bija klavieres. Par katru stundu viņa deva litru piena un divus litrus vājpiena. Viņai bija sava gov. Biju ļoti priecīga. Bet stundas notika gandrīz katru dienu. Cik tas bija labi!

Kādu dienu bērnu namā ieradās Švīkule. Mēs satikāmies sētas vidū. Viņa esot atnesusi kaut ko piedāvāt direktora sievai. Diezin vai viņa negribētu pirkt šādu uzrocīti (mufīti), un viņa iedeva to man, lai paskatos, cik tā silta un mīksta. Pagrozīju to rokās, atvēru jokodama rāvējslēdzēju un, iebāzusi plaukstu, sajutu metāliskus

sīkumiņus, vilku ārā un ar izbrīnu lūkojos uz ķēdītēm, brošiņām, sprādzītēm. Te tās bija — arī mana manta. Ko lai dara? Paņemt man piederošo? Nē. Viņai pašai man tā jāatdod. Pacilāju savu ķēdīti, ieliku visu atpakaļ un atdevu uzroci, sacīdama:

«Es darišu visu, lai savu dabūtu atpakaļ. Kāpēc jūs tā darijāt?»

«Es... man bērni.»

«Un kas man ir?»

Nezinu, vai Anna Nikolajevna kaut ko nopirka vai ne. Pēc dažām dienām Švikule atgriezās bērnu namā un iedeva cara laika zelta desmitnieka rubļa monētu. Mazu, mirdzošu, plānu ripiņu. Nekad nebiju šādu naudu redzējusi. Pēc tam mēs Švikuli Sibīrijā vairs netikām redzējušas. Kāda cita sievietē pastāstīja, ka bijusi kopā ar Švikuli pārdot mantas Ačinskā. Švikule pārdevusi melnu mežģīņu kleitu. Nu bija pilnīgi skaidrs, ka tas viss, kas bija zudis man un meitenēm, ir bijis viņas roku darbs.

Pēc neilga laika arī Gludiņas mazais puisītis neizturēja un nomira. Visiem bija skumīgi.

Reiz mani aizsūtīja uz Kozuļkas banku saņemt naudu skolotāju algām, apmēram trīsdesmit divus tūkstošus rubļu. Izdarīju visu, kā pienākas. Savā vecajā portfeli saliku naudas paciņas, bet aiztaisīt portfeli nevarēju — bija pārāk piebāzts. Vilcienam drīz vajadzēja atiet. Paņemu portfeli padusē, ar pūlēm uzkāpu tamburā, un te nezin kā portfeli sašķiebās un naudas pakas bira tamburā un zemē. Ak Dievs, ko darīt? Ja es kāpšu atkal ārā, vilciens tūlīt aizies. Jātiek uz sliedēm... un ja nu tajā brīdī tas sāk kustēties? Kāds varēja šo naudu vienkārši paņemt un aiziet! Cilvēki izbrīnā iepleta acis, citi salasīja naudas paciņas un salika man atpakaļ portfeli. Vilciens sāka kustēties. Es atvilku elpu. Varēju tikai pateikties. Stacijā sagaidīja kučieris. Kad izstāstīju šo gadījumu, turpmāk naudas ielikšanai deva maisiņu un par pavadoni kādu vecīti.

Kurcena staigāja apkārt savās vienīgajās drēbēs un padevās liktenim. Viņa nebija no cīnītājām. Viņas drošsirdīgākais darbs bija tas, ka viņa kopā ar saviem bērniem apēda dzelzceļa malā nobeigušos zirgu. Nevieni nenomira. Viņas abi dēli un meita bija aizsūtīti uz ziemeļiem. Mani viņa vienmer sauca franču valodā «mana mīļā» vai «mīļais draugs». Kad bija paaugušās dārzos saknes, viņa atnāca mājās netīrām lūpām, jo bija grauzusi bietes vai kāļus nenomazgātus, tikai noslaucītus. Citi uzskatīja viņu par mazliet dīvainu. Bet mani vienmēr saistījuši šie dīvainie ļaudis. Viņi tomēr bija dvēselē dziļāki, nekā par

viņiem pieņemts domāt. Kurcenai tālos rados bijis Poruks. Varbūt no turienes šī vientulīgā dvēsele?

Tuvojās ziema. Kas bija, tas jau novalkāts līdz beidzamajam. Bērniem arī kājas paaugušās. Ko darīt? Man taču ir zelta gabaliņš! Aizvedīšu uz zelta uzpirkšanas punktu, un man būs nauda.

Sarunājām ar direktoru, un es braucu uz Krasnojarsku. Zelta uzpirkšanas punkts par to piesolīja bīdelētus miltus, tos pašus apaļos prjaņikus un apmēram pusotra metra kādu zīda gabalu. No drēbes atteicos. Saņēmu bīdelētos miltus 10—12 kilogramus, vairākus kilogramus cepumu. Nolēmu iet uz tirgu un mēģināt pārdot. Un tiešām labi veicās. Miltu cena bija 20—25 rubļi par glāzi, cepumi — 45 rubļi gabalā. Redzēju, kā turpat acu priekšā vienai sievietei nozaga medus burku. Strādāju ļoti uzmanīgi un naudu noslēpu drošā vietā. Visu izpārdevusi, devos uz «baraholku». Te bija viss, ko sirds vēlējas. Pie tam ļoti daudz labas, nenovalkātas mantas. Man bija naudas apmēram divi tūkstoši rubļu. Vispirms man vajadzēja ziemai kaut ko siltu. Te kāds karavīrs piedāvāja tādu kažociņu — aitāda ar vilnu iekšpusē, kādus nēsāja komandējošais sastāvs. Samaksāju 800 rubļus. Par pārējo naudu iegādājos 2 pārus velteņu. Vienus sev, otrs bērniem — visiem vienus. Kam vajag iziet ārā, lai velk kājās. Un vēl nopirku mīkstu aitādas kažociņu ar drēbi virspusē. Arī varēja visi uzvilkt. Protams, viss bija jau valkāts. Pats labākais bija mans kažoks!

Protams, mājās par ieguvumu visi bija laimīgi. Gan ko apgērbt, gan ar ko segties. Pienāca ziema. Bijām priecīgi, ka neesam kaili. Viss iegrīma dziļā sniegā. Strādnieki un kalpotāji darīja savu darbu, bērni — savu. Bāreņu nama audzēkņi tāpat slepus ņēma un ēda sasalušās kāpostu lapas. Negribas sacīt «zaga». Produktu normas nebija lielas. Zupas kļuva arvien šķidrākas. Arī manējiem vienmēr vēl gribējās kaut ko ēdamu no mājas.

Pagāja ziema, sniegs kusa arvien plānāks. Ar produktiem arī arvien ļaunāk. Sokolovs ciniņās — atkal visu stādīja, sēja, ganīja. Un tomēr kļuva arvien smagāk. Bija grūti klausīties uzmundrinošajos vārdos. Visi pacietīgi uzņēmās kara slogu. Mūs vairs tik bieži nepārbaudīja. Pa rajonu braukt varēja brīvi. Bija tikai jāziņo par dzīves vietas un darba vietas maiņu.

Jau ziemā dažas latvietes bija saņēmušas ziņas par saviem vīriem. Tikpat kā visas — par jau mirušiem. Kur rakstīt — nezinājām. Kuras arī rakstīja — vai nu nemaz nesaņēma atbildi, vai arī — nav, nezinām.

Pavasaris atnāca ar zaļojošo taigu, strautiem, upītēm, ziedošu zāli.

Jā, zāli. Zāle auga gara un tīra. Šai brīnišķīgajā krāsu sacensību laikā, bišu koru laikā (bērnu namam bija arī bites), samtainā gaisa un glāstošā vējiņa laikā saņēmu oficiālu ziņu par vīra nāvi.

Es neticu Dievam. Es neraudāju. Bet man likās, ka katrā zāles stiebrā, kam eju garām, katrā kokā, krūmā, laukā viņš atrodas cieši līdzās un palīdz man darīt visu vajadzīgo, visu nepieciešamāko, laikam tā tomēr bija mīlestība...

Visi piedalījāmies siena talkās. Darba bija daudz. Strādāt par skolotāju ieradās arī kāds kara invalīds — virsnieks, viņš gulās uz sola arī tad, ja ritēja stunda, jo bija smagi ievainots un uznākušās sāpes tikai tādā veidā pārgāja.

Uzturs palika arvien plānāks. Anna Nikolajevna arī atteica klavieru stundas — piens esot pašiem vajadzīgs. Nebija nekādu izredžu, ka kaut kas mainīsies uz pozitīvo pusi. Gudroju atkal, kādu ceļu iet.

Kozuļkā iepazinās ar Ribnojes kolhoza priekšsēdētāju. Viņš mani pieņēma par darbvedi. Egīls labprāt palika bērnu namā pie zirgiem. Es ar Juri un Elgu aizbraucām uz Ribnoju, 40 kilometrus uz dienvidiem no Kozuļkas. Ardievu, bērnu pilsētiņa!

RIBNOJE (1944. GADA PAVASARIS— 1945. GADA PAVASARIS)

Šī sādža jau bija lielāka, ap trīsdesmit māju, no kurām dažas (tukšās) lēnām tika noārdītas un sadedzinātas. Kolhozs — «Sarkanais arājs». Priekšsēdētājs — Černovs, slaida, gara auguma, ar ūsām, pastāvīgi pipi zobos. Dažreiz viņš to meklēja pa visām kabatām un atvilktnēm, bet atrada to izdegušu lūpu kaktiņā. Kaimiņu sādžā viņam bija likumīgā sieva un daudz bērnu. Šeit viņš dzīvoja tukšā mājā, pārgulēja tukšā gultā un ēda pie tukša galda. Ko viņš ēda? Neviens neredzēja. Viņam bija tiesības saņemt no klētnieka visu, kas vajadzīgs. Černovs bija spēcīgs vīrietis, pašos labākajos gados, gandrīz par garu augumā, visumā jautrs, runīgs, bet nopietns attiecībā pret darbu.

Kolhozam taigā bija divas dravas. Vienā apmēram 250 bišu saimju, otrā ap 140. Bija dravnieki, modere, zirgu puisis, govju bars, slaucējas, klēts, skoliņa pirmajām klasītēm. Bija arī savs pasta kantoris un tā priekšnieks Fedotovs.

Dzīvošanu mums ierādīja pie vienas atraitnes mājā pretim kantorim, otrpus ielai bija atsevišķs, ar dēļiem atdalīts, mazs kabūzītis — vasarā

patīkams, ziemā ļoti auksts. Saimniece dzīvoja kopā ar mazo dēliņu un vecu māti. Vīrs karā, otrs dēls arī iesaukts un nosūtīts kādās apmācībās. Visumā mums bija labi — pirmajā laikā saņēmu no kolhoza miltus, kartupeļus. Šad tad arī medu. Man atļāva lietot kolhoza kantorim piederošo zemes gabaliņu — sakņu dārzu. Tur stādījām kartupeļus un citas saknes. Pavasara vakaros, kad rušinājām zemi un bijām dārziņa lejas galā, no tās puses, kur sākās pamežs un taiga, atskanēja lāča varenie rūcieni, kļuva mazliet baisi.

Kaimiņu sādžā nopirku sivēnu, kurš vispirms izmuka no maisa, izskraidījās pa meža malu, vai trešdaļas sādžas nāca palīgā notvert. Rudenī ruksi nokāva. Diezgan pagrūti bija ar miltiem, bet kaut kā iztikām.

Man kā darbvedei vajadzēja iet uz dravām sastādīt aktus par to, cik saimes pārziemojušas, cik iznīkušas. Tas notika pavasarī, kad stropus nesa ārā no ziemas mītnes. Tāpat laikā, kad svieda medu, un rudenī, kad stropus sanesa ziemas guļai speciāli uzceltā mājiņā.

Reiz man straujā skrējienā ausī ielidoja bite. Sajūta bija tāda, it kā es pati sēdētu pie lidmašīnas propellera. Matos man bija matu sprādzes. Paņēmu vienu, iebāzu ausī un izvilku biti ārā. Ar šausmām iedomājos, kas būtu noticis, ja viņa būtu paspējusi iedzelt!

Otru reizi bite iekoda pakausī. Man palika slikti, nāca miegs, vēlējos atgulties. Taču visas sievietes, kas tur bija, neļāva man gulēt, cēla augšā, kratīja un rīvēja, un stāstīja, ka tā varot nomirt. Paldies viņām. No tā laika es vairs bez lakatiņa dravā nerādījos un no bitēm man ir bail.

Kolhoza gans govīs laida taigā līdz pat dravai. Mežs viņam līdz tai vietai labi zināms. Uz dravu bija iebraukts liels, labs ceļš. Pirms meža bija pļavas, kurās ganījās govīs, tur ziedēja tumši dzeltenīgi, oranži, lieli, spēcīgi vizbuli. Pasakains skats! Saule nolaidās lejā, atstāja savu zeltu un vakarā nozuda aiz koku galiem. Šajā laikā saimnieces nokrejoja pienu un taisīja tikpat dzeltenu sviestu. Bet ceļa malās auga mazas, zilas puķītes. Zieds kā trīs izvērsti pirkstiņi. Smaržoja pēc vijolītēm. Mežā brīvdabas lilijas un peonijas, un vēl daudzas citas...

Karš ievilkās. Posts palielinājās. Ik pēc laiciņa pienāca kādā mājā ziņa par kritušo piederīgo. Ienesa bēdas un sāpes. Sievas raudāja un nesa šo krustu ar lielu uzpurēšanos. Reiz pēc maija svētkiem sacēlās putenis un apgāza ganīties izlaistās govīs. Visi gāja talkā tās piecēlt. Kad vajadzēja apstrādāt laukus — gāja sievas. Vīru bija tik maz, bet smago darbu ļoti daudz. Cilvēki dzīvoja no cerībām un saviem

kartupeļu lauciņiem. Govis deva tik maz piena, ka neviens to nepārdeva. Teliņus paaudzēja un apēda. Turēja dažas vistiņas un kādu sivēnu. Tikai viena sieviete, Matrjona, vientule, bija sevi nostādījusi labā materiālā stāvoklī. Dzīvoja viena pati. Pilnvarotie vai kādi citi priekšnieki, kas atbrauca dienesta vajadzībās uz kolhozu, parasti pārnakšņoja pie viņas. Viņas govs labi deva pienu, cūka labi auga, vistas dēja. Runāja, ka pagrīdē viņas mājā augot vairāki sivēni. Neviens pie viņas negāja, neviens viņu nemilēja. Liela un sārta, mazām actiņām — viņa valdīja pār savu sētu. Citus neaiztika. Istabas tīras, izklātas dažādām sedziņām un pašaustu grīdsegu, stūrī Dievmātes svētбилde, pārklāta ar baltu izšūtu dvieli. Bija jau arī dažās mājās tāpat tīri izberztas grīdas un lupatu segas un celiņi. Pie logiem marles aizkariņi. Arī svētбилdes bija visās mājās. Vienā mājā Kristus vietā bija Staļina ģimetne. Redzēju, kā sieva pārmeta krustu un teica: «Paldies Staļinam.» Man gribējās vaicāt, par ko.

Vēstules un paciņas pienāca diezgan bieži. Gan priecīgas, gan bēdīgas. Visi cerēja uz labām beigām, uz savējo atgriešanos, jo Sarkanā Armija jau soļoja uz uzvaras pusi.

Kādai sādžiniecei, četru bērnu mātei, pienāca paciņa ar pēļu maisiem, no kuriem bija izkratītas spalvas. Maisos bija ietīts neliels pusotras oktāvas akordeons. Sieva brīnījās, kas tas ir, bērni lika rociņas klāt un bailīgi rāva atpakaļ, kad tas iepīkstējās. Kad es uz tā uzspēlēju pāris krievu dziesmu, visa sādža skrēja skatīties šo «brīnumu». Reiz man vajadzēja nospēlēt priekšā arī kādam atbraukšam priekšniekam.

Rudenī kolhozam novākt ražu palīgā atsūtīja karavīru grupu. Viņus pavadīja jauns, glīts, formā iespīlējis leitnants. Šis leitnants sarunājoties cēlās uz pirkstu galiem un knakšķināja papēžus, laikam būdams pārliecināts, ka ir visskaistākais vīrietis pasaulē. Viņā iemīlējās kādas kolhoznieces Larinas meita, ļoti glīta, tiešām skaista meitene. Māte sarīkoja kāzas, t. i., kāzu vakariņas, salūdza ciemiņus, vakaru nodancoja un bija laimīga, ka izdevusi meitu pie tik cēla vīra. Aizbrauca karavīri, aizbrauca leitnants. Pēc dažiem gadiem uzzināju, ka Larinas meita strādā Kozulkā par telefonisti un viena pati audzina meitenīti.

Kad avīzē bija rakstīts, ka Latvijā atbrīvota Bauskas pilsēta, tūlīt aizsūtīju vēstules uz mājām. Biju aizgājusi uz aku pēc ūdens. Kā jau ziemā, sala laikā ap aku apaugusi augsta ledus kārtā vienā limenī ar grodiem. Kāds atnesa man vēstuli no mātes — es atkāpos no akas, lai tajā neiekristu.

Māte bija palikusi viena un kopa sakņu dārzu, audzēja stādus un pārdeva tirgū. Atbrīvotie iedzīvotāji atkal ķērās pie darba. Māte sāka sūtīt mums naudu. Tagad varējām nopirkt no Matrjonas pienu. Pirku uzreiz veselu «krinku» — māla podu, apmēram 2 1/2 litru tilpumā. Mēs ņēmām jau sarūgušu, kuram virsū bija nostāvējies labs krējuma slānis. Un bijām arī par visu priecīgi. Kādu laiku viss gāja labi. Bet tad, kad krējuma slānis bija noņemts, atteicu. Principa pēc.

Te, kolhozā, redzēju, kā cilvēki aizmirstas. Rudenī gandrīz katra ģimene pēc kārtas sarikoja «večerinku». Kam bija milti, tas atļāvās kaut ko pagatavot no tiem. Pirādziņos tika samaltas ievu ogas ar medu. Tad vēl visādi biezpiena ēdieni. Nu, un, protams, pašbrūvētais medalus, jo gandrīz visiem bija pa bišu mājiņai. Skolotājs — kuprītis, kas spēlēja «garmošku», drīz vien atradās pagaldē. Man bija viņa žēl. Pie klētnieka spēlēja toreiz modernās plates. Bet visvairāk dziedāja sievas. Ārā sals, bet istabā karsti. Sākās dejas, kuras man likās dīvainas, jo dejoja pa vienam. Kolhozniece Aņisja — liela dziedātāja un dejojāja. Iekšā karsts — viņa nometa velteņus un dejoja kailām kājām, pēc tam nometa blūzi, pēc laika svārkus un palika kreklā. Man pat kauns stāstīt. Bet tā bija Aņisja, kas nometās guļus uz grīdas, dauzījās ar muguru, vieniem sāniem, vēderu, tad otriem sāniem. Piecēlusies kājās, viņa bija piekususi, nosvīdusi, apģērbās un sēdās atkal pie galda. Biju tik pārsteigta, nāca smieklī, neko tamlīdzīgu nevarēju iedomāties. Bet vai breiks nav vēl trakāks? Jeb tas bija izgudrots jau toreiz?

Paziņojums — karš beidzies.

Cita sieva kļiedza, cita raudāja, bet visi gaidīja kaut ko labu.

Nolēmu, ka man jātiek uz centru, ka jāiet projām no kolhoza, jādzīvo tuvāk dzelzceļam, lai būtu saskarsme ar citiem latviešiem. Varbūt, varbūt...

Kozulķā drīzumā dabūju īres vietu pie sievietes, kura viena ar savu dēlu apdzīvoja atsevišķu māju. Gultā gulējām visi trīs — man un Jurim galva uz vienu pusi, bet Elgai, kā lielākai, kājas uz mūsu pusi, galva uz otru gultas galu. Ziemā no grīdas nāca milzīgs aukstums. Izrādījās, ka tur ir tāds caurums kā šķivis. Aizbāzām to ar lupatām, un palika labi.

Uz vasaras pusi arī Černovs atstāja kolhozu. Viņš bija iemīļjies kolhoza feldšērē, un viņi abi aizbrauca uz Ukrainu.

KOZUĻKA (1945. GADA RUDENS, ZIEMA
UN 1946. GADA PAVASARIS)

Te bija vairāki mazi mežrūpniecības kantori. Biju jau palikusi par tādu kantorī sēdētāju. Bija jātaisa saraksti par darba algām, jāizmaksā algas un jānosūta uz Krasnojarsku kaut kāda atskaite. Galvenā pārvalde atradās lielpilsētā. Kaut kā izgrozījāties, iztikām. Sevišķi palīdzēja mana māte.

Satikāties ar dažām latviešu ģimenēm. To nebija daudz. Runāja, ka jau daudzas latvietes aizbraukušas mājās, dzīvojot labi. Vajadzētu braukt arī mums. Savā starpā runājām un kalām iespējamus braukšanas plānus. Reiz aizgāju uz pasu nodaļu un lūdzu izdot man pasi. Taču nodaļas priekšniecība uz mani tā paskatījās, ka biju gatava ielīst zemē, un atcirta: «Es jūs nodošu tiesai.»

Ziemā strādājām kur kurais, paklīda baumas, ka latviešu bērnus, tos, kuriem nav vecāku, vedīšot uz mājām. Valodas te cēlās, te rima. Karš beidzies. Kartiņas bija, bet maizes nebija, gāju uz ēdnīcu, paēdu zupu, bet maizes normu, ko deva klāt, aiznesu bērniem. Pirtī redzēju somieti, ļoti vāju sievieti. Skelets pārvilkts ar ādu. Tādu atceros redzējusi Zeberiņa zīmējumos. Atcerējos skolasbiedru Jāni, kurš pēkšņi vienā saulainā dienā ieradās Ribņojā. Kauli un āda; elsa, klepoja. Nebija spēka. Viņš nāca lēni pa nolaideno ielu augšup. Es gadījās uz ielas, un viņš mani pazina. Jānis meklēja sev mājvietu, kur palikt atpūsties un sākt strādāt. Dažas nedēļas viņš palika kolhozā. Černovs bija labvēlīgs, izrakstīja medu un nedaudz citu produktu. Bet Jānim nebija spēka. No savas puses varēju dot tikai to pašu, ko ēdām mēs, pa lielākai daļai miltu putru ar kartupeļiem.

Saimnieces vecā māte pienāca man klāt un sacīja: «Es izkurināšu pirti, lai viņš nomazgājas. Viņš drīz mirs.» Un vecenīte parūpējās par siltu pirti un ūdeni. Jānis lūdza, lai ieejot nomazgāt muguru. Ieraudzīju no ieslodzīto nometnes atbrīvotus kaulus un ādu un tikko jūtamu dvēseli...

Jānis ar saviem vecākiem dzīvoja tā saucamajā Lepšu kalnā, kur viņiem bija sava māja. Viņu interesēja radio. Viņš stāstīja, ka no Vācijas raidot bildes, un, rīkodamies ar vadu mudžekli, domāja uzbūvēt tādu aparātu — tagadējo televizoru. Tas bija skolas laikā.

Bet tagad es viņam berzu muguru, līdz viņš sacīja — pietiek. Jānis drīz nomira.

Tuvojās pavasaris. Baumas par bērnu sūtīšanu pastiprinājās. Beidzot ziņa par to, ka tiešām bāreņus vedīs mājās, uz Latviju. Ar bērnu nama direkciju nolēmām, ka viņi aizvedīs uz Krasnojarsku Egīlu, bet es Elgu. Sapulcēšanās vietā bērni bija jāaizved pāris dienu ātrāk. Kad atvedu Elgu, kāda Latvijas sieviete, acīmredzot visa pasākuma vadītāja, vaicāja, vai vairāk bērnu nav? Pateicu, ka man ir dēls Juris. Vai tad mājās neesot neviena, pie kā aizsūtīt? Kā ne, mamma. Lai dodot līdzī. Bet kā to izdarīt? Tūlīt tas būs zināms un viņu aizturēs. Viņa izsacīja ļoti vienkāršu priekšlikumu — man paziņošot, kurā dienā un cikos bērnu vilciens dosies uz staciju Kozuļkā un kad izbrauks uz Latviju. Viņi vilcienu uz mirkli apturēs, lai paņemtu bērnu. Tā arī notika. Es ar Juri pie rokas un maizes sainīti otrā rokā stāvējām uz perona. Vilciens apstājās, un tieši mums pretī atvērās durvis, un šī pati sieviete iecēla pie sevis manu zēnu un paņēma sainīti. Blakus pie lodziņa skatījās Elga un Egīls. Durvis momentā aizvērās, un vilciens uzsāka gaitu. Aizgāju tūlīt uz pastu un nosūtīju savai mātei telegrammu, ka nosūtu bērnus uz mājām. Pēc piecām dienām saņēmumu atbildi, telegrammu, ka bērni saņemti.

Paliku viena. Pirmās dienas bija ļoti smagas. Jutu nemieru. Pirku ciedru riekstus, ar kuriem tirgojās turpat uz perona, — grauzu tos un ik vakaru sagaidīju dažus pasažieru vilcienu, kas gāja uz rietumiem. Sagaidīju un ar skatu aizvadīju...

Pagāja vēl dažas dienas. Mani izsauca uz komandantūru. Priekšnieka kabinetā mani gaidīja ļoti dusmīgs cilvēks. Kur esot mans bērns? Kur es to esot likusi? Pateicu, ka aizsūtīju uz Latviju. Man neesot bijušas tiesības to darīt. Tā kā tā viņu atvedīšot atpakaļ. Vilciens ceļā tikšot apturēts, bērnam esot jādzīvo šeit. Viņš kļiedza un sacīja, ka tūlīt es tikšu apcietināta. Ticēju, ka tiešām tā arī tūlīt notiks. Lūdzu, lai pasaka, kam nodot seifa atslēgas, jo seifā ir mazliet naudas un dokumenti. Un bērns drīz atkal būšot šeit. Tad es atklāju, ka bērns jau atrodas Latvijā, esmu par to saņēmusi telegrammu. Viņš tikai izsacās: «Ko?» Pēc tam palika tik bāls kā gans Ribnojā, bēgdams no lāča, uzsita ar dūri uz galda un spēja tikai izteikt: «Pirmdien atnesiet telegrammu.» — «Labi,» atbildēju un aizgāju.

Ja jau man pirmdien jāatnes telegramma, tad tas nozīmē, ka neesmu apcietināta.

Pirmdien, kā pavēlēts, aiznesu telegrammu. Taču komandanta nebija. Otrreiz vairs negāju. Ja mani vajag, lai meklē. Nemeklēja.

Māmuļa atrakstīja vēstuli, ka saņēmusi bērnus, Egīlu un Elgu viņu māte paņēmusi pie sevis. Mana mamma audzināšot Juri. Zēns neprotot ēst kartupeļus, gribot tikai zaļus, sagrieztus ripiņās un ceptus uz plīts riņķiem. Sibīrijas gardums.

Atkal ziema. Sēdējām kantorī vateņos, jo bija auksts. Tikai vienreiz kļuva īsti silts — kad tuvumā nodega sērkokoņu fabrika ar visiem žāvēšanai sagādātiem materiāliem. Atkusa logi. Novilkām velteņus un noskatījāmies, kā nelielā ēka nodega.

Pienāca arvien jaunas ziņas, ka daudzas sievas braucot mājās. Dēls rakstīja pirmās brīnišķīgās vēstules, uz kurām bija mitrumā izplūduši burti. Atsūtīja savas asaras.

Daudz biju domājusi, pārdomājusi. Ko esmu nodarījusi? Ne zagusi, ne laupījusi, ne kādās politiskās akcijās piedalījusies. Par ko cieta vīrs? Kāpēc nebija tiesas? Kāpēc neļāva aizstāvēties?

Un es nolēmu bēgt. Gan jau Latvijā tiks pierādīts, ka neesmu neko jaunu darījusi, tikai pusotra gada bijusi sava vīra sieva.

Gatavojos rūpīgi. Ja gribēju braukt projām, tad to vajadzēja izdarīt pavasarī, kamēr vēl varēja valkāt vateni un velteņus. Siltākam laikam man drēbju nebija. Naudu un savas mantiņas iesēju lakatiņā, arī drusciņ maizi līdzī. Pie saimniekiem savu guļamvietu atstāju kārtībā, neko līdzī neņēmu. Aizgāju uz vilcienu Vladivostoka—Maskava, iekāpu pasta vagonā. Pavadoņi bija divi puīši. Noslēdzām darījumu. Viņi saņēma gandrīz visu manu naudu un ierādīja vietu uz augšējā plaukta pavadoņu telpā. Pasta sūtījumi bija ar režģiem nožogoti, un neviens tiem klāt netika, izņemot viņus pašus.

Neko nenožēloju, nekas Kozuļkā mani vairs neaizturēja. Mazais mezsaimniecības kantorītis bija likvidēts. Direktors Babarikins pārgāja uz citu, lielāku vietu. Atceros viņu kā ļoti nopietnu, labsirdīgu cilvēku. Viņš nekad neizturējās augstprātīgi vai nicinoši pret kādu cilvēku. Visi viņam bija vienādi. Biju norēķinājusies ar iestādi. Tas bija īstais laiks prombraukšanai.

Varēju iedomāties, kā atkal kāds priekšnieks komandantūrā palika bāls. Taču te mani atrast nevarēja un vilcienu aizturēt arī ne, jo neviens taču nevarēja zināt, kurā vilcienā iekāpju.

Tad nu nolēmu skaitīt, cik dienas un naktis nobraucu un cik vēl paliek.

CEĻĀ (1946. GADA APRĪLIS)

Ļoti izbrīnījos, ka gandrīz katrā pieturā pasta vagonā iekāpa un izkāpa kāds cilvēks. Dažreiz brauca divi, pat trīs pasažieri. Reiz vesels pulciņš. Brauca dažādi cilvēki, gan veci, gan jauni, gan gluži vēl meitenes. Vajadzīgajā stacijā tos izlaida ārā. Samaksu viņi saņēma gan naudā, gan pārtikas produktos, gan... Un tad maksātāju izlaida ārā, lai nekad vairs nesatiktos. Nodalījumā vienmēr bija čala un smieklī. Drīz vajadzēja būt Urāliem, Sverdlovskai.

Pēkšņi vilciena vadītājs saņēma pavēli nogriezties uz Čeļabinsku. Mani tas gaužām satrauca. Iebraucām Čeļabinskā pievakarē. Puiši lika man no vagona izkāpt, ej, kur gribi. Viņiem esot jātīra vagoni. Visur būšot pārbaudes. Bija jāizkāpj. Bet tas nozīmēja iet uz perona un caur stacijas ēku uz pilsētu. Kad paprasīju, cikos brauks tālāk, uz Maskavu, tie atbildēja, ka nezinot, bet šovakar jau ne. Tas mani viesā neuzticību visai šai rīcībai.

Nolēmu nopirkt biļeti līdz Maskavai. Taču no stacijas durvīm līdz kases lodziņam nebija iespējams nokļūt. Visas telpas bija pārpildītas ar cilvēkiem, somām, apšūtiem čemodāniem, kastēm, ar saiņiem un sainīšiem. Tie, kas izlauzās līdz kasei, bija karavīru formas tērpos, cilvēki ar komandējuma apliecībām. Man, kas pēc sava ārējā skata nekādu uzticību iedvest nevarēja, par biļetes iegādi nebija ko sapņot. Sēdošās sievietes stāstīja, ka gaidot vilcienu jau nedēļu. Izgāju no stacijas un ieraudzīju, ka laukums ēkas priekšā ir tikpat pilns ar nogurušiem gaidītājiem.

Tuvumā bija tāds kā parks. Soliņi. Gribējās apsēsties un atpūtināt kājas, kas bija atradinājušās no staigāšanas. Visi soliņi bija aizņemti un zeme ap tiem arī. Tuvojās vakars. Izmisumā domāju, ko darīt. Uz miliciju iet nevarēju — nosūtīs atpakaļ. Atspiedos pret koku, nobirdināju kādu asaru un tā visu nakti nostāvēju. Brīžam it kā aizmigu. Uz brīdi acis atvērās un atkal aizvērās. Tā visu laiku.

Ko man darīt? Vajadzētu uzmeklēt tos pašus puīšus un aprunāties. Bet uz perona bez biļetes nelaiž. No stacijas uz abām pusēm žogs. Sāku staigāt gar žogu un pēkšņi ieraudzīju caurumu — atplēstu dēli. Ielīdu iekšpusē un sameklēju pazīstamo vilcienu un abus puīšus, kuri par manis aizvešanu līdz Maskavai pieprasīja visu pārējo naudu. Visu! Kā es tikšu pēc tam uz Rīgu? Atdevu visu. Pat telegrammai nepalika. Draudēja tāds pats stāvoklis kā Čeļabinskā. Gulēju atkal savā plauktā, un braucām uz Maskavu.

Šī brauciena laikā notika vēl labāk organizētas lietas. Kādā nelielā stacijā pavadoni atvēra vagona vidus durvis, pa kurām tiek nodots un izsniegts pasts. Tas bija īss mirklis — vagonā iekrāva maisus ar labību, durvis pasakainā ātrumā aizvērās. Pēc tam vīri sakāpa pavadonu telpās un brauca līdz, kā man likās, krietni ilgi. Varbūt pat dažus simtus kilometru. Tad kādā mazā stacijā samazināja ātrumu, maisus izmeta, vīri izlēca ārā, un atkal vilciens devās tālāk. Kolhozs esot iepircis sēklas labību. Bet varbūt cilvēkiem nebija ko ēst?

Beidzot — Maskava. Jau atkal dienai beigas. Kur palikt? Naudas nebija. Viens no puisiem uzrakstīja savu mājiņieku adresi ar lūgumu dot man naktsmājas. Bija jābrauc ar vietējo vilcienu uz Tušino. Aizbraucu pirms tumsas iestāšanās. Atradu puisi vecāku mājiņu, un mani laipni uzņēma. Gulēju istabā uz veclaiku dīvāna pie klavierēm. Krievu krāsns otrā pusē atradās neskaitāmi būri ar baltajām pelītēm. Kādas tur tikai nebija! Gan mazas, tikko dzimušas, kailas, tikai ar rozā ādiņu apvilktas. Nākošās lielākas. Un tā līdz pašām lielākajām. Protams, gaiss bija nelabs. Saimnieki gulēja otrā istabā. Biju pateicīga par to pašu. No rīta agrāk atvadījos un braucu atkal uz Maskavu.

Kad ieradās stacijā, no kuras vilciens iet uz Rīgu, pasažieri jau bija iekāpuši vagonos. Pēkšņi nāca kāds vīrietis, vicinādams papīriņu, vai nevajagot kādam biļeti uz Rīgu? Viņš prasīja tādu naudu, kādas man nebija. Uz perona vairs nebija neviena cilvēka. Vilcienam tūlīt, tūlīt vajadzēja atiet. Piedāvāju vīrietim sudraba rokas sprādzi ar iestrādātiem dzintara gabaliem, pēdējo, kas man vēl atradās azotē. Viņš bija ar mieru, tikai apšaubīja, vai tas ir sudrabs. Līdzko saņēma, tā nozuda, bet es ar nopirkto papīriņu devos pie vilciena pavadones. Viņa paskatījās un teica: «Tas ir tikai talons, bet kur biļete?» Atkal jāsaka — ak Dievs! Un nu ņemos melot, ka vējš aizpūta. Uz perona patiešām bija ass, nemīlīgs pūtējs un neviena cita cilvēka. Laikam izskatījies ļoti nožēlojama, jo viņa ieaicināja mani iekšā un parādīja vietu stūrītī pie loga. Miļš paldies viņai.

Kad vilciens sāka kustēties, jutos bezgala atvieglota. Iespiedos kaktiņā, pagriezu galvu pret sienu un snaudu. Kad pamodos, izlikos, ka guļu. Apkārtējie visi iekoda brokastis, pēc tam pusdienas. Es tikai gulēju. Visi runāja krieviski. Divi man pretim sēdošie puisi piedāvāja kopā ieēst zivis. Tās bija stipri sāļtas un stipri žāvētas. Neparastas. Drusciņ uzēdu. Dabūju pāris malku ūdens. Un atkal snaudu, snaudu... Mani neviens neizprašāja. Katram bija sava rūpe.

Beidzot Rīga. Dzimtenes sirds. Izkāpu no vagona un tūlīt sāku apzināties savu divaino stāvokli. Ja Maskavā tādām cilvēkam kā es, kam vatenis mugurā un kājās salāpīti velteņi, neviens nepiegieza vēribu, tad te bija savādāk. Likās, visi uz mani skatās kā uz galīgi svešu putnu. Droši vien noturēja par krievieti, kas te atnākusi laimi meklēt. Bet ļaužu straume plūda uz izejas pusi, un es tiem līdzī. Mirdzēja spoža saule, cilvēki izskatījās priecīgi. Daudziem bija sagaidītāji, apkampās, skūpstījās. Un aiz vārtiem pēkšņi skaistule Latvija — tautu meita Nicas tērpā sagaidīja kādu delegāciju. Likās, ka viņa iemieso visu manu milu un ilgas pēc dzimtenes. Man bira asaras.

Bet nevarēju jau palikt un skatīties uz šo brīnumu. Kāda manas bērniņas draudzene dzīvoja Kr. Barona ielā uz stūra pretim ugunsdzēsēju dīķim, kur tagad atrodas veikals «Bērnu pasaule». Dzīvokli atcerējos, uzkāpu 4. stāvā, piezvanīju. Par laimi, viņa bija mājās. Viņa bija tik nobijusies, ka gandrīz aizmirsa mani aicināt tālāk. Ātri ielaida savās istabās. Kabinetā nevarēja, tur varot ierasties vecākais dēls. Viņai esot jāatzīstas, ka viņi abi nesaprototies. Viņš daudz dzerot, nesot no mājas projām visas iespējamās mantas un varot mani nodot, tad viņai būšot slikti. Jā, tā bija mana bērniņas draudzene Erna. Dzīvoklī bija lieliskas mēbeles — zeltīti spoguļi, lustras, guļamistabas iekārta, kabinets, sekcija ar dažādām figūriņām. Erna tomēr iedeva man kaut cik piemērotus apavus. Dzīvoklī viņa bija dabūjusi pēc kara. Tas bija kāda ārsta dzīvoklis. Erna kādu nelielu laiku strādāja Augstākajā Padomē. Dabīgi, ka biju te neiederīga. Erna aizveda mani pie savas māsiņas Blaumaņa un Kr. Barona ielas stūrī. Māsiņa dzīvoja liela nama sētas mājās otrajā stāvā, kur saule iespīdēja tikai vakaros un kur mēbeles nebija tik lepnas. Vannas istabā nomazgājos aukstā ūdenī — neesot malkas. Naktī gulējām ar zeķēm kājās.

Pie Ernas māsiņas Zelmas dzīvoja arī kāds demobilizēts virsnieks. Viņš bija labsirdīgs, un Zelma nebaidījās mani pie sevis uzņemt un viņam izstāstīt, no kurienes esmu atbraukusi.

Ierados mājās «kā sniegs no debesīm». Mans tēvs bija miris neilgi pirms kara beigām. Ārsts esot atteicies pie komunista iet.

Bija daudz, ko stāstīt, ko pārrunāt. Bet vajadzēja domāt, kā rīkoties tālāk. Vajadzēja pierakstīties, bet dokumentu nebija. Nolēmām lūgt atļauju palikt dzimtenē un uzrakstīt attiecīgajām iestādēm iesniegumu.

VIRPUĻI DZIMTAJĀ ZEMĒ (1946—1949)

Kozuļkā iepazinos ar Voldemāru Sauleskalnu, kurš dzīvoja Krasnojarskā. Strādāja sagādes kantorī un brauca pa visiem rajoniem ādu sagādes lietā. Sauleskalns jau agrāk bija likumīgi atbraucis mājās. Uzmeklēju viņu, uzzināju, kam rakstīt un kur nodot. Viņš ieteica vispirms aiziet pie Viļa Lāča. Tā arī izdarīju. Vilis Lācis bija atsaucīgs, sirsnīgs un ieteica aiziet pie iekšlietu ministra. Viņš sazvanījās, caurlaide bija sagatavota, un ministrs mani pieņēma. Izlasījis visu, kas iesniegumā bija rakstīts, viņš blakus Viļa Lāča labvēlīgajai atsauksmei uzrakstīja arī savējo. Tad nopietni un skumīgi pasacīja: «Mans vārds vēl nav pēdējais.»

Atbildi gaidīju mēnesi, divus, trīs — nekādu ziņu. No sākuma ļoti uztraucos, tad pamazām nomierinājos. Vajadzēja sākt nopietni strādāt.

Klases biedrs Kreitušs tanī laikā bija 7-gadīgās skolas direktors Bauskā. Ieteica tūlīt pieteikties Jelgavas pedagoģiskajā skolā. Tur ceturtajā kursā uzņēma ar vidusskolas izglītību. No rajona bijām vairāki, kas iestājās šajā skolā, protams, neklātienē. Rudenī sāku strādāt skolā. Man iedeva pirmo klasi. Pārējie skolotāji un Izglītības nodaļas vadītāji bija ļoti atsaucīgi. Šinī skolā strādāja arī Ziedonis Purvs un Raimonds Kugrēns, ļoti labi darba biedri.

Taču atbildi uz iesniegumu Rīgā nevarēju sagaidīt. Reizēm domāju — varbūt viss no sevis nolīdzināsies. Var būt, ka iestādes slikti strādā.

Noņemos ar bērniem, to bija ap četrdesmit. Visi labi, citi cītīgi, citi slinkāki, citi turīgi, citi nabadzīgāki. Utainos bērnus vedām uz pirti, uz dezinfekciju, bet svētku reizēs sagatavojām «Trīs sivēntiņus». Tekstu dabūju no leļļu teātra. Dziesmas nedeļa, tās sagudrojām paši. «Zelta zivtiņu» nospēlējām ar lellēm. Dziedājām, dejojām — bērniem viss ļoti patika. Likās, ka bērni mani mīl.

Bet atbildes nebija.

Braucu uz Jelgavu uz sesijām. Tur vajadzēja izdarīt to, ko mājās nepaspēju.

Pienāca pavasaris. Bija silta, gaiša, saulaina diena. Mana vārda diena. Iegāju klasē, visi bērni piecēlās kājās un nodziedāja: «Nāc nākdama vasariņa, visi bērni tevi gaida...» Man nobira asaras. Saņēmu simt četrus tulpju ziedus.

Bet atbildes nebija. Jau gads pagājis, bet nekā.

Jelgavā sākās eksāmeni par ceturto kursu. Vēl bija jāliek valsts

eksāmens. Tanī pašā laikā varēja iestāties Rīgā LVU Ģeogrāfijas fakultātē. Riskējām. Mēs trīs skolotājas atsacījāmies no valsts eksāmena. Palaimējās, mūs uzņēma Ģeogrāfijas fakultātē un tūlīt notika ievadsesija, kuras laikā pabijām observatorijā un braucām ārpus Rīgas strādāt ar mērāmiem instrumentiem.

Pagāja vasara. Atbildes nebija.

Pavasārī, kad skolā vakarā notika sēde, atskrēja mans dēls un sacīja, ka vecāmāte sakot, lai ejot uz mājām. Braucot ļoti daudz mašīnu. Kas nu būšot? Vispār todien gaiss likās kā ar elektrību uzlādēts. Izrādās, ka viens otrs kaut ko manījīs. Steidzīgi šķīrāmies. Nakti negulējām. Pa ceļu Lielupes krastā no Ziedoņu (Bornomindes) puses gaisā slējās un grima automašīnu prožektoru ugunis. Mašīnas brauca pāri tiltam un sastājās tuvējā parkā. Mūsu ielā neviena neiebrauca. Kā mēs, tā visi kaimiņi satraukti gaidījām, kas notiks. No rīta visas mašīnas bija projām. Tas bija 1949. gads, atkal notika izvešana.

Šoreiz viss aizgāja garām. Taču cilvēkos prieka nebija.

Pienāca rudens. Ieradāmies visi skolotāji uz pirmo sēdi. Mazliet svinīgi, mazliet atpūtušies. Kādu stundu jau bijām parunājušies, kad pie durvīm kāds piekļāuvēja. Direktors aicināja iekšā. Ienāca svešs vīrietis, paaicināja mani un pie durvīm parādīja šauru papīra strēmeli ar dažiem vārdiem: «Uz prokurora pavēli.» Visi sēdēja kā sastinguši. Vai nu es neredzēju, vai arī tiešām uz zīmītes nebija paraksta.

Cilvēks, kas mani apcietināja, gribēja būt draudzīgs, gāja blakus, lai pretimnācējiem nebūtu aizdomu, ka ved apcietināto.

Gāju kā sastingusi. Mani ieslēdza kamerā.

Atbilde bija pienākusi.

PAR KO?

Biju notiesāta uz trim gadiem par atgriešanos no vietas, uz kuru aizbraucu labprātīgi (no izsūtījuma). Ne apsūdzības, ne tiesas, ne aizstāvēšanās.

Mani ieslēdza telpā, kur viss izskatījās izliets no cementa, auksts un nepatīkams. Kaut kur griestu pusē neliels, aizrestots lodziņš. Telpā jau bija divas sievietes. Vienu drīz aizveda, ar otru — čigānieti, palikām kopā. Kas būs? Kas ar mani notiks? Vai skolotāji būs paziņojuši manai mātei, kur atrodos? Sēdēju ar savu nelaimi neziņā.

Kāda mūsu kaimiņiene, kas strādāja milicijā, iesūtīja ābolus un plūmes. Nedaudz. Bet tomēr labi. Ēst gribējās. Pēc dažām stundām pie manis ielaida uz dažiem mirkļiem dēlu un māti. Juris apķērās man ap kaklu un čukstēja: «Atkal es palicku bārennītis.» Māte stāvēja kā salauzta, turējās, bet asaras bira. Viņiem bija atļauts ienest segu, veļas un drēbju maiņu. Bet viņi nedrīkstēja uzkavēties. Juris iebāza manā kabatā manu ģimetni. Būtu labāk devis savu. Bet tā laikam bērnam likās mīļāka. Un raudādami viņi aizgāja. Raudādama paliku arī es.

Liekas, ka tas notika tai pašā dienā, labi vairs neatceros, kad mūs aizveda uz Jelgavas cietumu. Iesēdināja kravas mašīnā, aizliedza ar garāmgājējiem sarunāties. Man tomēr likās, ka redzēju kādu paziņu, kas varbūt manējiem pasacīs, ka esmu aizvesta. Nekad savā dzīvē vairs neesmu tik daudz raudājusi kā toreiz — kad iekāpu mašīnā. Notiekošais mani ārkārtīgi satricē. Bezspēcība pretī varas spēkam. Mūs ieveda Jelgavas cietuma ēkā, ievietoja telpā, kas bija vienu kvadrātmetru liela. Viens varēja sēdēt, otrs stāvēt un atspiesties pret sienu. Mēs abas ar čigānieti atradāmies šeit katra savādāku domu varā. Mani tā žņaudza un nospieda šī telpa, likās bez gaisa. Domāju, ka palikšu vājprātīga. Paldies čigānietei, kura aukstasinīgi sēdēja un teica, ka viņa jau trīs reizes te bijusi. Šeit ieliekot tādēļ, lai neredzētu, uz kuru kameru aizved citus. Tas mazliet nomierināja, pēc laiciņa mūs izšķīra. Mani aizveda uz telpu, kur izkratīja drēbes, atņēma sprādzes un pogas, adatas, spraudes, šņores, jostas, ja tādas bija. Pēc tam biju kamerā, kur čaloja kādas desmit sievietes. To atceros kā gaišāko istabu ar lielu logu un restēm. Likās, te visas tikai nupat tikušās un katra par sevi kaut ko stāstīja. Taču ilgi Jelgavas cietumā mani neturēja.

Reiz aizsūtīja darbā tīrīt iekšējo dzelzs kāpņu margas. Iedeva lupatu, ar ko rīvēt. Bet tās jau bija tik tīras un spožas, ka tur neko nevajadzēja tīrīt, tikai izlikties, ka beržu.

Tad mani ieveda divnieku kamerā. Divas lāvas. Vienā gulēja sieviete un lasīja grāmatu. Neko daudz par sevi nestāstīja. Kad viņa pabeidza grāmatu lasīt, palūdzu, lai atļauj arī man. Un tā es pāris dienās izlasīju «Pēteri I» krievu valodā. Tā bija laba narkotika sasīstai dvēselei. Nākošajā dienā kaimiņieni aizveda, grāmatu nodeva uzraugam. Lūdzu, lai man arī iedod kaut ko palasīt. Nedeva, es te ilgi nebūšot. Ļoti patiesa ir dziesmiņa ar vārdiem: «Zvaigzne viena vienīgā atspīd manā lodziņā...»

Kameras lodziņš bija ļoti augstu. Tur tikai zirneklis varēja uzrāpties.

Bet aiz rūtīm un režģiem ārpusē vēl dēļu kaste. Augšā neliela sprauga debesīm un zvaigznei. Vienai vienīgai, bet tomēr spožai!

Nākošā dzīves vieta — Rīgas pārsūtīšanas cietums. Ja kāds vēlējās satikšanos ar tuviniekiem, tad tam bija jāstrādā. Nolēmu strādāt. Strādājošām sievietēm kamera atradās pašā augšējā stāvā. Logs bija liels, plats, aizrestots. Bet istaba gaiša. No loga varēja redzēt kādas baznīcas mirdzošos kupolus un tuvējo ielu, kur dažreiz nostājās cilvēki un sievietes māja tiem ar rokām. Bija atnākuši draugi... Mani norīkoja darbā veļas mazgātavā. Mazgāju apkalpojošā personāla halātus.

Vairākas reizes atbrauca māte, atveda kaut ko gardāku. Rudens bija bagāts, veda ābolus. Gandrīz visiem cietumniekiem sūtīja pakas. Reiz satiku uz kāpnēm kādu savu klases biedru. Arī tam rokas pilnas ar āboliem — tikko bijis uz satikšanos. Viņš deva man, es negribēju ņemt. Bet bija vien jāņem. Kamerā ar visu dalījāmies.

Kamerā bija sava iekšējā dzīve. Cik atceros, tad bijām kādas astoņas vai desmit sievietes. Katra, savulaik jau izraudājusies, noilgojusies, vakaros noņēmas ar dažādu piedzīvojumu stāstīšanu. Pat par satikšanos šeit, cietumā. To nekādi nevarēju saprast, jo visur mūs pavadīja sargi. Ļoti smagi bija redzēt epilepsijas slimnieci. Kad viņai uznāca lēkme, tā neprātīgi daudzīja savu ķermeni un galvu pret grīdu. Nezinu, ko bija nodarījušas pārējās kameras sievietes. Varbūt tās bija zagles, krāpnieces, bet, kad slimajai sākās lēkme, viņas draudzīgi, ar lielu līdzjūtību centās tai palīdzēt, noturēt mierā, masēt pirkstus.

Neatceros, cik ilgi šeit nodzīvoju — varbūt divas vai trīs nedēļas. Kādu rītu man lika paņemt mantas, sagatavoties atstāt kameru. Kamerā bija vēl krēsla. Izgāju sētā, kur jau stāvēja daudzas sievietes. Svīda gaisma. Sievas nāca un nāca. Tad mums lika nostāties rindā, nosauca visus uzvārdus un pārskaitīja, vai saskan ar cipariem grāmatā.

Pēc tam soļojām uz staciju. Mums pakaļ noskatījās sētnieki un gadījuma cilvēki, kas atradās uz ielas.

Drīz dabūjām zināt, ka vilciens ies uz ziemeļiem.

KOLAS PUSSALĀ (1949—1951)

Tā nu mēs bijām tālu, tālu no dzimtās zemes, Baltās jūras tuvumā, Mančegorskā, Kandalakšā un vēl kur. Sūtīja no vienas vietas uz otru — te vienā, te otrā nometnē. Kad atbraucām, sarunājām, ka lūgšim priekšniecību, lai atstāj mūs visas vienā brigādē. Tā kā es

labāk par citām runāju krieviski, mani izvirzīja par runātāju. Taču liekas, ka to tieši priekšniecība negribēja. Mani atkal par brigadieru? Nē, es negribu. Darbu neprotu, pavēlēt nemāku. Pašai viss jāmācās. Apmēram tāda bija mūsu saruna. Nekas nelīdzēja. Smieklī nāca, kad mums lika taisīt tādu šauru, šauru sliežu ceļu. Ja tu cilvēks nezini, ar ko sākt, tad jāizgudro jauns ritenis...

Kaut kā pa visām tad čabinājāties. Sūtīja šur un tur. Citreiz aizgājām — nebija ko darīt. Reiz mūs aizsūtīja uz Kandalakšas līci izkraut materiālus. Aizgājām trīs sievas — ne tur ko kraut, ne ko darīt. Materiālu nebija, līcis tukšs un kluss. Bija kāda būda, bet neviena cilvēka. Arī pavadoņa nebija. Kaut kur pa labi uz jūras pusi augsti steķi, bet pie tiem aiz viena gala karājās piesietas laivas. Nobrīnījos, kas nu tā laivas sien! Viss krasts nosēts ar lielākiem un mazākiem akmeņiem. Sākām lēkāt pa tiem, līdz nokļuvām līdz ūdenim labi tālu no krasta. Skatījāties, kā ūdens skalojas pret akmeņiem, un mazgājām rokas ziemeļu ūdenī. Pēkšņi viena no sievietēm teica: «Meitenes, jūra nāk virsū!» Tik tiešām, jūrā sākās paisums. Mēs bēgām krastā, ūdens sekoja un jau skāra laivas lejas galu, tās drīz visas nogulās uz līmeņa. Tas man likās īsts dabas brīnums.

Neviens jau nepārmeta, ka neko neesam darījušas. Diena bija atkal nodzīvota, savu iztikas minimumu saņēmām.

Tanī laikā, kamēr biju ziemeļos, būvēja Baltās jūras kanālu. Bija pienācis laiks ielaist tajā ūdeni. Piesardzības dēļ, lai kādas neveiksmes gadījumā mūs neappludinātu, mūs aizveda kalnos augstāk, uz kādu pirti. Arī visi tuvākās sādžas iedzīvotāji tika evakuēti. Pēc vairākām stundām mūs veda atpakaļ, viss bija beidzies labi, kanāls atvērts. Mēs tikai varējām novērot īsāko dienu — aiz apvāršņa parādījās ļoti niecīgs, zeltains saules sirpītis un atkal pazuda.

Domāju, cik grūts un nepatīkams, sievietēm neveselīgs bija darbs. Rakām kādai jaunbūvei bedri. Ziema. Sala. Daži korpusi jau uzcelti. Dažās vietās iekurti uguns kuri, kur sasildīties. Visām mums rokās cirtņi. Cirtām, cirtām, bet no sasalušās zemes, kas līdzīga klintij, nekā neatlēca. Šeit es iemācījos pacietību no latvietes Valteres. Viņa bija lēna, klusa un ļoti savaldīga sieviete. Paņēma cirtni un pacietīgi kala pa vienu un to pašu vietu. Un lūdzu — cieti sasalusī zeme pa gabaliņam atlēca un drīz jau radās tīri liels attīrītais laukums. Pa lielākai daļai sūtīja dažādos darbos. Reiz atkal vajadzēja pārkraut dēļus. Bet kādus! Visi mirdzēja kā sudrabs. Izrādījās, ka tas bija

alumīnija rūdas kausējums. Es toreiz paņēmu nelielu rūdas gabalu. Un vēl man bija kādi četri ļoti interesanti akmens gabaliņi. Iedomājos, ka kādreiz aizvedīšu savai skolai, bet, kad pirms prombraukšanas no ziemeļiem mūs pārmeklēja, man tos visus atņēma.

Nometnē varēja dabūt lasīt arī kādu grāmatu. Taču lampiņas bija ar ļoti vāju gaismu un no lasīšanas nekas labs neiznāca. Visās nometnēs ir KVC (Kulturno vospitāķeļņaja častj), kuras uzdevums — organizēt apcietināto pašdarbību un izsniegt atsūtītās paciņas.

Kādu vakaru mūs uzaicināja ierasties «kluba telpās». Glīta, padzīvojusi sieviete, arī apcietinātā, centās sastādīt koncerta programmu un aicināja visus gan dziedāt, gan dejojot. Mūsējās kautrīgi atteicās. Kaktā stāvēja «garmoška», pavisam neliela. Paņēmu to un drīz vien atradu kādu melodiju, diezgan viegli izspēlējamu. Tagad mani vairs nelaida vaļā — jāpiedalās koncertos. Lai kā atrunājos, ka nevaru uz šī instrumenta spēlēt, mani atbrīvoja no darba ārpus nometnes, un ar lielām, patiešām lielām grūtībām divos koncertos nospēleju pavadijumu dažām dziesmām un dejām.

No šī brīža mana dzīve nometnē atvieglojās. Staigāju pa teritoriju, varējām dienas laikā mēģināt, jo visi «mākslinieki» pa lielākai daļai bija «lāģera» iekšējās apkopes darbinieki.

Mūs pārveda atkal uz citu nometni. Šeit kultūras daļas rīcībā bija akordeons. Te nu es daudz nebēdāju. Par labo roku nebija ko bēdāt, ar kreiso piemācījos klāt nepieciešamo. Reiz mani izsauca uz KVC. Izrādījās, ka man pienākusi paciņa.

Pirms kara Latvijā iznāca tādi mazi žurnāliņi ar populāru mūziku. Tur bija tango, fokstroti, krievu un itāļu dziesmas, arī latviešu «Vecais ratiņš» un vēl populāri skaņdarbi, kā Rakoci marši u. c. Māte bija ielikusi vienu šo mazo žurnāliņu ar skaistu aktrises ģimetni uz vāka. Par nelaimi, šeit vārdi bija vācu valodā. Man prasīja, kas tas ir, kas te atsūtīts. Sacīju, ka dziesmas, dejas, tango, vispār mūzika. Nu, bet kas tā esot par mūziku. Vēlreiz paskaidroju, ka tā ir vieglā mūzika.

Komandants noskaitās: «Ak tā, mēs karojām, bet jums kaut kāda vieglā mūzika! Sastādīsim aktu un sadedzināsim.» Tā arī notika. Tika parakstīts akts, ka grāmatiņa sadedzināta. Aizrakstīju mātei, lai vairs nesūta. Reiz mani izsauca, lai pārlūkoju kādu vēstuli no kādas vīriešu nometnes, kas raksta savai paziņai. Lasīju uzreiz tulkodama. Vēstulē tika stāstīts par grūtiem apstākļiem vīriešu nometnē, ka pat ar auklu piesietie velteņi neturas kājās un pirksti lien ārā... Komandants neļāva tālāk lasīt, teica, ka pietiek.

Pavasārī māmuļa bija ielikusi aploksnē dažas lefkoju sēkliņas. Kādā metāla bundžā viena izdīga un uzplauka, un pat smaržoja. Visi priecājās un brīnījās, cik tā skaista. Stādīnš bija izstūdzējis, pavārgs. Bet noskatījās visi ar prieku. Te pēkšņi mana lefkoja pazuda. Sadzinu pēdas kādā citā barakā, kur to pie sevis bija aiznesusi jauna (kā man teica) 16 gadus veca meitene un nolikusi uz loga savā tuvumā. Biju ļoti noskaitusies, gribēju iet sūdzēties par zādzību. Tad kāda no ieslodzītajām man teica: «Nedariet to. Viņa ir bārene, augusi bērnu namā. Neko citu nav redzējusi kā trūkumu. Viņa nekad vēl nav redzējusi šādu ziedu. Strādājusi maizes ceptuvē un nozagusi maizi...»

Un man kļuva ļoti žēl šīs meitenes, kas lielām acīm skatījās, ko es darišu. Tiesa kā skaliņš, pasauli neredzējusi. Tā viņai sākās ar cietumu. Atstāju puķi viņai. Jā, te jau vairs nebija runa tikai par puķi. Jau kuro reizi atklāju, ka šeit atrodas arī līdzcietīgi un labi cilvēki.

Vasarā nometnes pagalmā bija iekārtots sakņu dārzs. Liela, apaļa dobe ar cementa mūrīti apkārt. Dobē iesēti mieži. Gari viņi neizauga, taču to gludās un viļņojošās vārpas aizkustinoši sasaucās ar dzimtenes laukiem. Un man patika staigāt šai dobei garām un noskatīties, kā vējiņš tās maigi saviļņoja. Citu zaļumu jau tur nebija.

Ziemā ieraudzīju ziemeļu pasaku. Tas notika tā. Pēc darbiem ārpus nometnes visi paēduši un noguruši devās pie miera. Visās divstāvu gulvietās aplusa sarunas. Nodzēsa gaismu. Palikām kādas trīs sievietes. Šovakar esot ziemeļblāzma. Nolēmām gaidīt. Stāvējām pie loga un skatījāmies pāri plašam sniega klajumam. Pie apvāršņa starp sniegu un debesīm vīdēja tumša meža josla. Laikam meža masīvs. Visi bija aizmiguši, apkārt viss kļuva, tikai kāds skaļāk elpoja. Arī mēs savā starpā sačukstējāmies.

Un tad pēkšņi aiz melnās joslas kā neizsakāmi liels vēdekļis izšāvās pasakaini skaista un mirdzoša krāsu kopa. Atsevišķi neko nevarēja uztvert. Viss vizuļoja un mainījās, slīdēja, kustējās nenosakāmā virzienā un ātrumā. Ar vārdiem nevarēja uztvert, tikai ar dvēseli. Bet dvēselei dažreiz pietrūkst vārdu. Un man liekas, ka, ja cilvēks ir dzimis zem ziemeļblāzmas debesīm, viņš tomēr, ja arī liktenis to nezin kur aizvedīs, atgriezīsies atpakaļ savā dzimtenē. Tāpat kā es būtu ar mieru atgriezties savējā un dzīvot jebkurā purva malā.

Kādu citu reizi, kad ziemas laikā gājām stacijā kraut vagonus, vīrs galvas parādījās tādi kā dūmu mutuļi. Tie nestāvēja uz vietas, bet kustējās un virzījās nezin kur un nezin kā. Likās, ka tos var aizsniegt

ar roku, tik zemu tie bija. Arī tā izrādījās ziemeļblāzma, tikai bezkrāsaina un ļoti mākslīga.

Tā mēs dzīvojām. Badā neviens nedomā. Bija zupas un putras. Daudziem sūtīja pakas. Ļoti gribējās pienu. Dzīvojām tīri. Ik desmitajā dienā pirti, mainījām veļu, utu nebija. Katrā apmetnē jau bija arī savs ārsts un «izolators» — slimnieku istaba. Reiz gan man sanāca nelaime.

Bijām visi pirtī. Kāda no ieslodzītajām piedāvāja savu «mačalku», ko noziepēties. Paldies. Nomazgājos kārtīgi. Bet pēc pirts man sāka niezēt visas malas — no kakla līdz pirkstu galiem. Mana kaimiņiene no sanitāras daļas dabūja darvas smāķi un tagad to ierīvēja ādā, arī no galvas līdz kāju pirkstu galiem. Paldies viņai. Atkal viss bija kārtībā, mācība uz nākošiem laikiem — pirtī no otra neko neņemt.

Svētku reizēs bija kopsapulces un nedaudz uzlabots uzturs. Bija cietumnieces, kuras pamanījās ietaupīt maizi, cukuru un uztaisīt kādā kannā alu, novietojot trauku tumšā kaktā, otrā stāvā, savā guļamvietā.

Par kaut kādiem punktiem un pantiem notika amnestijas. Ļoti gaidījām, vai arī mums tā nepienāks. Taču mēs skaitījāmies politiskie — 58. pants. Bet amnestēja citus — zagļus un tamlīdzīgi. Ukrainu sievietes savu brīvo laiku pavadīja, izšūdamas tiešām skaistas blūzes, kreklus; latvietes, ja bija iespējams, adīja. Kaut ko ārdīja, kaut ko sagrieza un kaut ko izgatavoja jaunu.

Beidzot man paziņoja, ka KVČ es vairs neskaitos, ka iešu darbā līdz ar citiem ārpus teritorijas, jo sakarā ar amnestiju jāgatavojas aizbraukšanai. Mums jau ko gatavoties nebija, vienīgi pašai vadībai. Apmēram trīs nedēļas gāju kopējos darbos. Tad sakārtojām savus čemodānus (te man atņēma akmentiņus) un iesēdināja mūs vilcienā. No ārpuses tas bija glīts pasažieru vagonš, bet iekšā vienās restēs. Restotas sienas, restoti logi, restotas durvis. Kā putni būrī. Ne gulēt, ne labi sēdēt nevarēja. Naktī vēl ieradāmies Karēlijas galvaspilsētā Petrozavodskā. Vilciens apstājās, un bija jāizkāpj. No vilciena ārā, cietumā iekšā. Kaut kas līdzīgs metro velvēm — lielas, masīvas ejas, koridori, neskaitāmas durvis.

Ielaida gandrīz tadā kā zālē. Nepārtrauktas divstāvu guļvietas. Te varēja ievietot ļoti daudz cilvēku. Logu nebija. Novietojos otrā stāvā, tuvāk pie lampas. Cik ilgi te vajadzēs palikt, neviens nesacīja. Otrā dienā palūdzu kādu grāmatu. Izlasīju romānu «Estere». Cilvēki mainījās, citus aizveda, citus atveda. Drīz arī mana kārta bija klāt. Atkal iesēdināja vilcienā. Šoreiz braucām līdz Novosibirskai. Šī

braukšana nozīmēja «pa etapu». Bija diezgan laika gulēt un domāt. Atcerējos cilvēkus, ar kuriem biju kopā. Pamazām mūs, latvietes, izšķīra un draudzīgais pulciņš palika atmiņās. Katru aizsūtīja uz citu vietu. Atceros, ka ziemeļos kādā nometnē satiku skumju, glietu sievieti, kas, būdama Izglītības nodaļas vadītāja, atļāvusi ņemt skolas vajadzībām naudas summu no kāda cita konta. Nopūzdamās viņa piebilda: «Bet skola bija ļoti nabaga.» Par to tagad sodīta. Uzdāvināja man fotogrāfiju, kur viņa sēdēja kopā ar abiem bērniem. Cietumā satiku armēņu ārsti. Par ko viņa notiesāta, tā arī neizstāstīja. Bija strādājusi kara hospitālī. Nopietna, mierīga, domīga. Mocījās ar bezdarbību. Uzaicināja spēlēt šahu. Atbildēju, ka neprotu, zinu tikai katras figūriņas gājienu. Viņa neatlaidās, lai neprotot, viņa arī neesot nekāda meistare. Spēlējām vairākas dienas. Uzvara bija gan viņas, gan manā pusē (par ko ļoti priecājos). Mazliet aizrāvos ar šo spēli, sāku vairāk domāt, un viņa vairāk paspēlēja. Bet es sāku nogurt. Daža partija vilkās vairāk nekā stundu. Drīz viņu aizsauca un kaut kur atkal aizsūtīja. Viņa bija gudra sieviete, un atceros to ar vislielāko cieņu. Mūsu kamerā bija arī kāda azerbaidžāniete. Liela, nemiera pilna sieviete. Īsts vulkāns. Kā viņa stāstīja, tad notiesāta uz trim gadiem un izsūtīšanu aiz rajona robežām par vīra un viņa mīļākās piekaušanu. «Bet, kad es būšu brīva, tā kā tā aizbraukšu un atriebsos,» viņa teica. Bija arī kāda skaista jauniete, klusa, domīga, kas neteica neviena vārda, ja viņai ko prasīja.

Aiz garlaicības sāku ar zīmuļa galu uz dzeltenīgajām papīra lupatiņām zīmēt kaut kādas sejas, ko biju redzējusi. Dažas ir saglabājušās. To darīju, lai sevi nomierinātu.

Ceļā no Krasnojarskas līdz Kozulķai atkal uzmācās domas par dzīvi. Kaut nu neatsūtītu man atpakaļ Juri. Elga un Egils dzīvoja pie savas istās mātes. Reiz viņa bija atbraukusi pie mums uz Bausku, pateica paldies, ka esmu rūpējiesies par bērniem, un brīdināja par šādu notikumu. Viņu mājās nodedzis šķūnis, un izmeklētājs vaicājis, vai viņai neesot aizdomas, ka es aiz atriebības varētu būt to aizdedzinājusi. Viņa atbildējusi, ka nē. Savukārt es viņai pateicos par atklātību. Ko tik cilvēki neizdomā!

Prātā ienāca kopdzīve ar Vasariņu. Līdz izsūtīšanas laikam bijām laulībā tikai pusotru gadu. Bijām dzīvesprieka un enerģijas pilni. Vīrs strādāja Darba kamerā par kultūras nodaļas vadītāju. Organizēja koru un dramatiskos kolektīvus, dažādus pulciņus. Divas reizes bijām uz izrādēm kādā nelielā teātrī, toreizējā Marijas ielas namā. Cik atceros,

taid sētas mājā. Domāju, ka tā bija kāda Strādnieku teātra trupa. Maza, arēnveidīga zālite, ar plāniem spilventiņiem atzīmētas sēdvietas. No skatuves spīdēja žilbinoši prožektorī. Kad publika nosēdās, atskanēja signāls, prožektorī nodzisa, un redzējām skatuves iekārtojumu. Aizkaru nebija. Skatījāmies izrādī «Maija un Paija». Otru reizi kaut ko japānisku, ar ķiršu zariem. Arī foajē telpas vidū bija uzstādīts paaugstinājums, klāts ar melnu samtu, ķiršu ziediem un spēcīgu gaismas kūli, kas nāca no paaugstinājuma iekšpusēs. Iespaidīgi.

1941. gada pavasarī vīru atlaida no darba, neizmaksājot pat pienākošos algu. Un kas par to, ka viņš bija arī aizsargs? Lai cilvēku nicinātu, vajag taču pierādīt, par ko. Viņš aizgāja uz tēva mājām, kurām bija lieli parādi, es arī no Rīgas pārcēlos uz Bausku un sāku strādāt. Bez naudas jau dzīvot nevarēja. Tajā liktenīgajā 14. jūnijā visi sabraucām uz laukiem kopā pacietoties...

Tas laiks bija pagājis. Cik daudz asaru un sāpju.

Nakts, tumsā iebraucām Kozuļkā.

Pie vilciena mani sagaidīja milicis. Izkāpu no cietumnieku vagona, un abi gājām uz milicijas nodaļu.

Tā tad šeit man atkal bija jādzīvo.

ATKAL KOZUĻKĀ (1951. G. VASARA— 1956. G. PAVASARIS)

Iecirknī man noprasīja, vai esot kādi pazīstami un vai esot kur palikt. Nosaucu pazīstamo ģimeni, kurā biju dzīvojusi pirms aizbraukšanas. Labi. Milicis atnāca man līdzī pie šīs ģimenes parunāt par naktsmājām.

Vēlajā nakts stundā iztraucējām Vasiļjevu ģimeni. Tie neatteicās mani pieņemt, deva gultas vietu, pačēdināja. Otrā rītā teica: «Kur tu iesi, Vaļa? Pagaidām paliec pie mums. Gan iekārtosies. Varbūt nāksi celtniecībā strādāt?» Saimniece tur strādāja un solījās parunāt ar brigadierī.

Kozuļkas ārpusē, dienvidu malā, bija uzcelts stāvs jaunajai slimnīcai. Ēka bija uzbūvēta no koka, tika veikti vēl nepieciešamie ārējie un iekšējie darbi. Šeit strādāja mana saimniece, un arī es kļuva par būvstrādnieci.

Pelnīt gan nopelnīju maz. Pirmo mēnesi ietaupīju tikai tik daudz, lai nopirktu spaini, ar ko sev atnest ūdeni un kur mazgāt veļu.

Saimniece gan savu siliti, kur mazgāja veļu, neliedza, bet nepratu tajā mazgāt. Toreiz pirmo algu saņēmu 250 rubļus, bet spainis kartupeļu maksāja 200 rubļus.

Pamazām ievirzījos jaunajā dzīvē. Naudu nevarēju ietaupīt. Ēdu pie saimniekiem. Kad prasīju, cik jāmaksā, saimniece atvairījās — gan jau iztiksim, gan jau... Bet, kad nāca mēneša beigas, viņa sūdzējās, ka neesot vairs naudas. Katru reizi atdevu savējo. Viņas vīrs, kalējs, ļoti labi pelnīja. Taču nauda rokās neturējās. Līdzko saņēma algu, tā skrēja uz veikalu, kur «izmests» šis vai tas.

Pienāca rudens. Iztīrījām un izmazgājām piegružotās telpas, un mūs no darba atbrīvoja.

Gadījās kāds labdaris (tā arī neuzzināju, kas viņš bija), kurš pateica, ka sarunājis man darbu Izpildu komitejas ceļu daļā. Pēc četrām dienām vajadzēja ierasties darbā.

Trešajā dienā saņēmu zīmīti, kurā viņš ļoti atvainojās, ka nevar izpildīt apsolīto — tur vadība uzskatot, ka nevarot man uzticēties. Bet vēl pēc dienas viņš aizveda mani uz Kazahijas mežrūpniecības kantori, kur mani bez kādas prašņāšanas pieņēma darbā garāžā. Tur nostrādāju visus pārējos Sibīrijas gadus.

Mans uzdevums bija uzrakstīt un vēlāk aprēķināt automašīnu un traktoru ceļazīmes. Tāpat aprēķināt visus remontu darbu norīkojumus. No sākuma gāja grūti, daudz ko nevarēju saprast. Nosaukumi sveši, sevišķi mašīnu detaļas. Darba diena bija astoņas stundas gara. Vajadzēja pirms astoņiem jau būt garāžā, lai izsniegtu ceļazīmes, vakarā palikt ilgāk, lai saņemtu. Maz bija tādu šoferu un traktoristu, kuri visu izpildītu tieši tā, kā vajag, vai nodotu dokumentus laikā. Bet grāmatvedībai bija savi termiņi. Un tā ik mēneša beigās man bija «jāšturmē». Ar laiku iemanijos, viss gāja veikli un vieglāk. Centos visu tās dienas darbu izpildīt līdz pēdējam, lai nepaliktu «aste» rītdienai.

Tieši tad, kad domāju, nu būs vieglāk, jo darbs labi sokas, organizācijai iedeva jaunas mašīnas. Tās nāca arvien klāt, un darba kļuva vairāk, strādāju arvien veiklāk. Pienāca tāds laiks, ka, ja norunāju ar kādu piecas vai desmit minūtes, tad noteikti tās bija jānostrādā pēc darba laika virs normas. Sāku jau domāt, ka jārunā ar direktoru, lai dod palīgu, bet tas atkrita, jo iznāca mājās braukšana.

Šī Kazahijas mežsaimniecība sagatavoja kokmateriālus un sūtīja uz savu republiku. Kantora ēka atradās Kozuļkas otrā malā. Gabaliņu aiz kantora, vēl tālāk nogāzē, iežogots liels garāžas laukums. Te

atradās dažādas darbnīcas, arī smēde, kurā strādāja Vasiļjevs. Bija neliela kantoriša ēka ar trim istabiņām. Pirmā, kur strādniekiem ienākt uzpīpēt, otrā — kur strādāju es, trešā, kur darbus pārspriest ieradās direktors Skačko un galvenais inženieris Strunkins.

Vīri bieži nāca manā istabiņā, lamājās un tik daudz smēķēja, ka sāku klepot. Tad, liekas, tas bija Vasiļjevs, kas ierosināja, lai šeit nesmēķē: «Vai jūs nedzirdat, ka Valija Jurjevna klepo?» Vīri paklausīja, izsmēķējās prīckšistabā, bet pasēdēt nāca manā istabā.

Kantorī par grāmatvedi strādāja latviete — Lūsiņa Zelma. Reizēm aizvietoja galveno. Mēs iepazīnāmies, un viņa man ļoti pieķērās, gandrīz vai kā meitai. Lūsiņa bija apmēram piecpadsmit gadus vecāka, bet viņas acis mirdzēja. Tumšmate, ar tumšu ādas nokrāsu, kādreiz jauna un skaista.

Nolēmu no Vasiļjeviem aiziet. Man piedāvāja gultas vietu divi vecīši, vīram 80, sievai pāri 70 gadiem. Viņi piedāvāja augstu, sapostu gultu pie loga. Šajā gultā pirms nedēļas viens puisis esot nodūris savu iemīļoto. Bet, ja es tur negribot gulēt, varot kaktā ielikt citu gultu. Un tā es ievācos gultā istabas kaktā. Pie pretējās sienas gulēja večuks, bet sieva gan uz krāsns, gan pie viņa. Taču ļoti nepatīkama bija apģērbšanās un noģērbšanās procedūra. Pie manas gultas uz sola gan bija daudz puķu podu ar lielām, lapotām puķēm, galds un vēl brīva telpa. Nepatika, ka saimnieks vienmēr sēdēja uz savas gultas malas un raudzījās puķēs.

Ilgī tur nepaliku. Sarunājām kopā ar Lūsiņu noīrēt istabiņu. Pie tam mājā, kas garāžai bija vistuvāk. Un tā es atkal mainīju dzīves vietu. Lūsiņu priekšnieki arī ļoti cienīja. Arī es viņai varētu teikt daudz paldies. Daudz ko no viņas iemācījos.

Mēs iekārtojamies tā, ka pie mums atsevišķi bija istabiņa un maza virtuvīte. Ieeja bija no sētas puses cauri tādai kā nelielai terasītei. Bijām ļoti apmierinātas.

Lūsiņa sarunāja ar direktoru, un tas deva rīkojumu traktoristam atvilkt kādu nederīgu sargu būdu, kas uz lielām baļķu sliedēm stāvēja tālu aiz garāžas. To mēs izveidojām par kūtiņu. Iegādājāmies vistas un divas kazas. Saimniece ļāva izlaist pienu caur savu centrifūgu. Desmito daļu atdevām viņai. Sviests iznāca gluži balts. Nekādas vainas. Tad Lūsiņai radās atkal jauna ideja — uzcelt kopā savu māju. Kā pasaka — sacīts, darīts. Atkal viņa sarunāja ar direktoru, kokus nopirkām lēti, atveda no meža (arī lētāk). Zemes gabalu mums ierādīja arī tanī pašā pusē, netālu no kantora.

Lūsiņai pieteicās divi celtnieki, sveši vīri, viņa iedeva rokasnaudu. Gaidījām, gaidījām, nenāca. Tad Vasiljevs pastāstīja, ka pirtī tie vīri sarunājuši vēl paprasīt naudu un tad aizbraukt. Nu meklējām citu cilvēku. Arī te meistari apkārt nemētājās. Galu galā Vasiljevs apņēmās visu veikt. Un strādāja dūšīgi, apcirta baļķus, kā vajadzīgs. Sarikojām talku, un vienā dienā stāvs bija gatavs. Un tad sekoja viss pārējais — jumts, griesti, logi, durvis, grīda. Mūsu mājai bija arī vienā malā tāds kā balkons ar lielu logu. Vasarā tur ēdām un likām puķes uz galda, bet ziemā tur stāvēja skābo kāpostu muca. Ūdens mucu gan pa ziemu vajadzēja turēt istabā, lai ūdens nesasalst. Ūdeni mums par samaksu no ūdens torņa atveda valsts ūdens vedējs, kas apgādāja ar dzeramo ūdeni valsts iestādes. Kūtiņu pārveda uz jauno vietu, un pa ziemu tur iekšā, tāpat kā istabā, no ziemas bēga un slēpās zīlītes. No inženiera Strunkina dabūjām īstu vilku sugas kucēnu, kuru nosaucām par Dingo. Tas bija vienīgais, no kura tā pa istam bija žēl šķirties, kad bija jābrauc projām. Nu mums bija pilna saimniecība.

Reiz saņēmām no kultūras nama direktora uzaicinājumu palīdzēt koncerta gatavošanā. Tā sāku divreiz nedēļā iet uz mēģinājumiem. Bija meiteņu ansamblis, deju kolektīvs. Svētkos koncerti, izbraukumi uz kaimiņu lielākiem centriem. Černoričenskajā klubs atradās baznīcā.

Reiz pirms kādiem svētkiem ļoti stipri saslimu. Bija augsta temperatūra, gulēju gultā un svīdu. Pie gultas uz soliņa zāles un ūdens, ko padzerties. Atnāca gaužām nelaimīgs kluba vadītājs — labais, sirsnīgais cilvēks bezgalīgi atvainojās, jutās ļoti neērti. Viņš nebūtu nācis, bet priekšniecība likusi nākt un pārliecināties, vai es nesimulēju. Pēc tam mani uzaicināja astoņgadīgā skola — strādāt divas reizes nedēļā kopā ar dirigentu un kori. Piekritu. Vēl divi vakari bija aizņemti.

Un vēl tādu pašu uzaicinājumu saņēmām no vidusskolas. Piekritu. Nu bija aizņemti visi vakari.

Samaksa nevienā vietā nebija liela. Taču nu jau varēju atlicināt kādu rubli mātei. Pie viņas taču auga dēls, kurš jau gāja vidusskolā. Reiz palūdzu strādnieku, lai uztaisa bleķa burku, kurā pa caurumiņu var ielikt medu. Kad burka bija pilna, viņš to aizlodēja ciet, un es šo gandrīz astoņus kilogramus smago sūtījumu nodevu pastā. Vēlāk māte stāstīja, ka bijuši ļoti laimīgi. Viņiem medus maksāja dārgi, bet es to pirku par 3 rubļiem kilogramā no kolhozniekiem. Tas bija balts kā tauki, salds kā cukurs un tikpat vērtīgs kā dzeltenais medus.

Vēl dzīvojot pie Vasiljeviem, pie manis atbrauca māte, viņai tas

bija drosmīgs brauciens nezināmā tālē. Saimnieki viņu uzņēma sirsnīgi, ēdām visi pie viena galda. Pacieļoties viņa steidzās atkal mājup. Tas bija skumjš vakars, kad pavadīju viņu uz staciju. Pūta ass vējš, nedaudz putināja. Stāvējām uz trešā perona un gaidījām vilcienu. Kāds garāmgājējs mūs brīdināja, lai turamies tuvāk stabam, jo tie vilciēni, kas traucas garām bez apstāšanās, varot noraut mūs uz sliedēm. Tā arī darījām.

Pienāca gaidītais vilciens Vladivostoka—Maskava. Ar asarām atvadījāmies. Dievs zin', kad redzēsīmes.

Ar komandantūras un direktora atļauju vēlāk arī es atbraucu ciemos uz Latviju. Taču šis laiks aizskrēja tik ātri — kā sapnis.

Trešais brauciens — pie manis ciemojās Juris. Nu jau vidusskolnieks, ar svešādu zemu balsi. Pazudis augstais tenoriņš. Kustīgs, dzīvs, nemierīgs. Visu vajag ātri zināt, redzēt, visur pabūt. Vecmāmuļa esot pieteikusi, lai mums palīdzot dārzā. Tad nu viņš izkaplēja visu samērā prāvo kartupeļu lauciņu. Kartupeļi bija lielākais balsts visiem iedzīvotājiem.

Mūsu mežrūpniecības direktors Skačko bija labsirdīgs un sirsnīgs cilvēks. Visus gadus, cik tur nostrādāju, netiku dzirdējusi nevienu jaunu vārdu vai nepieklājīgu izteicienu, ar kuriem mētājās gandrīz viss strādājošais personāls garāžā. Arī mani saimnieki Vasiljevi bija pieskaitāmi pie tiem, kas neatļāvās ne rupjības, ne kādus izlēcienus cilvēku attiecībās.

Direktors man un Jurim piedāvāja ekskursijas braucienu uz Krasnojarsku. Direktora dēls — šoferis — brauca ar smago mašīnu, sēdējām visi trīs kabīnē, pa ceļam mašīnu kādā vietā taigā (šosejas malā) apturējām, piekrāvām ar bērza malku un devāmies tālāk. Pilsētā jaunais Skačko malku pārdeva kādā viņam zināmā vietā un daļu naudas atdeva mums. Norunājām, cikos un kur satikties. Mums abiem bija brīva vaļa — apskatījām pilsētu, tirgu, bijām muzejā, Jeņisejas krastmalā. Arī teātri apmeklējām, redzējām opereti «Trembita». Naktī noguruši pārradāmies mājās. Paldies, direktor!

Pienāca diena, kad Jurim vajadzēja atgriezties pie vecāsmammās. Mīļi sveiceni, atvadas. Un vilciens atkal aizgāja.

Krasnojarskā bija daudz rūpju. Gan ar koncertu pašdarbības kolektīvu skatē, gan raut sāpošos zobus, gan ar atskaitēm.

Reiz man bija brīva vesela pusdienu. Aizgāju uz kinoteātri. Gadījās filma «Mana sapņu meitene», kara trofeja. Kozuļkas klubā rādīja tikai padomju filmas. Taču «Sapņu meitene» man lika daudz sapņot.

Šeit bijām tikai dažas latviešu ģimenes. Alīda Dumpe un Alīda Skrabāne par šuvējām darbnīcā, Maiga Paviniete — pienotavā par vadītāju, Lūsiņa un es. Jaungada vakaros skumji pasēdējām pie paštaisītu sveču gaismas vai bez tām, bet Jāņu vakarā kopā sapņojām par mājām un atņemtajiem svētkiem. Vīri visām sen bija miruši. Sarakstījāmie ar mājiniekiem. Aizsūtīju savai mātei Izglītības nodaļas apstiprinātu atļauju adoptēt manu dēlu. Viņa to ļoti vēlējās. Un tā mans dēls kļuva par Juri Šnori.

Dzīvojam un strādājām. Ziemās, kad bija dažas dienas pāri par -50 grādiem, aiztinām seju, atskaitot acis, un skrējām uz darba vietām. Nebija vajadzīgs nemaz tik liels sals, kad jau šoferiem ar mašīnām radās grūtības. Tika norīkoti nakts dežuranti, kas nepārtraukti sildīja mašīnas. Ziemā bija visvieglāk iznest no taigas baļķus, jo ceļu nobrauca līdzenu kā dēli. Vasarā vairākās vietās bija purvs. Tur uz pāļiem un gulšņiem uzbūvēja «dēļu sliedes». Ja nu šoferi reizēm nobrauca no tām sānis reibumā vai paviršībā, tad bija jāpieliek lielas pūles, lai visu savestu atkal kārtībā.

Kad nomira Staļins, direktors sapulcināja visus kopā uz svinīgu brīdi, paziņoja notikušo un noslaucīja patiesu asaru. Bet mēs sakodām zobus.

Tā nu mēs, izsūtītie, kaut ko gaidījām. Neko nevarēja sagaidīt, viss palika pa vecam. Nekādi apstākļi neuzlabojās. Taču pienāca ziņas, ka tas un tas pilnīgi likumīgi atgriezies mājās. Tad viena no latvietēm lūdza, lai uzrakstu viņai lūgumu. Uzrakstīju. Viņa tika mājās. Tad vēl viena no latvietēm lūdza uzrakstīt un arī dabūja atļauju aizbraukšanai.

Tagad es teicu, ka rakstīšu pati sev, bet mana labā Lūsiņa kautri lūdza: «Miļā Valij, uzraksti man to lūgumu pirmajai. Ja tu aizbrauksi un es palikšu, tad varbūt nekad vairs netikšu. Tu vēl esi jauna, vari daudz izturēt.» Nevarēju atteikt. Uzrakstīju. Pārdeva savu pusmāju Maigai (ar kuru arī ļoti labi satikām) un aizbrauca.

Nu arī es vairs nevarēju gaidīt. Uzrakstīju lūgumu, kurā pastāstīju par saviem vecākiem. Un galu galā — ja esmu kur vainīga, lai soda mani, nevaru sodu izciest un būt brīvs cilvēks.

Pēc mēneša Iekšlietu daļā pienāca rīkojums, lai man izsniedz dokumentus braukšanai uz Latviju.

Biju priecīga. Taču bez ārējām emocijām. Kaut kas manī bija paguris.

Kad paziņoju par to direktoram, Skačko izteica nožēlu, ka aizbrauc

labs darbinieks, un lūdza, lai vēl apstrādāju tā mēneša dokumentus un nododu tos grāmatvedībā.

Kultūras nama vadītājs no sirds nožēloja, ka vairs nebūšu, un novēlēja laimīgu ceļu.

Vidusskolā izteica priekšlikumu, lai palieku. Dos man bez dziedāšanas stundām vēl rasēšanas stundas. Atteicu. Skolotāji pilnīgi mani saprata, Dzimtene paliek Dzimtene.

Pamatskolā tāpat līdzjūtīgi un sirsnīgi novēlēja laimīgu ceļu. Maiga, ar kuru tagad dzīvojām kopā, apsoliņās tad, kad viņa brauks projām, mājiņu pārdot un manu naudas daļu atsūtīt. Tā arī izdarīja.

Bet tagad viņa negribēja, ka aizbraucu bez atvadu vakariņām. Iznāca bagātīgs un skaists galds latviešu gaumē ar rasola bļodu un ūdensrozi vidū. Es to rakstu tādēļ, ka visi par to brīnījās un baidījās aiztikt, bet, kad nogaršoja, tad kļuva ļoti priecīgi.

Atnāca direktors, inženieris, citi kantora darbinieki, paši tuvākie kaimiņi. Strunkins vaicāja, kā tad pie mums notika vēlēšanas. Kad pastāstīju par daudzajām kandidātu listēm un ka var lietot, kuru grib, viņam tas nebija īsti saprotams.

Nosēdējām un norunājām līdz vēlai naktij.

Otrā rītā ap desmitiem gāja vilciens, uz kuru bija jau nopirkta biļete. Direktors atnāca vēlreiz atvadīties, novēlēt laimīgu ceļu.

Maiga ar savu mcitiņu mūs pavadīja uz staciju. Šoreiz visvairāk raudāja viņa.

Vilciens steidzās, garām aizslidēja lauki, ciemi, pilsētas, meži, upes. Lielāko daļu gulēju savā augšējā plauktā. Domas aizsteidzās nākotnē — kas būs? Vai dabūšu darbu? Gan jau! Nākotnes domas metu pie malas un atgriezos atmiņās par piecpadsmīt svešumā pavadītajiem gadiem.

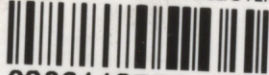
SATURS

<i>Autors nezināms. Lūgšana</i>	5
<i>Anda Līce. Tālumā atvases skatīdami</i>	7
<i>Heinrihs Strods. Genocīda galvenās formas un mērķi Latvijā 1940—1985</i>	9
<i>Arnolds Jansons. Apsūdzības atzinums izmeklējamā lietā Nr. 4. Dzejoļi: Kāvu naktī, ...Aizviz Daugaviņa, Gauja..., Meklētājas, Par nāvi drausmīgāk, Dzimtenei. Alises Jansones ievads</i>	27
<i>Arturs Aparnieks. Mani vergu gadi (fragmenti)</i>	36
<i>Vizma Stūre. Aiz mežiem, mežiem... mājas (izraksti no Sibīrijas dienasgrāmatas)</i>	63
<i>Lidija Vilnis. Manas dzīves melnā lapa</i>	98
<i>Auseklis Helvigs. Aiz Jeņisejas rietēja saule</i>	110
<i>Laima Veckalne. Piecas lappuses no čekas arhīva. Vēstules. Laimas Veckalnes ievads</i>	171
<i>Ērika Krauja. Ne visi ir zvēri</i>	203
<i>Aleksandrs Birznieks. Man tad bija divdesmit viens...</i>	225
<i>Spīdola Bierne (dzim. Višņa). Tēva un mātes piemiņai</i>	244
<i>Valija Vasariņa. Tā tas sākās</i>	271

Kontroleksemplārs

43-

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0306118777

